१९१८

म. ग्रं. सं. ठाणें

विषय

सं. क्र.

६००६

REFBK-0019520

राघवीं जोडून शुद्ध प्रेम, हरावे सकळ संसारश्रम;
तयास ऐसा उपाय सुगम, अन्यथा कोठें असेना. १
यांत रघुवीराचें प्रेम, जें कां अमृत-रसोपम;
आणि उपासनेचाहि क्रम, संपूर्ण आहे दाविला. २
पदार्थमात्रीं जी आसक्ति, रोधिली जियेनें श्रीरामभक्ति;
तियेस निवटावयाची युक्ति, तीहि येथें दाविली. ३
सर्वा ठायीं श्रीरघुवीर, दाटला—हाहि ज्ञानविचार;
ग्रंथामाजी या सविस्तर, सांगून आहे ठेविला. ४

—रघुवीरदास.

रघुवीरदासविरचित

अध्यात्मरामकथा

भाग १, कांडें १–४

REFBK-0019520
REFBK-0019520
१८५२०

प्रकाशकाचे दोन शब्द.

रघुवीरदास-रचिता रघुवीरकथा करूनिया श्रवण ।
स्त्रीपुरुषांहि करावे शीघ्रचि परिपूत आपुले श्रवण ॥

प्रस्तुत ' अध्यात्मरामकथा ' हा ग्रंथ प्रसिद्ध मूळ संस्कृत अध्यात्मरामायणाच्या आधारानें आमचे मित्र श्रीयुत बाळकृष्ण भाऊ जोशी यांनीं लिहिला आहे. हे स्वत: रामोपासक असल्यामुळें, आपल्या उपासनेच्या प्रेमानें त्यांनीं आपणाला या ग्रंथांत रघुवीरदास असें नांव योजिलें आहे. प्रस्तुत ग्रंथरचना करण्यालाहि हेंच त्यांचें उपासनेचें—रघुवीरकथेचें—प्रेम व त्यांना अध्यात्मविषयाची असलेली आवड हींच मुख्यत: कारणें झालीं आहेत. प्रस्तुत ग्रंथाच्या आरंभीं ' मंगलाचरण ' म्हणून जो एक स्वतंत्र अध्याय जोडिला आहे त्यांत त्यांनीं, ग्रंथ लिहिण्यास आपण कसे प्रवृत्त झालों हें स्वत:च्या शब्दांनीं दिलें असून तें वाचकांनीं चांगलें ध्यानांत घेण्याजोगें आहे.

अध्यात्माचा विषय हा इतर सर्व विषयांपेक्षां समजण्यास साहजिकच थोडासा अवघड जातो. सर्वसाधारण वाचकांना तर त्यांत प्रवेश करितांना डोंगर चढल्यासारखे श्रम वाटतात. परंतु अध्यात्मरामायणांत—आतां प्रस्तुत ' अध्यात्मरामकथे- ' मध्येंहि—हा विषय श्रीरामचरित्राशीं संमिश्र केला असल्यामुळें, कथाभाग वाचण्याचे वेळीं वाचकांच्या बुद्धीला मधून मधून तितकाच विसावा मिळून, पुन: पुढील अध्यात्मविषयाचें आकलन करण्यासाठीं तिला तरतरी येते, ही यांत विशेष उपयुक्तता आहे. म्हणजे डोंगर चढतांना विसाव्याकरितां मधून मधून टप्पे केलेले असतात तशी या रामायणाची रचना असल्यामुळें, या विषयांत नव्यानें प्रवेश करणाऱ्या वाचकांस—म्हणजे ज्यांस दासबोधादि सुंदर अध्यात्मग्रंथहि पेलत नाहींत—त्यांस हा ग्रंथ फारच उपकारक होतो. यामुळें, आणि अध्यात्माच्या सर्व अंगांचा यांत ऊहापोह झालेला असल्यामुळें, हा—अध्यात्मरामायण—ग्रंथ

हजारों लोकांच्या नित्यपाठांत जाऊन बसला आहे. प्रस्तुत ' अध्यात्मरामकथा ' हेंहि त्याचेंच प्राकृत रूप असल्यामुळें, संस्कृत न जाणणाऱ्या सर्व भाविक स्त्रीपुरुषांना व रामभक्तजनांना त्याचा तसा उपयोग करून घेतां येईल. व याच बुद्धीनें आम्ही हा ग्रंथ आज प्रसिद्ध करीत आहों.

ग्रंथांतील अध्यात्माचा भाग वाचकांनीं वारंवार मनन करण्याजोगा असल्यामुळें तो कोठें किती गोंविला आहे हें सहज नजरेंत यावें म्हणून त्या ठिकाणीं आरंभाला ⁝ अशी टिंबांची उभी ओळ दाखविली आहे. तसेंच ज्या ओळ्या विशेष ध्यानांत घेण्याजोग्या आहेत त्यांचे शेवटीं * असें चिन्ह केलें आहे. पुढील अनुक्रमणिकेंतहि मुख्य मुख्य विषयांची यादी दिलेली असून त्यांतहि विशेष महत्वाच्या विषयावर × हें चिन्ह केलें आहे. मननशील वाचकांना या सर्वांचा चांगला उपयोग होईल, अशी आशा आहे.

संबंध ग्रंथाचा हा अर्ध्याहून थोडा अधिक

भाग आहे. वस्तुतः सर्वंच ग्रंथ वाचकांचे हातीं एकदम द्यावयाचा; परंतु तेवढ्या कार्याला लागणाऱ्या मोठ्या खर्चाची सोय दिसेना. यामुळें, कालाची वाट पाहत स्वस्थ बसण्यापेक्षां, असें वाटलें कीं, शक्य तेवढें कार्य उरकून रामभक्तांना सादर करावें; बाकीचा भाग श्रीरघुवीर शेवटास नेईल. आणि अशा बुद्धीनें या कार्यास आरंभ केला. तों या चार कांडांपर्यंत मजल येऊन तेवढेंच पुस्तक आज वाचकांच्या हातीं येत आहे. उरलेलीं तीन कांडें केव्हां प्रसिद्ध होतील, यासंबंधीं येथें इतकेंच सांगावयाचें कीं, कार्य समर्थाचें आहे. तेव्हां तें शेवटास नेण्यास ज्यांचे ते समर्थच आहेत. आतां ते तें केव्हां व कोणत्या योजनेनें पूर्णतेस आणतील हें मात्र वाचकांप्रमाणें आम्हांलाहि पहावयाचेंच आहे.

इतकेंच येथें म्हणून आम्ही तूर्त थांबतों.

महाशिवरात्र, १८३९ } भगवद्भक्तांचा प्रेमाकांक्षी
१४८३ कसबा, पुणें } रा. ब. गोडबोले

१ मंगलाचरण पृष्ठ १-६
नमन ओंव्या १-११
ग्रंथपठणाचा स्वानुभव १२-२१
ग्रंथलेखनाचा हेतु २२-२५
विशद ज्ञानविचार × २६-२९
प्रकृतीचे गुण × ३०-३९
रामभक्तांचें गौरव ४०-४७
या ग्रंथाचा विशेष × ४८-५९
२ ग्रंथमहिमा पृ. ६-१३
कलियुगांतील लोकभ्रष्टता × १३-३०
पाप कशानें टळेल ? ३१-४५
ग्रंथपठणाची पद्धति × ४६-६१
रामहृदयपाठ ६२-६६
रामगीतापाठ ६७-८५

१ बालकांड, सर्ग ७

३ श्रीरामहृदय पृष्ठ १४-२२
शुद्ध परमात्मस्वरूप × ओं. १-१०
राम मानव कीं देव ! २८-३५
प्रभाचें वर्णन ४१-५१
सीतेची मायारूपता × ६२-८१
आत्म्याचीं तीन रूपें ८२-९५
४ अवतारकारण पृ. २२-२६
श्रीविष्णूचें दर्शन ओं १४-१९
ब्रह्मदेवाचें विष्णुस्तोत्र × २०-२९
५ श्रीरामजन्म पृ. २६-३३
भगवंताचें दर्शन ओं. १८-२३
कौसल्येचें विष्णुस्तोत्र × २४-४०
बालमूर्ति व बाललीला × ५९-७५
स्वरूपज्ञानविचार × ८२-८६
६ ताटकाहनन पृ. ३३-३६
श्रीरामसौख्य × ओं. ४०-४३
७ अहिल्योद्धार पृ. ३७-४४
इंद्राचें कपट ओं. २५-३८
अहिल्येचें तप ३९-४८
अहिल्येचें रामदर्शन ५१-५७
अहिल्येचें रामस्तवन × ५८-८३
८ सीतास्वयंवर पृ. ४४-५२
नाविकाचा भाव ओं. ३-८
सीतास्वयंवर ३४-३८
दशरथाचें रामप्रेम ५०-५२
जनकाचें रामस्तवन ८१-८७
सीतेस मातेचा निरोप × ९२-९९
९ भार्गवगर्वहरण पृ. ५२-५८
भार्गवाचें रामस्तवन ओं. ३१-६१
जीवादिकांच्या व्याख्या ४३-५२
निश्चित मोक्षक्रम × ५३-६०
श्रीरामसौख्य × ७४-७८

२ अयोध्याकांड, स. ९

१० नारदागमन पृष्ठ ५९-६४
नारदांचा सत्कार ओंव्या ५-११
नारदांचें भाषण १२-५३
संसारी राम × १३-२४
अव्याकृतादि व्याख्या २५-३४
आत्म्याची असंगता ३८-४४
मुक्तीचा अधिकारी × ४८-५०
११ अभिषेकसिद्धता ६५-७३
अभिषेकसिद्धता ओ. १२-२२
वसिष्ठांची रामप्रार्थना २७-४९

रामाचा सहजोद्धार × ४४-४८
मंथरेची कळ ६५-९६
दुःसंगाचा परिणाम × ९७-१००
१२ अभिषेकविघ्न पृ. ७३-८०
कैकेयीचें आराधन ओ. १-१७
कैकेयीचा रोष १८-२४
राजाची विनवणी २५-३१
कैकेयीचा संताप ३२-४०
रामदर्शनोत्सुकता × ४४-४८
पुत्रांचा लक्षण × ६९-७१
कौसल्येचें विष्णुपूजन ९१-९४
१३ अरण्यनिर्गम पृ. ८१-९०
लक्ष्मणाचा क्रोध ओ. १४-१८
रामाचें सांत्वन—वैराग्य × २१-४२
अविद्या, ज्ञान व कर्म × ४३-५७
अरण्यांतील हाल ८१-८६
सीतेचा येण्याचा आग्रह ८८-९६
श्रीरामसौख्य × १०५-११२
१४ गुहभेट पृ. ९०-९७
जनांचे दुःखोद्धार ओ. १-९
वामदेवाचा उपदेश ११-३२
विष्णूचे सात अवतार १५-२३
नामस्मरणरूप साधन × ३०
नियतीचें बळ × ८५-८७
१५ वाल्मीकिवृत्तांत ९७-१०६
गुहाचा खेद ओ. १-४
सुखदुःख देणारा कोण ? × ५-१७
श्रीरामाचें निवाससदन ५४-५६
भगवद्भक्तांचीं हृदयें × ५७-७४
वाल्मीकीचें वृत्त ७६-१०२
पापाचे भागीदार × ८३-८६
१६ दशरथशापवृत्त १०७-२०
दशरथविलाप ओ. ४-१०
मुनिपुत्राचा वध २५-३९
मातापित्यांचा शोक × ५६ ६३
भरताचा क्रोधावेग ९९-१०५
वसिष्ठांचा उपदेश १२३-१४८
पदार्थांची तुच्छता × १३५-१३८
पुनःपुनः जन्म × १३९-१४२
आत्म्याची निर्विकारता १४४-४८
भरताचा निश्चय × १५४ १६५
१७ भरतविलाप पृ १२०-२८
सभेंतील भरतोद्धार ओ. ५-१२
गुहाशीं भरताचें भाषण × २३-३७
भरद्वाजांचा खोंचक प्रश्न ५०-५२
भरताची व्याकुलता ५३-६१
रामाश्रमाचा शोध × ७४-८५
१८ भरतभेट पृ. १२८-३८
पादरजःस्पर्शसुख × ओ. २-१३
राज्यस्वीकाराची विनंती ३५-५६
कैकेयीची प्रार्थना × ७३-८५
रामाचें प्रत्युत्तर × ८८-९४
भरताची तपस्या ९८-१०२
अनसूयेचें तत्त्वज्ञान ११८-१२४

३ अरण्यकांड, स. १०

१९ विराधवध पृष्ठ १३९-४३
मार्गदर्शक शिष्य ओंव्या ३-६
अरण्यप्रवेश १२-२२
विद्याधराची प्रार्थना × ४८-५२
श्रीरामसौख्य × ५७ ५९
२० सुतीक्ष्णभेट पृ. १४४-४९
शरभंगाचें रामध्यान ६-१३

c s p.

श्री

अध्यात्मरामकथा

अध्याय १ ला, मंगलाचरण

मराठी ग्रंथ संग्रहालय

ॐ नमः श्रीरामचंद्राय ॥ मंगळमूर्ति **श्रीगणराज** । साधितो सकळिकांचें काज । तयास परम प्रेमें आज । हा मी येथें वंदितों ॥ १ ॥ मग प्रार्थितों ऐशिया परी । कीं या लेखन-कार्यावरी । दृष्टि कृपेची ठेवोनी बरी । निर्विघ्न ऐसें करावें ॥ २ ॥ मग श्रीसरस्वतीतें नमन । करून मागतों हें वरदान । कीं या ग्रंथाचें लेखन । करितां बळ दे मतीचें ॥ ३ ॥ यापरी वदून उभय मूर्ती । साधून मंगलाचरणपूर्ती । मग मी सकल कल्याण-कर्ती । गुरुमाता ती वंदितों ॥ ४ ॥ जियेनें मस्तकीं ठेवितां हस्त । संसारभयाचा होऊन अस्त । परमानंदेंचि जग समस्त । दाटून जाय जनांतें ॥ ५ ॥ यावरी आपुली उपासना- । मूर्ति आवडी आणून मना । त्याचि पूर्ण आनंदघना । वंदूनि होतों बळी मी ॥ ६ ॥ अहो या उपासनेचें बळ । सर्वेचि जिंकून घे कळिकाळ । आणि चिरशांतीचें स्थळ । जोडूनि देतें निश्चयें ॥ ७ ॥ मग जे पूर्वील संतजन । पावले सर्वात्मतेचें स्थान । त्यांतेंहि प्रेमें आदरें नमन । कां तों हा मी ये स्थळीं ॥ ८ ॥ ज्यांहीं निजात्मसौख्यासाठीं । जोडिला

श्रीमान श्रीजगजेठी । आणि मार्गाहि करून पाठीं । ठेविला आणिकांनिमित्तें ॥ ९ ॥ तैसेच भजती जे श्रीरामा । धरून उपासनेच्या क्रमा । आणि जयांतें उदंड प्रेमा । श्रवणीं श्रीरामकथेच्या ॥ १० ॥ त्यतेंहि वंदूनि हा मी आतां । ध्यातों आणीक श्रीरघुनाथा । मग ही अध्यात्मरामकथा । कथितों सद्भक्तजनांतें ॥ ११ ॥ सुंदर **अध्यात्मरामायण** । नाना अध्यात्म भाव पूर्ण । जयांत ज्ञानभक्तीची खूण । दाविली आहे सुबोध ॥ १२ ॥ निर्गुण परमात्मानुसंधान । कराया भक्तीचें साधन । येणें विस्तारें केलें कथन । श्रीरामभक्तांकारणें ॥ १३ ॥ राघवीं जोडोनि शुद्ध प्रेम । हरावें सकळ संसारश्रम । तयास ऐसा उपाय सुगम । अन्यथा कोठें असेना *॥ १४ ॥ मातेंहि वाटलें श्रीरामकृपा । आपण संपादावी बापा । आणि समस्त संसारतापा- । पासून वेगें सुटावें ॥ १५ ॥ म्हणोनि कांहीं सुगम पथ । धरावा ऐसा मनोरथ । अंतरीं उदित होतांचि तेथ । करुणा आली प्रभूला ॥ १६ ॥ मग भेटून श्रीगुरुरायें । मजसि निवेदिलें जें स्वयें । कीं यां चरित्रपठणोपायें । सर्वाभीष्टातें पाविजे ॥ १७ ॥ मग विश्वासें ती गुरुवाणी । सुदृढ होवोनि अंतःकरणीं । मीं या अध्यात्मरामायणीं । चित्त देवोनी बैसलों ॥ १८ ॥ प्रेमें करावें ग्रंथपठण । अंतरीं ध्यावा सीतारमण । जनीचे अनेक दोषगुण । चित्तीं येऊं न देतां ॥ १९ ॥ तेधवां श्रीरामकृपागुणें । रंगून जाइजे अंतःकरणें । आणि आयासावांचूनि तेणें । थोर आनंद लाहिजे ॥ २० ॥ यापरी अध्यात्मरामायण । मजसि होतां सौख्यकारण । वाटलें कीं ही

आनंदखाण । सकाळिक तेंही असावी ॥ २१ ॥ संस्कृत भाषेचे जाणते । पठणीं घेतील या
सौख्यातें । परी जे अ चि राहिले तीतें । त्यांतें लाभ हा केउता ॥ २२ ॥ ठायींठायींचे
पंडित । प्रसंगीं जनांस करिती श्रुत । परी जो आनंद एकान्तात । मननशीलांहीं लाहिजे
॥ २३ ॥ एकान्त मन ानंद-सरी । वाटलें श्रवण हें कैसें करी । म्हणोनि कथा ही व्हावी
घरीं । सर्वांस वाचावया तें ॥ २४ ॥ मग पुढती ऐसेंचि मत । अंतरामाजी होऊनि स्थित ।
ग्रंथ हा महाराष्ट्र भाषे ांत । योजिलें आणावयाचें ॥ २५ ॥ पाहतां विशद ज्ञानविचार ।
एकचि नटला श्रीरघुवी । मग हें श्रीराम-कथासार । प्राप्त कोणातें असेना ? ॥ २६ ॥
हाचि परमात्मा, हाचि जीव । हाचि जडादि लेइला भाव । तेथ म्हणाया केउता वाव ।
हा देव हा भक्त म्हणून ॥ २७ ॥ सर्वांचि रघुवीराच्या मूर्ती । क्रीडती, करिती स्वानंद-
पूर्ती । म्हणोनि पाहतां सार-आर्ती । कोणास कैंची असेल * ॥ २८ ॥ सद्गुरुनाथें हें पूर्ण
मत । मजसि एकदां ळें विदित । तयीं मीं तेंचि स्वात्महित । सेवुनी नित्य रहावें
॥ २९ ॥ परी या चि त चा जो स्वभाव । आवडी गावा देवाधिदेव । तो हा स्वयेंचि
घेऊनि धाव । काजास शा निघाला ॥ ३० ॥ वा हे प्रकृतीचे त्रिगुण । तसे तैसेच
वर्तती जाण । तेथ या नेग्रहाचें ठाण । कांहींच राहूं शकेना ॥ ३१ ॥ ऐसें **श्रीकृष्ण-**
जीचें गीत । आहे सक ळिकांतें श्रुत । त्याचेंच फळ वा हें निश्चित । अध्यात्मरामकथा
ही ॥ ३२ ॥ म्हणोनि त्वादि गुण जे तीन । ते हे आपुल्याचि योगेंकरून । सक-

ळहि कर्मांचें साधन । स्वयेंचि सिद्धी आणती ॥ ३३ ॥ तेणेंच घडालिया कर्माप्रती । 'माझें' म्हणावयाची रीती । ज्ञानियांलागीं अमान्य होती । बोध ऐसाचि तयांचा ॥ ३४ ॥ या रिती विचार घेऊं जातां । अहंकार हा होऊनि रिता । सर्वत्र एक श्रीराम कर्ता । हाचि तत्वार्थ पाविजे ॥ ३५ ॥ म्हणोनि किमर्थ हें लेखन । प्रश्नचि न रुचे मजलागून । सर्वांतरांत रघुनंदन । ठाण मांडूनी बैसला ॥ ३६ ॥ सकळ करणें जगदीशाचें । कवित्वचि काय मनुष्याचें । ऐशा अप्रमाण बोलण्याचें । काय ध्यावें ? ॥ ३७ ॥ ऐसें स्वामी **श्रीरामदास** । स्थित जे माझिया गुरुपदास । ते हें सांगती सकळिकांस । दासबोधाच्या समासीं ॥ ३८ ॥ त्याचि अर्थास अनुसरून । जाणिजे माझें हें लेखन । म्हणोनि गुणकर्माचें स्थान । एक श्रीराम निश्चयें ॥ ३९ ॥ अथवा आणीक आहे परी । इया लेखनाचे परिहारीं । कीं वक्तयातें बळ तें चतुरीं । श्रोतींच आणा दिधलें ॥ ४० ॥ म्हणोनि तुम्हीच रामप्रेमी । मजासि ऐशिया लावितां कामीं । कीं यायोगें अध्यात्मरामीं । रंगून जावें जनांहीं ॥ ४१ ॥ तुमचें प्रेमसर्वस्व एक । सीतापती जो रघुनायक । म्हणोनि तयाचें तें प्रत्येक । तुमचिया चित्तातें वेधितें ॥ ४२ ॥ यास्तव श्रीरामदासींच मज-। करवां करविलें आपुलें काज । अखंड श्रीराम आत्मराज । आवडी सेवावयातें ॥ ४३ ॥ मग तयांचीच जी ही कृती । ती ही तयांस कैशी रुचती । किंवा न रुचे, ऐशा रीती । चिंता कोणें करावी ? ॥ ४४ ॥ अहो जे रघुवीराचे दास । पावन करिती सर्व जगास ।

कोणेहि कर्मामाजी तयांस । सायास कैंचे समर्था* ॥ ४५ ॥ म्हणोनि राघवें सांगितली । आणि तयाच्या दासें लिहिली । अथवा दासांहीं बोलविली । निमित्त कोणा करूनी ॥ ४६ ॥ ऐसें अध्यात्मरामचरित । करून कोणेक निमित्तभूत । आज या महाराष्ट्रभाषेआंत । पातलें आहे पहा जी ॥ ४७ ॥ ग्रंथ ते बहुत होती लोकीं । दृष्टि जयांची रघुनायकीं । आणि अध्यात्माचीहि निकी । वाट दाविली जयांहीं ॥ ४८ ॥ परी या ग्रंथाची बोधरीती । आणिकांपासून वेगळी होती । कीं येथ कथेचियाच संगतीं । अध्यात्म आहे जोडिलें ॥ ४९ ॥ वेगळी एकली अवतारकथा । किंवा अध्यात्माचि सर्वथा । येथ या सांडूनि दोन्ही पथा । एकत्र केलें तयांतें ॥ ५० ॥ तेणें जैसें शर्करापुट । औषधावरती देइजे नीट । तैसेंच होऊन, सुगम वाट । जाहली सामान्य जनांतें ॥ ५१ ॥ ययांत रघुवीराचें प्रेम । जें कां अमृतरसोपम । आणीक उपासनेचाहि क्रम । संपूर्ण आहे दाविला ॥ ५२ ॥ पदार्थमात्रीं जी आसक्ति । रोधिली जियेनें श्रीरामभक्ति । तियेस निवटावयाची युक्ति । तीही येथें दाविली ॥ ५३ ॥ सर्वांठायीं श्रीरघुवीर । दाटला, हाहि ज्ञानविचार । ग्रंथामाजी या सविस्तर । सांगून आहे ठेविला ॥ ५४ ॥ ग्रंथ हा पूर्वील ऋषिजनांचा । निमित्तमात्रचि मी शब्दाचा । अथवा रसज्ञ जो अर्थाचा । त्यास हा विस्तार वाउगा ॥५५॥ ग्रंथाचें करूं जावें स्तवन । परी न तयाचें प्रयोजन । येथें सांडूनिया अनुमान । श्रोतीं प्रत्यय पहावा ॥ ५६ ॥ ऐसा प्रत्ययज्ञानप्रचुर । ग्रंथ हा सद्भक्त-चित्तहर । साधकें जोडो-

नियां सत्वर । सदैव मननीं धरावा ॥ ५७ ॥ ठायींठायींचे भक्तजन । जयांचें रामभक्तींत मन । त्यांहीं अध्यात्मरामभजन । परम प्रेमें करावें ॥ ५८ ॥ आणि सर्वत्र श्रीरघुवीर- । कथेचा माजून राहो भर । तैसीच अध्यात्मविद्या थोर । दाटून जावो जगीं या ॥ ५९ ॥ रघुवीरदासांच्या अंतरीं । वाटे ऐसीच होवो परी । आस ही स्वयेंचि श्रीरघुवीरीं । स्वेच्छया सिद्धीस नेइजे ॥ ६० ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । **रघुवीरदासें** प्राकृतीं ॥ ६१ ॥ श्रीराम ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय २ रा, ग्रंथमहिमा

॥ ॥

श्रीराम ॥ जेथ नचले कांहीं प्रमाण । दूरचि राहतात त्रिगुण । जें कां शुद्ध निर्मल
ज्ञान । परात्मरूप चैतन्य ॥ १ ॥ जेथून वाणी आणि मन । दुर्बळपणें येती परतून ।
ऐसा उदार राघव चिद्घन । प्रथमारंभीं वंदितों ॥ २ ॥ पुढती कथा सांगतों मधुर । श्री-
राम-अध्यात्म-बोधसार । श्रवणें भाविकांचें अंतर । अ ात्मारामीं रमावें ॥ ३ ॥ प्रसिद्ध
नारद महामुनी । भ्रमण जयाचें त्रिभुवनीं । तेणें ये मृ ृत्युलोकीं येउनी । लोकव्यवहार
पाहिला ॥ ४ ॥ तंव हे लोक सकळिक । अखंड दुःखें ोगिती अनेक । ऐसें चित्र देखू-
नि क्षणएक । उद्वेग चित्तीं वाटला ॥ ५ ॥ मग ऐसें अ णिलें मना । जावोनि भेटावें कम-

लासना । चारी वेद ज्याचिया वदना । ज्ञानतेजें शोभविती ॥ ६ ॥ मग तो ब्रह्मलोकीं पातला । सभास्थानास प्रवेशला । तंव तेथ प्रकाश फांकला । बालसूर्याचे सारिखा ॥ ७ ॥ ऐसें तेज सुमनोहर । ऋषि स्तविती अर्थमधुर । देवी शोभते अंकावर । सर्वज्ञानखनी जी ॥ ८ ॥ ऐसा धाता चतुर्मुख । भक्तकाम पुरविता देख । आसनीं पाहोनि थोर हरिख । मुनीलागीं वाटला ॥ ९ ॥ प्रेमें हृदय आलें भरून । जावोनि साष्टांग करी वंदन । तंव ते मुनीस पुढें देखोन । ब्रह्मदेव संतोषले ॥ १० ॥ मग ऐसें बोलती मुनीस । बा तूं भगवद्भक्त सरस । आजि काय आणिलें मनास । तें निःशंक सांगिजे ॥ ११ ॥ ऐकोनि ऐसें विधींचें वचन । सुखावलें मुनींचें मन । म्हणे एक मात विचारून । घ्यावया आहें पातलों ॥ १२ ॥ अरिष्ट एक उद्भवलें । तेणें जन आकंठ गिळिले । तयातें पाहिजेचि हो निरसिलें । दयार्द्र चित्तें करोनी ॥ १३ ॥ देवा! पहा जी हें कलियुग । महाभयंकर जैशी आग । तैसें येणें सर्व जग । जाळूं घातलें निःशेष ॥ १४ ॥ पुण्यमार्ग लोकीं त्यजिला । अनाचारास ऊत आला । साच वर्तणुकीचा जाहला । दुष्काळ चोहींकडे ॥ १५ ॥ परास दूषणें लावावीं । आपुली बढाई वाढवावी । नाना साधनें तीं धुंडावीं । द्रव्यप्राप्तीकारणें ॥ १६ ॥ परस्त्रीची चाड मना । सर्वेचि छळावें दुर्बल जनां । स्वसुखाची करावी जतना । हेचि आवडी वाढली ॥ १७ ॥ कैंचा देव ऐसें बोलती । नास्तिकपणीं अति प्रीती । पशुबुद्धीनें नित्य वर्तती । देहसुखाकारणें ॥ १८ ॥ कोणी न मानिती वडिलांसी ।

प्रेमें पूजिती स्त्रियांसी । लोभ ठेवूनि रतिसुखासी । विकून घेती आपणां ॥ १९ ॥ स्वयें होवोनि द्विजवर । मूढपणें सोडिती आचार । अन्यास वंचायाचा विचार । एकाचि मनीं दाटला ॥ २० ॥ ब्राह्मण गिळिले लोभग्रहें । वेदार्थ विकिती निर्वाहें । चित्त कैसें महामोहें । केलें व्यास कळेना ॥ २१ ॥ उदंड विद्या शिकावी । आणि द्रव्याकारणें वेंचावी । परी तिळही दोष जीवीं । कोणेकाला गमेना ॥ २२ ॥ क्षत्रिय आणि वैश्य तेही । स्वकर्मत्यागी जाहले पाहीं । शूद्रवृत्तीसी लवलाहीं । सादर झाले सेवाया * ॥ २३ ॥ सांडोनि आत्मारामसुख । विषयकर्दमीं घालिती मुख । कामाविसी पावोनि देख । उपरति कोणी धरीना ॥ २४ ॥ वर्णाश्रमास परतें केलें । एकाकारास सरसावले । सात्त्विक तामस एक केले । भेद कैंचा म्हणोनी ॥ २५ ॥ देव नाहींच म्हणती । ब्रह्मानंदास पाषाण गणिती । आणिक धावधावोनि खाणिती । प्रस्तर विषयसुखाचे ॥ २६ ॥ स्त्रियांचीहि हीच गती । पतीची सेवा टाकूनि देती । लज्जा मर्यादा दुर्गुण अती । ऐसेचि केले निश्चय ॥ २७ ॥ परंपरागत चालीरीती । समाजबंधनें आणि नीती । सांडोनि स्वैरपणेंचि वर्तती । यमदंड सहाया ॥ २८ ॥ ऐसा घोर अनर्थ मातला । कलियुगें घाला घातला । सर्वनाशाचा प्रसंग आला । मृत्युलोकीं पहा हो ॥ २९ ॥ सर्व लोक आक्रंदती । मायाश्रमें शीण पावती । येणें व्याकुळ होय मती । चैन कांहीं पडेना ॥ ३० ॥ तरी कासयानें हें टळेल । जनांसी मंगळ मेघ वळेल । चिरंतन आनंद फळेल । अखंड

सर्व जनांतें ॥ ३१ ॥ मार्ग तरी ऐसा असावा । जो कवणेंहि आचरावा । मूढमतिहि सद्गति पावावा । अल्पायासें करोनी ॥ ३२ ॥ देवा सर्वज्ञ कीं आपण । जाणतां सर्व अर्थाची खूण । तरी शोधोन मूळ कारण । सुगमोपाय दाविजे ॥ ३३ ॥ ऐकोनि नारदाचें वचन । संतोषें बोले कमलासन । परहिताच्या या प्रश्नेंकरून । मज आनंद वाटतो ॥ ३४ ॥ तरी उपाय ऐकें नारदा । पूर्वीं देवी पार्वती एकदां । ऐसाचि खेद पावून, सदा-। शिवास गेली पुसाया ॥ ३५ ॥ ते वेळीं शंकरें निरूपिलें । तें अध्यात्मरामायण बोलिलें। ऐकोनि समाधान लाभलें । गिरिजेलागीं निश्चित ॥ ३६ ॥ जगन्माता देवी आपण । अखंड चालवी तयाचें श्रवण । मनन निदिध्यासहि जाण । करोनि आराम पावते ॥ ३७ ॥ मुने, ऐसें हें थोर पुराण । जनांच्या भाग्योदयें करून । लोकीं पावेल प्रसिद्धपण । तरी मंगळ सर्वांचि ॥ ३८ ॥ तयाच्या अध्ययनें करून । जनांस लाभेल स्वानंदधन । होईल पातकाचें निरसन । हें तों काय म्हणावें? ॥ ३९ ॥ तंवचि पापाचा बडिवार । आढळेल या भूलोकावर । अध्यात्मरामायण जोंवर । नाहीं प्रसिद्धि पावलें ॥ ४० ॥ कलियुगाचें प्रचंड बळ । चालेल तोंवरीच केवळ । अध्यात्मरामायण भूमितळ । शोभवूं आलें नसे जैं ॥ ४१ ॥ यमदूतांचाही संचार । तोंवरीच होईल घरोघर । जंव अध्यात्मरामायण विस्तार । लोकां नाहीं पावलें ॥ ४२ ॥ नाना शास्त्रांचीं नाना मतें । तंवचि करितील कलहातें । अध्यात्मरामायण उदयातें । नाहीं जंव पातलें ॥ ४३ ॥ रामचरि-

ताची गुप्त खूण । पंडितांलागीं [illegible] । जोंवरी अध्यात्मरामायण । लोकीं नाहीं ठाउकें ॥ ४४ ॥ बाप ऐसें दुर्लभ पुराण । य[ा]चें करितां अर्थश्रवण । महालाभ होइजेल जाण । वर्णू न श[क]ें तयातें ॥ ४५ ॥ हो[ऊ]नि पातकाचा नास । भक्तिभाव येईल उदयास । अंगीं परमा[त्]म्याचा वास । घडेल बा[ळ]ा प्रत्यक्ष ॥ ४६ ॥ आदरभाव ठेवोनि मना । जो प्रवर्तेल श्र[वण]-मननीं । तो परमात्मप[दा]चा धनी । अवश्यमेव होइजे ॥ ४७ ॥ एकाग्र करावें मनन । अर्थीं लावावें अनुसंधान । तेणें अश्वमेधादि पुण्यधन । सांडोनि पार जाइजे ॥ ४८ ॥ तरी हें पातलें कानावरी अंतरीं नसतांहि आस्था खरी । तरीहि येईल लाभावरी । निःसंशय नारदा ॥ ४९ ॥ भावें करितां नमस्कार । तरी पूजिले जाण सुरवर । आणि ग्रंथदानेंहि निर्भर । सुख पाविजे जनांहीं ॥ ५० ॥ वेदशास्त्रांचें अध्ययन । काय बापुडें भक्तिहीन । त्याहून थोर महिमान । ग्रंथ हा भावें वाचितां ॥ ५१ ॥ एकादशीचें उपोषण । करोनि अध्यात्मरामायण । भक्तजनांत करितां पठण । आनंद होय उदंड ॥ ५२ ॥ ऐसिया आनंदाची सरी । गायत्रीपुरश्चरण न करी । याचिये पठणीं एकाक्षरीं । पुरश्चरण जोडतें ॥ ५३ ॥ श्रीरामनवमीचा आनंददिन । पाळावा आवडी धरून । उपवासव्रत आदरून । रात्रौ भजन करावें ॥ ५४ ॥ चित्त एकाग्र ठेवावें । अर्थालागीं मनन करावें । कोटिपुण्यास पात्र व्हावें । ऐसें माहात्म्य ये ग्रंथीं ॥ ५५ ॥ नाना तीर्थक्षेत्रांप्रती । जावोनि देहतुळा करिती । ग्रहणकाल आणि साधिती । कर्मनिष्ठ द्विजासी

॥ ५६ ॥ तेथ सुवर्णाचें दान करावें । आणि स्वर्गाशेस मनीं धरावें । हें कायसें अमंगळ आघवें । श्रवणलाभासी तोलितां ॥ ५७ ॥ याकारणें चित्त देऊन । केलें जें ग्रंथाचें मनन । तें ऐशिया पुण्यकर्माहून । कोटिगुणाचि निश्चयें ॥ ५८ ॥ नाद लागला श्रवणाचा । सहजें गाऊं लागली वाचा । तो आनंद वर्णिल साचा । ऐसा नाहीं त्रिलोकीं * ॥ ५९ ॥ विषयसुखाचे जे किंकर । स्वर्गवासी विलासी सुर । त्यांचिया चित्तासि धाक थोर । इया निष्काम भक्ताचा ॥ ६० ॥ म्हणोनि नित्यपठणाचा नेम । धरून वर्तेल जो निष्काम । त्याचें कांहींहि अल्प कर्म । महाफळासी पाविजे ॥ ६१ ॥ त्यांतही विशेषें **श्रीरामहृदय** । करोनि संकल्पांचा जय । नित्यनेमें वाचीत जाय । अदभत पावित्र्य तयाचें ॥ ६२ ॥ पदारां रामदत्तप्रतिमा । अंतरीं भक्ति सर्वोत्तमा । त्रिवार पठणाचिया नेमा । धरून रामीं रमावें ॥ ६३ ॥ शब्द न बोलावा जनांसी । प्रेम पाळावें मानसीं । येणेंकरूनि सर्वसुखासी । निःसंशयें पाविजे ॥ ६४ ॥ ऐकें आणिकही गुण । श्रीरामहृदयाचें पठण । तुळस-पिंपळ ऐसें ठिकाण । पाहोनि तेथें करावें ॥ ६५ ॥ अर्थी ठेवावी आवडी । पुण्यसागरीं घ्यावी उडी । पापें पळती देशधडी । ऐसा लाभ ये पंथीं ॥६६॥ आणि **श्रीरामगीतेची** थोरवी । शंकरेंचि जाणावी आघवी । अंशेंचि जाणते उमा देवी । मी तों अत्यल्प जाणतों ॥ ६७ ॥ त्याचाहि अंश सांगतों तुला । दोष ऐसा न अवलोकिला । जयाचा नाहींच नाश केला । श्रीरामगीताबळानें ॥६८

उदंड पाहतांहि विचार । श्रीरामगीतेऐसें सार । शांति-पवित्रता देणार । नाहींच कांहीं जगीं या ॥ ६९ ॥ व्यर्थ कासया हिंडावें । रामगीतामृताचि प्यावें । जेणें मरणातेंहि मारावें बोलला राम स्वयें जें ॥ ७० ॥ पूर्वीं जमदग्नि-मुनीचा सुत । कार्तवीर्य-वधास उद्यत होऊन धनुर्विद्येनिमित्त । शंकरापाशीं राहिला ॥ ७१ ॥ तेथ तेणें देखिली सती । रामगीतेचें पठण करिती । तेणेंचि आवडी वाटोनि चित्तीं । तोही श्रवणीं लागला ॥ ७२ । श्रद्धेनें अभ्यास फळला । आनंदभावास कीं पोंचला । परमात्मपदास प्राप्त झाला । जन्ममरणातें वारुनी ॥ ७३ ॥ इया कारणें बा नारदा । गीता ही सर्वसौख्यप्रदा । हेचि चिंतावी हृदयीं सदा । अनुभव ऐसा हा माझा ॥ ७४ ॥ दुष्ट दान स्वीकारिलें । राजस तामस अन्न सेविलें । कीं निंदादि दोषही घडले । वाणीकरवीं प्रसंगें ॥ ७५ ॥ आणि निष्कृति व्हायालागुनी । आस उपजलीसे मनीं । तरी या गीतेच्याचि पठनीं । प्रवृत्त व्हावें भल्यानें ॥ ७६ ॥ शालग्राम पुढें ठेवावा । पवित्र वृक्ष संनिध व्हावा । आणिक आत्मज्ञ यति असावा । पठणकाळीं पुढारां ॥ ७७ ॥ गृहस्थाश्रमींचीं नाना कर्में । चालवितांहि नित्यनेमें । श्रीरामगीता पठणक्रमें । नित्यानंदातें पाविजे ॥ ७८ ॥ किंवा एकादशीचें व्रत । घेवोन राहावें नियत । श्रीरामगीतेशीं लावून चित्त । एकाग्र अर्थ पहावा ॥ ७९ ॥ अर्थांतर हृदयीं घेतां । निजात्मलाभाचि हो तत्त्वतां । देवदेवाचें ऐश्वर्य येतां । विलंब नाहीं तयातें ॥ ८० ॥ कासया दानें कासया ध्यानें । कासया तीर्थादिकांचीं

स्नानें । रामगीतेच्या अध्ययनानें । सकळ मंगळ जोडिजे* ॥ ८१ ॥ नारदा काय सांगूं उदंड । श्रुति-स्मृति-पुराणोक्त फल-वंड । येथ सारेंचि पडतें थंड । रामगीतार्थ सेवतां ॥ ८२ ॥ ऐसिये परी हें नारदातें । अध्यात्मरामायण-वर्म निरुतें । निरूपिलें त्रिजगत्तातें । कमलासनें यथार्थ ॥ ८३ ॥ तें हें चिंतावें सुजनीं । लागावें श्रीरामभजनीं । आणि व्हावें चिरसौख्य-धनी । हेचि आवडी एकली ॥ ८४ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ८५ ॥ श्रीराम ॥

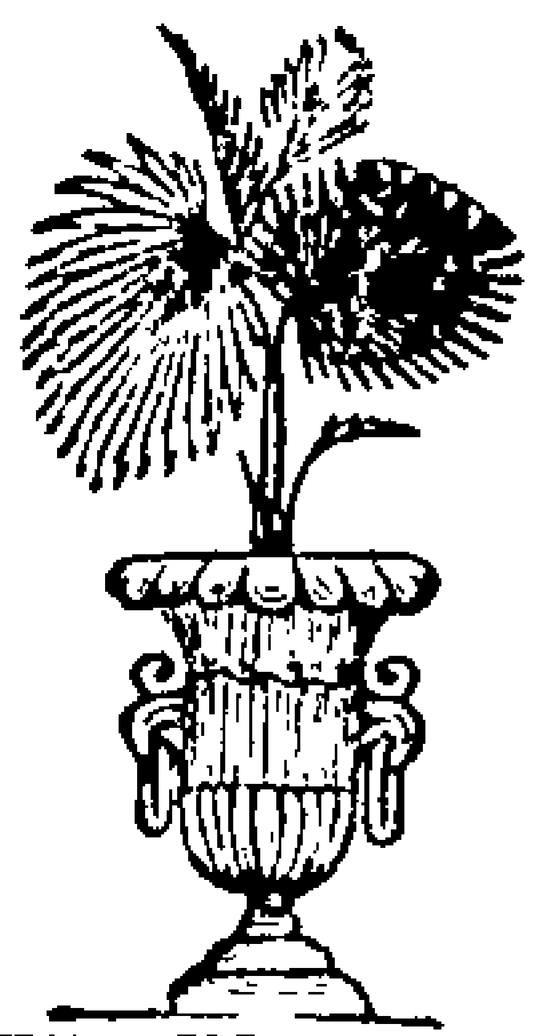

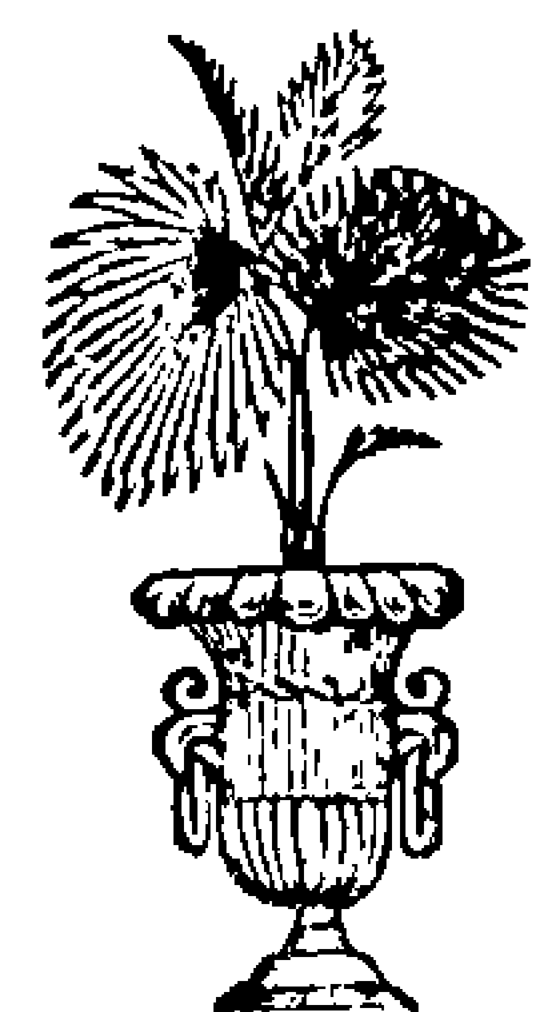

बालकांड

अध्याय ३ रा, श्रीरामहृदय

श्रीराम ॥ आतां वंदितों श्रीराघवेश । हाचि कीं माझा श्रीगणेश । मायाश्रयें नाना देहवेष । हाचि आहे लेयिला ॥ १ ॥ विश्वाची करून उत्पत्ती । नेई लयासही मागुती । हाचि माझा श्रीसीतापती । मायामात्रें करोनी ॥ २ ॥ कीं जें नाहीं तयासी कारण- । श्रीराम, म्हणणें अप्रमाण । कोणास मानवे हें भाषण । ज्ञानदृष्टीनें पाहतां ॥ ३ ॥ परी या विश्वाचें मिथ्यापण । ज्यांहीं अनुभविलें परिपूर्ण । तेचि ऐसें निरूपण । मानितील निज-बोधें ॥ ४ ॥ एरीं या विश्वाची सत्ता । मिथ्याच परी कल्पिली असतां । त्यांच्या भावानुसारें पाहतां । श्रीरामें विश्व निर्मिलें ॥ ५ ॥ परी 'सूर्य प्रकाश देतो । मागुती अंधकार करितो' । ऐसें जनीं बोलतांही तो । राहेचि सर्वां अकर्ता ॥ ६ ॥ तैसें, मायेनें गुंडाळले । लोक म्हणती 'विश्व केलें'। परी तें नाहीं कीं स्पर्शिलें । आत्मारामा केवला ॥ ७ ॥ ऐसा येथीचा नवलाव । कोणें वर्णावी त्याची माव । अचिंत्य-मूर्त श्रीराघव । बुद्धीलागीं कळेना ॥ ८ ॥ परी अंतरींचा अनुभव । जाणती स्वयेंचि सारे जीव । जो जो लाभे आनंदभाव । तें तें रामस्वरूप ॥ ९ ॥ श्रीराम हाचि मूर्त आनंद । म्हणोनि ध्यावा भजनछंद । तेणें

सर्वांचि नित्यानंद । मतिमंदेंही वरावा* ॥ १० ॥ ऐसा श्रीराम सीतापती । तयास माझी असो प्रणती । येणेंचि कथा ही श्रोतयांपुढती । सांगतां धीर मतीतें ॥ ११ ॥ जेधवां अधर्मा येईल भर । आणि दुर्जनांचाही प्रसार । तईं मी घेवोनी अवतार । पाळीन साधुजनांतें ॥ १२ ॥ ऐसें याचें नियत व्रत । म्हणोनि अवतरला जगतांत । आणि निवटूनि खळ समस्त । सुखी केलें महीतें ॥ १३ ॥ देवांचे हेतु पूर्ण केले । ऋषींचें अंतर तोषविलें । आणि चरित्र हें ठेविलें । गावया भक्तजनांतें ॥ १४ ॥ आपुल्या कीर्तीचा विस्तार । भक्तजनार्थ या भूवर । ठेवून पापाचा संहार- । करितें साधन दाविलें ॥ १५ ॥ ऐसा ऐश्वर्याचा पुतळा । श्रीराम माझा घनसांवळा । म्हणोनि त्याच्या चारित्रलीळा । प्रेमें गाऊं वांछितों* ॥१६॥ चित्त एकाग्र ठेवोनि जाण । करितां याचें श्रवणपठण । हेंचि **अध्यात्मरामायण** । श्रीरामरूपीं पोंचवी ॥ १७ ॥ म्हणोनि संसाराचें गोवें । येणेंचि सर्वी दूर करावें । उदंड पुण्यास सांठवावें । श्रवणमात्रें करोनी ॥ १८ ॥ श्रीसदाशिव-वदनांतून । गंगाचि हे उगम पावून । श्रीराम-सागरीं गेली मिळोन । लोकोद्धाराकारणें ॥ १९ ॥ असो हा ऐसा बहु विस्तार । आतां सांगिजेल कथासार । कैलासाधिपति **श्रीशंकर** । ध्यानीं बैसले एकदां ॥ २० ॥ एकांतचें स्थान भलें । भव्य तेजें विकसून ठेलें । आणि सिंहासन शोभलें । मध्यस्थानीं प्रशस्त ॥ २१ ॥ तंव अंबिकेनें सत्वर । येऊनि घातला नमस्कार । आणि प्रश्न केला जो सुंदर । सकळ लोकहिताचा ॥ २२ ॥ म्हणे हे महेश्वर प्राणपते ।

सकळ सामर्थ्य आपणातें । आणि जाणोनि सर्वात्मतेतें । नित्यानंदांत राहतां ॥ २३ ॥ ऐशिया पतीची मी कांता । आणि आत्मज्ञानरहिता । ऐसें कायसें, म्हणोनि आतां । गोष्ट विचारूं पातलें ॥ २४ ॥ तेचि आजि निरूपावी । गोप्य सर्वथा न म्हणावी । आपुली दासी जाणून जीवीं । स्वानुभवासी नेइजे ॥ २५ ॥ वैराग्य भक्ति आणि ज्ञान । यांचें कायसें महिमान । निश्चयात्मक तेंचि बोलून । कीजे संशयावेगळें ॥ २६ ॥ आम्ही स्त्रिया ज्या बुद्धिहीन । त्यांतेंहि सुलभ व्हावें ज्ञान । ऐसाचि बोध मजलागून । केला पाहिजे दयाळा ॥ २७ ॥ आणीकही एक कथा । मजला निरूपावी समर्था । श्रीरामरूपाचिया गूढार्था । स्पष्ट करोनी दाविजे ॥ २८ ॥ पाहतां भक्ति हेंचि सार । श्रीरामचंद्रींच ठेविजे भार । तेंणेंचि भवबंधाचा संहार । निःसंशयें होइजे* ॥२९॥ परंतु अंतःकरणावरी । बुद्धि संशय उत्पन्न करी । म्हणोनि तयास निवारी । ऐसी युक्ति पाहिजे ॥ ३० ॥ देवा, म्हणती हा रघुवीर । सर्व देवाधिदेव थोर । शुद्ध निर्गुण निरंतर । मायातीत सदैव ॥ ३१ ॥ आणि ऐसेंचि श्रद्धाबळ । धरून राहिले केवळ । ते पावले मोक्षफळ । ऐसे सिद्ध उदंड ॥ ३२ ॥ परी म्हणती कीं, राघवेश । परब्रह्माचि असो सावकाश । परंतु होवोनि अविद्यावश । स्वस्वरूपा विसरला ॥ ३३ ॥ मागुती होतांचि श्रीगुरुबोध । जाहला स्वस्वरूपीं सावध । नातरी तयास शोकसंबंध । वनांत कैंचा घडावा ॥ ३४ ॥ यालागीं म्हणावें अज्ञान । परी जो सामान्य जीवासमान । तयास देइजेल कैसा मान । लोकीं देवासारिखा ॥ ३५ ॥

म्हणोनि हा अज्ञान जीव । अथवा म्हणूं देवाधिदेव । ऐसिये विकल्पाचा उद्भव । होवोनि शीण देतसे ॥ ३६ ॥ ऐसें वचन पार्वतीचें । ऐकोनि शिव तोषले साचे । बुद्धि कुशाग्र पाहून, तियेचे । संशयनिरासीं लागले ॥ ३७ ॥ बोलले, देवी तूं चतुर । भक्तिभावासी अति तत्पर । म्हणोनि श्रीराम परात्पर । जाणावयातें इच्छिसी ॥ ३८ ॥ ये विषयीं जो प्रश्न करी । ऐसा पुरुष दुर्लभ भारी । या कारणें मी आजवरी । मौन सेवूनि राहिलों ॥ ३९ ॥ परी आज तुवां आदरें । पुसिलें तत्त्व कायसें खरें । म्हणोनि सिद्धान्त-उत्तरें । संशय सर्व निवारूं ॥ ४० ॥ देवी, खचित हा रघूत्तम । परमात्मा श्रीपुरुषोत्तम । अनादि अद्वय परम । मायाकारण एकला ॥ ४१ ॥ मायाबळेंचि हा आपण । हें दृश्य सर्व करी निर्माण । आणखी राहे निःसंग पूर्ण । गगनाऐसा वेगळा ॥ ४२ ॥ सर्वांचे अंतरीं राहिला । परी स्वरूपें आहे लोपला । सृष्टिसंभार उभारिला । तेणें मायानिमित्तें ॥ ४३ ॥ चुंबकाची संगति जैशी । लोहास भ्रमवीतसे अपैशी । त्यापरी सर्व जगद्राशी । याच्या सत्ते चालतो ॥ ४४ ॥ ऐशी शुद्ध परमात्मस्थिती । परी मूढ तीतें नोळखती । अज्ञानयोगें चित्तवृत्ती । मालिन झाल्याकारणें ॥ ४५ ॥ आपुलेंचि तें अज्ञान । परमात्मयावरी आरोपून । म्हणती श्रीराम आम्हांसमान । जीवचि एक निश्चयें *॥ ४६ ॥ श्रीराम तयांच्या अंतरीं । वसतांहि तयांस होय दुरी । जेविं गळींची गळसरी । बालिकेलागीं नेणवे * ॥ ४७ ॥ परी जैसा का अंधकार । पाहूं न शके हो दिनकर । तेविं सीतापति रघुवीर ।

अविद्यालेशा नातळे ॥ ४८ ॥ जेविं निजांगीं करितां भ्रमण । नयनाचि फिरूं लागती जाण । मग वाटे कीं सांडोनि ठाण । पृथ्वीच फिरूं लागली ॥ ४९ ॥ तेविं देहेंद्रियीं जें केलें । तें परमात्मयास लाविलें । ये रिती मूढीं निर्माण केलें । अविद्याभूत स्वयेंचि ॥ ५०॥ परंतु जैसा सहस्रकिरण । प्रकाशेंचि भरिला पूर्ण । म्हणून रात्रादिवसाचें प्रमाण । तयास स्पर्शूं शकेना ॥ ५१ ॥ तैसा आनंद आत्माराम । ज्ञानघन परंधाम । तयास कैचें अविद्यातम । स्पर्श करूं शकेल ॥ ५२ ॥ ज्ञान-अज्ञान दोहीं पक्षीं । जो एकलाचि असे साक्षी । मायाश्रयें विश्वास रक्षी । तेथ अविद्या कायसी ॥ ५३ ॥ आणखी देवी, एक पुढती । एकदां राम-सीता-मारुती । तिघांत जाहली तत्त्वनिश्चिती । सांगतों सार तयाचें ॥ ५४ ॥ रामें करोनि महा रण । भूमीस पाडिला रावण । वरी लोकत्रयांत जाण । कीर्ति केली उदंड ॥ ५५ ॥ मागुती पावले अयोध्येंत । सीता-लक्ष्मणांसमवेत । संगें प्रियभक्त हनुमंत । तोहि प्रेमें पावला ॥ ५६ ॥ मग वसिष्ठादि मुनिजन । थोर आनंदें सिद्ध होऊन । राम-राज्याभिषेकालागुन । करिते झाले सत्वरी ॥ ५७ ॥ पुढें एकदां श्रीरघुवीर । बैसले सिंहासनावर । भक्त हनुमंत जोडोनि कर । सन्मुख उभा राहिला ॥ ५८ ॥ जेणें महाकार्य केलें । आणि चित्तीं फळ न इच्छिलें । तेणें हृदय पवित्र झालें । आत्मज्ञाना वराया ॥ ५९ ॥ ऐसा विचार आणोनि चित्तीं । श्रीराम बोलले सीतेप्रती । देवी, महाभक्त हा मारुती । निजखूण यासि सांगिजे ॥६०॥ आज्ञेस शिरसा वंदून । आणि अंतरीं

संतोषून । तत्त्वनिश्चयाचें वचन । सीता देवी बोलली ॥ ६१ ॥ बापा, राम हेचि परब्रह्म । सच्चिदानंद अद्वय-धाम । जेथ हें दृश्य पावे विराम । ऐसे सद्रूप केवल ॥ ६२ ॥ आनंदघन आणि शांत । विकार आणि मल रहित । सर्व-भूत-हृदयस्थित । शुद्ध ज्ञानपूर्ण जे ॥ ६३ ॥ सीता मी जाण प्रकृती । जी हें सृष्टिकार्य करिती । श्रीरामसंगेंचि ऐशी शक्ती । माझिये ठायीं असे ही ॥ ६४ ॥ म्हणोनि श्रीरामसत्तेवरी । मीचि हें सर्व निर्माण करीं । परी अज्ञान जयांचे अंतरीं । ते हें वर्म नेणती ॥ ६५ ॥ अयोध्या नामें एक नगर । तेथ रघूचा वंश थोर । पाहोनि घेतला अवतार । रामें, ऐसें बोलती ॥ ६६ ॥ रामेंचि विश्वामित्र-मख । सिद्धीस पावविला निःशेख । ताटका आदिक राक्षस देख । तेणेंचि भूमी पाडिले ॥ ६७ ॥ पुढती अहिल्येचा उद्धार । मग भंगिलें शिवचाप दुर्धर । करोनि माझें स्वयंवर । संतुष्ट केलें विदेहा ॥ ६८ ॥ त्यावरी मार्गीं जैं भार्गव । दावूं आला युद्धगौरव । तईं तत्काळ पराभव । रामें केला तयाचा ॥ ६९ ॥ मग अयोध्येंत करोनि वास । पुढें निघाले दंडकारण्यास । उद्धरोनि विराध-राक्षस । मार्ग पुढती धरियेला ॥ ७० ॥ मागुती मारीचाचें हनन । मग रावणें कपट करून । नेलें मजलागीं पळवून । स्वात्मनाशाचे कारणें ॥ ७१ ॥ पुढें जटायू-उद्धरण । आणि कबंधाचें जन्ममरण । म्हणती रामेंचि केलें हरण । परी अकर्ता श्रीराम ॥ ७२ ॥ यावरी शबरीचा आश्रम । पाहोन घेतला पूजाक्रम । आणखी सुग्रीव-समागम । तोहि केला राघवें

॥ ७३ ॥ पुढती वालीचा उद्धार । मग मज शोधूनिया सत्वर । उल्लंघिलें जें समुद्रतीर। हनुमंताच्या निमित्तें ॥७४॥ मग लंकेलागीं वेष्टण। करोनी वेढिला रावण । आणि जाणोनि दुष्टाचरण । पंचत्त्वासी मेळाविला ॥ ७५ ॥ शेवटीं तयाचें राज्य धन । त्रिभीषणास सर्व अर्पून । येणें केलें पुष्पकांतून । आनंदानें अयोध्ये ॥ ७६ ॥ मग राज्यपदावरी । आपणास अभिषेक करी । ऐसें ऐसें नानापरी । रामचरित्र बोलती ॥७७॥ परी हें मींचि घडाविलें जाण । श्रीराम केवल निर्गुण । लोकीं आरोपिले गुण । ते ते मूढपणानें ॥ ७८ ॥ नसे हा जात किंवा येत । अथवा हर्ष-शोक करीत । प्रेम-तिरस्काराची मात । यातें स्पर्शूं शकेना * ॥७९॥ राम कवणही कर्म न करी । आनंदरूप सर्वां अंतरीं । चलनादिक टाकोनि दुरी । सर्वां ठायीं संचला * ॥८०॥ कालांतरानें पावेल क्षय। ऐसें नाहीं तयास भय । मायाबळें तो गुणमय । झाला ऐसें भासतें ॥८१॥ येणें रीती देवी सीता। तत्वार्थ सांगतां हनुमंता । **श्रीराम हृदय** तत्त्वतां । स्वयेंचि बोलूं लागले ॥ ८२ ॥ आत्मा कोण अनात्मा कोण । कैसें परमात्मयाचें लक्षण । मारुते याचें निरूपण । मींचि विवरून सांगतों ॥ ८३ ॥ पहा कीं एक **महाकाश** । जें व्यापूनि असे ब्रह्मांडास । आणि तयाचा जो अल्प अंश । पदार्थाकारीं भासतो ॥ ८४ ॥ मग तो जलसंचयादिकांत । होवोनि असे मर्यादित । तयास **समर्याद** नांव येत । तें हें **आकाश** दुसरें ॥ ८५ ॥ आणखी तेणेंचि जलें । भीतरीं प्रतिबिंबित केलें । तयास **प्रतिबिंबाकाश** बोलिलें। ऐसे

तीन प्रकार ॥ ८६ ॥ ऐसाचि आत्माहि त्रिविध । विचारें जाणिजे सुबोध । चित्त ठेवोनिया सावध । श्रवण मात्र करावें ॥ ८७ ॥ महाकाशाचिये परी । व्यापूनि असे जो सर्वांतरीं । **परात्मा** तोचि अवधारीं । पूर्ण चैतन्यरूप जो ॥ ८८ ॥ मग आपणास सीमा कल्पित । आणि बुद्धीचा आकार घेत । जीवरूपें जो कां भासत । **आत्मा** नांव तयाचें ॥ ८९ ॥ आतां प्रतिबिंबिताकाश जैसें । स्वरूपतः मूळींच नसे । नाममात्रेंचि बोलिजत असे । तैसा **अनात्मा** जाणिजे ॥ ९० ॥ बुद्धीचे ठायीं जो आभास । **अहंकार** हें नांव जयास । तोचि अनात्मा ऐशा पदास । पात्र असे सर्वथा ॥ ९१ ॥ मारुते, इया तिहींच्या माझारीं । आभासयुक्त बुद्धीवरी । कर्तृत्व सर्व अहंकारीं । आत्मा तयावेगळा ॥ ९२ ॥ तो केवळ साक्षी असे । म्हणोनि जीवत्वासि पात्र नसे । परी जनांहीं भ्रांतिवशें । तैसें व्यर्थ कल्पिलें ॥ ९३ ॥ परंतु आभास मिथ्याच केवळ । तयास कैंचें सत्ताबळ । अविद्येचाच निखळ । पूर्णत्वें जो घडियेला ॥ ९४ ॥ 'अविद्या' म्हणजेच नाहीं । म्हणोनि अहंता मिथ्या पाहीं । निरास पावे लवलाहीं । विवेकदृष्ट्या पाहतां ॥ ९५ ॥ परमात्मरूप हें अखंडित । जीवत्व तेथ विकल्पें भासत । विकल्प सांडोनि जो पाहत । तयास ऐक्य संचलें ॥ ९६ ॥ पाहतां तत्त्वमस्यादि विचार । आभासात्मक अहंकार । परात्मरूपा मिळोन साचार । ऐक्यानुभवा लाहिजे ॥ ९७ ॥ यापरी महावाक्येंकरून । जीवा-परमात्म्या होतां मेळन । अविद्या आपुल्या परिवारेंकरून । स्वयेंचि पावे विनाश ॥

९८ ॥ हाचि माझा तत्त्वनिश्चय। अंगीं ठसतां नाहीं भवभय। येणेंचि मृत्यूचा परा-
जय। केला असे मद्भक्तीं ॥ ९ ॥ सांडोनि माझिये भक्तीतें। धुंडाळितां नाना मतें।
आणि झटतां जन्मशतें। मोक्षल न घडेना ॥ १०० ॥ हेंचि माझें हृदय देखें। मींचि
निरूपिलें स्वमुखें। मद्भक्त तोचि रम हरिखें। सांठवील निजांतरीं ॥ १०१ ॥ उपदेशूनि
मग येणें रीती। शिव बोलिले पा तीप्रती। हेचि शुद्ध तत्त्वनिश्चिती। गुह्यांतील गुह्य
हें ॥ १०२ ॥ सर्व वेदान्ताचें स। रामें येथ गोविलें साचार। भावें शोधितां पैलपार।
पाविजे दुःखनिधीचा ॥ १०३ ॥ ानंत जन्मींचीं पातकें। चित्तास मलिन करिती निकें।
तीं सर्व याचिया पठणपावकें। ज ोनि जातील निःशेषें ॥ १०४ ॥ श्रीरामाचाचि ऐसा
वर। म्हणोनि विश्वासें भाविक नर। येथ लावोत आपुलें अंतर। नाना साधनें त्यजूनि
॥ १०५ ॥ येणेंपरी हें श्रीरामहृद ।। अंतरीं ठेवावें अक्षय। ऐसें करितां सर्वत्र जय।
आणि आनंद दाटेल ॥ १०६ ॥ सी अध्यात्मरामकथा। भाविकें ध्यावी श्रवणपथा।
म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा। रघुवी ासें प्राकृतीं ॥ १०७ ॥ श्रीराम ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय ४ था, अवतारकारण

श्रीराम ॥ महादेवाचें वचन। येणेंपरी श्रवण करून। अंतरीं बहुत संतोषून। देवी

डोलूं लागली ॥ १ ॥ म्हणे जी, मी भाग्यवती । म्हणोनि ऐश गूढार्थाप्रती। पात्र जाहलें
कीं संप्रती । कृपा उदंड प्रभूची ॥ २ ॥ देवा, आपुलाचि अनुग्र ह । म्हणोनि जाहलें नि.-
संदेह । नात । ऐसा महामोह । आणिक कोण निवारी ॥ ३ । तरी आतां जी भगवंत ।
ऐसें मधुर त वामृत । पुढतीहि करावें श्रुत । ऐसी इच्छा वाढल ॥ ४ ॥ श्रीरामचंद्रकथा-
सार । देवें नि रूपिलें जें सुंदर । तेंचि आतां सविस्तर । निवेदन रावें ॥ ५ ॥ ऐसी प्रार्थना
होतां श्रवण शंकर करिती निरूपण । श्रीरामचरित्राची खूण गूढाहूनि गूढ जी ॥ ६ ॥
देवी, हें श्रीर मचरित । नाना अध्यात्म-तत्त्व-भरित । श्रवणें ता त्रयास वारित । आत्मा-
नंदा देउनी ॥ ७ । आणि जीवास जन्ममरण । द्यावया ज असे क रण । नामें स्वरूप-
विस्मरण । निरास करी तयाचा ॥ ८ ॥ म्हणोनि होवोनि सावधान । एक सर्व वृन्तात-
कथन । अवताराचें प्रयोजन । तेंचि एथें सांगतों ॥ ९ ॥ उदंड मातले दुर्जन । तयांत
प्रामुख्यें दशानन । तेणें आपुल्या बळेंकरून । त्रिभुवनातें गांजिलें । १० ॥ तेणें भूदेवी
कष्टली । आणि ब्रह्मयास शरण गेली । सकळहि वार्ता निवेदिली त्राहि देवा म्हणोनि
॥ ११ ॥ तंव विधीनें पाहिला विचार । मग कार्य जाणोनि थोर । क्षीरसागरीं पावला
सत्वर । विष्णु-दर्शनाकारणें ॥ १२ ॥ तेथें स्तविलें वारंवार । जैसें वेदपुराणींचें सार ।
प्रेमभरें आला गहिंवर । नयनीं अश्रु उदेले ॥ १३ ॥ तंव सहस्र सूर्यासारखी । प्रभा
फांकली एक निकी । ऐशी प्राचीचिये मुखी । दिव्य मूर्ति प्रगटली ॥ १४ ॥ तेथील तेज

अत्यद्भुत । पाहतां नयनतेज हारपत । परी का कष्टोनि बहुत । अवलोकिलें विधीनें
॥ १५ ॥ जैसा मणी कीं इंद्रनीळ । तैसी अंग कांति उज्ज्वल । आणखी जैसें प्रफुल्ल
कमळ । तैसे नयन साजिरे ॥ १६ ॥ मुखीं शो तसे स्मित । अंगीं अलंकार समस्त ।
किरीट कुंडलें हारादिकांत । कौस्तुभ-तेज आगळें ॥ १७ ॥ शंखशक्रादि आयुधें । हस्तीं
शोभतीं चतुर्विधें । वनमालाहि कंठामधें । शोभा नान जाहली ॥ १८ ॥ लक्ष्मी बैसली
अंकावर । भोंवतां ठाकले मुनिवर । स्तवन करित अति मधुर । हृदयीं भावें दाटुनी ।
॥ १९ ॥ ऐसी मूर्ति सुमनोहर । पाहोनि विधीसि हर्षभर । येऊनि मग तो बुद्ध्यनुसार ।
स्तवनीं सिद्ध जाहला ॥ २० ॥ देवाधिदेवा, माझी नणती । असो आपुलिया चरणांप्रती ।
यातेंचि साधुजन चिंतिती । कर्मपाशातें तोडाया २१ ॥ तत्वदृष्टीनें पाहूं जातां । मी
वेगळा नसेंचि तत्त्वतां । म्हणोनि येथ वंदनापुरता देहीं आत्मता भावितों ॥ २२ ॥ देवा
आपुली गुणमाया । विश्वास नेऊन विलया । मागु ो निर्मून रक्षाया । तुमच्या सत्ते प्रवर्ते
॥ २३ ॥ म्हणोनि कर्तृत्व मायेचें । तुम्हांस स्पर्श नाहींच साचें । आपण आत्मानुभवा-
चे । आनंदांत निमग्न ॥ २४ ॥ देवा, आपुल्या य ोगायनीं । जीवास जेतुली समाधानी ।
तैशी दानीं का अध्ययनीं । निःसंशय मिळेना । २५ ॥ म्हणोनि आपुलीं पदकमळें ।
जीं कां महापुण्याचीं फळें । तीं मीं देखिलीं नय ्गुळें । धन्य धन्य जगीं मी ॥ २६ ॥
व्हावया निश्चित आत्मज्ञान । योगी आणि मुनिज । अखंड करीत राहिले ध्यान । ऐसें

माहात्म्य जयांचें ॥ २७ ॥ लाहोनियां वक्षःस्थळाशी । लक्ष्मी स्पर्धा करी अहर्निशीं । पायीं वाहिल्या तुळसीमाळेशीं । सपत्नीचेच सारिखी ॥२८ ॥ म्हणोनि आपुले पायींच एक । भक्ति आमुची जडो अधिक । हाचि सर्व संसारदुःख- । वारणाचा उपावो ॥२९॥ ऐसिया परी विधाता । देखितां पुढें स्तवन करितां । देव संतोष पावूनि तत्त्वतां । वरदानार्थ सज्जले ॥ ३० ॥ मग विधाता हर्षभरित । होवोनि बोले अत्यंत विनत । देवा, भूवरी पौलस्त्य-सुत । घोर रावण मातला ॥ ३१ ॥ माझाचि तेणें घेतला वर । आणि विश्व पीडिलें अनिवार । राक्षसांचा हा राक्षस-वर । आम्हांलागीं नाटोपे ॥ ३२ ॥ तयाचा मानवाकरवीं नाश । ऐसाचि विधीचा निर्देश । म्हणोनि घेवोनि मनुष्यवेश । उद्धरा जी या कंटका ॥ ३३ ॥ तंव देवें केलें उत्तर । कश्यपासि माझा असे वर । तयाकारणें भूमीवर । येणें असे आमुतें ॥ ३४ ॥ म्यांचि यावें उदरांत । ऐसें तयाचें मनोगत । तोचि आजि असे वर्तत । दशरथरूपें भूवरी ॥ ३५ ॥ म्हणोनि तयाचिया येथ । कौसल्येचिया उदरा आंत । निजांशें मी आविर्भूत । होणार आहे निश्चयें ॥ ३६ ॥ माझी योगमाया सीता । होईल जनकाची दुहिता । ऐशा प्रकारें सकळ चिंता । अंगें आम्ही निवारूं ॥ ३७ ॥ ऐसें देवोनि आश्वासन । देव पावले अंतर्धान । मग तो सांगतसे वर्तमान । धाता देवगणासी ॥३८॥ म्हणे हो रघूचे कुळांतरी । मनुष्यवेषें अवतरेल श्रीहरी । तुम्ही आपुलिया अंशां-वरी । वानरांमाजी वसावें ॥ ३९ ॥ येणेंपरी बोलोनि वचन । भू-देवांस समजावून ।

ब्रह्मदेव कमलासन । स्वस्थानातें पातला ४० ॥ देवही आपुल्या अंशीं । जावोनि राहिले वानरवंशीं । इतत्ततः नाना देशीं । विगुसेवेच्या कारणें ॥ ४१ ॥ ऐसें अवतार-निरूपण । प्रेमें करी जावें पठण । येणें उयें श्रीरामचरण । अवश्यमेव जोडावे ॥ ४२ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीर-दासें प्राकृतीं ॥ ४३ ॥ श्रीराम ॥

॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अध्याय ५ वा, श्रीरामजन्म.

श्रीराम ॥ श्रीमान राजा **दशरथ** । अयोध्येसी राज्य करीत । पराक्रमी स्वधर्मरत । नीतिमार्गाचा रक्षिता ॥ १ ॥ उदंड संपत्ति आणि कीर्ति । परी पोटीं नाहीं संतति । तेणें न लाहे सुखविश्रांति । नित्य उद्विग्न मानसों ॥ २ ॥ मग कुलगुरु जे वसिष्ठमुनी । तयांस बोलावून सदनीं । विनयें पायीं नमस्कारुनी । प्रश्न केला नृपानें ॥ ३ ॥ भगवन् कासयें होतील सुत । जे नाना गुणांहीं मंडित । त्यांवांचोन राज्यादि समस्त । मजला दुःखचि भासतें ॥ ४ ॥ तंव बोलले श्रीवसिष्ठ । तुजसी होतील पुत्र श्रेष्ठ । तेजस्वी आणि सत्त्वनिष्ठ । उपाय ऐसा करीं गा ॥ ५ ॥ पुत्रकाम नामें एक यजन । करावें ऋष्यशृंगास घेऊन । वरी आम्हीहि मुनिजन । कर्म सिद्धीतें पोंचवूं ॥ ६ ॥ तें ऐकोनि वसिष्ठवचन ।

आनंदलें राजयाचें मन । मग आणावया पाठवी जन । ऋष्यशृंग ऋषीतें ॥ ७ ॥ मग तेणें-शीं समवेत । यज्ञकर्मास आरंभित । मनीं ठेविली श्रद्धा बहुत । कर्म सांग व्हावया ॥८॥ तंव यज्ञकर्म चालतां । तेजोरूप यज्ञपावक, हातां । पायस घेवोनि तत्त्वतां । स्वयें प्रकट जाहला ॥ ९ ॥ मग, हें पुत्रीय पायस जाण । देवीं केलेंसें निर्माण । येणें प्रत्यक्ष लक्ष्मी-रमण । पुत्र होईल तुजलागीं ॥ १० ॥ ऐसे शब्द उच्चारून । पायस पुढती ठेवून । पावक पावला अंतर्धान । आनंद झाला नृपातें ॥ ११ ॥ मग वंदिलें वसिष्ठातें । आणखी ऋष्यशृंगातें । मग तें पायस निजस्त्रियांतें । अर्पण केलें तयानें ॥ १२ ॥ कौसल्या आण-खी कैकयी । अर्ध अर्ध तें घेती जयीं । तंव अकस्मात तये ठायीं । सुमित्रा राणी पाव-ली ॥ १३ ॥ मग दोघींहीं आपुला । भाग आणखी दुभागिला । मग देऊन सुमित्रेला । मागुती केला सेवन ॥ १४ ॥ तंव त्या पायसाचे बळें । तिघींतेंही गर्भ राहिले । दिवसें-दिवस शोभूं लागले । मुखचंद्र स्त्रियांचे ॥ १५ ॥ पुढें नव मासाचे अन्तीं । प्रसूत झाली कौसल्या सती । नवमीचिये शुभ मुहूर्ती । चैत्र शुक्ल पक्षांत ॥ १६ ॥ सूर्य पातला मेषे-वर । पुनर्वसु नक्षत्र सुंदर । उच्चस्थळीं पंचग्रह इतर । ऐसा योग जेधवां ॥ १७ ॥ तैं आकाशांतूनि नानापरी । पुष्पें वर्षिलीं सुरवरीं । ऐसिये आनंदांत श्रीहरी । आविर्भूत जा-हले ॥ १८ ॥ जैसें नील कमल सुंदर । तैसी अंगकांति मनोहर । कासे सुवर्ण पीतांबर । चतुर्भुज श्रीमूर्ति ॥ १९ ॥ रम्य आरक्त नेत्रकमलें । कर्णी विराजती कुंडलें । मस्तका-

वरी केश कुरळे । शोभे किरीट भास्वर ॥ २ ॥ शंख चक्र गदा करीं । आणि वन-
माला स्कंधावरी । अंगीं सहस्र सूर्यांपरी । दि ्य तेज झळाळे ॥ २१ ॥ हृदयीं कृपा-
भाव विलसे । तोचि जणूं चंद्रमा असे । मग मुखींचें स्मित होतसे । त्या चंद्राचें चांदणें
॥२२ ॥ दाटली करुणा हाचि रस । तेणें वि ।सलें नेत्रसारस । वरी नानालंकार सुरस ।
शोभविती मुखकमळा ॥ २३ ॥ ऐसी मूर्ति प होनि उदित । कौसल्या जाहली विस्मित ।
आनंदाश्रु लोटले नयनांत । कंठ सद्गद जाह ा ॥ २४ ॥ मग तैशीच म्हणे श्रीपते । ही
मी तुजला नमन करितें । आनंदाचें थोर भर । चरणीं तुझिया वंदितां ॥ २५ ॥ तूं
परमात्मा अच्युत । वृद्धिक्षयालागीं नातळत सर्वव्यापी म्हणोनि अनंत । पुरुषोत्तम देव
तूं ॥२६॥ वाणीलागीं अगोचर । बुद्ध्यादिकां ा नलगे पार । सद्रूप आणि ज्ञानैकसार ।
ऐसें वेदीं वर्णिलें ॥ २७ ॥ तूंचि मायाबळें क रून । सत्वादि गुणांतें स्वीकारून । जग-
तास करिसी प्रगट लीन । वरी निर्लेप राहसी । २८ । स्वयें नसे आणि भासे । म्हणोनि
बोलती 'माया' ऐसें । तियें निर्मिलें तें काय । न वे साचपणातें ॥ २९ ॥ ऐसे वि-
चारें पाहतां । देवा तूं करोनि अकर्ता । दाता भोक्ता हेहि वार्ता । नाममात्र केवळ ॥
३० ॥ तूं सर्व-भूत-अंतर्वासी । असोनि भूतां नाकळसी । 'अप्राण अमनः शुद्ध' ऐसी
श्रुति तूंतें वर्णिते ॥ ३१ ॥ अज्ञानाच्या अंधवरें । तुज न जाणती पामरें । परी पाहतां
सूक्ष्म विचारें । स्पष्ट येसी कीं अनुभवा ॥ ३२ ॥ देवा तुझिया उदरांत । ब्रह्मांडें असती

अणुरेणुवत । त्या तूंतें मी प्रसवत । ऐसें लोकां दाविशी ॥ ३३ ॥ म्हणोनि वाटे पुरुषोत्तमा । तुझाचि हा होय महिमा । कीं ईश्वरास भक्तिप्रेमा- । अधीन व्हाव लागतें ॥ ३४ ॥ तरी आतां ऐक श्रीपते । मी पायीं लागोन विनवितें । चित्त जें संसारीं धावतें । त्यास बंदींत घालिजे ॥ ३५ ॥ मायेचें पडोनि आवरण । पतिपुत्रादि आप्तगण । हेचि सौख्याचे कारण । ऐसी भावना जाहली ॥ ३६ ॥ म्हणोनि देवा, निरंतर । चित्तीं राहो हें रूप रुचिर । जेणें मायामोह दुस्तर । नष्ट होईल निश्चयें ॥ ३७ ॥ असो, आतां हें अद्भुत । रूप करा जी अंतर्हित । मृदुल बाल-आकार त्वरित । दाखवीं बा या लोचना ॥ ३८ ॥ प्रेमें देईन आलिंगन । वरिवरी घेईन मी चुंवन । मधुर बोबडे बोल ऐकून । थोर आनंद करीन * ॥ ३९ ॥ ऐसीच आवडी जीवीं । कीं बालमूर्तिच उपासावी । आणि भवभीति निरसावी । याचि भक्तिबळानें ॥ ४० ॥ ऐसी करूनि विनवणी । लक्ष्मीपतीचिये चरणीं । उगी राहतां कौसल्या राणी । देव बोलूं लागले ॥ ४१ ॥ जैसें जें तुझें मनोगत । घडेल तैसेंचि निश्चित । येविषयीं संदेहरहित । व्हावें तुवां अंबिके ॥ ४२ ॥ पूर्वीं मज विनवी विधाता । भूभार करा जी खालता । म्हणोनि अवतरलोंसें आतां । मानवदेह धरोनी ॥ ॥ ४३ ॥ पूर्वीं दशरथें आणि तुवां । हृदयीं धरोनि शुद्ध भावा । मज आराधिलें जें तेधवां । म्हणून पोटीं पावलों ॥ ४४ ॥ येणें रूपें माझें दर्शन । लाभलें तें याचि तपेंकरून । भवभयास करी निरसन । तें हें एरां दुर्लभ ॥ ४५ ॥ आतां येथील निरूपण । जो करील

श्रवणपठण । तयास देहान्तीं माझें स्मरण । घडेल जाण निश्चयें ॥ ४६ ॥ यापरी श्रीराम बोलले । मग सवेंचि बालत्व पावले । आणखी रोदन आरंभिलें । बालभावानुसारें ॥ ४७ ॥ वर्ण अंगींचा श्यामल । अवयव अत्यंत कोमल । नयनें सुंदर विशाल । चित्त ओढिती जनांचें ॥ ४८ ॥ लोकपालांचा जो पालक । तो स्वयें जाहला बालक । दावी नानापरी कौतुक । आपुल्या भक्तजनांतें * ॥ ४९ ॥ असो, स्त्री जाहली प्रसूत । वार्ता रायासि होतां श्रुत । आनंदसागरामाजी पोहत । वसिष्ठासवें तो धावला ॥ ५० ॥ पाहतां श्रीराममुखकमळ । गळाले आनंदाश्रु पुष्कळ । मग तेणेंचि अतिशयें केवळ । समाहित जाहला ॥ ५१ ॥ कैकयी जाहली प्रसूत । तिचे पोटीं आला भरत । आणि सुमित्राहि प्रसवत । सुंदर पुत्रद्वयातें ॥ ५२ ॥ तैं ब्राह्मणांस सुवर्णदानें । मग नृपें केलीं आनंदानें । आणि अन्यांचींहि मनें । इष्टें देऊन तोषविलीं ॥ ५३ ॥ ऐसा सर्वांनंदास कारण । म्हणोनि म्हणती अवघे जण । 'श्रीराम' ऐसीच नामखूण । यासि सार्थ होतसे ॥ ५४ ॥ आणि ज्ञानदृष्टीचे मुनिगण । याचि ठायीं होती रममाण । म्हणोनि वसिष्ठेंहि जाण । राम नाम योजिलें ॥ ५५ ॥ जनांचें धारण पोषण । तयास बोलिजेत भरण । कैकेयीसुतास होंचि कारण । भरत नांव द्यावया ॥ ५६ ॥ नाना लक्षणीं मंडित । म्हणोनि लक्ष्मण नांव युक्त । आणि शत्रूचा प्राण घेत । त्यास शत्रुघ्न बोलिलें ॥ ५७ ॥ श्रीरामासवें लक्ष्मण । आणि भरताशीं शत्रुघन । पायस-भागानुसारें मिळोन । संगती क्रीडूं लागले ॥ ५८ ॥

नानापरी मधुर लीला । दावून जननीजनकांला । रामें उदंड आनंद केला । लक्ष्मणाचे समेत ॥ ५९ ॥ सुवर्णाचें पिंपळपान । भालावरी लटके छान । भोंवती मोतीं तेणेंकरून । दावी फार झळाळी ॥ ६० ॥ गळां शोभे वाघनख । तयास जडिलीं रत्नें सुरेख । दोहों कर्णींचे डूल देख । सुवर्णतेजें झगमगती ॥ ६१ ॥ बाहुभूषणें दंडावर । पायीं रुणझुणती घुंगुर । कटिसूत्रादि अलंकार । सर्व अंगीं शोभती ॥ ६२ ॥ मुखीं अल्प हास्य केलें । तेणें दंतभाग चमकले । ऐसें बालक चिमुकलें । जन पाहती तटस्थ * ॥ ६३ ॥ अंगणीं धांवती वासरें । पाहोनि मागें लागे त्वरें । ऐसें खेळतां हृदय भरें । महदानंदें तेधवां ॥ ६४ ॥ कधीं भोजनाचे अवसरीं । राजा बैसोनि पाटावरी । आळवूं लागे नानापरी । ये ये राम म्हणोनी ॥ ६५ ॥ रामें बालकाच्या स्वैरभावें । नितयाकडे न फिरावें । मग तयें कौसल्येस म्हणावें । ऊठ, आणी तयातें ॥ ६६ ॥ मग तियेनें वेगें उठावें । रामेंहि पलायन करावें । म्हणोनि एरीस न जाववे । रामचंद्राचे संनिधीं ॥ ६७ ॥ मग रामेंचि परतावें । ग्रास घेतलेंसें करावें । सर्वेंचि दूर निघोन जावें । अंग मळवायाकारणें ॥ ६८ ॥ नाना वायनें प्रतिमासीं । कौसल्या देई ब्राह्मणांसी । नूतन अलंकार ते दिवशीं । राघवाअंगीं लेववी ॥ ६९ ॥ श्रीराम अत्यंतचि अवखळ । संभाळणीं विसंवूं न दे पळ । तेणें कामकाजें पुष्कळ । राहान जात घरींचीं ॥ ७० ॥ एकदां रघुनाथें तिजपाशीं । जावोनि म्हणितलें अंब मजशीं । क्षुधा लागली अतिशयेसीं । कांहीं खावया देइजे ॥ ७१ ॥ परी

कार्यांत गुंतलेपणीं । नाहीं पावलें तियेचे श्रवणीं । मग रामें कोपोनि झणीं । भांडें ताडिलें दुधाचें ॥ ७२ ॥ तंव तें भूमीस पसरलें । एके सेवकें अवलोकिलें । मग मातेला विदित केलें । शासन व्हावें म्हणोनी ॥ ७३ ॥ तें पाहतांचि माता धावली । रामें चपळता चालविली। मागुती ह्म्तास गवसली । स्वारी माउलियेचे ॥ ७४ ॥ ऐसा ऐसा नानापरी। जगच्चालक क्रीडा करी । जेणें भाविकांचे अंतरीं । भक्तिप्रेम दुणावे ॥ ७५ ॥ पुढें लोटतां कालांतर । वसिष्ठें घेवोनि चारी कुमर । उपनयन करोनी सत्वर । शास्त्राभ्यासीं लाविले ॥ ७६ ॥ धनुर्वेद सांगोपांग । तिहीं अभ्यासिला चांग । अन्य विद्याकलाप्रसंग । सर्वही ध्यानीं घेतले ॥ ७७ ॥ राम आणिक लक्षुमण । घेऊनि आपुले धनुष्यबाण । अश्वारूढ होऊनि जाण । नित्य जाती वनातें ॥ ७८ ॥ तेथ धनुर्विद्येचिये कौशलें । श्वापदें मारिती विपुलें । मग परतोनि सांज वेळे । वृत्त कथिती पितयातें ॥ ७९ ॥ नित्य प्रात काळीं उठावें । स्नानादिक आचरावें । मातापितयास वंदूनि जावें । पौरकार्यें पहाया ॥ ८० ॥ मागुती बंधूंस प्रेमभावें । पंक्तीस घेऊनिया जेवावें । उपरांत शास्त्ररहस्य शोधावें । वसिष्ठांचे शासनीं ॥ ८१ ॥ यापरी परमात्मा श्रीरघुवीर । घेऊन मायामानवशरीर । मनुष्यलोकाचे अनुसार । सर्व करीत राहिला ॥ ८२ ॥ पाहतां स्वरूपज्ञानविचार । परमात्मा नित्य निर्विकार । कांहींच कर्म न करी साचार । मायातीत श्रीराम ॥ ८३ ॥ म्हणोनि जो करुनि अकर्ता । आणखी भोगून अभोक्ता । तयास शोधून घ्यावें तत्त्वतां । हेंचि

रामधनुर्विद्याशिक्षण. C. S. P.

सार जन्माचें * ॥ ८४ ॥ मग श्रीरामस्वरूपाची खू । अखंड अंतरीं वागवून । एकें
आत्मानंदेंचि क न । विश्व सर्व हें भरावें ॥ ८५ । ऐसी सुजनांचिये कर्णीं । संतांची
नित्य विनवणी । ीच म्यांही आपुले वाणी । येथ गाउ न दाविली ॥ ८६ ॥ ऐसी अध्या-
त्मरामकथा । भावि कें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लि हिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृ-
तीं ॥ ८७ ॥ श्री म ॥ ५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ । ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अध्याय ६ वा, ताटिका हनन.

श्रीराम ॥ यावरी एकदां मुनि **कौशिक** । तेजें तुळितां जैसा पावक । तेणें ऐकिलें जगन्नायक । प्रगटलाहे अयोध्ये ॥ १ ॥ मग ध्यावया त्याचें दर्शन । कौशिकें अयोध्येस येऊन । दशरथाचें सभाभुवन । केलें पावन एकदां ॥ २ ॥ तईं तो पाहतां तपोधन । आनंदें आणि विनयें करून । दशरथें दिधलें उत्थापन । आणि पायांसी वंदिलें ॥ ३ ॥ मग स्वासनीं बैसवूनी । नृप बोलिला ऐसें वचनीं । आजि या आगमनें करोनी । पावन केलें जी आमुतें ॥ ४ ॥ आपणांसारिखे पुण्यजन । जातील तेथ आनंद घन । स्वयेंचि राह तसे येऊन । नाहीं संशय ये विषयीं ॥ ५ । म्हणोनि आजि हे महामुने । सांगिजे आपुल्या कृपावचनें । किमर्थ ऐसिया आगमनें । पावन केलेंत आमुतें ॥ ६ ॥ तंव तो कौशिक

येथवां ॥ ३१ ॥ या तव राहोनि बा सावध। पाहतांचि करीं तियेचा वध । तियेनें नाना
जीव निर्वेध । केले ग इ स्वभावें ॥ ३२ ॥ हां जी म्हणोनिया तत्कालें । राघवें धनुष्य सज्ज
केलें । शब्दें गगन दु मूं 'ागलें । ताटिका तेणें क्षोभली ॥ ३३ ॥ मग तो शब्द कैंचा
म्हणोन । पहाया धा ली गर्जोन । आणि कुमार अवलोकून । धावूनि आली सवेंचि ॥
॥ ३४ ॥ तंव एकचि सोडोनि शर । रामें वक्षाचि केलें चूर । तंव ती पडोनि धरणीवर ।
रुधिर ओकूं लागली । ३५ ॥ प्राण गेलिया कोणी सुंदरी । प्रगटली तियेचे शरीरीं ।
जी त्या योनींत आ श्वरी । शाप भोगीत राहिली ॥ ३६ ॥ शापमुक्त ती होतां सती ।
रामलक्ष्मणां पाहोनि ो । वंदन करूनि चरणांप्रती । ऊर्ध्व मार्गें चालली ॥ ३७ ॥
पाहोनि ऐसा चमत्कार कौशिक संतुष्ट झाला फार । रामास आलिंगुनी सत्वर । नावेक
स्तब्ध राहिला ॥ ३८ । मग मनीं आणोनि विचार । अर्पिले सर्व अस्त्रसंभार । मंत्रही
तयांचे सविस्तर । सांगू तैसे ठेविले ॥ ३९ ॥ येणेंपरी श्रीरामसखा । सामान्य जनांचे
सारिखा । वर्तोनि आपुले भक्तांस देखा । सौख्यानंदें भरीतसे* ॥ ४० ॥ तें भक्तीचें सुख-
सौरस । लाभो सदैव भा कांस । ऐसीच माझिये मनीं आस । स्थिर होवूनि बैसली ॥
४१ ॥ म्हणोनि गीर्वाण पा-पेटी- । माजी गुंतल्या अध्यात्म-गोष्टी । त्या आजि मी या
प्राकृतांसाठीं । प्राकृतांमा गायिल्या ॥ ४२ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी
श्रवणपथा । म्हणोनि लि लीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ४३ ॥ श्रीराम ॥ ६ ॥

अध्याय ७ वा, अहिल्योद्धार.

श्रीराम ॥ करूनि ताटिकेचा वध । पुढें चालतां मुनि आणि कुमर । तेथ **कामाश्रम** नामें सुंदर । रम्य स्थान पातलें ॥ १ ॥ भोंवतीं वनदेवींचें सौरस । अंतरीं मुनिजनांचा निवास । मग वाटलें ऐसिया स्थानास । काळ कांहीं क्रमावा ॥ २ ॥ मग तिघांहीं तये वेळीं । एक रात्र तेथें क्रमिली । आणि पुढती प्रभात झाली । देखोन मार्गी लागले ॥ ३ ॥ मग जें कौशिकाचें धाम । नाम जयाचें **सिद्धाश्रम** । तेथ पावते झाले विश्राम । मार्गे कांहींक चालतां ॥ ४ ॥ तईं रामलक्ष्मणांस पाहोन । आश्रमांतील अन्य मुनिजन । कवणाचे हे देवनंदन । म्हणोनि आले पुसाया ॥ ५ ॥ मग तयांची नामखूण । विश्वामित्र सांगे आपण । तयीं प्रेमा उदंड जाण । वाटूं लागला तयांतें ॥ ६ ॥ मग ते आश्रमींचे जन । वन्य उपचार मेळवून । करिती श्रीरामाचें पूजन । प्रेमानंदेंकरूनि ॥ ७ ॥ यावरी श्रीरामचंद्र वीर । कौशिकास म्हणे जी मुनिवर । यज्ञविधान चालवावें सत्वर । विलंब आतां किमर्थ ॥ ८ ॥ कोठें असतात ते राक्षस । द्यावें सांगून जी आम्हांस । क्षणमात्रेंचि सकळिकांस । भूमीस पाडूं पहा कीं ॥ ९ ॥ तंव तें मुनीनें मान्य केलें । आणि यज्ञास आरंभिलें । तोंचि अस्थि घेवोनि धावले । **मारीच** आणि **सुबाहु** ॥ १० ॥ पुढती होवोनि ते उभयतां । रुधिर-वर्षाव करूं लागतां । रामें धनुष्य घेऊनि स्वतां । शर सोडिले

येधवां ॥ ३१ ॥ यास्तव राहोनि बा ावध। पाहतांचि करीं तियेचा वध । तियेनें नाना
जीव निर्वेध । केले गट्ट स्वभावें ॥ ३२ ॥ हां जी म्हणोनिया तत्कालें । राघवें धनुष्य सज्ज
केलें । शब्दें गगन घुमूं लागलें । तार्ि का तेणें क्षोभली ॥ ३३ ॥ मग तो शब्द कैंचा
म्हणोन । पहाया धावली गर्जोन । अ णि कुमार अवलोकून । धावूनि आली सवेंचि ॥
॥ ३४ ॥ तंव एकचि सोडोनि शर । ामें वक्षाचि केलें चूर । तंव ती पडोनि धरणीवर ।
रुधिर ओकूं लागली ॥ ३५ ॥ प्राण ालिया कोणी सुंदरी । प्रगटली तियेचे शरीरीं ।
जी त्या योनींत आजवरी । शाप भोग त राहिली ॥ ३६ ॥ शापमुक्त ती होतां सती ।
रामलक्ष्मणां पाहोन पुढता । वंदन करूनि चरणांप्रती । ऊर्ध्व मार्गें चालली ॥ ३७ ॥
पाहोनि ऐसा चमत्कार । कौशिक संतुष्ट झाला फार । रामास आलिंगुनी सत्त्वर । नावेक
स्तब्ध राहिला ॥ ३८ ॥ मग मनीं आणोनि विचार । अर्पिले सर्व अस्त्रसंभार । मंत्रही
तयांचे सविस्तर । सांगूनि तैसे ठेविले ॥ ३९ ॥ येणेंपरी श्रीरामसखा । सामान्य जनांचे
सारिखा । वर्तोनि आपुले भक्तांस देखा । सौख्यानंदें भरीतसे* ॥ ४० ॥ तें भक्तीचें सुख-
सौरस । लाभो सदैव भाविकांस । ऐसीच माझिये मनीं आस । स्थिर होवूनि बैसली ॥
४१ ॥ म्हणोनि गीर्वाणभाषा-पेटी- । माजी गुंतल्या अध्यात्म-गोष्टी । त्या आजि मी या
प्राकृतांसाठीं । प्राकृतांमाजी गायिल्या ॥ ४२ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी
श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ४३ ॥ श्रीराम ॥ ६ ॥

अध्याय ७ वा, अहिल्योद्धार.

श्रीराम ॥ करूनि ताटिकेचा वध । पुढें चालतां मुनि आणि कुमर । तेथ **कामाश्रम** नामें सुंदर । रम्य स्थान पातलें ॥ १ ॥ भोंवतीं वनदेवीचें सौरस । अंतरीं मुनिजनांचा निवास । मग वाटलें ऐसिया स्थानास । काळ कांहीं क्रमावा ॥ २ ॥ मग तिघांहीं तये वेळीं । एक रात्र तेथें क्रमिली । आणि पुढती प्रभात झाली । देखोन मार्गीं लागले ॥ ३ ॥ मग जें कौशिकाचें धाम । नाम जयाचें **सिद्धाश्रम** । तेथ पावते झाले विश्राम । मार्ग कांहींक चालतां ॥ ४ ॥ तईं रामलक्ष्मणांस पाहोन । आश्रमांतील अन्य मुनिजन । कवणाचे हे देवनंदन । म्हणोनि आले पुसाया ॥ ५ ॥ मग तयांची नामखूण । विश्वामित्र सांगे आपण । तयीं प्रेमा उदंड जाण । वाटूं लागला तयांतें ॥ ६ ॥ मग ते आश्रमीचे जन । वन्य उपचार मेळवून । करिती श्रीरामाचें पूजन । प्रेमानंदेंकरूनि ॥ ७ ॥ यावरी श्रीरामचंद्र वीर । कौशिकास म्हणे जी मुनिवर । यज्ञविधान चालवावें सत्वर । विलंब आतां किमर्थ ॥ ८ ॥ कोठें असतात ते राक्षस । द्यावें सांगून जी आम्हांस । क्षणमात्रेंचि सकळिकांस । भूमीस पाडूं पहा कीं ॥ ९ ॥ तंव तें मुनीनें मान्य केलें । आणि यज्ञास आरंभिलें । तोंचि अस्थि घेवोनि धावले । **मारीच** आणि **सुबाहु** ॥ १० ॥ पुढती होवोनि ते उभयतां । रुधिर-वर्षाव करूं लागतां । रामें धनुष्य घेऊनि स्वहातां । शर सोडिले

मुनिश्रेष्ठ । आदरें जाहला सुसंतुष्ट । मग आपुले मनींचें इष्ट । ऐसें बोलला नृपातें ॥ ७ ॥ बा, म्यां उचित काळ म्हणून । आरंभिलें देवादिकांचें यजन । परी तेथ दैत्यादि दुर्जन । नाना विघ्नें आणिती ॥ ८ ॥ मारीच सबाहु दोघे खर । आणखी तयांचे अनुचर । पीडा करितात वारंवार । त्यांस वारणें अवश्य ॥ ९ ॥ म्हणोनि तुवां हे आपुले कुमर । लक्ष्मण आणि श्रीरघुवीर । मजसवें पाठवावें सत्वर । येणें कल्याण पावसी ॥ १० ॥ ऐसें ऐकतां राजा दशरथ । पडिला चिंतेच्या सागरांत । मग श्रीवसिष्ठ मुनींप्रत । पुसाया गेला त्वरेनें ॥ ११ ॥ म्हणे गुरो जी काय करावें । रामास केउतें पाठवावें । नाना कष्ट ते साहोनि जीवें । संपादिले म्यां पुत्र हे ॥ १२ ॥ देवासारिखे माझे सुत । त्यांत श्रीरामीं आवडी बहुतां । म्हणोनि त्यांस धाडितां जीवित । घटेल माझें निश्चयें ॥ १३ ॥ आणि न मानितां मुनिवचन । कौशिक होईल क्रोधायमान । आणि शापील मजलागून । तोड कांहीं सुचेना ॥ १४ ॥ यालागीं साधेल माझें हित । ऐसा उपाय आतां त्वरित । स्वामी मजसी करा विहित । ऐसें विनवी तयांतें ॥ १५ ॥ तयीं स्वर्गींची गुप्त कथा । वसिष्ठ सांगून नृपनाथा । मोह निरस्त केला सर्वथा । देवकार्यार्थ साधण्या ॥ १६ ॥ कीं हा श्रीराम नोहे मानव । परमात्मा श्रीदेवाधिदेव । भूभार नष्ट करायास्तव । येथ अवतीर्ण जाहला ॥ १७ ॥ पूर्वीं कश्यप प्रजापती । आणि त्याची स्त्री अदिती । तोचि तुम्ही झालांत संप्रती । दशरथ आणि कौसल्या ॥ १८ ॥ तुम्ही कष्ट साहून नाना । केली जी हरीची आराधना । तेणें

तोषूनियां वरदाना । श्रीपति सिद्ध झाले ॥ १९ ॥ मग तुम्हीं उभयतांहीं । इच्छा दाविली कीं लवलाहीं । तूंचि बा आमुचा पुत्र पाहीं । व्हावें ऐसें वाटतें ॥ २० ॥ म्हणोनि तोचि हा लक्ष्मीपती । श्रीराम जाहलासे संप्रती । लक्ष्मणरूपें तयाचे संगतीं । शेष हा आला नृपाळा ॥ २१ ॥ सीता ही होवोनि योगमाया । नांदते सदनीं जनकाचिया । तियेचा रामाशीं योग कराया । मुनि कौशिक पातला ॥ २२ ॥ म्हणोनि संतुष्ठ ठेवी मन । कौशिकालागीं सत्कारून । आपुले उभयही नंदन । त्याचिया संगें पाठवी ॥ २३ ॥ ऐसें देवगुह्य ऐकतां । वाटली रायातें धन्यता । मग आनंदभरें स्वतां । हाक मारी मुलांतें ॥ २४ ॥ तंव ती ऐकतांचि दोघे सुत । धांवोनि सन्मुख उभे ठाकत । राजा मुखचंद्र अवलोकित । नेत्रपातेंही चळेना ॥ २५ ॥ चित्त उदंड संतोषलें । मग आवडी हृदयीं धरिलें । आणि सवेंचि हातीं दिधलें । प्रेमें कौशिकमुनीच्या ॥ २६ ॥ मग तोषून कौशिकमुनी । रायास आशीर्वाद देउनी । रामलक्ष्मणांसमेत वनीं । तेथूनि जाता जाहला ॥ २७ ॥ मग मार्गींच एके वेळीं । रामलक्ष्मणांस घेवोनि जवळीं । केले बळियांचेहि बळी । दोन विद्या त्यां देउनी ॥ २८ ॥ एके विद्येचें नांव **बला** । आणि दुसरी ती **अतिबला** । जयांच्या अभ्यासें क्षुधादिकांला । सुखेंचि साहूं येतसे ॥ २९ ॥ पुढें मुनि आणि कुमार । गंगा उतरोनि गेले पार । तंव **ताटिकेचें** वन अपार । तेथ लागलें तयांतें ॥ ३० ॥ मग कौशिक म्हणे श्रीरामास । येथेंचि ताटिकेचा वास । असेल कोठें ती आसपास । पुढती येईल

येधवां ॥ ३१ ॥ यास्तव राहोनि बा सावध। पाहतांचि करीं तियेचा वध । तियेनें नाना जीव निर्वेध । केले गट्ट स्वभावें ॥ ३२ ॥ हां जी म्हणोनिया तत्काळें । राघवें धनुष्य सज्ज केलें । शब्दें गगन घुमूं लागलें । ताटिका तेणें क्षोभली ॥ ३३ ॥ मग तो शब्द कैंचा म्हणोन । पहाया धावली गर्जोन । आणि कुमार अवलोकून । धावूनि आली सवेंचि ॥ ॥ ३४ ॥ तंव एकचि सोडोनि शर । रामें वक्षाचि केलें चूर । तंव ती पडोनि धरणीवर । रुधिर ओकूं लागली ॥ ३५ ॥ प्राण गेलिया कोणी सुंदरी । प्रगटली तियेचे शरीरीं । जी त्या योनींत आजवरी । शाप भोगीत राहिली ॥ ३६ ॥ शापमुक्त ती होतां सती । रामलक्ष्मणां पाहोनि पुढती । वंदन करूनि चरणांप्रती । ऊर्ध्व मार्गें चालली ॥ ३७ ॥ पाहोनि ऐसा चमत्कार । कौशिक संतुष्ट झाला फार । रामास आलिंगुनी सत्वर । नावेक स्तब्ध राहिला ॥ ३८ ॥ मग मनीं आणोनि विचार । अर्पिले सर्व अस्त्रसंभार । मंत्रही तयांचे सविस्तर । सांगूनि तैसे ठेविले ॥ ३९ ॥ येणेंपरी श्रीरामसखा । सामान्य जनांचे सारिखा । वर्तोनि आपुले भक्तांस देखा । सौख्यानंदें भरीतसे* ॥ ४० ॥ तें भक्तींचें सुख-सौरस । लाभो सदैव भाविकांस । ऐसीच माझिये मनीं आस । स्थिर होवूनि बैसली ॥ ४१ ॥ म्हणोनि गीर्वाणभाषा-पेटी- । माजी गुंतल्या अध्यात्म-गोष्टी । त्या आजि मी या प्राकृतांसाठीं । प्राकृतांमाजी गायिल्या ॥ ४२ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ४३ ॥ श्रीराम ॥ ६ ॥

अध्याय ७ वा, अहिल्योद्धार.

श्रीराम ॥ करूनि ताटिकेचा वध । पुढें चालतां मुनि आणि कुमर । तेथ **कामाश्रम** नामें सुंदर । रम्य स्थान पातलें ॥ १ ॥ भोंवतीं वनदेवीचें सौरस । अंतरीं मुनिजनांचा निवास । मग वाटलें ऐसिया स्थानास । काळ कांहीं क्रमावा ॥ २ ॥ मग तिघांहीं तये वेळीं । एक रात्र तेथें क्रमिली । आणि पुढती प्रभात झाली । देखोन मार्गीं लागले ॥ ३ ॥ मग जें कौशिकाचें धाम । नाम जयाचें **सिद्धाश्रम** । तेथ पावते झाले विश्राम । मार्ग कांहींक चालतां ॥ ४ ॥ तईं रामलक्ष्मणांस पाहोन । आश्रमांतील अन्य मुनिजन । कवणाचे हे देवनंदन । म्हणोनि आले पुसाया ॥ ५ ॥ मग तयांची नामखूण । विश्वामित्र सांगे आपण । तयीं प्रेमा उदंड जाण । वाटूं लागला तयांतें ॥ ६ ॥ मग ते आश्रमींचे जन । वन्य उपचार मेळवून । करिती श्रीरामाचें पूजन । प्रेमानंदेंकरूनि ॥ ७ ॥ यावरी श्रीरामचंद्र वीर । कौशिकास म्हणे जी मु[illegible] । [illegible] सत्वर । विलंब आतां किमर्थ ॥ ८ ॥ कोठें असतात ते राक्ष[illegible] । ह्यावें सांगून जी आम्हां[illegible]स । क्षणमात्रेंचि सकळिकांस । भूमीस पाडूं पहा कीं ॥ ९ ॥ तंव तें मुनीनें मान्य केलें । आणि यज्ञास आरंभिलें । तोंचि अस्थि घेवोनि धावले । मारीच आणि **सुबाहु** ॥ १० ॥ पुढती होवोनि ते उभयतां । रुधिर-वर्षाव करूं लागत[illegible] । रामें धनुष्य घेऊनि स्व[illegible]ां । शर सोडिले

त्वरेनें ॥ ११ ॥ एकें बाणें मारीच वेधिला । शतयोजनें भोवंडिला । सवेंचि सागरीं भिरकाविला । ऐसें अद्‌भुत कीं केलें ॥ १२ ॥ दुजिया बाणासि अग्निबळ । रामें प्रेरिलें होतें विपुळ । तेणें सुबाहूलागीं तात्काळ । वधून भूमीस पाडिलें ॥ १३ ॥ उरले तयांचे जे अनुचर । तयांस लक्ष्मणें केलें ठार । तयीं ते स्वर्गींचे तोषून सुर । पुष्पें वर्षिती उदंड ॥ १४ ॥ कौशिक मुनिही संतोषला । मग अंकीं बैसवी श्रीरामाला । आणि देऊन आलिंगनाला । बाष्प गाळीत लोचनीं ॥ १५ ॥ मग तया आश्रमाचे आंत । दशरथाचे ते दोघे सुत । वनप्रदेश-सौख्य सेवीत । तीन दिवस राहिले ॥ १६ ॥ वनींचीं फळें पक्क मधुर । सेवूनि संतुष्ट व्हावें फार । मग नाना शास्त्रविचार । मुनिजनांसंगें करावे ॥ १७ ॥ चतुर्थ दिवशीं श्रीकौशिकें । श्रीरामास बोलावून कौतुकें । म्हणितलें आम्हांसवें निकें । विदेहनगरीं चलावें ॥ १८ ॥ तेथ महात्मा राजा जनक । तेणें आरंभिला यज्ञ एक । तया समारंभाचें कौतुक । थोर होईल त्या स्थळीं ॥ १९ ॥ आणखी चाप जें महाभलें । शंकरें तेथ असे ठेविलें । तयास अवलोकितां आपुलें । चित्तही फार रिझेल ॥ २० ॥ ऐसें सांगून तयांचे सहित । जाणें मुनीनें केलें निश्चित । आणि शिष्यांस संगें घेत । मार्गीं चालूं लागले ॥ २१ ॥ तंव श्रीगंगेचें तीर आलें । संनिध गौतमस्थान लागलें । भोंवतीं पुष्पें फळें लगटले । वृक्ष शोभती जयाच्या ॥ २२ ॥ वनप्रदेश अत्यंत रुचिर । स्वभावेंचि वेधी अंतर । परी त्या सर्वेचि प्रदेशभर । पक्षीहि कोणी दिसेना ॥ २३ ॥ तंव तें पाहून श्रीरघुवीर । म्हणे हें काय

जी मुनिवर । स्थान हें ऐसें सुमनोहर । निर्जन केविं असावें ॥ २४ ॥ मग मुनि सकळ वृत्तांत। सांगावयास आरंभीत । म्हणे वा पूर्वीं या आश्रमांत । गौतम होते राहिले ॥ २५ ॥ तयांस ब्रह्मदेवें आपुली । कन्या अहिल्या ही अर्पिली । जियेची अद्भुत ख्याति झाली । त्रैलोक्य-सुंदरी म्हणोनी ॥ २६ ॥ मग त्या अहिल्येशीं समवेत । मुनि तो असतां काळ क्रमीत । देवेंद्राचिया मूढ मनांत । दुष्ट वासना उदेली ॥ २७ ॥ कीं, ही त्रैलोक्यरूप· वती । असावी आपणासि एकान्तीं । मग ती वासना धरून चित्तीं । संधी पाहत राहिला ॥ २८ ॥ मग एकदां गौतममुनी । नाहीं पाहूनि आश्रमस्थानीं । येरें तयाचा वेष घेउनी । प्रवेश केला ते स्थानीं ॥ २९ ॥ मग श्रम पाहून अहिल्येस । एकान्त केला सावकाश । पुढती गौतम-आगमनास । शंकोनि वेगें ऊठिला ॥ ३० ॥ तंव तो दारींच गौतम मुनी । तेणें देखिला जैसा नयनीं । तैं तो दचकूनि दीनवदनीं । तैसाच उभा ठाकला ॥ ३१ ॥ तोंचि विचारी मुनि गौतम । रे तूं कोण महा अधम । आणि माझिये वेषीं काम । केउतें तुझें पापिया ॥ ३२ ॥ सत्याचि सांगिजे लवलाहीं । नातरी क्षण न लागतांही । शापून भस्म करीन पाहीं । नीचा तूंतें निश्चयें ॥ ३३ ॥ तंव तो कांपूं लागला सुर । धाकें हृदय जाहलें चूर । मग साष्टांग नमस्कार । घालून विनवूं लागला ॥ ३४ ॥ म्हणे जी सांगतों हें साचार । मी स्वर्गवासी देववर । कामें केलों ऐसा लाचार । देवें क्षमा करावी ॥ ३५ ॥ म्यां महापाप कर्म केलें । परी पायीं लागोनि विनविलें । म्हणोनि पाहिजे क्षमा केलें ।

प्रवेश

दयाळा बापा मुनींद्रा ॥ ३६ ॥ ऐसे ऐकतां तयाचे बोल । मुनि अधिक जाहला लाल । म्हणे तूं नष्ट आणि चांडाळ । योनिलंपट कीटक ॥ ३७ ॥ ऐशिया तुझिये अंगीं क्षतें । सहस्र पडतील रे निश्चितें । यापरी शापून देवेंद्रातें । मुनी भीतरीं प्रवेशला ॥ ३८ ॥ तंव तेथ थरथरा कांपत । देहस्थितीस न जाणत । अधोवदनें, जोडोनि हात । उभी अहल्या पाहिली ॥ ३९ ॥ मग तो तिजलागीं बोलला । मूढे, तूं होय आतां शिला । सांडूनि आहार-निद्रादिकांला । कष्ट साहत रहा गे ॥ ४० ॥ पर्जन्य, वारा आणि ऊन । आतां सारेंचि करावें सहन । आणि अंतरीं एकाग्र चिंतन । श्रीराघवाचें धरावें ॥ ४१ ॥ आटोनि न जावें जीवित । म्हणोनि योजितों ऐशी मात । कोणेकाचाही या वनांत । निवास होऊं नयेचि ॥ ४२ ॥ ऐशिया परी कित्येक काळ । कष्ट तूं घेशील जें पुष्कळ । तयींच तुझें हें पाप सकळ । क्षय पावेल जाणिजे ॥ ४३ ॥ मग जैं श्रीराम मिथिलापुरीला । जातां स्पर्शील तुझी शिला । तयींच शापांतून तुजला । सुटका होईल निश्चयें ॥ ४४ ॥ मग त्वां पावोन पूर्व भान । पूजावा श्रीरघुनंदन । मग तयाचें प्रेम जोडून । सेवेस यावें माझिया ॥ ४५ ॥ ऐसें स्त्रियेसी बोलला । मग सांडूनि आश्रमाला । हिमालयाच्या एकांताला । निघून गेला मुनि तो ॥ ४६ ॥ कौशिक म्हणती बा, ये रीती । कष्ट साहोनि अहिल्या सती । तुझिया याचि स्वरूपाप्रती । चिंतीत आहे राहिली ॥ ४७ ॥ पायींची धुळी आंगीं पडावी । हीच आस ठेवोनि जीवीं । राहिली, ती तुवां उद्धरावी । गौतम-

अहिल्योद्धार.

चित्रशाळा प्रेस, पुणें.

भार्या ही श्रीरामा ॥ ४८ ॥ ऐसें बोलोनि कौशिक मुनी । राघवास निजहस्तीं धरोनी । दाखवितां, ती पायें स्पर्शुनी । पावन केली राघवें ॥ ४९ ॥ मग ते तापसीस पाहून । रामें आदरें केलें वंदन । आपुलें श्रीराम नामाभिधान । ऐकविलेंही तियेला ॥ ५० ॥ मग ती पावतां पूर्व स्मृती । अहिल्या उठोनि पाहे पुढती । तंव ती रामाची सुंदर मूर्ती । [illegible] कमल । [illegible] मुखचंद्र अत्यंत उज्ज्वल । भव्य गंभीर सुंदर ॥ ५२ ॥ कासे कसिला पीत [illegible] र । चतु- र्भुजशोभा मनोहर । शंख चक्र आणि गदा धर । मधुर स्मित मुखींचें * ॥ [illegible] ३ ॥ मूर्ति ऐसी तेजोघन । पाहतांचि जी दिपवी नयन । लक्ष्मणासमवेत उभी पाहोन [illegible] चकितचि झाली क्षणमात्रें ॥ ५४ ॥ मग हाच जाणोनि रमाकांत । प्रेमें दाटली अंतरा [illegible] । सवेंचि आसवेंही नयनांत । उभीं राहिली तियेच्या ॥ ५५ ॥ मग प्रेमोपचार घेऊन [illegible] करी ती श्रीमूर्तीचें पूजन । मग त्या भक्त्यानंदें करोन । समाधीलागीं पावली ॥ ५[illegible] ॥ पुढती होऊन सावधान । सारूनि सर्व पूजाविधान । श्रीराम-चरणीं साष्टांग वंदन [illegible] घालूनि उभी राहिली ॥ ५७ ॥ श्रीमूर्तीशी सन्मुख होऊन । प्रेमें करूं लागली स्तव [illegible] । अंगीं रोमांच उभे ठाकून । कंठ सद्गद जाहला ॥ ५८ ॥ देवा ! जगन्निवासा, जगत्पते । आजि मी पावलें धन्यते । पादपद्मांच्या रजःकणांतें । स्पर्शूनि बापा ये वेळीं ॥ ५९ ॥ अहा या भाग्याचें वर्णन । कोण हो करील कविजन । साक्षात हा श्रीरघुनंद[illegible] । माझि-

या पुढती ठाकला ॥ ६० ॥ याच्याचि पादस्प
गंगा ही करिते पावन । शिवादि देवादिकांतें
कीं मनुष्यदेहहि तुवां धरिला । आणि साचसा
॥ ६२ ॥ देवा तूं तंव चैतन्यघन । तेणें व्याप
गमन । ऐसें लोकीं दाविशी ॥ ६३ ॥ म्हणून
मी उपासीन निरंतर । निश्चळ चित्त करोनि
आणि शिवही करीत स्मरण । तोचि श्रीराम
जयाच्या गाऊनि अवतारकृती । नारदादिकही
तीहि गाळीत आसवें ॥ ६६ ॥ ऐसा परमा
ज्योति श्रीपुरुषोत्तम । आदि-अंत-रहित ॥ ६७
चा उद्धार । मायागुणें घेवोनि शरीर । श्रीराम
तयांत । एकला होवोनि प्रतिबिंबित । कार्यगुणें
घेवोनि गुणांचा आश्रय । करी उत्पत्ति स्थिति
स्पर्शों न देई गुणांतें ॥ ७० ॥ तूंच बा जगत
वरी जगत तेंहि तूं आपण । नटला आहेसी
तूंचि एक येसी अवलोकनीं । आणि त्या प्रत्य

करोन । आपलें पातक वोळवून । श्री-
६१ ॥ देवा, केउती ही तुझी लीला ।
दावून जगाला । स्वरूपीं केलें मोहित
ास सर्वां भरून । परी मिथिलेस करीत
हाचि धनुर्धर । कमलनेत्र राजा रघुवीर ।
॥ ६४ ॥ वेद शोधिती ज्याचे चरण ।
रायण । अखंड चित्तीं स्मरावा ॥ ६५ ॥
ुनि नाचती । आणि देवी श्रीसरस्वती ।
श्रीराम । पुराणपुरुष परंधाम । स्वयं-
। हाचि भक्त-करुणाकर । कराया भक्तां-
पें पातला ॥ ६८ ॥ हाचि सत्त्वादि गुण-
त्रिविध भासत । ब्रह्माविष्णुमहेश ॥ ६९ ॥
विलय । परी हा आपुला स्वरूप-ठाय ।
तें कारण । तूंचि तयासी आधार जाण ।
वा ॥ ७१ ॥ नाना भूतमात्रेंकरूनी ।
रूपाहूनी । अससी स्वयें वेगळा ॥ ७२

॥ तुझा वाचक असे ॐकार । परी तूं वाचेस अगोचर । किंवा वाच्यवाचक प्रकार । त्वद्रूप हेंचि निश्चयें ॥ ७३ ॥ कर्ता, कर्म आणि कारण । ऐसे नाना भाव जाण । तूंचि अंगीं करिसी धारण । मायेचियाच निमित्तें ॥ ७४ ॥ ऐसा तूं मायेचा अधीश्वर । परी गुणांहीं मोहियेले नर । तुजसी कल्पिती मानवशरीर । मर्यादित करोनि ॥ ७५ ॥ परी पाहतां जैसें गगन । सर्वांस असतांही व्यापून । राहतें असंग मलविहीन । तूंहि तैसाचि सर्वथा ॥ ७६ ॥ तूं निश्चल, तूं शाश्वत । तूं शुद्ध, तूं भावरहित । ज्ञानस्वरूप, त्रिगुणातीत । सत्तारूप केवल ॥ ७७ ॥ देवा, मी एक मूढ अबला । कायसी जाणीन तुझी लीला । म्हणोनि प्रेमें पादांबुजाला । लोटांगणचि घालितें ॥ ७८ ॥ आतां हेचि माझी विनवणी । कीं चित्त जडून राहो चरणीं । देह असतांहि कोणे ठिकाणीं । वियोग घडूं नयेचि ॥ ७९ ॥ नमन तुजला आत्मारामा । नमन तुजला मेघश्यामा । नमन तुजला पुरुषोत्तमा । नारायणा केशवा * ॥ ८० ॥ कोटिसूर्यासारिखी तेजें । श्यामल अंगकांति विराजे । चापबाण करीं साजे । ऐसी मूर्ति साजिरी ॥ ८१ ॥ सुवर्णवर्णी पीतांबर । अंगीं नाना अलंकार । ऐसा माझा श्रीरघुवीर । ध्यावा हाचि वाटतें ॥ ८२ ॥ हाचि संसाराचें बंधन । सहजींच करील निरसन । म्हणोनि याचांचे स्तुतिस्तवन । करीन हो मी सदैव ॥ ८३ ॥ येणेंपरी करूनि स्तुती । प्रदक्षिणा घालूनि मागुती । वंदूनि पतीच्या सेवेप्रती । सती ती जाय अहिल्या ॥ ८४ ॥ **अहिल्याकृत** हें **रामस्तोत्र** । पठणें चि-

तास करी पवित्र । भरला श्रीरामाचि सर्वत्र । ऐसें अनुभवा आ गतें ॥ ८५ ॥ म्हणोनि
व्हावया श्रीरामकृपा । हेंचि जीवीं धरावें बापा । आणि भवींच्या त्रिविध तापा । निरसून
जावें जनांहीं ॥ ८६ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि
लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ८७ ॥ श्रीराम ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय ८ वा, सीतास्वयंवर.

श्रीराम ॥ यावरी तो श्रीकौशिक मुनि । बोलला नृपकुमारांलागुनी । आपणांस जाणें
जनकसदनीं । यज्ञशोभा पहाया ॥ १ ॥ ऐसें सुचवोनि उभय कुमार । संगें घेऊनि तो
मुनिवर । जावयालागीं गंगापार । तीरीं येऊन पोंचला ॥ २ ॥ तेथ नाविकास बोलावून ।
सिद्ध केलें नौकायान । तंव नावि कें श्रीरामातें पाहून । भयाचि फार घेतलें ॥ ३ ॥ म्हणे
हां जी श्रीरघुनाथ । आम्हीं द्रव्य हीन बहुत । म्हणोनि आहे जी विनवीत । स्पर्शूं नये
नौकेला ॥ ४ ॥ आपुले पायींची लागोन धूळ । नौकेची स्त्री होईल तत्काळ । मग आ-
मुचें कुटुंब सकळ । कैसा निर्वाह करील * ॥ ५ ॥ जेथ पालटला पाषाण । तेथ काष्ठाचें
बळ काय जाण । आपुले पायांस मनुष्यचूर्ण । लाविलें आहे बोलती ॥ ६ ॥ तरी दयाळा
ऐसें करीं । पाणी घालितों पायांव री । शुद्ध निर्मल करोनि, वरी । यावें बैसावयातें ॥ ७ ॥

मग तेणें स्वहस्तेंकरून । केलें पादप्रक्षालन । मग त्या तिघांस बैसवून । पैलतिरासी पावविलें ॥ ८ ॥ पुढती चालतां मार्ग कांहीं । मिथिलेस पावले ते लवलाही । ऋषिमंडळींत जाऊन पाहीं । राहते झाले त्रैमूर्ति ॥ ९ ॥ वार्ता जनकासी होतां श्रुत । पूजाद्रव्यें घेवोनि त्वरित । नृप तो उपाध्यायासहित । पूजनालागीं पातला ॥ १० ॥ मग मुनींस पुजूनि सादर । साष्टांग केला नमस्कार । तंव ते संनिध देखिले कुमर । देवांऐसे तेजस्वी ॥ ११ ॥ मग म्हणे मुनींलागून । जी हे कवणाचे नंदन । भासती अत्यंत बुद्धिमान । आणि धीर प्रतापी ॥ १२ ॥ मुखचंद्र फारचि शोभती । चित्तास सहजीं आकर्षिती । वीर आणि उदारमूर्ति । क्षात्रतेजें मंडित ॥ १३ ॥ तंव मुनीनें केलें भाषण । दशरथाचे हे कुमार जाण । श्रीराम आणि लक्ष्मण । नामें ऐशीं तयांचीं ॥ १४ ॥ यज्ञकर्म करितां राक्षस । विघ्नें करितात बहुवस । म्हणोनि जाऊन अयोध्येस । आणिलें होतें ययांतें ॥ १५ ॥ यांची मूर्ति जैसी सुंदर । तैसाचि प्रतापही अनिवार । रामें मार्गींच सोडोनि शर । ताटिका भूवरी पाडिली ॥ १६ ॥ पुढती पावतां आश्रमस्थानीं । मोठेंच कर्म केलें यांनीं । सहस्र राक्षस मृत्युसदनीं । पावविले बा क्षणमात्रें ॥ १७ ॥ आणिकही एक एक । श्रीरामें केलें अलौकिक । मिथिलामार्ग क्रमीत देख । आम्ही गंगेसि पावलों ॥ १८ ॥ तेथ गौतमाचे आश्रमस्थलीं । शिला होवोनि जी राहिली । अहल्या, तियेस उद्धारेली । पादस्पर्शेंचि राघवें ॥ १९ ॥ शिलामुक्त ती होतांचि सती । प्रेमें जाहली स्तवन करिती । त्या

प्रसंगाची होतां स्मृती । चित्त आनंदें दाटतें ॥ २०
लागींच आणिले येथवर । कीं अद्भुत चाप जें शांक
तरी आतां तें आणवून । दाखवीं बापा यांलागून ।
फार तयांची ॥ २२ ॥ ऐसें ऐकोनि जनक नृ
आणि म्हणे तें चाप शांकर । आणूनि यांतें दाख
कौशिकातें । जी माझे मनीं ऐसें येतें । रामेंचि उचल
॥ २४ ॥ ऐसें एक हें घडेल तरी । थोर संतोष हो
री । श्रीरामचंद्राकारणें ॥ २५ ॥ ऐसें ऐकोन जन
केलें किंचित् स्मित वदन । मग बोलला नृपातें ॥ २
तूं आणवी शिवचापास । सर्वोंचि श्रीराम पुरवील अ
ऐसें चाललें जंव भाषण । तोंचि पातलें धनुष्य जाप
होते जयातें ॥ २८ ॥ मग हेंचि शिवचाप म्हणोन

असो, आतां हे दोघे कुमार । या-
। त्याचें दर्शन कराया ॥ २१ ॥
योध्येलागीं कराया गमन । उत्कंठा
र । प्रधानासी पाचारी सत्वर ।
गें ॥ २३ ॥ मग म्हणे तो श्री-
या चापातें । गुण जोडाया स्वहस्तें
अंतरीं । अर्पण करीन सीताकुमा-
चन । कौशिकें रामाकडे पाहोन ।
॥ राया उचित तुझा मानस । येथ
। गुण जोडोन तयातें ॥ २७ ॥
आणावयास सहस्र जण । लागले
रामास सांगे नृपप्रधान । तंव पाह-
मग अंगींचा काढोन शेला । कटीस

वेगें गुंडाळला । आणि एकेंचि करें तयाला । उभें केलें पुढारां ॥ ३० ॥ मग तयास लावितां दोर । वाकवूं लागे श्रीरघुवीर । तंव तें तात्काळ भूमीवर । खंड होऊन पडियेलें ॥ ३१ ॥ नाना देशींचे भूपवर । तेथ मिळाले होते अपार । त्यांहीं पाहोन चमत्कार ।

आश्चर्य केलें उदंड ॥ ३२ ॥ जनकेंहि श्रीरामास घेऊन । हृदयीं दिधलें आलिंगन । अंतः-
पुरांतील स्त्रीजन । तेहि विस्मित जाहले ॥ ३३ ॥ मग हातीं देऊन सुवर्णमाला । त्यांहीं
धाडिली सीता बाळा । श्रीरामचंद्राचिया गळां । नेऊनि घालावयातें ॥ ३४ ॥ तंव ती
अत्यंत आनंदि[illegible] । [illegible] । [illegible] अलंकार मंडित । गजगाला निघाली ॥
३५ ॥ गळां मो[illegible] । पायां रुणझुणतां नूपुर । मंदमंद
चालतां ॥ ३६ [illegible]तेयाचा हार । कर्णी पत्र शोभतां सुंदर । मंद हास्य करोनि
स्वहस्तीं । माळ[illegible] ऐसी सुरम्य बालयुवती । सभेंत येवोनिया गजगती । पाहतां आनंदले
नारीनर । सीत[illegible] घालीत श्रीरामा ॥ ३७ ॥ तो सोहळा फार मनोहर । यापरी सीतास्वयंवर ।
सर्वांचा आनंद[illegible] मातें वारंवार । पाहून प्रेमें डोलले ॥ ३८ ॥ म्हणे
जी कौशिक, [illegible] गर । झालियावरी जनक नृपवर । सांगू आला मुनीतें ॥ ३९ ॥
सर्व परिवारसमे[illegible] तां त्वरित । पत्र देऊन पाठवावे दूत । बोलावून आणिजे राजा दशरथ ।
त्यांहीं अयोध्ये[illegible] ॥ ४० ॥ मग मुनीच्या अनुमोदनीं । दूत धाडिले दशरथसदनीं ।
ते येऊनि नयन[illegible] गीं येउनी । केलें वृत्त निवेदन ॥ ४१ ॥ तंव ती ऐकोन पुत्रकीर्ति । बाळ
तो अत्यंत आ[illegible] [illegible]ढती । सर्वांचि प्रेमाश्रूंची भरती । उदंड झाली तयाच्या ॥ ४२ ॥ नृप
चला रे ॥ ४३ [illegible]ला । गर्जोन सर्वांतें बोलला । तांतडी करून आतां मिथिला- । पूर गांठूं
या सदना । ज[illegible] । हत्ती घोडे सकळ सेना । लेववून अलंकार नाना । चलावें जनकाचि-
[illegible] मंगलाकारणें ॥ ४४ ॥ अगे माझा तो आणा रथ । मी आतांच निघेन

त्वरित । श्रीरामलक्ष्मण माझे सुत । पाहीन डोळे भरूनी ॥ ४५ ॥ वसिष्ठ आणि अरुंधती । यांहीं असावें सर्वांपुढती । राममाता तयांमागुती । ऐसी योजना करावी ॥ ४६ ॥ यापरी तेणें आज्ञापिलें । झणीं सकळ सिद्ध केलें । मग मिथिलेस पावतें झालें । वऱ्हाडीमंडळ सर्वही ॥ ४७ ॥ राजा दशरथ आला ऐसी । वार्ता पावतां जनकापाशीं । नृप तो शतानंदाचे निशीं । स्वागतालागीं धावला ॥ ४८ ॥ मग थोर सत्कारेंकरून । केलें दशरथाचें पूजन । आणि देऊन आलिंगन । नगरामाजी प्रवेशले ॥ ४९ ॥ तव धांवले रामलक्ष्मण । आणि वंदिती पित्याचे चरण । कैसें उदंड अंतःकरण । संतुष्ट केलें कळेना ॥ ५० ॥ श्रीराम माझें आनंदसदन । बा रे पाहूं दे तुझें वदन । अहाहा ऐसा आनंददिन । भाग्येंचि मातें लाभला * ॥ ५१ ॥ ऐसे दशरथें उच्चारिलें । आणि रामास हृदयीं धरिलें । ब्रह्मानंदासहि तुच्छ केलें । राममूर्तीतें आलिंगुनि ॥ ५२ ॥ मग निवासासाठीं मंदिर । जनकें नेमून दिलें सुंदर । जेथ सुख-साधन-प्रकार । उदंड होते योजिले ॥ ५३ ॥ मग सुमुहूर्ते करोनि निश्चित । मंडप उभारिला रत्नखचित । नाना तोरणें तयास शोभत । भव्य आणि प्रचंड ॥ ५४ ॥ नाना तऱ्हेचीं पुष्पें फळें । आणखी वेल उभे केले । ठायींठायींहि शोभविलें । दिव्य वस्त्रांहीं भूषणीं ॥ ५५ ॥ वैदिक कर्ममार्ग-रत । ब्राह्मण मेळविलेही बहुत । सुवासिनीहि दाटल्या आंत । नानालंकार-सुंदर ॥ ५६ ॥ नाना नर्तनें आणि गीतें । चालूं लागलीं असंख्यातें । भेरी-मृदंगांचीं गर्जितें । श्रवणीं दाटूं लागलीं ॥ ५७ ॥ मग दिव्य

रत्न-अलंकारीं । मंडित सुवर्णपीठावरी । दशरथाचे कुमार चारी । वाद्यगजरांत आरूढले ॥ ५८ ॥ मग वसिष्ठ कौशिक दोघे मुनी । बैसले तयांच्या दोहों स्थानीं । मंगल अग्नीस संस्थापुनी । प्रज्वाळिती तयातें ॥ ५९ ॥ तंव मुहूर्तकाळ पातला । पाहोन आणिली जनकबाळा । कंठींच्या नाना रत्नमाळा । तेज दाविती सुरम्य ॥ ६० ॥ मग भार्येसह जनक नृपती । होऊन श्रीरामचंद्रापुढती । पादप्रक्षालनाची रीती । करिता झाला आरंभीं ॥ ६१ ॥ मग तेचि जलाचे कण । मस्तकीं तो करीं धारण । शंकरादिकहि देवगण । नित्य वांछिती जयातें ॥ ६२ ॥ मग ही माझी कन्यका सीता । तुजसी अर्पितसें मी आतां । संतोषोनियां धरावी हातां । ऐसें विनवी राघवा ॥ ६३ ॥ आणि सीतेस हातीं धरून । उदक अक्षता यांहींकरून । शास्त्रानुसार कन्यादान । रायें केलें तयातें ॥ ६४ ॥ मग ऊर्मिला नामक दुहिता । दिधली लक्ष्मणाचिया हाता । मांडवी-श्रुतकीर्ति भ्रातृसुता । भरत-शत्रुघ्नां अर्पिल्या ॥ ६५ ॥ असो ऐसा सर्वतोपरी । आनंदीआनंद झालियावरी । वसिष्ठ कौशिक एके हारीं । बैसले होते एकदां ॥ ६६ ॥ तंव पाहोनि स्वस्थपण । जनक पातला तेथ आपण । मग आरंभी संभाषण । कन्येविषयीं आपुल्या ॥ ६७ ॥ म्हणे मी पूर्वीं यज्ञाकरितां । नांगरें भूमि उखणूं जातां । तेथ पृथ्वीचे पोटीं अवचितां । मज ही प्राप्त जाहली ॥ ६८ ॥ मग आपुलीच सुता म्हणून । केली कुटुंबाचे स्वाधीन । आणि आजवरी संभाळून । आजि अर्पिली श्रीरामीं ॥ ६९ ॥ एकदां मी आपुले सदनीं । बैसलों असतां सुखा-

सनीं । तेथ पातले नारदमुनी । नाम गात हरीचें ॥ ७० ॥ मग म्यां करोनि नमस्कार । आसनीं बैसविले मुनिवर । तेधवां भाषण ऐसें मधुर । त्यांहीं केलें मुनींद्रा ॥ ७१ ॥ कीं तुझा पूर्व भाग्योदय । होणार बापा निःसंशय । सांगतों तूंतें परम गुह्य । देवलोकींचें वृत्त जें ॥ ७२ ॥ परमात्मा श्रीभगवान । भक्तानुग्रहालागून । करावयास रावणहनन । अयोध्येंत अवतरला ॥ ७३ ॥ मायारूपें मनुष्यवेश । घेऊन पातला हा परमेश । राजा दशरथाचे गृहास । चार देहें करूनी ॥ ७४ ॥ तुझे गृहीं ही योगमाया । सीता होऊन पातली राया । म्हणोनि ती श्रीरामास द्यावया । प्रयत्न बापा करीं तूं ॥ ७५ ॥ ऐसें गुह्य हें मज सांगून । नारद पावले अंतर्धान । तैंहूनि लक्ष्मी ऐसीच गणून । सीतेस म्यां जी पाळिलें ॥ ७६ ॥ मग कायसियें ही कुमारी । अर्पण होईल श्रीरामकरीं । याचि एका मुख्य विचारीं । वेगें करून लागलों ॥ ७७ ॥ मग जाहली कीं आठवण । शंकरें धनुष्य ठेविलें जाण । म्हणोनि तोचि योजिला पण । सीतास्वयंवरातें ॥ ७८ ॥ तयानें सर्वांचा गर्व हरिला । सीतेस श्रीराम भेटविला । मुनींद्रा, आपुलाचि आहे झाला । प्रसाद ऐसा आमुतें ॥ ७९ ॥ धनुष्य दाखवायाच्या साठीं । घेवोनि आलांत हा जगजेठी । आणि माझ्याचि मनींचीं गोष्टी । पूर्ण केलीत कृपेनें ॥ ८० ॥ सीतेसहित एके आसनीं । श्रीराम बैसला अवलोकुनी । धन्य मी जाहलों तिहीं भुवनीं । थोर भाग्य हें माझें ॥ ८१ ॥ देवा! तुझेंचि पादतीर्थ । सेवून सृष्टि-उत्पादनार्थ । ब्रह्मदेव जाहलासे समर्थ । म्हणोनि

तूंच कीं परात्पर ॥ ८२ ॥ तैसाच बलि हाहि भूपाल । तुझेंच सेवून पादसलिल । सुरेशाच्या पदास तत्काल । प्राप्त झाला भूलोकीं ॥ ८३ ॥ बहुत कायसी ही बोली । तुझीच सेवूनि पादधूली । आतांचि अहिल्या मुक्त झाली । भर्तृशापापासूनि ॥ ८४ ॥ म्हणोनि तुजहूनी आणिक । कोठून असेल जगन्नायक । यालागीं तुझेचि पाय एक । नित्य म्यां जीवीं धरा । ॥ ८५ ॥ ज्याचे पायींच्या रज:कणीं । चित्त ठेवोनिया मुनिगणीं । मृत्स ठेविलें पाय धुणी- । ऐसें दीन करूनी * ॥ ८६ ॥ आणि ज्याचे नामगायनीं । दुःखशोक जाती सरु ी । तोचि श्रीराम आम्हां धनी । सेवेस व्हावा सदैव ॥८७॥ येणेंपरी स्तन केलें । मग थ अश्व हत्ती भले । सहस्रावधि आणोनि अर्पिले । रामोपहाराकारणें ॥ ८८ ॥ आणखी कि ीएक दासदासी । अर्पण केल्या राघवासी । तैशींच नाना वस्त्रें सीतेस । सालंकार अ र्पिलीं ॥ ८९ ॥ वसिष्ठ कौशिक हे मुनिवर । आणि मुख्य दशरथ नृपव । तैसेचि लक्ष्म णादि तीन कुमार । उपहार सर्वां अर्पिले ॥ ९० ॥ मग जावया अयोध्येल । सर्वां निरोप दिला घेतला । सीता पातली भेटावयाला । अंत:पुरांत जननीतें ॥ ९१ ॥ म तेनें एरीस रवाळून । आवडी दिधलें आलिंगन । आणि भजाया रघुनंदन । ऐसी ण निवेदिली । ९२ ॥ संसार आणि बाह्य शरीर । मनोबुद्ध्यादि भाव आंतर । राघवीं चं अर्पून अह ार । श्रीरामसेवा करावी ॥ ९३ ॥ शुद्ध पातिव्रत्य धरावें । रामावांचून म नों न ध्यावें । आपणातेंही विस्मृत व्हावें । श्रीरामसेवेकारणें ॥ ९४ ॥ ऐसिया परी साव

पणें । राहून पतिसेवा करणें । एक पति वोळतां सर्वजणें । वश होतात बालिके ॥ ९५ ॥ ऐसाच माझाही अनुभव । पति हाचि स्त्रियांचा देव । तेथेंचि ठेवोनि दृढ भाव । मोक्ष पावावा स्त्रियांहीं ॥ ९६ ॥ ऐसी सांगितली खूण । मागुती केली पाठवण । येणेंचि रीती श्रीरामचरण । साधकें भावें भजावे ॥ ९७ ॥ पाळितो सर्वही जीवांप्रती । म्हणोनि हा होय त्यांचा पती । यातेंच स्मरूनि एकचित्तीं । संसार गोड करावा * ॥ ९८ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीर-दासें प्राकृतीं ॥ ९९ ॥ श्रीराम ॥ ८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अध्याय ९ वा, भार्गवगर्वहरण

श्रीराम ॥ यावरी मिथिलापुर सोडून । अयोध्यामार्गीं चालले जन । कांहीं योजन मार्ग चालून । जाते झाले पुढारा ॥ १ ॥ तंव दुष्ट चिन्हें होऊं लागलीं । रायें दशरथें अवलोकिलीं । चित्तीं गजबज जाहली । काय होणार म्हणूनी ॥ २ ॥ मग जावोनि वसिष्ठापाशीं । रायें पुसिलें ऐसें तयांसी । जी हीं विपरीत चिन्हें कायसीं । मार्गीं होतीं मुनींद्रा ॥ ३ ॥ तंव वसिष्ठें पाहोन विचार । रायास दिधलें प्रत्युत्तर । कांहीं भयप्रसंग येणार । ऐसें यांचें सूचित ॥ ४ ॥ परी सर्वेंच निर्भयता । लाभेल; न करावी चिंता । दक्षिण अंगें

हारिणें जातां । वारंवार दिसतीं ॥५॥ मुनिराय ऐसें बोलला । तोंचि प्रचंड वारा सुटला । धुळीचा लोटचि उसळला । नेत्र सर्वांचे रोधिले ॥ ६ ॥ तंवचि जमदग्नीचा सुत । प्रतापें अत्यंत जो विख्यात । आणि तपस्तेजेंहि विराजत । पुढती येऊन ठाकला ॥ ७ ॥ जेणें क्षत्रियांचा गर्व हारिला । कार्तवीर्याचा अंत केला । **परशुराम** तो पाहोन नृपाला । भयचि अत्यंत वाटलें ॥ ८ ॥ मग सत्कारादि विसरून । 'त्राहि त्राहि' बोले वचन । कालमृत्यु-स्वरूप पाहोन । धैर्य सर्वही सांडिलें ॥ ९ ॥ साष्टांग घालोनि नमस्कार । विनवूं लागला वारंवार । प्राण धिक हे माझे कुमार । त्यांस सांभाळी दयाळा ॥ १० ॥ परी राजयाची ऐसी विनवणी । धिक्कारून तो वीर [illegible]णीं । क्रोधपूर्ण ऐशा ईक्षणीं ॥ रामावरीच लोटला ॥ ११ ॥ म्हणे तूं अत्यंत क्षत्रियाध[illegible] । धरोनि राहसी माझेंच नाम । आतांचि तुझा निरासितों भ्रम । युद्धास येईं खालता ॥ १२ ॥ भंगोनि शिवाचें [illegible]ाप जीर्ण । मूढा मिर-विसी थोरपण । परी माझिया चापार बाण । लावोनि दाखवी ये वेळीं ॥ १३ ॥ तरीच तुजसी करावें समर । नातरी तूं कायसें पोर । एकेंचि घायें करीन ठार । सर्व क्षत्रिय तुम्ही [illegible]र ॥ १४ ॥ ऐकतां ऐसें तयाचें वचन । क्रोधावला श्रीरघुनंदन । मग झणीं उठोनि हातांतून । चाप ओढून घेतसे ॥ १५ ॥ सवेंचि तयास गुण जोडून । करावयास शरसं-धान । आकर्ण ओढून बोले वचन । थोर आवेशें भार्गवा ॥ १६ ॥ ब्राह्मणा, दाखवी आतां स्थळ । छेदून पाडितोंचि तत्काळ । माझा बाण होईल विफळ । ऐसें सर्वथा घडेना ॥१७॥

शरास लक्ष्य दाखवी कांहीं । नातरी तुजवरी टाकीन पाहीं । भार्गवा आतां मार्ग नाहीं । तुज पळून जावया ॥ १८ ॥ ऐसें बोलतांच श्रीराम [illegible] उतरला सर्वहि गर्वभ्र [illegible] । म्लान झाला भार्गवराम । पूर्वस्मृतीतें पावतां ॥ १९ ॥ मग [illegible] हां जी श्रीरघुवीर । [illegible] क्षचि तूं परमेश्वर । उत्पत्ति स्थिति आणि संहार । तूंच करिस [illegible] जगाचे ॥ २० ॥ देवा, [illegible] तूंच पुरुष पुराण । तूंचि विष्णु रमारमण । तुझिया पूर्व वाक्य [illegible] स्मरण । मजसि होत [illegible] ये वेळीं ॥ २१ ॥ पूर्वीं विष्णूची आराधना । करावयाचें आणू [illegible] मना । चक्रतीर्थास राह [illegible] । नाना । तपःप्रयास म्यां केले ॥ २२ ॥ तेधवां माझा अन [illegible] भाव । पाहोन तुष्टला [illegible] रमाधव । चतुर्भुज मूर्ति स्वयमेव । होऊन पुढें ठाकला ॥ २३ ॥ मग मी कारती सा [illegible] नमन । देव जाहले प्रसन्नवदन । मग बोलले मजलागून । स [illegible] फळहि सरतें एधवां ॥ २४ ॥ वत्सा ऊठ बा लवकरी । तपाचें फळ हें घेईं करीं । ज्या [illegible] येसाठीं आजवरी । कष्ट तुवां हे साहिले ॥ २५ ॥ तुझिया पितयाचे प्राण । कार्तवीर्यें ज्या केले हरण । तयास तुझियाचि हस्तें जाण । मृत्यु येईल निश्चयें ॥ २६ ॥ आतां तु [illegible] गां बा मदंशेंकरून । करावें क्षत्रिय-निर्दलन । मग राज्यभार कश्यपीं अर्पून । स्वास्थ्य [illegible] वीत राहावें ॥ २७ ॥ त्रेतायुगाचे ठायीं जाण । होणार असें मी अवतीर्ण । ते वेळीं हें माझें सगुण । रूप दावीन तुजला ॥ २८ ॥ जो तेजोंश तुझे ठिकाणीं । ठेविला तोहि तेचि क्षणीं । हरीन, ऐसें निश्चितपणीं । जाणून ठेवीं मनीं तूं ॥ २९ ॥ ऐसें मज बोलून वचन । देव पावले अंतर्धान । म्यांहि तैसें

तैसें करून । सर्व अनुभवा आणिलें ॥ ३० ॥ आतां माझिये आंगीं कांहीं । क्षत्रियतेज राहिलें नाहीं । म्हणोनि देवा तूंचि पाहीं । श्रकांत होसी निश्चयें ॥ ३१ ॥ अहो ! आजि हें माझें जीवित । सफळचि जाहलें निश्चित । भगवान श्रीलक्ष्मीकांत । मजला प्रत्यक्ष भेटले * ॥ ३२ ॥ इया दृश्याचिया अंतरीं । प्रकृति जी कां वास करी । देवा तियेचिया पैल तीरीं । निवास आहे आपुला ॥ ३३ ॥ म्हणोनि तुमाचिया पदाप्रती । देवादिकांतेंहि नोहेचि गती । परी अहा ! ही सगुण मूर्ति । प्रत्यक्ष कीं म्यां पाहिली ! ॥ ३४ ॥ जन्मावें आणि मृत्यु पावावें । वाढावें आणखी झिजावें । कांहीं अधिक-उणेपण पावावें । हाचि स्वभाव सकळांचा * ॥ ३५ ॥ परी प्रभो ते हे षड्भाव । सर्वचि होत अज्ञानप्रभव । म्हणोनि तयांचा लवहि संभव । तुझिये स्वरूपीं असेना ॥ ३६ ॥ ऐसा तूं सर्वविकाररहित । व्यापूनि असती सर्वां आंत । म्हणोनि गमनादि क्रियाजात । तुझिये अंगीं नातळे * ॥ ३७ ॥ तुझें स्वरूप तों निर्विकल्प । तेथ माया रचिते संकल्प । आणि जगद्राशी अमूप । निर्माण करून दाविते ॥ ३८ ॥ बुडबुडे जळावरीच राहती । गमनादि नाना क्रिया करिती । परी ती जळाची नोहे गती । तें ठायींचें निश्चल ॥ ३९ ॥ अथवा अग्नीच्या अंगावरी । धूम आकाशीं संचार करी । परी अग्नि तो आपुल्याच परी । ठायीं स्थिरचि राहिला ॥ ४० ॥ ऐसिये परी श्रीरघुवीरा । तुझी ही माया त्वदाधारा । दाविते सृष्टीचा पसारा । परी तूं निःसंग निश्चयें ॥ ४१ ॥ ऐसा तूं शुद्ध सदोदित ।

परी लोक हे मायावृत । म्हणोनि तूंतें तत्त्वतां जाणत । ऐसा पुरुष दुर्मिळ ॥ ४२ ॥ परमात्मज्ञान तेचि विद्या । आणि माया तेचि अविद्या । उभयांचा विरोध येथ सध्यां । सहज सिद्ध होतसे ॥ ४३ ॥ म्हणून जोंवरी नाहीं विचार । तोंचि अविद्येस ये आकार । विचारोदयें निर्विकार । आत्मा प्रत्यक्ष होतसे ॥ ४४ ॥ अविद्येनेंच केला निर्मित । ऐशा देहादि संघातांत । चिच्छक्ति होतां प्रतिबिंबित । **जीव** त्यातेंचि बोलती ॥ ४५ । मग माझा देह, माझा प्राण । बुद्धि मनहि माझेंच जाण । ऐसी भावना धरून पूर्ण । जीव मोह पावती ॥ ४६ ॥ येणेंचि 'कर्ता' नांव येतें । मग फळ भोगावें लागतें । सुखासवें दुःखहि वा तें । घर धरून येतसे ॥ ४७ ॥ परी पाहतां संगरहित । आत्मा सुखदुःखांतें अतीत । आणि बुद्धि तों जडचि निश्चित । तीस सुखदुःखें कायसीं ॥ ४८ ॥ म्हणून सुखदुःखभोक्ता कोण । ऐसें पाहतां नाहीं ठिकाण । विचारें सर्वचि मिथ्या जाण । हाचि निर्णय एकला ॥ ४९ ॥ ज्यांहीं विवेक नाहीं धरिला । तेचि म्हणती या आत्मयाला । जड बुद्धीचा संग झाला । म्हणोनि संसार भासतो ॥ ५० ॥ चैतन्यसंगें जड बुद्धीतें । म्हणती चेतनत्व येतें । बुद्धिसंगेंही आत्मयातें । जडत्व येतें कल्पिती ॥ ५१ ॥ म्हणोनि विचाराचिया अभावीं । सुखदुःखें होतीं म्हणावीं । पहातां निःसंग स्वरूपाचे गांवीं । अवसर नाहीं तयातें ॥ ५२ ॥ परी प्रभो ऐसा विचार । तोचि एक लाभेल नर । संतसहवास निरंतर । करील जो कीं आदरें ॥ ५३ ॥ म्हणून संतांचा सहवास । घडला

नसेल ऐसियास । संसार-दुःखांचा निरास । करूं न येई सर्वथा ॥ ५४ ॥ संत-सहवासें
परमेश्वरीं । प्रीति लावूं शिकावी खरी । मग तयास ध्यावें अंतरीं । उपासनेच्या क्रमानें
[illegible] ल दूर ।
[illegible] येऊन भेटेल सद्गुरुदा [illegible] । तेणं
शुद्ध प्रेमें हरीच्या ॥ ५६ ॥ मागुती ज्ञानाची पात्रता । येऊन भेटेल सद्गुरुदा [illegible] । तेणें
तत्त्वोपदेश करितां । मोक्ष पाविजे निश्चयें ॥ ५७ ॥ ऐसा निश्चित मोक्षक्रम । [illegible] म्हणोनि
देवींच पाहिजे प्रेम । त्यावांचि लोटले कोटि जन्म । तरीहि निष्फळ जाणिजे * [illegible] ५८ ॥
यालागिं देवा श्रीरघुपते । भक्तिच एक देई मातें । तीच एक या अविद्येतें । नि [illegible] सावया-
सी समर्थ ॥ ५९ ॥ तुझिया भक्तीनें वेडे केले । आणि त्वत्कथा गाऊं लागले [illegible] । त्यांहीं
भूतळहि पावन केलें । कुळाचि काय म्हणावें ॥ ६० ॥ म्हणोनि भक्तिप्रिया [illegible] नाथा ।
करुणाकरा जगद्धिता । तुझिये पायीं ठेवोनि माथा । पावन झालों जगीं मी [illegible] ६१ ॥
म्यां दुष्ट क्षत्रिय निरसून । केलें जें पुण्य संपादन । तें सर्वही तुजलागून । अ [illegible] ग होवो
श्रीरामा ॥ ६२ ॥ ऐसिये परी तत्त्वार्थस्तवन । ऐकून तोषले रघुनंदन । मग [illegible] र्गवासी
आशीर्वचन । ऐसें केलें दयाळें ॥ ६३ ॥ जैसें बा तुझें मनोगत । तैसेंच होईल [illegible] श्चित ।
सर्व कामही परिपूरित । होवोत माझ्या कृपेनें ॥ ६४ ॥ मग वर याचिला भार्ग [illegible] । देवा
हेंचि मजसि द्यावें । स्तोत्र हें पठतां जीवेंभावें । प्रेम लाभावें तयातें ॥ ६५ ॥ [illegible] तकाळीं
मग तुझी स्मृति । तयास राहावी निश्चितीं । आणि घडावी ज्ञानप्राप्ति । तुझिया [illegible] क्तिबळें-

चि ॥ ६६ ॥ तथास्तु बोलले रघुनंदन । मग भार्गवें केलें पदवंदन । आणि घेवोनि अनुज्ञावचन । महेंद्राचळीं तो चालला ॥ ६७ ॥ ऐसा सर्वही चमत्कार । रायें देखिला जैसा समोर । तंव तयास आनंदपूर । आलाचि ऐसें जाहलें ॥ ६८ ॥ मग राघवास हृदयीं धरून । आणि वारंवार आलिंगून । आनंदआसवें नयनांतून । उदंड तेणें गाळिलीं ॥ ६९ ॥ येणेंपरी तो स्वस्थ मानस । होऊन पावला अयोध्येस । उत्साह जाहला चारी दिवस । नृप आला म्हणोन ॥ ७० ॥ मग चार कुमारांसमवेत । आनंदानें काल क्रमीत । राजा दशरथ अयोध्येंत । राज्य करीत राहिला ॥ ७१ ॥ पुढती एकदां युधाजित । भरत-मातुल आला पुरींत । मग रायास अगत्यें पुसत । भरतास नेऊं पातलों ॥ ७२ ॥ मग नृपेंहि स्नेह जाणून । भरत आणखी शत्रुघन । करून दोघेही स्वाधीन । संतोषविलें तयाला ॥ ७३ ॥ इकडे श्रीराम आणखी सीता । तैसीच देवी कौसल्या माता । आनंद-भरित करून आतां । तोषवूं लागले जनांतें ॥ ७४ ॥ श्रीरामचंद्राचें उदारपण । आणीक शौर्यादि नाना गुण । जनांचें चित्त आकर्षण । करितां वृद्धीस पावले ॥ ७५ ॥ सर्वचि अयोध्यावासी जन । श्रीराम म्हणोनि करिती गान । सारेंचि भरूनि जाय गगन । नित्यानंदसुखानें ॥ ७६ ॥ ऐसा श्रीराम देवाधिदेव । आपुल्या भक्तजनांस्तव । मायागुणें होऊनि मानव । लोक सुखवीत राहिला * ॥ ७७ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥७८॥ श्रीराम ॥९॥

अयोध्याकांड

अध्याय १० वा, नारदागमन

श्रीराम ॥ एकदां श्रीराम सीतापती । सेवीत होते सुखविश्रांति । आणखी सन्निधीं सीता सती । उभी होती ठाकली ॥ १ ॥ सुवर्णखचित दिव्य रुचिर- । मंदिरीं सिंहासन सुंदर । सावळी मूर्ति सुकुमार । पूर्ण तेजें विराजत ॥ २ ॥ अंगीं नाना अलंकार । गळां कौस्तुभरत्नहार । आणि ढाळीत राहिली चामर । सीतादेवी पुढारां ॥ ३ ॥ मुखीं घेतलासे तांबूल । चाललेत सुखाचे बोल । ऐसी असतां एकांत वेळ । तेथ नारद अवतरले ॥ ४ ॥ स्फटिकाऐसें दिव्य शरीर । तैसेंच बहु निर्मल अंतर । भक्तिप्रेम आणीक सुंदर । दिव्य ज्ञानही जयाचें ॥ ५ ॥ ऐसा मननशील मुनी । अकस्मात पुढती अवलोकुनी । रामें तत्काल असनाहूनी । उठोनि पायीं वंदिलें ॥ ६ ॥ सीतादेवीहि याचपरी । आदरें सवेंचि नमस्कारी । मग बैसवूनि आसनावरी । श्रीराम बोले मुनीतें ॥ ७ ॥ मुनिराज, आपुलें दर्शन । अत्यंत दुर्लभ आम्हांलागुन । कां जे संसारियांचें मन । विषयीं आसक्त म्हणूनी ॥ ८ ॥ परि हें माझें भाग्य थोर । म्हणोनि ऐसे जी मुनिवर । दर्शनालागीं येथवर । स्वयें आपण पातलां ॥ ९ ॥ म्हणोनि आपुलिया दर्शनें । मी कृतार्थ जाहलों मुने ।

तरी आजि आपुल्या मनें । काय वांछिलें सांगिजे ॥ १० ॥ करावें स्पष्ट निवेदन । मी तें अवश्य संपादीन । ऐसेपरी श्रीरामवचन । ऐकून मुनि बोलले ॥ ११ ॥ अनुसरोनि लोकाचारीं । म्हणोनि आपणातें संसारी । देवा, मजसि तूं एके परी । मोहचि घालिसी वाटतें ॥ १२ ॥ अथवा देवा तूं संसारी । हीच गोष्ट पाहता खरी । एवढें विश्व तुझियावरी । चाललें आहे सुखानें ॥ १३ ॥ जगताची जी कारणीभूत । माया ती तुझी गृहिणी होत । आणि ब्रह्मादिकांतें प्रसवत । तुझिया राहूनि संगतीं ॥ १४ ॥ तुझाच घेऊन हा आश्रय । निर्मिते सत्त्वादि गुणत्रय । मग तैशीच प्रजाहि होय । त्रिगुणात्मक तियेला । ॥ १५ ॥ म्हणोनि विश्वरूप महागृहीं । तूं गृहस्थ अससी पाहीं । सीतारूपें माया ही-हि । पत्नी तुजला शोभते ॥ १६ ॥ रामा तूंचि होसी श्रीपती । आणि लक्ष्मी जानकी सती । तूंच शंकर पशुपती । आणि जानकी पार्वती ॥ १७ ॥ देवा तूंच ब्रह्मणस्पती । सीता हीच कीं सरस्वती । तूंचि शशी आणि गभस्ती । रोहिणी प्रभा ही जानकी ॥ १८ ॥ तूंचि इंद्र, आणखी इंद्राणी- । जानकी तुझी पट्टराणी । तूंचि अग्नीचिये ठिकाणीं । स्वाहा देवी जानकी ॥ १९ ॥ रामा तूंचि आहेस वरुण । मग सीताचि भार्गवी जाण । तूंचि वायु सर्वप्राण । सीता गति तयाची ॥ २० ॥ तूंचि यम होवोनि असतां । संयमिनी ही शोभे सीता । तूंचि निर्ऋति श्रीरघुनाथा । सीता तामसी तुझी ही ॥ २१ ॥ तूंचि कुबेररूपें अससी । सीता म्हणिजे संपत्तीसी । तूंच रुद्र सर्वग्रासी । सीता रुद्राणी

निश्चित ॥ २२ ॥ किंवा जें जें पुरुषवाचक । तें तें तूंचि बा, राम एक । आणि जें जें स्त्रीचें वाचक । ती ती सीता निश्चयें ॥ २३ ॥ म्हणोनि सीता आणि रघुपती । यांहींच व्यापिली सर्व जगती । तिळही जागा नाहीं रिती । सीतारामावांचुनी * ॥ २४ ॥ देवा, चिद्रूपावरी तुझिया । आज्ञान येतसे जें उदया । तयास **अव्याकृत** मूळमाया । ऐसें

तत्त्वज्ञ बोलती ... २५ ॥ अव्याकृतापासून **महत** । नामें तत्त्व होतसे उदित । तेंचि
बुद्धितत्त्व, ऐसें ... त । सांख्यशास्त्रांत बोलिलें ॥ २६ ॥ तयापासून **लिंग** नामक । तत्त्व
उत्पन्न होतें एव ... । अहंकारादि रूपें अनेक । त्याचपासून भासती ॥ २७ ॥ दहा इंद्रियें,
पंच प्राण । बुि ... , मन इत्यादि जाण । या सर्वांचें एकीकरण । त्यातेंचि लिंग बोलिजे
॥ २८ ॥ जन्म मरण, सुखदुःखें । हे तयाचेचि धर्म देखें । **सूक्ष्म** ऐसेंहि शास्त्रमुखें ।
त्यांतेंचि आहे ... लिलें ॥ २९ ॥ अविद्या जी आदिरहित । स्वरूप जीचें निर्णयातीत ।
तियेस **कारण** ... व येत । शास्त्रविचारें पाहतां ॥ ३० ॥ **स्थूल** तें जाणती सर्व जण ।
एवं उपाधि तीं ... जाण । स्थूल सूक्ष्म आणि कारण । चैतन्याच्या संगतीं ॥ ३१ ॥ यांचे
ठायीं ममात्मभा ... । धरितां बोलिजेतें **जीव** । यांसी निःसंग तोचि **शिव** । ऐसें निश्चयें
जाणिजे ॥ ३२ ... जागृति, स्वप्न आणि झोंप । हें अवस्थात्रयाचें रूप । आणि संसार-
बंधाचेंहि माप । ... गिजिलें जाय यांयोगें ॥ ३३ ॥ परी या तीन अवस्थांहीं । चिद्रूप सर्व-
था स्पर्शलें नाहीं सर्वांवेगळें अखंड राही । साक्षीरूप केवल ॥ ३४ ॥ ऐसा सर्वांसी

साक्षीभूत । आत्मा चिन्मय जो शाश्वत । तोचि तूं आहेस कीं निश्चित । सीतानाथा श्रीरामा ॥ ३५ ॥ देवा, तुझ्याचि स्वरूपांतून । जाहलें विश्वाचें या जनन । पुढती तें राहे स्थिरावून । तुझ्याच ठायीं राघवा ॥ ३६ ॥ मग तेंचि विलया जातां । तुझ्याचि अंगीं राही तत्त्वतां । म्हणोनि विचारें पाहूं जातां । तूंचि सर्वांचें कारण ॥ ३७ ॥ जेविं दोर एक अवलोकून । सर्पचि, ऐसें व्हावें मन । मग त्याचि भ्रमेंकरून । कारणावीण शिणावें * ॥ ३८ ॥ तैसा आपुला शुद्ध स्वभाव । नेणोनि मानावें 'मी जीव'। आणि भ्रमून धावाधाव । नानापरी करावी * ॥ ३९ ॥ तरी पाहतां नीट विचार । स्पष्ट प्रत्ययास येतो दोर । मग भयाचा होय संहार । अनायासेंचि तेधवां ॥ ४० ॥ त्यापरी निजरूपाचा बोध । व्हावयास घेतां अंतःशोध । 'अहं ब्रह्म' ऐसें निर्वेध । अनुभवातें येतसे ॥ ४१ ॥ मी जीव एवढा ऐसा । हाचि संसाराचा फासा । भ्रमेंचि भासतसे अपैसा । निरास पावे विचारें * ॥ ४२ ॥ मी चिन्मात्र केवल असंग । मज देहाचा कैंचा संग । ऐसिया प्रत्ययें पाहतां मग । भवबंध कैंचा कोणातें * ॥ ४३ ॥ ऐसें सकळ संगरहित । चिद्रूप सर्वत्र जें विलसत । तेंचि हें येथें आहे स्थित । श्रीरामरूपें निश्चयें ॥ ४४ ॥ इया नाना शरीरांतरीं । बुद्धि आहेत नानापरी । तयांस ज्ञानप्रकाश करी । ऐसी एकाचि चिज्ज्योति ॥ ४५ ॥ ती चिज्ज्योति तीच येथ । श्रीरामरूपें आहे शोभत । म्हणोनि श्रीरामा तूंचि निश्चित । अंतर्यामी सकळांचा ॥ ४६ ॥ जैसी दोरीच सर्प दिसे । तैसा-

चि अज्ञानाच्या विलासें । विश्वाकार हा देवा, भासे । आत्मारामीं चिन्मात्रीं ॥ ४७ ॥
तोचि ज्ञानविचार घेतां । शुद्धस्वरूप येवोनि हातां । भ्रम निरास पावून तत्त्वतां । दुःख-
शोक आटती ॥ ४८ ॥ म्हणोनि ज्ञानाचाचि अभ्यास । अवश्य आहे भवभीतास । आणि
भक्तीची धरितां कास । चित्तीं ज्ञान ठसावे * ॥ ४९ ॥ म्हणोनि मुक्तीचा अधिकारी ।
भक्ताचि होइजेल निर्धारीं । भक्तीवांचन नाना परी । कष्ट केले ते निष्फळ * ॥ ५० ॥
ज्यांचिया अंतरीं भग ंत । अखंड राहिला ऐसे संत । तयांचा मी एक अत्यंत । क्षुद्र
सेवक श्रीरामा ॥ ५ ॥ म्हणोनि देवा तूं आमुतें । कृपादृष्टीच ठेवी श्रीपते । मायेंतून
करीं गा परतें । मो घालूं नको जी ॥ ५२ ॥ ब देव जे आपुले सुत । तेचि माझे
जनक होत । म्हणूनि पाळावें सदोदित । मजासि बाल का आपुल्या ॥ ५३ ॥ ऐसिये परी
स्तवन केलें । मग सा ंगें पायीं वंदिलें । सर्वेचि नेत्र रून चालले । आनंदाच्या आ-
सवीं ॥ ५४ ॥ मग पु ती ऐसें बोले । कीं मज देवांहीं पाठविलें । तुझिये चरणीं निवे-
दिलें । पाहिजे एक म्ह ानि ॥ ५५ ॥ देवा, रावणासी निवटाया । तुवां घेतली मनुष्य-
काया । परी तुज राज ां बसवावया । सिद्धता केली नृ ानें ॥ ५६ ॥ मग शिरीं आलि-
या राज्यभार । त्यांत हाणें लागेल तत्पर । मग राव ावधाचा विचार । स धेल कैसा
कळेना ॥ ५७ ॥ म्हण ानि 'हरीन मी भूभार' । ऐसा आपुला जो निर्धार सिद्धीस
नेइजे तो सत्वर । सत्यप्रतिज्ञ श्रीरामा ॥ ५८ ॥ ऐसें नारदाचें सूचित । ऐकूनि रामें केलें

स्मित । मग नारदासि म्हणितलें, मात । उदंड केली तुवां ही ! ॥ ५९ ॥ बा रे मजला विदित नाहीं । ऐसें कोठून असावें कांहीं । आणि माझिया वचनी पाहीं । अंतर कैचें पडावें ॥ ६० ॥ परी पाहिजे आला काळ । सरलें पाहिजे पुण्यबळ । मग शीघ्रचि असुर सकळ । निर्दाळीन मी निश्चयें ॥ ६१ ॥ मारावयास दशानन । उद्यांच करीन अरण्यगमन । तपस्विवेष स्वीकारीन । कार्य साधेल तोंवरी ॥ ६२ ॥ रावण करील सीताहरण । तेंचि मज होईल कारण । मग मी करीन निर्दाळण । कुळासमेत तयाचें ॥ ६३ ॥ श्रीरामचंद्राचें अभिवचन । येणें परी श्रवण करून । अंतरीं पूर्ण समाधान । मुनि नारद पावला ॥ ६४ ॥ मग प्रदक्षिणा करून । आणखी साष्टांग वंदून । अनुज्ञा घेऊन अंतर्धान । मुनि पावला क्षणमात्रें ॥ ६५ ॥ श्रीराम आणि नारदमुनी । उभयतांचा हा संवादध्वनी । प्रेमभाव ठेवोनि मनीं । नित्य वाचनीं ठेवावा ॥ ६६ ॥ येणें संसारप्रेम तुटे । वैराग्य आंगीं उमटे । भक्तिप्रेम अंतरीं दाटे । ऐसा अनुभव पाविजे ॥ ६७ ॥ पुढती होऊन स्वरूपज्ञान । तुटतें संसाराचें बंधन । पदार्थमात्रीं श्रीरामदर्शन । अखंड होऊं लागतें ॥ ६८ ॥ दवोंतेंही जो दुर्मिळ । तो मोक्ष यायोगें केवळ । निश्चयें होय हातींचा मळ । ऐसा अनुभव भक्तांचा ॥ ६९ ॥ म्हणोनि रघुवीर-भक्तजन । त्यांहीं घेइजे अनुभवून । चोहोंकडे श्रीरामदर्शन घेऊन आनंद करावा * ॥ ७० ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ७१ ॥ श्रीराम ॥ १० ॥

अध्याय ११ वा, अभिषेकसिद्धता.

श्रीराम ॥ इकडे रघुवीराचा पिता । एकांतामाजी बैस[illegible] असतां । एक विचार अवचितां । चित्तीं तयाचे उदेला ॥ १ ॥ मग दूतातें पाठवू[illegible] । आणिले वसिष्ठ बोलावून । आणि आपुले मनींचें वचन । ऐसें बोलला तयांतें ॥ २ [illegible] म्हणे, अहो जी मुनिप्रवरा । विनंती एक श्रवण करा । मनीं आहे कीं श्रीरघुवीरा । रा[illegible]ाभिषेक करावा ॥ ३ ॥ बाल वृद्ध नारी नर । पंडित शास्त्रज्ञ साधुवर । रघुनंदनाची वा[illegible]र । प्रशंसा करिती पहा जी ॥ ४ ॥ ऐसा श्रीराम गुणमंडित । आणखी मीहि वृद्ध बहु[illegible] । म्हणोनि आलेंसें मनांत । राज्य स्वाधीन करावें ॥ ५ ॥ पाहतां भरत नाहीं येथ । [illegible]ी न व्हावी दिवसगत । कार्य उरकोनि ध्यावें त्वरित । हेंचि योग्य एधवां ॥ ६ ॥ सोह[illegible] पाहीन चार दिवस । फेडीन नयनांचीही आस । म्हणोनि माझिया मनोगतास । आप[illegible]ो अनुज्ञा असो जी ॥ ७ ॥ म्हणोनि आतां वेळ जोडावी । सकळ सामग्री सिद्ध कराव[illegible] । वार्ता राघवास निवेदावी । स्वयेंचि आपण मुनींद्रा ॥ ८ ॥ नानापरींचीं नव तोरणें । [illegible]ंडित करून नानावर्णें । नगरांत सर्वत्र उभारणें । गुढ्या पताका उदंड ॥ ९ ॥ ऐसें क[illegible]नियां भाषण । सुमंतास करी पाचारण । मग तयास सांगे खूण । अभिषेकसिद्धता कर[illegible]हो ॥ १० ॥ तेथ प्रथम ऐसें [illegible] । अवश्य पुरवावें ये वेळीं

॥ ११ ॥ मग राजाज्ञा शिरसा वंदून । मुनींस पुसे जैसा प्रधान । तयीं ते वसिष्ठ तपोधन । अभिषेकसिद्धता सांगती ॥ १२ ॥ म्हणती नाना अलंकार-मंडित । ऐशा कन्यका कांहीं बहुत । मंदिरीं सभामंडपा आंत । प्रभातीं सिद्ध असाव्या ॥ १३ ॥ तैसेच घालून सकळ साज । उभे पाहिजेत सोळा गज । त्यांत चतुर्दंत गजराज । ऐरावतीहि असावा ॥ १४ ॥ सकळ तीर्थांहून उदक । आणून कुंभ सहस्र एक । भरून ठेवावे उदयीक । यत्नें करूनि सुमंत्रा ॥ १५ ॥ बारा व्याघ्रांबरें, आणिक । भव्य शुभ्र छत्र एक । तयास रत्नें मोतीं अनेक । जोडोनि शोभित करावें ॥ १६ ॥ आणखी वस्त्रें अलंकार । तेविं उदंड पुष्पांचे हार । यांहीं सकळ राजमंदिर । परिपूरित करावें ॥ १७ ॥ नाना आश्रमींचे मुनिवर । उदयीक आणवावेत सत्वर । जयांचें व्रतचि धर्माचार । दर्भ भूषण करींचें ॥ १८ ॥ नाना गायकांचें गायन । तैसें नर्तकींचेंही नर्तन । आणखी महावाद्यांचें वादन । थोर गजरें झडावें ॥ १९ ॥ ऐसी सिद्धता एकमेळीं । राजांगणांत प्रातःकाळीं । तैशीच सर्व सैनिकमंडळी । अश्वकुंजरांसमेत ॥ २० ॥ नगरांतील देवस्थानें । जीं जीं थोर अथवा सानें । त्यांचीं सर्वोपचारपूजनें । उदयीक होणें अवश्य ॥ २१ ॥ देशोदेशींचे नृपवर । तेहि पाचारी सत्वर । घेऊन नाना प्रेमोपहार । राज्याभिषेकाकारणें ॥ २२ ॥ ऐसें प्रधानास निवेदूनी । श्रीमान वसिष्ठ महामुनी । श्रीरामाच्या निवासस्थानीं । गेले त्वरित रथानें ॥ २३ ॥ मग अंतरीं प्रवेशतां । मुनींस देखोन अवचिता । रामें धावूनि ठेविला माथा । पादपद्मीं त्वरेनें

॥ २४ ॥ सुवर्णासनीं बैसाविलें । मग सीतेनें जल आणिलें । आणि पाद प्रक्षाळिले । अत्यादरें करून ॥ २५ ॥ मग तें नीर उभयतांहीं । मस्तकीं घेतलें लवलाही । मग बोलती ऐसियांहीं । धन्य झालों मुनींद्रा ॥ २६ ॥ तंव कांहींसें करोनि स्मित । बोलले श्रीवसिष्ठ तात । रामा तुझें हें अवत रवृत्त । आधींच मातें ठाउकें ॥ २७ ॥ तुझिया पायींचे जलकण । मस्तकीं करोनियां ध रण । शंकर ब्रह्मादि देव जाण । धन्य मानिती आपणां ॥ २८ ॥ ऐशिया तुझें हें वर्त । लोकीं दाखवायालागून । पाहतां तूंचि शेषशयन । लक्ष्मीकांत श्रीविष्णु ॥ २९ ॥ यांचें कार्य सिद्ध व्हावें । आणि भक्तिप्रेम वाढवावें । सर्वांचि रावणासी उद्धरावें । म्हण ने येसी भूलोकीं ॥ ३० ॥ परी म्यां कार्यभाग जाणून । केलें न याचें उद्धाटन । जैसा जसा भाव वरून । दाविसी तैसा पाहतों ॥ ३१ ॥ पाहतां तूंचि गुरूंचा गुरु । आणि पित चाहि पितरु । परि मज करिसी नमस्कारु । लोकसंग्रहाकारणें ॥ ३२ ॥ तूंचि या जगता स्वामी । राहसी सर्वांच्या अंतर्यामीं । जगद्व्यापार मायाभ्रमीं । तूंचि दाविसी स्वरूपीं । ३३ ॥ तूं आपुलिया इच्छेनुसार । घेऊन शुद्ध सत्वाचें शरीर । दाविसी लौकिक व्यवहार । योगमायाबळानें ॥ ३४ ॥ होऊन कोणाचा पुरोहित । करावें धारण जें जीवित । तें केवळ दोषभरित । ऐसें बा मी जाणतों ॥ ३५ ॥ परी इक्ष्वाकूच्या कुळांत । परमात्मा उद्भवणार निश्चित । ऐसें एकदां त्रिलोकतात । विधि मजला बोलले ॥ ३६ ॥ तयीं तुझिया संगतींत । राहूनि व्हावें परमपूत । ऐसें भावूनि पुरोहित । मी या रायाचा

जाहलें ॥ ३७ ॥ आजि तो माझा मनोरथ। फळासि आला हो निश्चित। श्रीरामरूपें त्रिजगन्नाथ। हा मी नयनीं पाहिला ॥ ३८॥ देवा, आतां हेंचि करीं। कीं माझा मायामोह हरी। ये विषयीं तूं रावणारी। समर्थ होसि एकला ॥ ३९ ॥ मजसि म्हणितलें तुवां गुरु। म्हणोनि मागतों हा उपहारु। ऐसाचि एक देऊनि वरु। गुरुसंतोष करावा ॥ ४० ॥ असो, आतां हे सीतापते। उदयीक अभिषेकिती तूंतें। म्हणोनि आमंत्रण द्यावयातें। रायें मजला धाडिलें ॥ ४१ ॥ म्हणोनि तुम्हीं उभयतांहींही। उपवास व्रत करावें पाहीं। शय्येस असावी मात्र मही। आणि व्रतस्थ राहिजे ॥ ४२ ॥ ऐसिया रीती निवेदूनी। जाते झाले वसिष्ठ मुनी। मग लक्ष्मणास अवलोकूनी। श्रीराम ऐसें बोलिला ॥ ४३ ॥ लक्ष्मणा, ऐक बा उदयीक। मजसि आहे राज्याभिषेक। अरे! राजा आणि सेवक। शब्द कैचे? निरर्थक ॥ ४४ ॥ बा हे पूर्वार्जित भोग। जीवाचा काढीत येती माग। त्यांचा धरून लोभराग। लाभ कैंचा घडावा ॥ ४५ ॥ मुख्य एकलाचि ईश्वर। व्यापून राहे सर्वांतर। आणि चालवी व्यवहार। त्याचा तोचि स्वभावें ॥ ४६ ॥ इया विचारें पाहूं जातां। मी तूं आहोंत निमित्ता। कर्तृत्व कैचें आपुले हाता। भोक्तृत्व तेंही कोठलें ॥ ४७॥ म्हणोनि अहंभाव वायां। कोणी एक जी आहे माया। राहून ईश्वराच्या आश्रया। जगत्कंदुक चालवी ॥ ४८ ॥ यालागीं आतां राज्यावरी। वत्सा, बैसलों मीही जरी। तरी तूं प्राणचि अवधारीं। सदैव माझा निश्चयें ॥ ४९ ॥ ऐसें श्रीराम बोले वचन।

तंव श्रीवसिष्ठ तपोधन । जाऊन वृत्त तें निवेदन । करिते झाले नृपातें ॥ ५० ॥ इतुकिया-
माजी कोणीएकें । वर्तमान हें घेऊन निकें । कौसल्यासुमित्रां गीं कौतुकें । परम आदरें
निवेदिलें ॥ ५१ ॥ तंव लोटूनि आनंदभर । दोघींहीं दिधले ळींचे हार । कौसल्या ही
निघाली सत्वर । दुर्गापूजेच्या कारणें ॥ ५२ ॥ राया दशरथ त्यभाषी । राज्यीं बैसवील
श्रीरामासी । परी कैकेयी-प्रेमपाशीं । चळेल काय कळेना ॥ ३ ॥ ऐसा संशय उद्भवून ।
चिंतामग्न जाहलें मन । म्हणोनि दुर्गेचें पूजन । प्रेमें करीत बै ली ॥ ५४ ॥ इकडे स्वर्गीय
देवजन । जाहले राक्षसभयें दीन । केव्हां होईल रावणहनन ऐशा चिंतेकारणें ॥ ५५ ॥
मग सर्वांहीं जमून । व्हावया चिंतेचें निरसन । वाग्देवीस अ रेंकरोन । ऐशा रीती बो-
धिलें ॥ ५६ ॥ देवी, जावोनि मर्त्यलोकीं । विघ्न करावें राम षेकीं । तुजवांचोनि ऐसें
आणिकीं । कार्य सर्वथा घडेना ॥ ५७ ॥ मंथरेचिया जिव्हेव । मग कैकेयीच्या अंतरीं ।
प्रवेशून देवी ऐसें करी । रामें काननीं निघावें ॥ ५८ ॥ मग सर्वांचें मनोगत । पाहोनी
वाग्देवीहि त्वरित । मंथरा दासीचिया मुखांत । प्रविष्ट होवो राहिली ॥ ५९ ॥ मग ती
मंथरा निजमंदिरीं । चढोनि पाहती झाली पुरी । तंव ती आ दाच्या भरीं । दाटून गेली
अयोध्या ॥ ६० ॥ नाना पताका तोरणें मळे । जागोजागीं उभारिलीं । प्रजा ती सारीच
आनंदली । आंत बाहेरी सर्वथा ॥ ६१ ॥ पाहून एरी जाहली विस्मित । मग मातेस
आपुल्या पुसत । माते, नगर हें सुशोभित । केलें आजि कासया ॥ ६२ ॥ कौसल्या पहा

ही आनंदली । आणि घेऊन वस्त्रावली । दान देतां रंगोनि गेली । काय कारण तयाचें ॥ ६३ ॥ तंव ती बोलली गे उदयीक । श्रीराघवाचा राज्याभिषेक । म्हणोनि नगर हें सकळिक । नाना परींहीं भूषविलें ॥ ६४ ॥ मग तें वृत्त होतां श्रुत । मंथरा दासी धावली त्वरित । आणि कैकेयीमंदिरा आंत । शिरून तीतें बोलते ॥ ६५ ॥ वेडे, कायसी तूं निजेली । तुजसि अनिष्ट वेळ आली । आपुल्या सुरूपतेची भुली । तुजला पडिली वाटतें ॥ ६६ ॥ तुज वाटे कीं रायाचें मन । मजवरीच गेलें जडून । परी तयानें कौसल्यानंदन । राज्याभिषेकीं योजिला ॥ ६७ ॥ ऐसें मंथरा जों बोलत । तंव एरी जाहली उत्थित । मग करींचें काढून देत । सुवर्णकंकण तियेतें ॥ ६८ ॥ आणि म्हणे हे बोल कायसे । आनंदामाजी अनिष्ट कैसें । रामींच माझेंहि प्रेम असे । भरताहूनि विशेषें ॥ ६९ ॥ मजसि आणि कौसल्येवरी । एकाचि भाव तयाचे अंतरीं । सारिसीच आमुची सेवा करी । प्रिय वत्स हा श्रीराम ॥ ७० ॥ ऐसा माझा सखा राघव । येथ केउतें अनिष्ट नांव । तुझाचि मूढे मनोभाव । भ्रष्टला आहे एधवां ॥ ७१ ॥ तंव मंथरेनें केलें भाषण । बाई, नीट करी हें श्रवण । तुज हा घातक होय जाण । रामाभिषेक निश्चयें ॥ ७२ ॥ राजयाची ही प्रेमदृष्टि । तुजवरिची जाणिजे खोटी । कामसुखाच्या वांचूनि पोटीं । भाव नाहींच तयाच्या ॥ ७३ ॥ वरून तुजसि दाखवी प्रेम । अंतरीं कौसल्या आणि राम । ऐसा तयाचा दुष्ट क्रम । तुजला बाई कळेना ॥ ७४ ॥ याच कारणें गे तुझा सुत । येणें धाडिला दूर बहुत ।

रामाभिषेकाचे कार्यांत । विघ्न कांहीं न यावें ॥ ७५ ॥ श्रीरामाच्याच एकविचारें । सुमित्रेचा तनय वावरे । तेणें तियेचें आहेचि बरें । चिंता नलगे कराया ॥ ७६ ॥ परी शत्रुघ्न आणीक भरत । राहती नेणों कैशा स्थितींत । मग तयांसि अयोध्ये आंत । कैचे आणिती कळेना ॥ ७७ ॥ तूं तरी अंगें होऊन दासी । राहसील कौसल्या-सेवेसी । मग ती देहयात्रा कायसी । मरणाहूनि मरण हें ॥ ७८ ॥ म्हणोनि ऊठ यत्न करीं । भरतेंचि यावें राज्यावरी । आणि रामें ही अयोध्यापुरी । सोडूनि जावें वनातें ॥ ७९ ॥ तरीच निर्भयपणें देख । भरतास होईल राज्याभिषेक । ऐसियास म्यां उपाय एक । शोधिला आहे पहा वो ॥ ८० ॥ पूर्वीं देव आणि असुर । यांचियामाजी चालतां समर । इंद्रें सहायालागीं नृपवर । सैन्यासमवेत प्रार्थिला ॥ ८१ ॥ तेथ युद्ध चालतां तुमुल । गळाला रथचक्राचा कील । तयीं त्वां धीर करोनि अतुल । हस्त तेथें धरियेला ॥ ८२ ॥ नृपवराच्या विजयास्तव । तुवां गोविला आपुला जीव । ऐसें पाहोनि मग नृपराव । अत्यंत संतुष्ट जाहला ॥ ८३ ॥ मागुती युद्धाचें समापन । होतां तुजसि आलिंगून । राय बोलला, गे वरदान । मागोन घेईं गोरटे ॥ ८४ ॥ तयीं तुवां ते दोन वर । मागोन ठेविले नृपावर । होईल जेव्हां मज अवसर । तेव्हां मागेन म्हणोनी ॥ ८५ ॥ तुवांचि ऐसें हें वर्तमान । मजसि पूर्वीं केलें कथन । तेंचि एधवां आठवून । तुझिया श्रवणीं घातलें ॥ ८६ ॥ तरी तूं आतां आपुलें चित्त । वरद्वयींच लावून खचित । पडून राहीं गे दुश्चित । मिष क्रोधाचें दावुनी

॥ ८७ ॥ इकडे तिकडे मंदिराआंत । अंगभूषणें पडूं देत । वेणीहि करूनि विस्कळित । रोष धरोनि बैसिजे ॥ ८८ ॥ रामास काननीं पाठवून । भरतास देईन सिंहासन । ऐसे वचनीं रायासि गोवून । मगचि संतोष दाखवी ॥ ८९ ॥ ऐसा तियेनें बोध केला । तो एरीचे अंतरीं भरला । अहाहा! हाचि विचार भला । ऐसेंचि म्हणूं लागली ॥ ९० ॥ मग ती बोलली मंथरेसी । एवढी बुद्धि तुज कायसी । म्यां न ओळखिलीच तुजसी । ऐसी चतुर म्हणोनी ॥ ९१ ॥ आतां राज्यीं बैसेल भरत । तुझे हे उपकार होती बहुत । आंदण देईन गावें शत । मंथरे जाण तुजला ॥ ९२ ॥ ऐसी तिजसी करून गोष्ट । झणीं जाहली क्रोधाविष्ट । कलीनें चित्त केलें भ्रष्ट । सुविचार सर्व पळाले ॥ ९३ ॥ अंगींचे काढून अलंकार । फेकून भरिलें सर्व मंदिर । क्षुद्र वस्त्र एक अंगावर । घेवोनि लोळूं लागली ॥ ९४ ॥ मग मंथरेशीं करी भाषण । रामास वनांत धाडनि जाण । नातरी मीचि सांडीन प्राण । तरीच आतां उठेन ॥ ९५ ॥ तंव ‘ निश्चय पाहिजे थोर । तरीच पडेल हितावर ’ । ऐसी आणीक देऊनि भर । मंथरा गेली घराला ॥ ९६ ॥ ऐसा दुष्टांचा सहवास । न करील कोणाचा हो नास । असो धीर कीं विचारी बहुवस । अवश्य पाडील भूवरी ॥ ९७ ॥ पाहतां नीतिन्यायप्रवण । सेवितो सद्गुरूचे चरण । परी तो बुडाला ऐसेंच जाण । दुष्टसंगासी लागतां ॥ ९८ ॥ ऐसी दुष्ट रिपूंची संगती । करिते आनंदाची माती । म्हणून तियेचा आपणाप्रती । संपर्क लागूं न द्या हो ॥ ९९ ॥ ऐसी

अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ १०० ॥ श्रीराम ॥ ११ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय १२ वा, अभिषेकविघ्न.

श्रीराम ॥ इकडे अभिषेकाचा उत्सव । मंत्र्यास सांगून स्वयमेव । परमानंदें तो नृपराव । शयनागारीं प्रवेशला ॥ १ ॥ तंव तेथ ती नाहीं सुंदरी । पाहूनि दचकला अंतरीं । म्हणे ही माझी मंचकावरी । सुंदरी कां वो दिसेना ॥ २ ॥ मी आंत प्रवेशतांच सत्वर । हास्य करोनि अति मधुर । सलज्ज येवोन माझ्या समोर । आलिंगन जी देतसे ॥ ३ ॥ ऐसी माझी ती आनंदखनी । आजि कां वो न दिसे नयनीं । मग बहुताचि खिन्न होउनी । दासीलागीं विचारी ॥ ४ ॥ तंव दासीनें दिधलें उत्तर । जी आजि देवी सर्वावर । क्रोधावलीसे अनिवार । हेतु कांहींच कळेना ॥ ५ ॥ आम्हीं पुसितांहि नानापरी । कळलें नाहींच कीं तिळभरी । देवेंचि प्रवेशुनिया अंतरीं । स्वयेंचि शोध करावा ॥ ६ ॥ ऐसें ऐकतां तो नृपनाथ । पुढती जाहला भीत भीत । मग अंगीं ठेवूनि हात । सौम्य शब्दांहीं बोलला ॥ ७ ॥ सखये ! सांडोनि मंचकाप्रती । भूशय्याच कां आणिली चित्तीं । काय कारण ऐसिया रीतीं । क्रोध पावाया गोरटे ॥ ८ ॥ तूं न करिसीच संभाषण ।

तेणं मजासे जाहलें कठिण । प्रिये अंगीं एकहि भूण । कां वो आजी दिसेना ॥ ९ ॥
ऐसें काय हें वस्त्र मलिन । अंगीं केलेंसें परिधान । काय जें वांछीत आहे मन । अवश्य
सांगावें लाडके ॥ १० ॥ कवण गे तूझा पीडाकर असो नारी कीं कोणी नर । तयास
दंडीन मी सत्वर । संशय कैंचा ये विषयीं ॥ १ ॥ बोल वो सखये चंद्रानने । काय
वांछिलें आहे मनें । जें कां दुर्लभ कवणेंहि जनें तेंहि पुरवीन निश्चयें ॥ १२ ॥ तुज
ठाउकें माझें अंतर । तुझ्याचि स्वाधीन निरंतर मग ऐसा रोषाचा विचार । कां वो
केला लाडके ॥ १३ ॥ सांग, कोणास देऊं धन । कोण असेल जो आस जन; । अथवा
कोणी दुखावले मन । तयास लावू भिकला ? ॥ १४ ॥ सांग शत्रूस तुझे वधीन । अथवा
वधाहास सोडवीन । बहुत काय, प्राणहि देईन । तुझिया इष्टाचे कारणें ॥ १५ ॥ देवा-
ऐसा माझा तनय । श्रीराम प्राणाहून प्रिय । त्याचीच शपथ अन्यथा काय । अभीष्ट तुझें
करीन ॥ १६ ॥ ऐसें नानापरी दशरथ । आर्जवोनि बोलतां शपथ । कैकेयी आपुले नेत्र
पुसत । बोलूं लागली तयाशीं ॥ १७ ॥ म्हणे हो कार्य करीन म्हणतां । वरी रामाची
शपथ घेतां । तरी माझिया या मनोगता । अवश्य पूर्ण करा जी ॥ १८ ॥ पूर्वीं देवांचें
चाललें रण । तैं म्यांचि रक्षिले हे प्राण । तयींचें आपुलें ऐसें भाषण । मागोन घेईं वर-
द्वया ॥ १९ ॥ ते वेळीं जे दोन वर । मागून ठेविले आपणांवर । तेचि आतां मज सत्वर ।
देणें उचित तुम्हांतें ॥ २० ॥ तयांत एकें माझिया सुता । सिंहासनीं बैसवा भरता ।

द्वितीयें आपुल्या प्रिय सुता । वनीं धाडिजे श्रीरामा ॥ २१ ॥ तेणें जटावल्कलें लेवोनी । जाऊन राहावें हो काननीं । आणि कंदमूळादि सेवोनी । चौदा वर्षें क्रमावीं ॥ २२ ॥ मागुती यावें या नगरांत । अथवा तेथचि व्हावें स्थित । उद्यांचि होतां सुप्रभात । रामास पाठवा वनांत ॥ २३ ॥ आणि ऐसें जरी कां न घडे । तरी ऐका हें वचन रोकडें । प्राणचि सांडीन तुम्हांपुढें । आतांच याची प्रचीती ॥ २४ ॥ ऐसें तियेचें अति भयंकर । वाक्य पडतांच कानावर । नृप तो तत्काळ भूमीवर । मूर्च्छा येऊन पडियेला ॥ २५ ॥ मग लोटतां थोडा काळ । सावध जाहला भूमिपाळ । मग म्हणे मी जाहलों [illegible] ॥ २६ ॥ तंवाचि व्याघ्रीऐसी समोर । कैकेयीस पाहतां नृपवर । म्हणे प्रिये हें केडतें [illegible]ोर । प्राणघातक बोलसी ॥ २७ ॥ रामें अपराध काय केला । कां गे मोकलिसी अरण[illegible]ला । तूंच माझिया श्रीराघवाला । वर्णित होतीस सदैव ॥ २८ ॥ कौसल्येसी आणि [illegible]तसी । प्रीति रामाचां एव सारिसी । ऐसें सदैव बोलतां तुजसी । कोप आजीच किमर्थ [illegible] । २९ ॥ राज्य सुखेंचि घे[illegible] भरतासी । परी श्रीराम असूंदे मजपाशीं । तुज तयाची भीति [illegible]काय[illegible]ी । बाळ माझें गे नि[illegible]ळ ॥ ३० ॥ एवढें एकचि कृपादान । देईं, देईं वो मजल[illegible]न । ऐसें बोलून नृप तो [illegible]ीन । जाहला पायीं तियेच्या ॥ ३१ ॥ तंव त्या कैकयीचें [illegible]न । अधिकचि झालें क्षोभा[illegible]यमान । लाल तेजाळ करूनि नयन । रायास बोलूं लागली । [illegible] ३२ ॥ म्हणे तूं अभिषि[illegible] काय राया । आपुला शब्द

करिसी वायां । तरी तूं सर्वांचि नरकीं जाया । सिद्ध झालासि निश्चयें ॥ ३३ ॥ परी उद-
यीक होतां प्रभात । वल्कलादिक नेसूनि त्वरित । श्रीराम व स न निघत । तरी प्रतिज्ञा
जाण ही ॥ ३४ ॥ मी घेईन कीं गळफास । किंवा विषचि भक्षीन खास । तुझिये की-
र्तीचा करीन नास । देहासमवेत माझिया ॥ ३५ ॥ सत्य-प्र ज्ञ आहे नृप । ऐसें जनांत
दाविसी रूप । येणें दंभाचें भरून माप । उदंड पुण्य जोडि ी ॥ ३६ ॥ तुवां रामाची
शपथ घेतली । तीहि सर्वथा मिथ्या केली । म्हणोनि नरका आहे ठेविली । गति ही
तुजासि निश्चयें ॥ ३७ ॥ ऐसे ऐकतांच वचनशर । आणीक ग्रेवोन दुःखभर । नृप तो
तत्काळ भूमीवर । मूर्च्छित होऊन पडियेला ॥ ३८ ॥ मग सिया दुःखभरें । वर्षाऐसी
रात्र सरे । अरुणोदयासी मधुर स्वरें । बंदी गाऊं लागले ॥ ९ ॥ तंव स्वयेंचि उठोनि
जाण । तयांतें करूनि निवारण । कैकयी मागुती आपुलें ण । धरून रोषाचें बैसली
॥ ४० ॥ पुढें जाहली सुप्रभात । तोंचि सभा-मंडपा आंत । ब्र ह्मण क्षत्रिय वैश्य समस्त ।
कन्यका, ऋषिहि मिळाले ॥ ४१ ॥ हत्ती घोडे सकळ सैनि ५ । अयोध्येंतील सकळ
लोक । तैसेंच छत्रचामरादिक । सर्व सिद्धता जाहली ॥ ४२ ॥ वसिष्ठें जैसें सांगितलें ।
तें तें सुमंतें सिद्ध केलें । गायन-वादनालागीं सज्जले । ते लोकही येउनी ॥ ४३ ॥
बाल वृद्ध पुरुष स्त्रिया । रात्रौ निद्रा नाहीं तयां । केव्हां पाहूं प्राणसखया । रामास
डोळे भरुनी ॥ ४४ ॥ कासे जयाच्या पीतांबर । अंगीं ना अलंकार । किरीट कुंडलें

मनोहर । वरी कौस्तुभ झळाळे ॥ ४५ ॥ श्यामल तनु सुकुमार । आणि जो मदनाहूनि सुंदर । अभिषेक होवोनि गजावर । बैसोन चालला तयातें ॥ ४६ ॥ मुखीं जयाच्या रम्य स्मित । शिरीं शोभतें छत्र बहुत । संगें प्रिय लक्ष्मणाची मूर्त । ऐशी शोभा उदंड ॥ ४७ ॥ केव्हां आमुच्या दृष्टी पडेल । आणि कैं होईल प्रभातकाल । ऐसिया उत्कंठेनें सकल । पुरजन तिष्ठत राहिले ॥ ४८ ॥ तंव अद्यापि राया दशरथ । कां न जाहलासे जागृत । ऐसा विचार येऊनि मनांत । सुमंत्र तेथें पातला ॥ ४९ ॥ 'जय' शब्दें लववूनि शिर । रायासि घातला नमस्कार । तंव भूवरी पडिला नृपवर । पाहूनि शंकित जाहला ॥ ५० ॥ मग कैकेयीलागीं पुसत । देवी असो जी तुझें हित । आजि व्याकुल नृपनाथ । भूवरी कां वो पडियेले ॥ ५१ ॥ तंव एरी म्हणे, बा जागरण । रायासि जाहलें आहे जाण । राम राम ऐसेंच स्मरण । लागून गेलें तयातें ॥ ५२ ॥ म्हणोनि जाहला हा व्याकुळ । तरी तूं आणवी तयाचा बाळ । दर्शनाचीच आस प्रबळ । आहे लागली तयाला ॥ ५३ ॥ तंव सुमंत्र म्हणे जी देव । कांहीं न बोलती स्वयमेव । म्हणोनि अंतरींचा भाव । स्पष्ट कांहींच कळेना ॥ ५४ ॥ ऐसें ऐकतां तयाचें वचन । राय बोलला हां जी प्रधान । मज श्रीराघवाचें दर्शन । अवश्य घडवी ये वेळीं ॥ ५५ ॥ तंव धांवोनि अत्यंत सत्वरीं । सुमंत्र पावला राममंदिरीं । मग प्रवेशूनि भीतरीं । कथन करीत तयातें ॥ ५६ ॥ म्हणे राघवा करीं गा त्वरा । आतांच चलावें राजमंदिरा । तुज भेटावयास नृपवरा । उत्कंठा

फार जाहली ॥ ५७ ॥ ऐसे शब्द ते जों बोलला । तोंचि रथांत आरूढला । आणि रायाच्या संनिध आला । घेऊन वेगें तयाला ॥ ५८ ॥ मग पितयाचे पुढती होऊन । रामें पायीं केलें नमन । तंव द्यावया आलिंगन । तांतडी केली नृपानें ॥ ५९ ॥ उठोनि बाहु उभारिले । रामा ऐसें उच्चारिलें । सर्वेचि दुःखावेगें दिधलें । आंग टाकून भूवरी ॥ ६० ॥ तैं हा हा करोनि रघुनाथें । वेगें सांवरिलें पितयातें । आणि धरून आपुल्या हातें । बैसवियेलें जेधवां ॥ ६१ ॥ तयीं तो मूर्छित पाहोनि राया । आक्रोशूं लागल्या सर्व स्त्रिया । रोदन ऐकून ऐसिये समया । वसिष्ठ अंतरीं धावले ॥ ६२ ॥ तयीं रामें म्हणितलें माते । या परमपूज्य पितयातें । अंतरीं महादुःख झोंबतें । काय कारण तयाचें ॥ ६३ ॥ तंव एरीनें केलें भाषण । वा रे तूंचि आहेस कारण । दुःख व्हावया निवारण । उपाय आहे तुजपाशीं ॥ ६४ ॥ राजयाचें कार्य कांहीं । तुवांचि करणें आहे पाहीं । तयींच सत्य प्रतिज्ञा राही । आजिचे वेळीं नृपाची ॥ ६५ ॥ नृपें मज दिधलें वरदान । परी तें आहे तुज-आधीन । म्हणोन सांगाया तुजलागून । धीर नाहीं नृपातें ॥ ६६ ॥ ऐसा पिता गुंतला वचनीं । सिद्ध तूं होई त्याचे मोचनीं । पितयास उद्धरी नरकांतूनी । तोचि पुत्र म्हणावा ॥ ६७ ॥ तंव जैसा बाणें विंधिला । तैसा राम अंतरीं खोंचला । मग बोलिला अंबिकेला । देवी कायसे बोल हे ॥ ६८ ॥ पितयासाठीं सांडीन प्राण । विषहि सेवन करीन जाण । मज कायसें यांचें कारण । राज्य कौसल्या जानकी ॥ ६९ ॥ जो न सांगतां कार्य करी । तो उत्तम पुत्र

अवधारीं । करितो सांगितलियावरी । तो मध्यम पुत्र कीं * ॥ ७० ॥ आणि आज्ञा झालि-
याही । जो न मानी कार्य कांहीं । तो मळाचि जैसा कांहीं । पोटीं आला म्हणावा * ॥ ७१
॥ म्हणोन जैसें पित्याचें मन । तैसें अवश्य मी करीन । निश्चयेंचि हा रघुनंदन । द्विधा
होऊं शकेना ॥ ७२ ॥ ऐसी प्रतिज्ञा होतां श्रवण । कैकेयीनें केलें भाषण । एकें वरें भर-
तासि जाण । राज्याभिषेक करावा ॥ ७३ ॥ दुसऱ्या वरदानें करून । तुवा स्वीकारावें
वन । जटावल्कलादिक सेवून । हीच आज्ञा नृपाची ॥ ७४ ॥ कंदमूलफलादि सेवित ।
चौदा वर्षें राहावें वनांत । हेंचि करणें तुज उचित । पितृ-आज्ञेनें एधवां ॥ ७५ ॥ स्व-
येंचि तुजसी आज्ञापितां । धीर नाहीं नृपाचे चित्ता । इतुकें बोलोन भरतमाता । स्वस्थ
राहिली क्षणमात्र ॥ ७६ ॥ तोंचि रामें केलें उत्तर । भरत बैसवा सिंहासनावर । हा मी
काननीं चाललों सत्वर । नाहीं विलंब क्षणाचा ॥ ७७ ॥ परंतु देवें आम्हांसवें । कांहींच
आजि न बोलावें । काय कारणें ऐसें जीवें । लागून राहे ये वेळीं ॥ ७८ ॥ तंव रायें
नेत्र उघडून । पाहिलें श्रीरामाचें वदन । मग दुःखें हृदय भरून । उत्तर दिधलें राघवा
॥ ७९ ॥ बाळा मी निंद्य अतिशयित । स्त्रियेच्या पाशें जाहलों जित । चित्त माझें आहे
भ्रमत । सन्मार्ग कांहीं कळेना ॥ ८० ॥ ऐसिया मज काय पुससी । सांडूनि माझिया
शब्दासी । राज्यीं बैसवी आपणासी । अन्याय नाहीं तयानें ॥ ८१ ॥ येणें मजसीहि
असत्याचा । दोष स्पर्शूं न शके साचा । ऐसी नृप तो बोलून वाचा । दुःखें व्याकुळ जा-

हला ॥ ८२ ॥ हा हा माझ्या श्रीरघुनाथा । बाळा प्राणप्रिया सुता । मजसि सांडून येथ आतां । कैसा जासी वनातें ॥ ८३ ॥ ऐसें बोलोन घाली मिठी । मग रामास धरून पोटीं । रायें उदंड मुक्तकंठीं । रोदन केलें तेधवां ॥ ८४ ॥ रामें पितयाचे नेत्र पुसिले । आणि आदरें आश्वासिलें । नीतिनैपुण्यहि आपुलें । दार्शित केलें सर्वेचि ॥ ८५ ॥ म्हणितलें, देवा दुःख केउतें । राजकारण पाहावें भरतें । मी हा जावोन अरण्यातें । आतांचि येईन पहा कीं ॥ ८६ ॥ मजसि राज्याचे कोटिगुण । वनांत सौख्य होईल जाण । सत्य ठरेल आपुलें भाषण । देवकार्य घडेल ॥ ८७ ॥ देवी कैकेयीचें मन । सहजीं पावेल समाधान । म्हणोनि कारितां अरण्यगमन । ताता, चिंता त्यजावी ॥ ८८ ॥ देवी कौसल्या आणखी सीता । यांतें भेटूनि येतों आतां । मग पायीं ठेवून माथा । निरोप घेईन आपुला ॥ ८९ ॥ ऐसें नृपातें करून वचन । ध्यावया मातेचें दर्शन । रामें तेथून केलें गमन । आणि मंदिरीं पोंचला ॥ ९० ॥ कौसल्येनें होमहवन । आणखी करून द्रव्यदान । चालविलेंसें विष्णुपूजन । रामचंद्राच्या कारणें ॥ ९१ ॥ अंतर्यामी आत्मभूत । चित्प्रकाशें परिपूरित । जेथ जगदाकार निरसत । त्याचिया ध्यानीं रंगली ॥ ९२ ॥ श्रीमान् विष्णु आनंदमय । ध्यातां वृत्ति जाहली तन्मय । तेणें संनिध ठेला तनय । भान नाहीं तयाचें * ॥ ९३ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ९४ ॥ श्रीराम ॥ १२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय १३ वा, अरण्यनिर्गम

श्रीराम । कौसल्या ध्यानामाजी स्थित । आणि श्रीराम संनिध तिष्ठत । ऐसा प्रसंग
तो अकस्मात । सुमित्रेनें पाहिला ॥ १ ॥ मग बहुत तांतडी करून । तियेस करोनि साव-
धान । श्रीरा चंद्राचें आगमन । निवेदन केलें सतीनें ॥ २ ॥ तंव तें ऐकतां रामनाम ।
ध्यानाचा जा ला विराम । मग नेत्र उघडोनि श्रीराम । पाहतां पोटीं घेतला ॥ ३ ॥ न्याहा-
ळून सुरम्य दन । पुनः दिधलें आलिंगन । मग म्हणे बाळ करीं भोजन । क्षुधा लागली
नसे कां ॥ ॥ तंव राघवें केलें उत्तर । माते, अवसर नाहीं फार । वनीं जावयालागीं
सत्वर । आज्ञ जाहली नृपाची ॥ ५ ॥ कैकेयीच्या संतोषास्तव । भरतास देवोन राज्य-
वैभव । मजस अरण्यगमनीं राव । आतांचि सांगता जाहला ॥ ६ ॥ तेथ मुनींचें व्रत
धरून । चौद वर्षें सुखें क्रमून । मागुती येईन वेगेंकरोन । आज्ञा द्यावी अंबिके ॥ ७ ॥
ऐसें ऐकतांच वचन । अत्यंत उद्विग्न झालें मन । आणि दुःखें कळवळून । कौसल्या बोले
तेधवां ॥ ८ । बाळा, मग तूं आपुल्यासवें । मजासि अवश्य वनीं न्यावें । नातरी माझे
प्राण वांचावे तुजवीण कैसे पुरीं या ॥ ९ ॥ देव प्रसन्न जाहले तरी । भरतास बैसवोत
राज्यावरी । प री बाळा, तुजसि वनांतरीं । काय कारणें धाडिती ॥ १० ॥ कैकेयीवरती
तोषोन बहुत । देव सर्वस्वही देवोत । परी माझिया बाळा वनांत । कोण्या निमित्तें मोक-

लिती ॥ ११ ॥ आणि गा जैसा पूज्य पिता । तैशीच नोहे काय माता । म्हणोनि वनीं जावया आतां । नाहींच माझी अनुज्ञा ॥ १२ ॥ आणि माझें लंघूनि वचन । जरी करिशील अरण्यगमन । तरी मी आपुले प्राण सांडून । जाईन निश्चयें श्रीरामा ॥ १३ ॥ ऐसें बोलतां, तें रामगमन । लक्ष्मणासही न होतां सहन । तेणें पुढती सरसावून । वचन केलें श्रीरामा ॥ १४ ॥ म्हणे रामचंद्रा ऐसें किमर्थ । कां जी धरावा अरण्यपंथ । भ्रमला आहे हा नृपनाथ । यातें बंदींत घालितों ! ॥ १५ ॥ यास कळेना नीतिन्याय । स्त्रियेपुढें जो निर्वीर्य होय । वेड लागलियाचें काय । वचन मानावें आपणें ! ॥ १६ ॥ अभिषेकास तूं होईं सिद्ध । मी भरतास करितों बद्ध । त्याचे मातुल येतांहि, युद्ध । करून भूमीस पाडितों ॥ १७ ॥ पहा तूं माझें कैसें तेज । सकळिकांस आवरीन सहज । कोण आडवा येईल मज । तेंचि आतां पाहतों ॥ १८ ॥ ऐसें लक्ष्मणाचें क्रोधवचन । ऐकतां तोषला रघुनंदन । मग तयास आलिंगून । उत्तर देत यापरी ॥ १९ ॥ सखया वीरा लक्ष्मणा । तुझिया शौर्यास कैंची तुळणा । विजयीच होशील समरंगणा । हें मी निश्चयें जाणतों ॥ २० ॥ परी शौर्यदर्शन कराया । हें उचित स्थळ काय राया । राज्यादि भोग हे जाणार वायां । काय शाश्वत जगीं या ॥ २१ ॥ दिसतीं जीं हीं आपुलीं शरीरें । हें सर्वही जैं असावें अरें । तरीच तुझे हे आयास बा रे । सफळ ऐसे म्हणावे ॥ २२ ॥ परी विजेची जैसी चमक । भासमान होते क्षणैक । तैसेंचि बापा हें सकळिक । नावेक आहे भासत *

॥ २३ ॥ जैसा तापला लोहगोळ । मग त्यावरी टाकिजे जळ । तैसेंचि आयुष्याचेंहि बळ । क्षणापरतें टिकेना ॥ २४ ॥ सर्पे जैसा आकंठ गिळिला- । बेडूक नेणोन आपणाला । कीटक जे जे लागती मुखाला । ते ते सेवूनि डोलतो ॥ २५ ॥ तैसेचि येथील सारे जन । काळमुखीं गेलेत गुंतोन । परी विषयसुखालागून । उड्या घालिती तांतडी * ॥ २६ ॥ घेऊनि नाना परी आयास । उद्योग करिती रात्रंदिवस । सुख लागावें निजदेहास । हाचि हेतु धरोनी ॥ २७ ॥ परी देहभोग संपादून । जीवास कैचें समाधान । जीव तो वेगळाच देहाहून । भोग भोगूं शकेना ॥ २८ ॥ ज्यापरी मार्गामाजी लोक । विसाव्यासाठीं होती एक । अथवा काष्ठें जैसीं अनेक । एकत्र होतीं प्रवाहीं ॥ २९ ॥ तैसे मातापिता गणणोत । स्त्रीपुत्रादि आप्त बहुत । सर्वांचीही बापा संगत । क्षणैक आहे [illegible] ॥ ३० ॥ [illegible] जळीं लहरी उठत । तैसंच तारुण्य क्षणैक भासत । लक्ष्मी सर्वांस आहे प्रतीत । छायेचि[illegible]सी चंचल ॥ ३१ ॥ स्वप्नाचिएसें स्त्रीचें सुख । ऐसें सारेंचि क्षणिक देख । म्हणोनि कैचें [illegible]रावें कौतुक । अभिमान कैंचा धरावा ॥ ३२ ॥ नाना दुःखांहीं परिपूर्ण । तो हा संस[illegible] स्वप्न जाण । परी नेणोन ऐसी खूण । मूढ तेथेंचि रंगती ॥ ३३ ॥ नित्य सूर्यास होतां उ[illegible]य । चालला आयुष्याचा क्षय । क्षणांत उभाचि पडतो काय । परी कोणाही कळेना [illegible] ॥ ३४ ॥ गेला तोचि येतो दिवस । ते तेचि विषयभोग नीरस । परी या मतिमंद जनां [illegible] । वेग कालाचा नेणवे ॥ ३५ ॥ अपक्व मृत्तिकाघटांतून । जेविं

पाणी जाय झिरपून । तैसेंचि क्षणक्षण करून । आयुष्य वायां चाललें * ॥ ३६ ॥ नाना तऱ्हेचे रोग दुर्धर । शरीरास करिती बेजार । जैसे डाईज वारंवार । संधि पाहोन झोडिती ॥ ३७ ॥ व्याघ्रीऐसी दुष्ट जरा । गांजीत राहे सकळ नरां । मृत्यु बैसलाच आहे शिरां । समयीं पाडाया भूवरी ॥ ३८ ॥ देहावरती अहंभाव । ठेवोन म्हणती हा मी राव । उदंड माझें राज्यवैभव । सर्व-लोक-प्रसिद्ध ॥ ३९ ॥ परी पाहतां तेंचि शरीर । मृत्तिकेचाचि गोळा थोर । परी नेणोन तत्त्वविचार । त्यातेंचि आत्मा मानिती ॥ ४० ॥ परी देहास नाना विकार । आणि परिणाम वारंवार । मग तोचि आत्मा साचार । ऐसें केविं म्हणावें ॥ ४१ ॥ मग ऐसिया देहाचा आश्रय । घेऊन लोकीं दाविजे भय । हें आपणांस उचित काय । सांग लक्ष्मणा विचारें ॥ ४२ ॥ हाचि देहाचा अभिमान । सकळ नाशाचें मुख्य स्थान । यातेंचि **अविद्या** नामाभिधान । तत्वज्ञांहीं ठेविलें ॥ ४३ ॥ मी चिद्रूप आत्मा सर्वाधिगत । देहादि कोणी नव्हेचि निश्चित । ऐसें जें कां प्रत्ययास येत । **विद्या** नांव तयातें * ॥ ४४ ॥ अविद्या वाढवी संसारास । विद्या तयाचा करी निरास । म्हणोनि नाना प्रयत्नीं विद्येस । जोडून घ्यावी जनांहीं ॥ ४५ ॥ परी विद्येच्या अभ्यासांत । काम-क्रोधादि विघ्नें बहुत । त्यांतहि क्रोधचि हा बळवंत । यत्न वायां कराया ॥ ४६ ॥ अहो ! या क्रोधें व्यापिला नर । सांडूनि साराचि नीति-विचार । माता-पितयांलागींहि ठार प्रवृत्त होतो कराया ॥ ४७ ॥ क्रोधापासून तापे मन । क्रोधचि संसाराचें बंधन ।

क्रोधेंचि सत्कर्मांचें निरसन । म्हणोनि क्रोध त्यजावा * ॥ ४८ ॥ क्रोध हाचि हो महा वैरी । नाना पातकें घडवी करीं । तृष्णाचि वैतरणी नदी खरी । वाहूनि नेते जनांतें ॥ ४९ ॥ संतोष हेंचि नंदनवन । शांति कामधेनु पावन । तियेचें करितां नित्य सेवन। शत्रु कोणी घडेना ॥ ५० ॥ देह बुद्धि मन आणि प्राण । ऐशा सर्वांहिपासून जाण । वेगळेचि आहोंत कीं आपण । शुद्ध स्वयंप्रकाश * ॥ ५१ ॥ तैसेच पाहतां निराकार । म्हणून स्पर्शेना विकार । ऐसें आत्मस्वरूप साचार । जाणतां विश्राम पाविजे ॥ ५२ ॥ परी या देहादिकांपासुनी । आपुलें भिन्नत्व न ये कळोनी । तोंवरी संसार-दुःखांतूनी । सुटका नाहीं जनांतें ॥ ५३ ॥ यालागीं सखया लक्ष्मणा । आपुला देहाशीं वेगळेपणा। निश्चयें जाणून, जन्ममरणा । जिंकून घ्यावें अवश्य ॥ ५४ ॥ मग देह मन बुद्ध्यादि-कांहीं । आचरावें जें सकळ कांहीं । राहून प्रारब्ध-कर्म-प्रवाहीं । प्राप्त तें तें सेवावें * ॥ ५५ ॥ व्यवहाराच्या ओघानुसार । ते ते चालवितां व्यापार । आपुलिया अंगीं कर्म-भार । लागू न शके सर्वथा * ॥ ५६ ॥ अंतरीं राहून शुद्ध असंग । बाह्यतः नाना कर्में मग । आचारितांहि तयांचा लाग । आपणालागीं जडेना ॥ ५७ ॥ लक्ष्मणा ऐसा तत्त्व-विचार । तुवां अंतरीं ठेविलियावर । नाना दुःख-पूर्ण संसार । बाधूं न शके सर्वथा ॥ ५८ ॥ तुवांहि अंबे हेचि खूण । अंतरीं ठेवावी परिपूर्ण । वियोगदुःख तें होईल चूर्ण । ऐसें सामर्थ्य तयाचें ॥ ५९ ॥ जन हे आपुल्या कर्मानुसार । एकत्र होतात वारंवार ।

मागुती जातात दूरवर । पर्णे जैसीं प्रवाहीं । ६० ॥ चौदाहि वर्षे क्षणाचिऐसीं । आांच
जातील निश्चयेसीं । म्हणोन दुःख सांडूनि नजसी । अनुज्ञा देईं सुखानें ॥ ६१ ॥ देवी,
तुझें हें अनुमोदन । स्मृतींत येतांचि माझें मन । पावेल अत्यंत समाधान । कान ना-
माजी राहतां ॥ ६२ ॥ ऐसे परी बोलोन चन । पायीं केलें साष्टांग नमन । तंव म तेनें
तत्काल उठवून । पोटीं धरिलें आवडी ॥ ६३ ॥ मग म्हणे बाळा वनीं फिरतां । अ ग्रवा
बैसतां, शयन करितां । स्वर्गलोकींच्या सवळ देवता । रक्षण तुझें करोत ॥ ६४ ॥ ऐसें
बोलली आशीर्वचन । आणि बैसली तैसीच धरून । मग गहिंवरून आलिंगून । नि रोप
देती जाहली ॥ ६५ ॥ तंव सुमित्रेचा नंदन । परमानंदें गेला भरून । मग पायां होऊन
लीन । ऐसें बोलला राघवा ॥ ६६ ॥ म्हणे माझें थोर अज्ञान । तुवां केलें जी निरसन ।
तरी आतां तुझिये मागून । मीहि येणार वनांत ॥ ६७ ॥ तुझिया सहवासाचें सुख ।
मजसि उदंड लाभेल देख । चरण सेवोन पावेन हरिख । अनुज्ञा देईं यावया ॥ ६८ ॥
ऐसें लक्ष्मणें मागितलें । तंव तें राघवें मान्य केलें । मग तत्काळ जाते झाले । सीतेलागीं
पुसाया ॥ ६९ ॥ तंव तें पतीचें आगमन । पाहोन सीतेनें वेगेंकरून । उठूनि पादप्रक्षालन ।
केलें भावें आवडी ॥ ७० ॥ मग म्हणे जी, नाहीं सेना । छत्रचामर तेंही दिसेना ।
ऐसेंच काय निमित्तें सदना । येणें केलें नाथजी । ७१ ॥ किरीट न दिसे मस्तकाला ।
वाद्यघोषही नाहीं झाला । तैसाचि संगें नाहीं देखिला । सामंतराज किमर्थ ॥ ७२ ॥ ऐसें

सीतेनें जों पुसिलें । तंव राघवें हास्य केलें । मग तियेस निवेदिलें । झालें वृत्त जमें तें ॥ ७३ ॥ नृपें मजला दंडक वनां । आजी राज्य दिधलें नेमुनी । म्हणोनि त्याचिया परिपालनीं । आम्ही निघालों एधवां ॥ ७४ ॥ तुवां कौसल्येची सेवा । करीत काळ सुखें क्रमावा । आम्हांस सत्वर निरोप द्यावा । तातडी आहे गमनाची ॥ ७५ ॥ ऐसें श्रीरामवचन ऐकतां । अत्यंत उद्विग्न जाहली सीता । म्हणे वनींचें राज्य देतां । कारण कैचें नृपाला ॥ ७६ ॥ तंव म्हणती श्रीरघुवीर । रायें कैकयीस दिधले वर । तेणें भरतास राज्याधिकार । मजसी वन हें लाभलें ॥ ७७ ॥ म्यां चतुर्दश वर्षे होत । तोंवरी राहावें काननांत । ऐसें कैकयीचें वांछित । मान्य केलें नृपानें ॥ ७८ ॥ म्हणोनि ताताज्ञे अनुसरून । चाललों सेवावयातें वन । आतां तुवां कांहींक करून । विलंब होऊं न द्यावा ॥ ७९ ॥ तंव बोलली सीता सती । जी मी आधाच जातें पुढती । मजवांचोनि तुम्हांप्रती । जाणें उचित कडतें ॥ ८० ॥ तंव राम म्हणती अवो सीते । तुजसि कैसें न्यावें वनातें । हिंस्र श्वापदें उदंड जेथें । सिंह व्याघ्र अस्वलें ॥ ८१ ॥ मोठमोठे दुष्ट राक्षस । जे कां गिळिती मानवास । तेथ येवूनि आपुले जिवास । कां वो संकटीं घालिसी ? ॥ ८२ ॥ कंद मूल फलादिक [illegible] । निर्वाह करणें लागेल पाहीं । नाना पक्वान्नें जैसीं गृहीं । तैसीं कैचीं वना या * । ८३ । आणि तीं फळेंहि वेळेवरी । मिळतील ऐसें नाहीं सुंदरी । खडे कांटेही नाना परी । त्यांहीं मार्गही मिळेना ॥ ८४ ॥ ठायीं ठायीं

आडवे पर्वत । सर्प वृश्चिक तेही बहुत । ऐसीं संकटें अरण्यांत । किती म्हणोनि वर्णावीं ॥ ८५ ॥ पायींच करणं सर्व प्रवास । शीत वात झोंबेल अंगास । ऐसिया मार्गाजी भेटतां राक्षस । प्राण जातील भयानें ॥ ८६ ॥ म्हणोनि प्रिये तूं राहीं घरीं । मी परतून येईं तोंवरी । शब्द ते ऐकतां येणें परी । दुःखें क्षोभली जानकी ॥ ८७ ॥ मग म्हणे जी शास्त्रानुसार । जियेचा धरिला एकदां कर । तीस करावयास अंतर । कैचें चित्तीं आणितां * ॥ ८८ ॥ धर्म कैसा नीति कैसी । सांगावें काय आपणांसी । निष्कलंक ऐशा प्रिय पत्नीशीं । कैसें सोडूं इच्छितां ॥ ८९ ॥ देवा मजसी आपुला आश्रय । असतां वनींचें कायसें भय आणि भोजनीं संकट काय । कंदमूलफलांचें ॥ ९० ॥ देवें सेवूनि उरला अंश । तेंचि माझें अमृत विशेष । तयाचे सेवनीं परम संतोष । मज सहवासीं आपुल्या ॥ ९१ ॥ चालतां आपुले बरोबरी । कांटे खडे लागतील तरी । पुष्पेंचि पसरिलीं ऐसी परी । गमेल मातें निश्चयें ॥ ९२ ॥ म्हणोन मजपासून शिण । तिळहि होणें नाहीं जाण । जें कां मनीं योजाल आपण । त्यातेंचि होईन साधक ॥ ९३ ॥ बालपणीं कोणी मजला । ज्योतिषी अहे जें बोलला । पतीसवें कीं वनवासाला । जावें लागेल तुजलागीं ॥ ९४ ॥ म्हणोनि तयाचेंहि भाषण । आजि होईल सत्य पण । यालागिं न्यावें जी मज आपण । काननामाजी अवश्य ॥ ९५ ॥ आणखी ऐकावी एक मात । रामायणें सांगतात बहुत । परी मजवीण देव वनांत । गेले कोठें तें दाखवा ॥ ९६ ॥ म्हणोनि संगें न्यावेंचि मला ।

साह्याचि करीन आपणांला । आतांहि सांडोनि जरी चाललां । प्राणाचि सांडीन तरी मी ॥ ९७ ॥ ऐसें पाहतां सतीचें मन । दिधलें राघवें अनुमोदन । म्हणे अवश्य करावें आगमन । आम्हांसवें वनातें ॥ ९८ ॥ तरी हे सकळहि अलंकार । अरुंधतीस देईं सत्वर । तैसाचि सकळ द्रव्यभार । अर्पण करीं द्विजातें ॥ ९९ ॥ तंव धावूनि लक्ष्मण । बोलवून आणीत ब्राह्मण । कुटुंबवत्सल आणि पूर्ण । वेदविद्येचे पाठक ॥ १०० ॥ मग सकळ वस्त्रें धन । तयांस भावें केलें दान । तेविं अरुंधतीतें बोलवून । सर्वालंकार अर्पिले ॥ १०१ ॥ घरींच्या सकळ सेवकांसी । तैसेच नाना नगरवासी । सकाळिकांस केलें संतोषी । द्रव्य देवोनि यथेच्छ ॥ १०२ ॥ मग सुमित्रा आपुली माता । देऊनि कौसल्येचिया हातां । लक्ष्मण उभा ठाकला पुढता । धनुष्य हातीं घेउनी ॥ १०३ । ऐसे परीनें तिघेहि जण । श्रीराम सीता लक्षुमण । सिद्ध होऊन चालले जाण । राजयाच्या निवासीं ॥ १०४ ॥ ते वेळीं ती श्रीराममूर्ति । आनंदाची करीत पूर्ती । चालतां देखोनि चित्तवृत्ती । तटस्थ झाली जनांची * ॥ १०५ ॥ श्यामल तनु बहु सुकुमार । मदनाहून अति सुंदर । तेज तें फांकलें सभोंवर । नेत्र वेधीत जनांचे ॥ १०६ ॥ भूवरी टाकितां पदकमळें । सकळ विश्व पावन केलें । ऐसेपरी चालतां पावले । नृपांगणाशीं क्षणमात्रें ॥ १०७ ॥ ऐसा राजा श्रीरघुवीर । दावूनि नाना लीलाप्रकार । करी निजभक्तांचा उद्धार । प्रीति ठेवूनि अंतरीं ॥ १०८ ॥ म्हणून तयाची धरावी कास । आणि गिळावें संसारभयास । पुर-

तूंनि घ्यात्री सकळ आस । रामभक्तीनें एकल्या ॥ १०९ ॥ जयांचें पूर्व भाग्य फळलें । त्यांहींच मन रामीं अर्पिलें । तेचि पूर्ण आराम पावले । पाहोनि श्रीराम सर्वत्र ॥ ११० ॥ मृत्यूचें तोंड काळें केलें । पातकाचें नांवचि पुसिलें । परमानंदें विश्व भरलें । ऐसें भाग्य तयांचें * ॥ १११ ॥ म्हणोनि लागा रघुनाथभजनीं । धन्य करा जी आपुली जननी । हेंचि सार्थक त्रिभुवनीं । सार जगाचें राम हा * ॥ ११२ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ११३ ॥ श्रीराम ॥

अध्याय १४, गुह-भेट

श्रीराम ॥ मार्गीं चालला श्रीरघुपती । संगें लक्ष्मण सीता सती । ऐसें पाहोनि सर्वांप्रती । फार कष्ट जाहले ॥ १ ॥ तोंचि कैकेयीची कीर्त । सकळिकांस जाहली श्रुत । मग ते म्हणती परस्परांत । कैसें दैव पहा हो ॥ २ ॥ एकल्या स्त्रियेच्या प्रेमासाठीं । वनास पाठवी श्रीजगजेठी । ऐसा नृप हा न्यायदृष्टी । सोडून कैसा चालला ॥ ३ ॥ कैकेयीहि कैसी दुष्ट । महा घातकी आणि नष्ट । सकळिकांतें जो कां अभिष्ट । श्रीराम, त्यांतें मोकली ॥ ४ ॥ अहो कासया आतां नगरी । सोडूनि जाऊं वनांतरीं । जेथ श्रीराम गमन करी । सीतालक्ष्मणांसमेत ॥ ५ ॥ पहा कीं ऐसा श्रीरघुवीर । त्रिलोकसुंदर सर्वेश्वर । पायींच चालला

हा हरहर । हत्ती घोडे सोडुनी ॥ ६ ॥ तेसीच ' हा ही सीतासती । पायींच मार्ग आक्र-
मिती । जियेचें नखहि लोकांप्रती । दृष्टीस येऊं शकेना ॥ ७ ॥ सीतेचें ऐसें मार्गक्रमण ।
रामासही हो करितें शिण । कैची कैकयी ' राक्ष गीण । जन्मास आली छळाया ॥ ८ ॥
कायसें दैवाचें हें बळ । पुरुषप्रयत्न येथ विफळ । अभिषेककार्यीं योजिली वेळ । अरण्य-
गमनीं लागली ॥ ९ ॥ ऐसें सकळ नगरजन । शोक करितां अवलोकून । वामदेवानें
सांतवन । ऐसें केलें तयांचें ॥ १० ॥ म्हणे ऊं हो हा शोक वायां । नेणतां श्रीराघवाची
माया । तोचि कारण आहे इयां । इष्टानिष्ट प्रसं गां * ॥ ११ ॥ हाचि परमात्मा नारायण ।
सीता योगमाया जाण । शेष तोचि लक्ष्मण । आहे सांप्रत अवतरला ॥ १२ ॥ हाचि
मायेच्या गुणाश्रयें । ते ते आकार घेतो स्वयें । जगदुत्पत्ति स्थिति-विलयें । नांवें ऐशीं
जयांला ॥ १३ ॥ रजोगुणाचिया प्रसरीं । ब्रह्म होऊनि उत्पत्ति करी । मागुती विष्णूचें
रूप धरी । पालन करावयातें ॥ १४ ॥ मग तमोगुणाचा भाव । धरूनि हाचि सदाशिव ।
विलीन करीत स्वयमेव । जग आपुल्या स्वरूपीं ॥ १५ ॥ येणेंचि मत्स्याचें रूप धरून ।
वैवस्वताचें केलें अवन । नौकेंत घेतलें बैसवून । जगत्प्रलयप्रसंगीं ॥ १६ ॥ समुद्राच्या
मंथनकाळीं । मंदर पर्वत चालला तळीं । कूर्म होऊनि तये वेळीं । येणेंचि पाठी दीधली
॥ १७ ॥ पुढें एकदां प्रलयकाळीं । मही गेलिया रसातळीं । येणें वराह महाबळी । हो-
वोनि तीतें तारिलें ॥ १८ ॥ हाचि नारसिंह अवतारीं । प्रल्हादासी कृपा करी । हिरण्य-

कश्यपूतें उद्धरी । दुष्ट जाणून नखांहीं ॥ १९ ॥ त्यावरी पुत्रांचें राज्य गेलें । म्हणून अदितीनें विनविलें । तयीं येणेंच दान घेतलें । वामनरूपें बळीशीं ॥ २० ॥ क्षत्रिय माजले अनावर । तयांचा भूमीस जाहला भार । तयीं येणेंचि केला संहार । भार्गवरूप धरोनि ॥ २१ ॥ तोचि परमात्मा जगन्नाथ । श्रीराम‌रूपें येथें नांदत । रावणादि दुष्टांचा निःपात । करील जाऊनी काननीं ॥ २२ ॥ श्रीहरि पुत्र व्हावा म्हणोन । दशरथें केलें आराधन । तेणें स्वयेंचि पुत्र होऊन । देव आलेत ये स्थळीं ॥ २३ ॥ म्हणोनि रामचि नारायण । पातला रावण-वधाकारण । मनुष्यावांचून तयास मरण । नाहीं ऐसें जाणुनी ॥ २४ ॥ तैसी सृष्टिव्यापार करिती । माया तेचि सीता सती । शेष लक्ष्मण ऐसे त्रिमूर्ती । वनीं जातील येधवां ॥ २५ ॥ म्हणोनि राजा अथवा राणी । येथ कारण नाहीं कोणी । देवींच भूभारनिवारणीं । रामास आहे प्रेरिलें ॥ २६ ॥ नारदेंचि श्रीरामास भेटून । आजि मी स्वीकारीन वन । ऐसें घेतलें आहे वचन । चिंता कायसी ये स्थळीं ॥ २७ ॥ अहो जे कोणी राम राम । ऐसा जपाचा करिती नेम । तयांचे सकळ संसारश्रम । नाश पावती सर्वेंचि * ॥ २८ ॥ मग त्याचि श्रीरामचंद्रातें । दुःख स्पर्शेल हें केउतें । जयाच्या नामेंचि प्राप्त होते । मुक्ति भक्तजनांतें ॥ २९ ॥ नामस्मरणावांचूनि कांहीं । मोक्षास आन उपाय नाहीं । कलियुगींचा निर्णय पाहीं । रामनाम हें स्मरावें * ॥ ३० ॥ लोकांस भासे हा मानव । परी तो जाणा देवाधिदेव । इच्छावशें नृदेहभाव । घेऊनि आला भूलोकीं

॥ ३१ ॥ भक्तिप्रेमास यावा भर । व्हावा रावणाचा उद्धार । तैसाचि दशरथाचा वर । सफळ व्हावा यालागीं ॥ ३२ ॥ ऐसें वामदेवाचें भाषण । सकाळिकाहीं करितां श्रवण । संशय सांडूनि अंतःकरण । शांत जाहलें तयांचें ॥ ३३ ॥ श्रीराम हाचि सर्वेश्वर । ऐसा करूनि दृढ निर्धार । नामस्मरणाचि निरंतर । करीत राहिले आनंदें ॥ ३४ ॥ **श्रीरामसीतारहस्य** येथ । वामदेवें जें केलें कथित । पठण करोनी नियमित । अवश्य मनन करावें ॥ ३५ ॥ तेणें रामीं जडेल मन । प्रेमें घडेल उपासन । शीघ्रचि जोडेल आत्मज्ञान । श्रीरामप्रसादें करूनी ॥ ३६ ॥ रहस्य हें गुप्त असूं द्यावें । ऐसें सांगून वामदेवें । प्रयाण करितां, प्रेमभावें । लोक रामींच रंगले ॥ ३७ ॥ असो यावरी श्रीरघुनाथ । सीतालक्ष्मणांचे समवेत । प्रवेशुनी नृपमंदिरांत । कैकेयीतें बोलती ॥ ३८ ॥ आम्ही पातलों तिघे जण । आम्हांस मान्य वनप्रयाण । आतां देवें करावें भाषण । हीच आमुची मनीषा ॥ ३९ ॥ तंव कैकेयी तत्काळ उठली । स्वयेंचि वल्कलें घेऊन आली । आणि तिघांसी तीन दिधलीं । ल्यावया वेगवेगळीं ॥ ४० ॥ रामें वस्त्रभार काढिला । मग वल्कल-स्वीकार केला । लक्ष्मण नेसून सिद्ध झाला । सीता तैशीच राहिली ॥ ४१ ॥ हातीं घेतलेंसें वल्कल । पाहे रामाचें मुखकमल । तंव तो भाव जाणून तत्काल । श्रीराम नेसवूं लागला ॥ ४२ ॥ तंव तो प्रसंग कष्टतर । पाहतांचि उठिला रुदनस्वर । राजस्त्रियांना तो दुःखभर । असह्य झाला पाहतां ॥ ४३ ॥ तोंचि क्षोभला वसिष्ठ मुनी । म्हणे गे निजकुल-विनाशिनी ! । रामचि

घेतला असतां गोंवुनी । सीतेस कां वो गांजिसी । ४४ ॥ पतिव्रता ही बाला सीता । आपुल्या पतीच्या सेवेकरितां । स्वेच्छया वनीं जात असतां । वल्कलें देसी कायसी ॥ ॥ ४५ ॥ सकल वस्त्रांहीं अलंकारीं । भूषित होवोनि ही सुंदरी । जाऊं द्या हो वनांतरीं । श्रीरामसंतोषाकारणें ॥ ४६ ॥ तंव दशरथ म्हणे अहो । कोणी रथ घेऊनि या हो । माझिया बाळां धाडूं नका हो । पायींच चालत वनांतें ॥ ४७ ॥ ऐसें वाक्य उच्चारिलें । आणि तिघांसी अवलोकिलें । तोंचि भूवरी आंग टाकिलें । अश्रु चालले घळाळा ॥ ४८ ॥ इकडे प्राप्त होतांचि रथ । सीता चढून बैसली तेथ । मागुती बैसला श्रीरघुनाथ । उजवी घालून नृपातें ॥ ४९ ॥ मागुती उभयांचे धनुष्य बाण । आणि खड्गें घेऊनि लक्ष्मण । रथीं आरूढ होतांचि जाण । सुमंत्रें घोडे हाकिले ॥ ५० ॥ रायें म्हाणितलें थांबा जरा । परि रघुनाथें केली त्वरा । सांगूनि सुमंत्रातें नृपवरा- । पासून वेगें निघाया ॥ ५१ ॥ यापरी सांगतां श्रीरघुनाथ । वेगेंकरून चालला रथ । अदृश्य होतांचि नृपनाथ । व्याकुळ होऊनि पडियेला ॥ ५२ ॥ मागुती नगरवासी जन । स्त्री बाल वृद्ध आदिकरून । थांब थांब जी रघुनंदन । म्हणोनि मागें धावती ॥ ५३ ॥ राया रुदन करून वहुत । सेवकांलागीं आज्ञापीत । कौसल्येचिया मंदिरा आंत । मजसि घेऊन चला रे ॥ ५४ ॥ तरीच आणखी कांहीं क्षण । वांचेल जाणा माझा प्राण । अहो मी आतां राघवावीण । वाचूं न शकें निश्चयें ॥ ५५ ॥ मग कौसल्यामंदिरांत । जातां पुनः

जाहला मूर्छित । मागुती लोटतां काळ बहुत । सावध होवोनि बैसला ॥ ५६ ॥ इकडे श्रीराघवाचा रथ । तमसा-तीरास पोंचला त्वरित । मग तेथेंच सीतेसहित । श्रीराम सौख्यें राहिला ॥ ५७ ॥ जलचि मात्र एक प्राशिलें । वृक्षमूळाशीं शयन केलें । लक्ष्मण आणि सुमंत्र राहिले । जागून रक्षण करीत ॥ ५८ ॥ इतुकियांत अयोध्यावासी । लोक पावले राघवापाशीं । म्हणती कीं आम्ही निश्चयेसीं । रामास नेऊं अयोध्ये ॥ ५९ ॥ नातरी आम्हीच जाऊं वनीं । ऐसा भाव धरिला मनीं । तेधवां श्रीराम विस्मय पावुनी । ऐसें मानसीं विचारी ॥ ६० ॥ नगरीं आता माझें गमन । होऊं न शके निश्चयें करून । व्यर्थचि शिणतील सारे जन । यासि उपाय कायसा ॥ ६१ ॥ मग सुमंत्र-प्रधानास म्हण । रथ आपुला सिद्ध करणें । आतांचि पुढचा मार्ग चालणें । उचित आहे आपणां ॥ ६२ ॥ मग सुमंत्रें करितां तयारी । तिघेहि बैसती रथावरी । आणि रोखूनि अयोध्या नगरी । नेते झाले रथातें ॥ ६३ ॥ मग कांहीं मार्ग आक्रमितां । वनांत शिरले अवचितां । इकडे प्रभातीं पाहूं जातां । श्रीराम कोणा दिसेना ॥ ६४ ॥ दुःखित झाले सकळ जण । मग रथाची देखतां खूण । करीत चालले मार्गक्रमण । तोंचि अयोध्ये पोंचले ॥ ६५ ॥ मग चिंतितां सीताराम । त्यांहीं धरिला ध्यानक्रम । तेणेंचि पूर्ण सुखविश्राम । सेवीत राहिले सुखानें ॥ ६६ ॥ इकडे सुमंत्रें रथ आपुला । बहुत वेगेंचि चालविला । नाना प्रदेश येती दृष्टीला । धनधान्यांहीं समृद्ध ॥ ६७ ॥ यापरी सृष्टिशोभा पाहत । आणि चित्तास

संतोषवीत । पोंचले गंगेचा तीरप्रांत । शृंगबेराचे संनिधीं ॥ ६८ ॥ गंगेचें करितांच अवलोकन । प्रेमें तियेस करिती वंदन । मग प्रवाहीं जाऊनि स्नान । केलें सर्वां जणांहीं ॥ ६९ ॥ मग शिंशपा वृक्षाचे तळीं । पाहोन शीतळशी सावली । सर्व जणें बैसती जाहलीं । विश्रांति घ्यावयाकारणें ॥ ७० ॥ तंव पातला श्रीरघुनाथ । ऐसा वृत्तांत होतां श्रुत । **गुह** परमानंदें धावत । दर्शनाकारणें पातला ॥ ७१ ॥ हातीं घेतलीं पुष्पफळें । अंतरीं शुद्ध प्रेम भरलें । ऐसें येऊनि साष्टांग वंदिलें । श्रीरामचरणीं आदरें ॥ ७२ ॥ तंव तयास वेगें उठवून । रामें दिधलें आलिंगन । आणीक कुशल वर्तमान । प्रेमें पुसिलें तयातें ॥ ७३ ॥ मग गुहें जोडिले दोन्ही कर । आणि म्हणे जी श्रीरघुवीर । धन्यचि मी एक भूमीवर । आजि तुझिया प्रसादें ॥ ७४ ॥ तुवां जें दिधलें आलिंगन । तेणें माझें शरीर मन । कैसें आनंदें आलें भरून । सांगतां येना मुखानें ॥ ७५ ॥ आतां शृंगबेर राज्य समस्त । आपुलेंच आहे जी निश्चित । म्हणोनि येथ तें चालवीत । सुखें रहा जी दयाळा ॥ ७६ ॥ नगरीं येवोनि रघुनंदना । पावन करावें माझे सदना । फळमूळें म्यां आणोनि नाना । ठेविलीं आहेत तुजलागीं ॥ ७७ ॥ हीच या दासाची प्रार्थना । देवें आणावी आजि मना । यापरी ऐकोन गुहाच्या वचना । संतुष्ट झाले श्रीराम ॥ ७८ ॥ मग बोलती बा रे गुहा । मज म्हणसी येवोनि रहा । परी माझा हा पूर्वींच पहा । निश्चय आहे जाहला ॥ ७९ ॥ चौदा वर्षे जाती तोंवरी । मी ग्रामीं प्रवेश न करी । फलमूलादि

म्हणोनि राज्य माझेंचि खरें । तरी त्वांचि आणिलीं तरी । तींही न सर्वीं परांचीं ॥ ८० ॥ संतोष केला गुहाचा ॥ ८१ ॥ मग वडाचा चालवावें बा रे । ऐसें सांगूनि श्रीरघुवीरें । संतोष केला गुहाचा ॥ ८१ ॥ मग वडाचा काढोनि रस । लाविती मस्तकींच्या जटेस । आणि उभयांहीं मस्तकास । मुकुट केला आपुल्या ॥ ८२ ॥ मग जलमात्र एक सेवून । सीतासमवेत रघुनंदन । सुखें करिते झाले शयन । वृक्षपर्णाच्या शेजेसी ॥ ८३ ॥ मग धनुष्य बाण भाता । घेऊनि सांनिध लक्ष्मण-भ्राता । सिद्ध राहिला रक्षणाकरितां । संगतीं गुहहि तयाचे ॥ ८४ ॥ अहो ही ईश्वराची नियती । ऐसीच फिरते सर्वांवरती । रंक किंवा पृथ्वीपती । कोणास टाळितां नये कीं * ॥ ८५ ॥ म्हणोन सुज्ञें पाहोनि विचार । संसारलोभ करावा दूर । हृदयीं अखंड परमेश्वर । तत्त्वज्ञ सांगती वारंवार । भाग्य-संपन्न तेचि नर । आवडी त्यातें सेविती ॥ ८७ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी जोडूनि घ्यावा प्रयत्नें * ॥ ८६ ॥ हेंचि रामचरित्रसार । श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ८८ ॥ श्रीराम ॥ १४ ॥

अध्याय १५ वा, वाल्मीकिवृत्तांत.

श्रीराम ॥ वृक्षपर्णाच्या शय्येवर । पहुडला पाहोनि श्रीरघुवीर । गुहासि येऊन दुःख-भर । नयनीं आसवें दाटलीं ॥ १ ॥ मग म्हणे तो लक्ष्मणाप्रती । बा, ही कायसी दैव-

गती । आजि ऐसा हा पृथ्वीपति । भूमीस निद्रित जाहला ॥ २ ॥ सुवर्णाचिया मंचकीं जेणें । घालून नाना आस्तरणें । राजमंदिरीं शयन करणें । तयासि ऐसी अवस्था ॥ ३ ॥ इतुकियालागीं जाहली मूळ । कैकयी दुर्बुद्धि केवळ । मंथरेच्याच नादें सकळ । घात केला तियेनें ॥ ४ ॥ ऐसें गुहें करितां भाषण । तयास बोलला लक्ष्मण । बा रे सुखदुःखाची खूण । ऐक कैशी ती सांगतों ॥ ५ ॥ अरे कोण कोणासि छळितें । आणखी कोण सुखी करितें । पाहतां कर्मचि आपुलें होतें । सुखदुःखाचें कारण ॥ ६ ॥ आनंद अथवा दुःख कांहीं । आपणांस कोणी देत नाहीं । 'आम्हांस छळिलें दुर्जनांहीं' । ऐसीं वायां बोलणीं ॥ ७ ॥ जैसें जयाचें पूर्वार्जित । तैसेंच तयास फळ होत । धरिला अभिमान व्यर्थ होत । 'हें मी करीन' म्हणोनि ॥ ८ ॥ आपणाशीं कोणी वैर करी । कोणी प्रेम ठेवी अंतरीं । तरी हें आपुल्या कर्मापरी । तैसें तैसें होतसे * ॥ ९ ॥ सुख किंवा दुःख दोन्ही । कर्मानुसार मिळती जनीं । म्हणोनि प्राप्त तें तें सेवुनी । स्वस्थ व्हावें भल्यांहीं ॥ १० ॥ मजसी विषयांची आस नाहीं । तयांचा द्वेषहि न करीं पाहीं । येवोत जावोत मजसि कांहीं । संबंध नाहीं तयांचा * ॥ ११ ॥ जेथ जयानें जैसें केलें । कर्म निंद्य अथवा भलें । तेंचि तैसें तयासि फळलें । येथ अंतर घडेना ॥ १२ ॥ म्हणोनि इष्टानिष्टें प्राप्त होतां । हर्षविषाद सांडा उभयतां । देवदिकांहि विधिलिखिता । शक्ति नाहीं पुसाया ॥ १३ ॥ इया सुखदुःखीं निरंतर । गुंतोनि राहिला आहे नर । पुण्यपापांहीं घडिलें शरीर । तेणें

द्वंद्व हें सुटेना ॥ १४ ॥ सुखाच्या मागुती आहे दुःख । दुःख संपतां येणार सुख । ऐसें हें युग्म अलंघ्य देख । दिनरात्रींच्या सारिखें ॥ १५ ॥ अथवा सुखाचे पोटीं दुःख । आणि दुःखीं सांठवलें सुख । ऐसें हें युग्म मीनलें देख । जलपंकांच्या सारिखें ॥ १६ ॥ म्हणोनि इष्टानिष्ट-प्रवाहीं । ज्ञाता धैर्यें निवांत राही । नातळे हर्ष-खेदादिकांही । माया म्हणोनि सर्वांतें ॥ १७ ॥ यापरी गुहाशीं संभाषण । करीत राहे जों लक्ष्मण । तोंचि आकाशीं प्रकाश पूर्ण । फांकोनि आला भूतळीं ॥ १८ ॥ तंव जागृत झाले रघुपती । सर्वेचि देखिली गंगा पुढती । मग गुहासि आज्ञापिती । नौकेस सिद्ध कराया ॥ १९ ॥ तंव गुहें नौका आणवून । चरणीं केलें निवेदन । देवें बैसावें सुखेंकरून । मी तीरासी पाववितों ॥ २० ॥ तई सीतेसि चढवोनि वर । रामें गुहाचा धरिला कर । मग स्वयें आरुढले सत्वर । मागुती लक्ष्मण बैसला ॥ २१ ॥ गुहानें नौका चालविली । सवेंचि मध्य गंगेंत गेली । तंव सीतेनें प्रार्थना केली । देवि गंगे नमस्ते ॥ २२ ॥ मी वनीं हूनि येईन परत । जेधवां श्रीरामलक्ष्मणांसहित । तई तुजसी पूजीन निश्चित । परम प्रेमेंकरोनी ॥ २३ ॥ मग नौका परतीरीं लागली । मंडळी भूमीवरी उतरली । वियोग-वेळा देखोनि आली । आसवें नयनीं गुहाच्या ॥ २४ ॥ मग म्हणे जी महाराज । संगेंचि वनांत न्या हो मज । नातरी आतां काय काज । देह ठेवाया भूवरी ॥ २५ ॥ तंव रामें म्हणितलें तयास । बा रे एक धरी विश्वास । चतुर्दश वर्षांअंतां खास । तुजसी येईन भेटाया ॥ २६ ॥ ऐसें करोनि आश्वा-

सन । दिधलें हृदयीं आलिंगन । मग अंतरीं संतोषून । निरोप दिधला तयातें ॥ २७ ॥ मग करितां मार्गक्रमण । वनीं प्रवेशले तिघेजण । तंव देखोन एक हरिण । शिकार केली तयाची ॥ २८ ॥ मग तयाचें मांस सेवून । शमविला आपुला हुताशन । वृक्षातळा करोनी शयन । रात्र काढिली तिघांहीं ॥ २९ ॥ याच रीती करितां प्रवास । पोंचले **भरद्वाजा**श्रमास । द्वारीं पाहूनि एके बटूस । निरोप ऐसा धाडिला ॥ ३० ॥ बा रे जावोनि मुनींपाशीं । सांग सीता लक्ष्मणांनिशीं । श्रीराम आला दर्शनासी । द्वारीं उभा असे कीं ॥ ३१ ॥ तंव तेणें जाऊनि सत्वर । मुनींस केला नमस्कार । आणि म्हणितलें श्रीरघुवीर । दारीं आलेत दर्शना ॥ ३२ ॥ तंव तें श्रवण होतां मुनी । नाना पूजासामग्री घेउनी । तयातें आदरें द्वारीं पूजोनी । आणिता झाला आश्रमीं ॥ ३३ ॥ मग आश्रमीं आणिल्यावरी । आणीक थोर सत्कार करी । म्हणे तुवां येऊनि येथवरी । पावन केलें सर्वांतें ॥ ३४ ॥ तुवां मजसि देवोन भेटी । ऐसें पावविलें जगजेठी । कां सर्वहि तपांचिये शेवटीं । पोंचलों ऐसें वाटतें ॥ ३५ ॥ असो, राघवा तुझें वृत्त । मज पूर्वींच आहे विदित । तूंचि परमात्मा लक्ष्मीकांत । अवतीर्ण झालासि भूवरी ॥ ३६ ॥ प्रार्थिता झाला ब्रह्मदेव । म्हणोनि तयाचे कार्यास्तव । तुवां धरिला मनुष्यभाव । तूं तों असंग पाहतां ॥ ३७ ॥ परी जावोनि आतां वनीं । कार्य दाविशील घडवोनी । मी तें सर्वहि ओळखूनी । आहें निश्चयें राघवा ॥ ३८ ॥ तुझिया उपासनेचें बळ । तेणें ज्ञानदृष्टि होय निवळ । म्हणोनि म्यां हें जाणिलें

सकळ । प्रसाद सर्व तुझा हा ॥ ३९ ॥ यावरी काय बोलोन बहुत । मी कृतकृत्य झालों नितांत । श्रीराम परमात्मा साक्षात । जो मीं नयनीं पाहिला * ॥ ४० ॥ ऐसा मुनींचा ऐकोनि स्तव । श्रीराम म्हणे जी भूदेव । आम्ही आपुले क्षत्रिय-बांधव । कृपे नांदतों आपुल्या ॥ ४१ ॥ ऐसें करोनि प्रतिवचन । तिघांहीं मुनीस केलें वंदन । मग एक रात्र तेथें क्रमून । निरोप घेती मुनीचा ॥ ४२ ॥ प्रभातीं चालतां मार्ग कांहीं । यमुना पातली लवलाहीं । मग संगतीच्या मुनिपुत्रांहीं । काष्ठें आणिलीं वनींचीं ॥ ४३ ॥ मग तयांची करून शीघ्र नौका । पार पोंचाविलें रघुनायका । आणि मार्ग दाविला निका । चित्रकूटासि जावया ॥ ४४ ॥ मग कांहींक मार्ग चालतां । पोंचले चित्रकूट पर्वता । जेथ पवित्र आश्रम होता । वाल्मिकि महामुनीचा ॥ ४५ ॥ भोंवतीं दाटले नाना तरुवर । नित्य फलपुष्पें शोभती ज्यांवर । आणि पशुपक्षीहि बहुवार । क्रीडती संनिध जयाच्या ॥ ४६ ॥ अंतरीं ऋषिमंडळी बहुत । राहिली तपश्चर्या करीत । ऐशिया पवित्र आश्रमांत । प्रवेश केला तिघांहीं ॥ ४७ ॥ तेथ पुढती पाहोन मुनिवर । तयांस करिती नमस्कार । तंव जाणोनि श्रीरघुवीर । मुनि विस्मित जाहले ॥ ४८ ॥ मदनाहुनि बहुत सुंदर । मुखकमळ अति मनोहर । श्यामल तनु ती सुकुमार । संगें सीता लक्ष्मण ॥ ४९ ॥ ऐसा पाहतां रघुनंदन । उठोनि दिधलें आलिंगन । परमानंदें नेत्र भरून । आले तत्काळ मुनीचे ॥ ५० ॥ मग बहुत आदरें करून । तिघांचें चित्त संतोषवून । पक्व मधुर फळें आणवून । दिधलीं

सेवावयासी ॥ ५१ ॥ मग तें भोजन जाहल्यावर । रामें होवोनि मुनीसमोर । जोडोनि
आपुले दोन्ही कर । प्रश्न केला मुनीतें ॥ ५२ ॥ म्हणे ताताज्ञेस अनुसरून । आम्हीं
स्वीकारिलें वन । ऐसें सकळ वर्तमान । आपण जाणत असां कीं ॥ ५३ ॥ म्हणून जेथ
आम्हां तिघांस । सुखें करितां येईल वास । ऐसें सांगावें जी निवास- । स्थान कांहीं
मर्यादा ॥ ५४ ॥ ऐसा प्रश्न होतांचि श्रुत । वाल्मीकीनें केलें स्मित । म्हणे आम्हांसि
पुससी मात । सर्वज्ञ होउनी राघवा ॥ ५५ ॥ बा रे सर्वांचें निवाससदन । तूंचि अससी
रघुनंदन । आणि तुझेंहि सातिस्थान । सर्व भूतें हीं निश्चयें * ॥ ५६ ॥ ऐसें हें सर्व-
साधारण । तुझें राहण्याचें ठिकाण । आतां विशेषें सांगतों खूण । पुससी म्हणोनि श्री-
रामा ॥ ५७ ॥ जे कां उ रीं शांत असती । आणि अभेद दृष्टीनें पाहती । तैसेचि द्वेष
करूं नेणती । कोणेकाचा कदाही * ॥ ५८ ॥ वरी तुझिया ठायीं प्रेम । ठेवोनि सांडिती
सकळ काम । त्यांचिया तरामाजी राम । निवास तुझा असावा * ॥ ५९ ॥ धर्माधर्मातें
वोसंडोनी । रंगले जे कां ुझिया भजनीं । त्यांचिया हृदयीं प्रवेशुनी । तुवां राहावें श्री-
रामा * ॥ ६० ॥ तुझा ममंत्र सदा जपती । आणि तुजसीच शरण असती । तैसेच
लोभास सांडूनि देती । प र्थमात्रीं पूर्णत्वें ॥ ६१ ॥ आणि मानापमानादि कांहीं । द्वंद्व
जयांतें बाधीत नाहीं । त ांच्या अंतरीं जाऊनि राहीं । सीतेसहित श्रीरामा * ॥ ६२ ॥
अहंकार सांडिला ज्यांहीं शांति सेविली लवलाहीं । रागद्वेषास नांवासही । राहूं न दिलें

सर्वथा ॥ ६३ ॥ तैशीच, स
ठायीं तुझी वसती । निश्चयें
इष्टापासोन संतोष । उभयांस
मन बुद्धि देह प्राण । तुजला
जयांच्या ॥ ६६ ॥ त्यापरी
निर्मल अंतःस्थलीं । तुवां रा
षड्विकारांचें भय । देहासीच
जडली क्षुधा तृषा । तैसी
सर्वांवेगळा ॥ [illegible] ॥ ऐसिय
अंतरीं सर्व काळ । निव
चैतन्य एक पूर्ण विलसत
राम ॥ ७१ ॥ तोचि परमात
जाणती सतत । त्यांचिये अं
दृढचि जाहलें मानस । वरी
म्हणोनि चालला नामघोष ।
तुवां राहावें श्रीरामा ॥ ७४

आणि माती । एकचि, ऐशी ज्यांची मती । त्यांचिये
वी श्रीरामा * ॥ ६४ ॥ अनिष्ट प्रसंगाचा द्वेष । आणि
डोनि जे पुरुष । तूंतें सेवीत राहती ॥ ६५ ॥ ज्यांहीं
केलें समर्पण । प्राप्त तें तें सेवोनि पूर्ण । अंतरीं संतोष
ची पुष्पांजली । ज्यांहीं तुजवरी समर्पिली । त्यांचिया
श्रीरामा * ॥ ६७ ॥ जन्म मृत्यु वृद्धि क्षय । इत्यादि
गुनी जाय । आत्मा नित्य अलिप्त ॥ ६८ ॥ प्राणासि
खदुःखांचीही रेषा । बुद्धीवरीच उमटे मृषा । आत्मा
भाव सकळ । निरसून जाहले जे केवळ । त्यांचिया
तुवां करावा * ॥ ७० ॥ सकळिकांचिया अंतरांत ।
अनादि अनंत आणि शाश्वत । त्याचेंचि नांव श्री-
सर्वाधिगत । अगूनि सकळ संबंधरहित । ऐसें निश्चयें
रहा जी ॥ ७[illegible] ॥ अखंड चाललाहे अभ्यास । तेणें
ंचि लागली आस । भक्तिप्रेमाची तुझिया * ॥ ७३ ॥
ं निरसले सकळ दोष । त्याचें हृदय भरोनि निःशेष ।
ामा, तुझिया नामाचें बल । वर्णील ऐसा कोण कुशल ।

ज्याचिया प्रसादें मज निर्मळ । ब्रह्म पद लाभलें ॥ ७५ ॥ पहा मी जन्में मात्र द्विज । किरातीं वाढविलेंसें मज । तेणें क्षुद्र कर्मींच सहज । बुद्धि माझी लागली ॥ ७६ ॥ एके शूद्रीसी जाहलों रत । पावलों पुत्रक या बहुत । मग सवेंच चौरक र्मात । द्रव्यासाठीं प्रवेशलों ॥ ७७ ॥ हातीं घेऊनि धनुष्य बाण । रानीं करीतसें मी भ्रम ण । तईं जीवांस वाटे दारुण । काळचि आला गिळाया ॥ ७८ ॥ पुढें एकदा सप्त मुनी । मजसी आढळले बा वनीं । ज्यांहीं आपुल्या तेजेंकरोनी दिव्य केलें भूतळा ॥ ७९ ॥ तईं म्यां तयांसि देवोनि हाक । उभे केले ते सकाळिक । मग धाव ठोकोनी एक । गेलों संनिध तयांच्या ॥ ८० ॥ तंव ते मुनि बोलले मजसी । कासया मूढा धावा घेसी । तईं मी सांगें मारून तुम्हासी । द्रव्य घ्यावया पातलों ॥ ८१ ॥ घरीं माझिया स्त्रियेस सुता । अन्न खावयास नाहीं आतां । म्हणोनि त्यांचे पोषणाकारितां । उपाय ऐसा करीं मी ॥ ८२ ॥ तंव पुन्हा बोलले मुनी । बा रे येवढें येई पुसोनी । आपुलिया जनांस; आम्ही वनीं । येथेंचि ठाकतों तोंवरी ॥ ८३ ॥ कीं तुमचेया रक्षणाकारण । मी जें करितों पापाचरण । त्याची भागी घ्यावया कोण । सिद्ध आहेत तुम्हांत * ॥ ८४ ॥ मग तें मानूनि मुनींचें वचन । म्यां स्वगृहीं केलें गमन । मग घेतलें विचारून । एकाएकातें वेगळें ॥ ८५ ॥ तयीं ते सांगती सव जण । पाप तुझेंच सारें जाण । आम्हांसी एक आहे कारण । प्राप्त झालिया सुखाचें * ॥ ८६ ॥ तंव तें ऐकतांच उद्वेगुनी । तत्काळ आलों मी परतोनी । जेथ ते

होते मुनी । दयेनें तिष्ठत मजलागीं ॥ ८७ ॥ त्यांचें दर्शन होतांक्षणीं । भाव उपजोनि अंतःकरणीं । धनुष्यबाण सांडोनि झणीं । पद मीं धरिलें तयांचें ॥ ८८ ॥ मग विनविलें जी मुनिराज । शरणागतास उद्धरा मज । दीन अनाथ पातकी आज । नरकामाजी चाललों ॥ ८९ ॥ तव तयांचें निर्मल मन । तत्काळ आलें कळवळून । मग मजलागीं ऊठ म्हणोन । ' मा भी ' ऐसें बोलले ॥ ९० ॥ त्यांहीं पाहिलें ऐसें मनांत । हा दुराचारी बहुत । उपेक्षावा हेंचि उचित । ऐसा पापी सज्जनीं ॥ ९१ ॥ परी जाहला शरणागत । म्हणोनि करुणा उपजत । तरी परमार्थाची रीत । कांहीं यातें सांगिजे ॥ ९२ ॥ तेणें पापाचा होऊनि नाश । सर्वेचि पावेल मोक्षसुखास । ऐसा विवेक आणूनि मनास । मातें बोलती तेधवां ॥ ९३ ॥ बा रे तुजसी असो कल्याण । सत्संग सफळ झाला जाण । आतां चित्तीं साठवीं पूर्ण । देतों उपदेश तयातें ॥ ९४ ॥ राघवा, ऐसें बोलूनि मला । त्यांहीं मंत्रोपदेश केला । फिरवून तुझ्याच नामाक्षराला । 'मरा' म्हणती जपावें ॥ ९५ ॥ आम्ही परतून येऊं तोंवर । जप तूं चालवी निरंतर । ऐसें सांगून ते मुनिवर । गेले आपुल्या मार्गीं ॥ ९६ ॥ मग जैसें तयांचें वचन । तैसाचि वर्तलों मी जपून । मंत्र जपतां देहादि भान । माझें संपूर्ण लोपलें ॥ ९७ ॥ यापरी लोटला बहुत काळ । मी तैसाचि राहिलों अचळ । तंव अंगावरती वारुळ । वाढूनि आलें माझिया ॥ ९८ ॥ पुढें सहस्र युगें यावर । परतून आले ते मुनिवर । मग मजसी वारुळाबोहर । हाक देती यावया

। ९९ ॥ तयीं मी जाहलों सावधान । ठाकलों वल्मीका आंतून । तयींपासून 'वाल्मीक' म्हणून । नांव मजला मिळालें ॥ १०० ॥ मग वल्कीकापासून तुवां । आजि जन्म घेतला नवा । म्हणोनि तुझिया द्विजस्वभावा । पूर्णता आली जाणिजे ॥ १०१ ॥ ऐसें मजसी सांगून रामा । मुनि ते गेले आपुल्या धामा । ऐसा तुझा हा नाममहिमा । प्रत्यक्ष मातें ठाउका ॥ १०२ ॥ आणि सीता लक्ष्मणांसहित । तुजसी पाहें मी साक्षात । म्हणोनि मुक्तचि मी निश्चित । संशय कैंचा श्रीरामा ॥ १०३ ॥ असो, आतां श्रीरघुपते । निवास स्थान दावितों तूतें । ऐसें म्हणोन निजशिष्यांतें । संगें घेतलें मुनीनें ॥ १०४ ॥ मग सर्वांहीं जाऊनि वनीं । पर्वत-नदीच्या मध्यस्थानीं । एक सुरम्य स्थळ पाहोनी । मान्य केलें निवासा ॥ १०५ ॥ मग जमवून साहित्याला । निर्मिली सुंदर पर्णशाला । आणि दिधली राहावयाला । श्रीरामसीतालक्ष्मणा ॥ १०६ ॥ तेथ वनींचें सौख्य सेवीत । तिघेहि राहिले आनंदांत । अयोध्येहूनि येथेंचि बहुत । चित्त रंगलें तयांचें ॥ १०७ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ १०८ ॥ श्रीराम ॥ १५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अध्याय १६ वा, दशरथशापवृत्त

श्रीराम ॥ इकडे रघुवीरादि त्रयां । पार पोंचवूनि गंगेचिया । परत अयोध्ये पावावया । सुमंत्र मार्गी लागला ॥ १ ॥ मग सूर्य अस्तास गेला । तेधवां ग्रामीं प्रवेशला । आसवें दाटलीं नयनाला । मुख झांकूनि घेतलें ॥ २ ॥ रथ बाहेरि करूनि स्थित । प्रविष्ट झाला नृपसदनांत । मग जयजयकार करीत । प्रणाम पायीं घातला ॥ ३ ॥ तंव तो रायाचा दुःखभर । पुनः उमसूनि आला वर । म्हणे रे माझा श्रीरघुवीर । कोठें नेऊनि सोडिला ॥ ४ ॥ कोठें ठेविली सीता सती । कायसी लक्ष्मणाची गती । बा रे माझीं बाळें संप्रती । कोठें आहेत सांग कां ॥ ५ ॥ हा हा कैसा हा मी निष्ठुर । वनीं लोटितों आपुले कुमर । ऐसिया पाप्यास निरंतर । धिक्कारावें जनांहीं ॥ ६ ॥ ऐशा पाहूनि मज चांडाळा । काय वाटेल माझिया बाळां । सुमंत्रा तुजसि येते वेळां । काय निरोप बोलले ॥ ७ ॥ हा हा बाळा श्रीरघुपते । बा रे लक्ष्मणा, बाळे सीते । कैसे सांडूनि मज वृद्धातें । वनीं गेलांत निघूनी ॥ ८ ॥ केउता दुःखाचा डोंगर । पडियला माझे शिरावर । प्राणचि माझा हा घेणार । संशय नाहीं लेशही ॥ ९ ॥ ऐसा विलाप करितां बहुत । राय बुडून गेला दुःखांत । तयां सुमंत्रें जोडोनि हात । उत्तर केलें तयासी ॥ १० ॥ म्हणे रामसीतालक्ष्मणांनिशीं । आम्ही सर्व बैसलों रथाशीं । तों शृङ्गवेर नगरापाशीं । गंगातीरीं ठाकलों ॥ ११ ॥ मग

गुहानें कांहीं कंदफळें । आणूनि दिधलीं प्रेमामुळें । तईं तीं स्पर्शूनि करकमळें । राघवें तैसींच ठेविलीं ॥ १२ ॥ मग वटक्षीरेंचि लवलाहीं । जटेचे मुकुट रचून त्यांहीं । मजसि पुरास धाडिलें पाहीं । निरोप देऊनि यापरी ॥ १३ ॥ कीं बा, राजयास सांगें एक । आम्हांलागीं न करा शोक । अयोध्येहूनि वनींचें कौतुक । अधिक आम्हां निश्चयें ॥ १४ ॥ मातेसही साष्टांग वंदून । सांगिजे, चिंतेस वोसंडून । वृद्ध पितयास धीर देऊन । सौख्य होईसें करीं वो ॥ १५ ॥ तोंचि सीतेचेहि नयन । दुःखाश्रूंहीं आले भरून । तैसीच सांगे साष्टांग वंदन । चरणीं आपणां उभयांच्या ॥ १६ ॥ मग तिघांच्या नयनांतून । आसवें चाललींत भरून । ऐसेच नौकेंत आरूढ होऊन । नौका चालूं लागली ॥ १७ ॥ मग गंगेच्या पैलतीरीं । उतरून पुढें चालल्यावरी । प्रविष्ट होतांचि वनांतरीं । अदृश्य झाले लोचनां ॥ १८ ॥ तेधवां बहुत काळवरी । मज उदास वाटलें अंतरीं । मग मी तैसाच रथावरी । बैसोनि येथें पावलों ॥ १९ ॥ तंव कौसल्या बोलली, आतां । व्यर्थचि कासया रुदन करितां । प्रसंग ऐसा आपुल्या हातां । स्वयेंचि ओढून घेउनी ॥ २० ॥ कैकेयी आवडली बहुतें । तरी राज्य द्यावयाचें होतें । परंतु माझिया बाळकातें । कां हो धाडिलें वनासी ॥ २१ ॥ तंव जैसा डाग द्यावा क्षतीं । तैसा खोंचला तो भूपती । सर्वांचि आसवें नेत्रप्रांतीं । दाटूनि बोले तियेला ॥ २२ ॥ गे मी दुःखें जाहलों चूर । वरी हे करिसी शब्दप्रहार । आतांचि माझे प्राण बाहेर । चालले आहेत पहा वो ॥ २३

॥ पूर्वी माझिया अज्ञानपणीं । एकें मुनींची शापवाणी । मजसि जाहली ती ये क्षणीं । स्मृतींत आली माझिया ॥ २४ ॥ पूर्वीं एकदां मृगयेकारण । घेवोनि आपुले चापबाण । वनीं करीत असतां भ्रमण । नदीतीरीं मी पातलों ॥ २५ ॥ तंव मध्य रात्र जाहली असतां । तेथ मुनि एक झाला येता । आपुलिया पितरां तृषार्तां । जल नेऊनि द्यावया ॥ २६ ॥ तेणें पाणी घेतां भरुनी । जाहला जो एक जलध्वनी । तयीं मजसि वाटलें मनीं । श्वापद आलें तृषार्त ॥ २७ ॥ मग चापास जोडोनि शर । शब्दवेध म्यां करितां सत्वर । हा! हा! ऐसा मानवस्वर । श्रवणीं आला माझिया ॥ २८ ॥ अहो मी निरपराध असतां । कोणें विंधिलें मज अवचितां । अरेरे! माझे मातापिता । तृषेनें व्याकुळ राहिले ॥ २९ ॥ ऐसें ऐकतां मनुष्यवचन । भयभीत झालें माझें मन । मग तैसाच पुढें होऊन । संनिध गेलों तयाच्या ॥ ३० ॥ पाहतां, अंतरीं अतिशयित । व्याकुळ होऊन, नमिलें त्वरित । मग तयास बोललों मात । स्वामी क्षमा करा जी ॥ ३१ ॥ हा मी दशरथ मूढ जन । म्यांचि अविचारें नेणून । केलें आपणां शरसंधान । पोटीं घ्या जी दयाळा ॥ ३२ ॥ तैं तो तापस दयाघन । मजसि बोलला ऐसें वचन । बा रे भय देईं त्यजून । ब्रह्महत्या ही नसे कीं ॥ ३३ ॥ मी ज्ञातीनें वैश्याचि बापा । करीत राहात असें तपा । येणें महत्पातक नृपा । घडलें नाहीं तुजला ॥ ३४ ॥ परी तूं आतां वेगेंकरून । नीरें कुंभ घेईं भरून । आणि नेऊन करवीं पान । माझिया मातापित्यांतें ॥ ३५ ॥ माझिया

वाटे लावोन चित्त । राहिले आहेत ते निश्चित । तृषेनें तयांचे प्राण बहुत । व्याकुळ झाले असती कीं ॥ ३६ ॥ म्हणोनि बा रे जाईं झणीं । मस्तक ठेवोनि त्यांचे चरणीं । वृत्त सकळ घालून श्रवणीं । संतोष जोडीं तयांचा ॥ ३७ ॥ नातरी माझा वृद्ध पिता । क्षुब्ध होऊनिया अवचितां । तुजसि भस्म करील आतां । शाप देवोनि सवेंचि ॥ ३८ ॥ आणि माझिये अंगीं शर । रुतला, तयातें काढी वर । तेणें सांडूनि दुःखभार । प्राण मी आतां सोडितों ॥ ३९ ॥ ऐसें तेणें करितां उत्तर । त्याचे अंगींचा काढोनि शर । जल घेऊनि मी सत्वर । गेलों वृद्धांसंनिधीं ॥ ४० ॥ तंव तयांस न दिसे कांहीं । वरी व्याकुळ क्षुधातृषांहीं । मार्गप्रतीक्षा करिती पाहीं । पुत्रागमनाकारणें ॥ ४१ ॥ जल आणावयास गेला । सुत तो कां न अद्यापि आला । तया बाळावांचून आम्हांला । रक्षिता कैचा वनीं या ॥ ४२ ॥ आमुच्या सेवेच्या कारण । तयास अत्यंत पडती शिण । म्हणोनि न कळे काय कठिण । चित्त झालें तयाचें ॥ ४३ ॥ ऐसें चिंतीत असतां मनीं । माझिया पायीं जाहला ध्वनी । तेधवां सुतचि आला म्हणूनी । वृद्ध मातें बोलला ॥ ४४ ॥ बाळा कां बा लागला वेळ । संनिध नव्हतें काय जळ । आम्हांस पाजून बापा तत्काळ । तूंही सेवीं पाडसा ॥ ४५ ॥ तयीं खेद आणखी भीती । दोन्ही दाटलीं माझिया चित्तीं । मग तैसाच होऊन पुढती । साष्टांग वंदिलें तयातें ॥ ४६ ॥ मग म्हणें जी मी नोहें सुत । अयोध्येचा राजा दशरथ । पातकी आलों होतों वनांत । रात्रौ मृगया कराया ॥ ४७ ॥

तंव आजि जलाचिये संनिध । बैसलों असतां जाहला शब्द । मग तये ठायीं
वेध । बाण म्यां मूढें सोडिला ॥ ४८ ॥ तंव 'हा हा' ऐसी मनुष्यवाणी ।
तत्काळ आली श्रवणीं । मग दचकूनि अंतःकरणीं । तेथ जाऊनि पाहिलें ॥
तंव विखरोनि जटाभार । मुनि एक पडला भूमीवर । ऐसें पाहोन माझें अंतर ।
विदीर्ण जाहलें ॥ ५० ॥ मग तैसाचि दीनपणीं । लागलों तयाचिया चरणीं । आणि
केली विनवणी । सांभाळा हो दयाळा ॥ ५१ ॥ तेधवां तेणें अंतरीं द्रवून । मजासि
आश्वासन । कीं तूं जाऊन जोडी मन । माझिया मातापित्यांचें ॥ ५२ ॥ तृषेनें
ते व्याकुळ । तयांस नेऊन देई जळ । मग वृत्तांत सांगूनि सकळ । प्राणदान
॥ ५३ ॥ यापरी तेणें आश्वासितां । कांहीं धीर वाटून चित्ता । येथवरी आलों
वंता । ऐसा हा मी पातकी ॥ ५४ ॥ मी शरण आपुल्या पायां । महाराज जी व
मया । रक्षण करा ऐसिये समया । इया दीनाचें दयाळा ॥ ५५ ॥ ऐसी ऐकतां
वाणी । तयांहीं अंगें टाकिलीं धरणी । आणि अत्यंत व्याकुळपणीं । बहु आक्रंदू
॥ ५६ ॥ मग मजसी म्हणती बा रे । तेथ आम्हांस नेई त्वरें । जेथ आमुचा बाळ
तुवां विंधूनि पाडिला ॥ ५७ ॥ ऐसें वचन ऐकतां झणीं । त्यांस मी नेलें तये ठि
तंव तें शव पाहतांक्षणीं । त्यांहीं हंबरडा फोडिला ॥ ५८ ॥ अंगावरती फिरवोनि
म्हणती कां रे पडिलासि येथ । आम्हांसवें कांहींच मात । कां न बोलसी पाडसा ॥

धरून
तेथून
९ ॥
ातधा
ऐशी
देधलें
मसती
ागावें
दया-
रुणा-
माझी
ागले
शरें ।
णीं ।
हात ।
१९ ॥

ज्याचिया प्रसादें मज निर्मल । ब्रह्मर्षि पद लाभलें ॥ ७५ ॥ पहा मी जन्में मात्र द्विज । किरातीं वाढविलेंसें मज । तेणें क्षुद्र कर्मींच सहज । बुद्धि माझी लागली ॥ ७६ ॥ एके शूद्रीसी जाहलों रत । पावलों पुत्रकन्या बहुत । मग सर्वेच चौरकर्मांत । द्रव्यासाठीं प्रवेशलों ॥ ७७ ॥ हातीं घेऊनि धनुष्यबाण । रानीं करीतसें मी भ्रमण । तईं जीवांस वाटे दारुण । काळचि आला गिळाया ॥ ७८ ॥ पुढें एकदा सप्त मुनी । मजसी आढळले बा वनीं । ज्यांहीं आपुल्या तेजेंकरोनी । दिव्य केलें भूतळा ॥ ७९ ॥ तईं म्यां तयांसि देवोनि हाक । उभे केले ते सकाळिक । मग धाव ठोकोनी एक । गेलों संनिध तयांच्या ॥ ८० ॥ तंव ते मुनि बोलले मजसी । कासया मूढा धावा घेसी । तईं मी सांगें मारून तुम्हांसी । द्रव्य घ्यावया पातलों ॥ ८१ ॥ घरीं माझिया स्त्रियेस सुता । अन्न खावयास नाहीं आतां । म्हणोनि त्यांचे पोषणाकारितां । उपाय ऐसा करीं मी ॥ ८२ ॥ तंव पुन्हा बोलले मुनी । बा रे येवढें येई पुसोनी । आपुलिया जनांस; आम्ही वनीं । येथेंचि ठाकतों तोंवरी ॥ ८३ ॥ कीं तुमचिया रक्षणाकारण । मी जें करितों पापाचरण । त्याची भागी घ्यावया कोण । सिद्ध आहेत तुम्हांत * ॥ ८४ ॥ मग तें मानूनि मुनींचें वचन । म्यां स्वगृहीं केलें गमन । मग घेतलें विचारून । एकाएकातें वेगळें ॥ ८५ ॥ तयीं ते सांगती सर्व जण । पाप तुझेंच सारें जाण । आम्हांसी एक आहे कारण । प्रास झालिया मुखाचें * ॥ ८६ ॥ तंव तें ऐकतांच उद्वेगुनी । तत्काळ आलों मी परतोनी । जेथ ते

राहिले होते मुनी । दयेनें तिष्ठत मजलागीं ॥ ८७ ॥ त्यांचें दर्शन होतांक्षणीं । भाव उपजोनि अंतःकरणीं । धनुष्यबाण सांडोनि झणीं । पद मीं धरिलें तयांचें ॥ ८८ ॥ मग विनविलें जी मुनिराज । शरणागतास उद्धरा मज । दीन अनाथ पातकी आज । नरकामाजी चाललों ॥ ८९ ॥ तव तयांचें निर्मल मन । तत्काळ आलें कळवळून । मग मजलागीं ऊठ म्हणोन । 'मा भी' ऐसें बोलले ॥ ९० ॥ त्यांहीं पाहिलें ऐसें मनांत । हा तों दुराचारी बहुत । उपेक्षावा हेंचि उचित । ऐसा पापी सज्जनीं ॥ ९१ ॥ परी जाहला शरणागत । म्हणोनि करुणा उपजत । तरी परमार्थाची रीत । कांहीं यातें सांगिजे ॥ ९२ ॥ तेणें पापाचा होऊनि नाश । सवेंचि पावेल मोक्षसुखास । ऐसा विवेक आणूनि मनास । मातें बोलती तेधवां ॥ ९३ ॥ बा रे तुजसी असो कल्याण । सत्संग सफळ झाला जाण । आतां चित्तीं साठवीं पूर्ण । देतों उपदेश तयातें ॥ ९४ ॥ राघवा, ऐसें बोलूनि मला । त्यांहीं मंत्रोपदेश केला । फिरवून तुझ्याच नामाक्षराला । 'मरा' म्हणती जपावें ॥ ९५ ॥ आम्ही परतून येऊं तोंवर । जप तूं चालवी निरंतर । ऐसें सांगून ते मुनिवर । मार्गीं गेले आपुल्या ॥ ९६ ॥ मग जैसें तयांचें वचन । तैसाचि वर्तलों मी जपून । मंत्र जपतां देहादि भान । माझें संपूर्ण लोपलें ॥ ९७ ॥ यापरी लोटला बहुत काळ । मी तैसाचि राहिलों अचळ । तंव अंगावरती वारुळें । वाढूनि आलें माझिया ॥ ९८ ॥ पुढें सहस्र युगें गेलियावर । परतून आले ते मुनिवर । मग मजसी वारुळाबाहेर । हाक देती यावया

॥ ९९॥ तयीं मी जाहलों सावधान । ठाकलों वल्मीका आंतून । तयींपासून 'वाल्मीक' म्हणून । नांव मजला मिळालें ॥ १००॥ मग वल्कीकापासून तुवां । आजि जन्म घेतला नवा । म्हणोनि तुझिया द्विजम्वभावा । पूर्णता आली जाणिजे ॥ १०१ ॥ ऐसें मजसी सांगून रामा । मुनि ते गेले आपुल्या धामा । ऐसा तुझा हा नाममहिमा । प्रत्यक्ष मातें ठाउका ॥ १०२ ॥ आणि सीता लक्ष्मणांसहित । तुजसी पाहें मी साक्षात । म्हणोनि मुक्तचि मी निश्चित । संशय कैंचा श्रीरामा ॥१०३ ॥ असो, आतां श्रीरघुपते । निवास स्थान दावितों तूंतें । ऐसें म्हणोन निजाशिष्यांतें । संगें घेतलें मुनीनें ॥ १०४ ॥ मग सर्वांहीं जाऊनि वनीं । पर्वत-नदीच्या मध्यम्थानीं । एक सुरम्य स्थळ पाहोनी । मान्य केलें निवासा ॥ १०५ ॥ मग जमवून साहित्याला । निर्मिली सुंदर पर्णशाला । आणि दिधली राहावयाला । श्रीरामसीतालक्ष्मणा ॥ १०६ ॥ तेथ वनींचें सौख्य सेवीत । तिघे-हि राहिले आनंदांत । अयोध्येहूनि येथेंचि बहुत । चित्त रंगलें तयांचें ॥ १०७ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ १०८ ॥ श्रीराम ॥ १५ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय १६ वा, दशरथशापवृत्त

श्रीराम ॥ इकडे रघुवीरादि त्रयां। पार पोंचवूनि गंगेचिया। परत अयोध्ये पावावया। सुमंत्र मार्गीं लागला ॥ १ ॥ मग सूर्य अस्तास गेला। तेधवां ग्रामीं प्रवेशला। आसवें दाटलीं नयनाला। मुख झांकूनि घेतलें ॥ २ ॥ रथ बाहेरि करूनि स्थित। प्रविष्ट झाला नृपसदनांत। मग जयजयकार करीत। प्रणाम पायीं घातला ॥ ३ ॥ तंव तो रायाचा दुःखभर। पुनः उमसूनि आला वर। म्हणे रे माझा श्रीरघुवीर। कोठें नेऊनि सोडिला ॥ ४ ॥ कोठें ठेविली सीता सती। कायसी लक्ष्मणाची गती। बा रे माझीं बाळें संप्रती। कोठें आहेत सांग कां ॥ ५ ॥ हा हा कैसा हा मी निष्ठुर। वनीं लोटितों आपुले कुमर। ऐसिया पाप्यास निरंतर। धिक्कारावें जनांहीं ॥ ६ ॥ ऐशा पाहूनि मज चांडाळा। काय वाटेल माझिया बाळां। सुमंत्रा तुजसि येते वेळां। काय निरोप बोलले ॥ ७ ॥ हा हा बाळा श्रीरघुपते। बा रे लक्ष्मणा, बाळे सीते। कैसे सांडूनि मज वृद्धातें। वनीं गेलांत निघूनी ॥ ८ ॥ केवढा दुःखाचा डोंगर। पडियला माझे शिरावर। प्राणचि माझा हा घेणार। संशय नाहीं लेशही ॥ ९ ॥ ऐसा विलाप करितां बहुत। राय बुडून गेला दुःखांत। तयां सुमंत्रें जोडोनि हात। उत्तर केलें तयासी ॥ १० ॥ म्हणे रामसीतालक्ष्मणांनिशीं। आम्ही सर्व बैसलों रथाशीं। तों शृङ्गवेर नगरापाशीं। गंगातीरीं ठाकलों ॥ ११ ॥ मग

गुहानें कांहीं कंदफळें । आणूनि दिधलीं प्रेमामुळें । तईं तीं स्पर्शूनि करकमळें । राघवें तैसींच ठेविलीं ॥ १२ ॥ मग वटक्षीरेंचि लवलाहीं । जटेचे मुकुट रचून त्यांहीं । मजसि पुरास धाडिलें पाहीं । निरोप देऊनि यापरी ॥ १३ ॥ कीं बा, राजयास सांगें एक । आम्हांलागीं न करा शोक । अयोध्येहूनि वनींचें कौतुक । अधिक आम्हां निश्चयें ॥ १४ ॥ मातेसही साष्टांग वंदून । सांगिजे, चिंतेस वोसंडून । वृद्ध पितयास धीर देऊन । सौख्य होईसें करीं वो ॥ १५ ॥ तोंचि सीतेचेहि नयन । दुःखाश्रूंहीं आले भरून । तैसीच सांगे साष्टांग वंदन । चरणीं आपणां उभयांच्या ॥ १६ ॥ मग तिघांच्या नयनांतून । आसवें चाललींत भरून । ऐसेच नौकेंत आरूढ होऊन । नौका चालूं लागली ॥ १७ ॥ मग गंगेच्या पैलतीरीं । उतरून पुढें चालल्यावरी । प्रविष्ट होतांचि वनांतरीं । अदृश्य झाले लोचनां ॥ १८ ॥ तेधवां बहुत काळवरी । मज उदास वाटलें अंतरीं । मग मी तैसाच रथावरी । बैसोनि येथें पावलों ॥ १९ ॥ तंव कौसल्या बोलली, आतां । व्यर्थचि कासया रुदन करितां । प्रसंग ऐसा आपुल्या हातां । स्वयेंचि ओढून घेउनी ॥ २० ॥ कैकेयी आवडली बहुतें । तरी राज्य द्यावयाचें होतें । परंतु माझिया बाळकांतें । कां हो धाडिलें वनासी ॥ २१ ॥ तंव जैसा डाग द्यावा क्षतीं । तैसा खोंचला तो भूपती । सर्वांचि आसवें नेत्रप्रांतीं । दाटूनि बोले तियेला ॥ २२ ॥ गे मी दुःखें जाहलों चूर । वरी हे करिसी शब्दप्रहार । आतांचि माझे प्राण बाहेर । चालले आहेत पहा वो ॥ २३

॥ पूर्वी माझिया अज्ञानपणीं । एकें मुनींची शापवाणी । मजसि जाहली ती ये क्षणीं । स्मृतींत आली माझिया ॥ २४ ॥ पूर्वी एकदां मृगयेकारण । घेवोनि आपुले चापबाण । वनीं करीत असतां भ्रमण । नदीतीरीं मी पातलों ॥ २५ ॥ तंव मध्य रात्र जाहली असतां । तेथ मुनि एक झाला येता । आपुलिया पितरां तृषार्तां । जल नेऊनि द्यावया ॥ २६ ॥ तेणें पाणी घेतां भरुनी । जाहला जो एक जलध्वनी । तयीं मजसि वाटलें मनीं । श्वापद आलें तृषार्त ॥ २७ ॥ मग चापास जोडोनि शर । शब्दवेध म्यां करितां सत्वर । हा! हा! ऐसा मानवस्वर । श्रवणीं आला माझिया ॥ २८ ॥ अहो मी निरपराध असतां । कोणें विंधिलें मज अवचितां । अरेरे! माझे मातापिता । तृषेनें व्याकुळ राहिले ॥ २९ ॥ ऐसें ऐकतां मनुष्यवचन । भयभीत झालें माझें मन । मग तैसाच पुढें होऊन । संनिध गेलों तयाच्या ॥ ३० ॥ पाहतां, अंतरीं अतिशयित । व्याकुळ होऊन, नमिलें त्वरित । मग तयास बोललों मात । स्वामी क्षमा करा जी ॥ ३१ ॥ हा मी दशरथ मूढ जन । म्यांचि अविचारें नेणून । केलें आपणां शरसंधान । पोटीं घ्या जी दयाळा ॥ ३२ ॥ तैं तो तापस दयाघन । मजसि बोलला ऐसें वचन । बा रे भय देईं त्यजून । ब्रह्महत्या ही नसे कीं ॥ ३३ ॥ मी ज्ञातीनें वैश्याचि बापा । करीत राहात असें तपा । येणें महत्पातक नृपा । घडलें नाहीं तुजला ॥ ३४ ॥ परी तूं आतां वेगेंकरून । नीरें कुंभ घेईं भरून । आणि नेऊन करवीं पान । माझिया मातापित्यांतें ॥ ३५ ॥ माझिया

वाटे लावोन चित्त । राहिले आहेत ते निश्चित । तृषें तयांचे प्राण वहुत । व्याकुळ झाले
असती कीं ॥ ३६ ॥ म्हणोनि बा रे जाईं झणीं । मस्तक ठेवोनि त्यांचे चरणीं । वृत्त
सकळ घालन श्रवणीं । संतोष जोडीं तयांचा ॥ ३७ ॥ नातरी माझा वृद्ध पिता । क्षुब्ध
होऊनिया रवचितां । तुजसि भस्म करील आतां । शाप देवोनि सर्वेचि ॥ ३८ ॥ आणि
माझिये अंगीं शर । रुतला, तयातें काढी वर । तेणें सांडूनि दुःखभार । प्राण मी आतां
सोडितों ॥ ३९ ॥ ऐसें तेणें करितां उत्तर । त्याचे अंगींचा काढोनि शर । जल घेऊनि
मी सत्वर । गेलों वृद्धांसंनिधीं ॥ ४० ॥ तंव तयास न दिसे कांहीं । वरी व्याकुळ
क्षुधातृषांहीं । मार्गप्रतीक्षा करिती पाहीं । पुत्रागमनाकारणें ॥ ४१ ॥ जल आणावयास
गेला । सुत तो कां न अद्यापि आला । तया बाळावांचून आम्हांला । रक्षिता कैचा वनीं
या ॥ ४२ ॥ आमुच्या सेवेच्या कारण । तयास अत्यंत पडती शिण । म्हणोनि न
कळे काय कठिण । चित्त झालें तयाचें ॥ ४३ । ऐसें चिंतीत असतां मनीं । माझिया
पायीं जाहला ध्वनी । तेधवां सुताचि आला म्हणोनी । वृद्ध मातें बोलला ॥ ४४ ॥ बाळा
कां बा लागला वेळ । संनिध नव्हतें काय जळ । आम्हांस पाजून बापा तत्काळ । तूंही
सेवीं पाडसा ॥ ४५ । तयीं खेद आणखी भीती । दोन्ही दाटलीं माझिया चित्तीं । मग
तैसाच होऊन पुढती । साष्टांग वंदिलें तयातें ॥ ४६ ॥ मग म्हणें जी मी नोहें सुत ।
अयोध्येचा राजा दशरथ । पातकी आलों होतों वनांत । रात्रीं मृगया कराया ॥ ४७ ॥

तंव आजि जलाचिये संनिध । बैसलों असतां जाहला शब्द । मग तये ठायीं धरून वेध । बाण म्यां मूढें सोडिला ॥ ४८ ॥ तंव 'हा हा' ऐसी मनुष्यवाणी । तेथून तत्काळ आली श्रवणीं । मग दचकूनि अंतःकरणीं । तेथ जाऊनि पाहिलें ॥ ४९ ॥ तंव विखरोनि जटाभार । मुनि एक पडला भूमीवर । ऐसें पाहोन माझें अंतर । शतधा विदीर्ण जाहलें ॥५०॥ मग तसाचि दीनपणीं । लागलों तयाचिया चरणीं । आणि ऐशी केली विनवणी । सांभाळा हो दयाळा ॥ ५१ ॥ तेधवां तेणें अंतरीं द्रवून । मजासि दिधलें आश्वासन । कीं तूं जाऊन जोडी मन । माझिया मातापित्यांचें ॥ ५२ ॥ तृषेनें असती ते व्याकुळ । तयांस नेऊन देईं जळ । मग वृत्तांत सांगूनि सकळ । प्राणदान मागावें ॥ ५३ ॥ यापरी तेणें आश्वासितां । कांहीं धीर वाटून चित्ता । येथवरी आलों दयावंता । ऐसा हा मी पातकी ॥ ५४ ॥ मी शरण आपुल्या पायां । महाराज जी करुणामया । रक्षण करा ऐसिये समया । इया दीनाचें दयाळा ॥ ५५ ॥ ऐसी ऐकतां माझी वाणी । तयांहीं अंगें टाकिलीं धरणी । आणि अत्यंत व्याकुळपणीं । बहु आक्रंदूं लागले ॥ ५६ ॥ मग मजसी म्हणती वारं । तेथ आम्हांस नेईं त्वरें । जेथ आमुचा बाळ शरें । तुवां विंधूनि पाडिला ॥ ५७ ॥ ऐसें वचन ऐकतां झणीं । त्यांस मीं नेलें तये ठिकाणीं । तंव तें शव पाहतांक्षणीं । त्यांहीं हंबरडा फोडिला ॥ ५८ ॥ अंगावरती फिरवोनि हात । म्हणती कां रे पडिलासि येथ । आम्हांसवें कांहींच मात । कां न बोलसी पाडसा ॥ ५९ ॥

बाळा, आणावयासि जळ । फिरला असशील रानोमाळ । म्हणोनि आतां कांहीं काळ । विश्राम घेसी काय कीं ॥ ६० ॥ अथवा आम्हांसि सांभाळितां । तुजासि उबग आला चित्ता । म्हणोनि राग धरून आतां । अबोला केला काय गा ॥ ६१ ॥ बोल कीं गा बाळा तान्हया । आम्हांसि जल देई प्यावया । तृषेनें व्याकुळ जाहलिया । आपुल्या वृद्ध पित्यातें ॥ ६२ ॥ तुजवीण आमुचा गा सांभाळ । वनीं कोण रे करील बाळ । ऐसें आळवीत बहुत काळ । विलाप केला तयांहीं ॥ ६३ ॥ मग मजकरवीं लवलाहीं । चिता सिद्ध करून त्यांहीं । आपलीं शरीरें टाकून पाहीं । गमन केलें स्वर्लोकीं ॥ ६४ ॥ तै मजसी बोलला पिता । तुजहि हीच गति आतां । पुत्रासाठींच शोक करितां । मरण तूंतें घडेल ॥ ६५ ॥ ऐसी तयाची शापवाणी । मजसि प्राप्त झाली ये क्षणीं । मुनिशापाचे निवारणीं । सामर्थ्य कैचें कोणातें ॥ ६६ ॥ यापरी बोलून पूर्वकथा । नृप तो लागला शोकपथा । हा हा माझिया श्रीरघुनाथा । बाळे सीते लक्ष्मणा! ॥ ६७ ॥ तुमचें वियोगदुःख काठिण । साहूं न शकती माझे प्राण । देह सोडूनि करिती निर्याण । ऊर्ध्वलोकीं पहा जी ॥ ६८ ॥ ऐसें शब्द बोलून तत्काळ । प्राण तो सोडी भूमिपाळ । तंवचि आक्रोशें सर्व स्थळ । दाटून राहिलें क्षणांत ॥ ६९ ॥ कौसल्या सुमित्रा मुख्य स्त्रिया । आणि नृपाच्या सर्वहि जाया । कपाळ पिटून तया ठायां । कल्लोळ करीत राहिल्या ॥ ७० ॥ प्रातःकाळ झालियावरी । वसिष्ठें देखिली जंव ही परी । तई रायातें उचलोनि सत्वरीं । तैलद्रोणींत ठेविलें ॥ ७१ ॥

मागुती दूतांस आज्ञा करी । जा रे युधाजिताचे पुरीं । तेथ भरत निवास करी । शत्रुघ्नाचे समेत ॥ ७२ ॥ त्यास मातापित्यांचें दर्शन । घ्यावया यावें वेगेंकरून । ऐसें सांगून माझें वचन । घेऊन यावें अयोध्ये ॥ ७३ ॥ तंव ते दूत युधाजित- । नगरालागीं जाऊन त्वरित । वंदूनि सांगती सर्व वृत्त । जैसें वसिष्ठें बोलिलें ॥ ७४ ॥ तईं तें ऐकतां शत्रुघ्न-भरत । दोघे दचकले अंतरांत । म्हणती काय घडली मात । नगरामाजीं कळेना ॥ ७५ ॥ मग त्या चिंतेचिया भरीं । आरूढ होऊनि अश्वावरी । सर्वेचि पातले अयोध्यापुरीं । आज्ञेनुसार मुनींच्या ॥ ७६ ॥ तंव ते नगरवासी जन । सकळ दिसती उत्साहहीन । आनंदाचें एकहि चिन्ह । दृष्टी न पडे शोधितां ॥ ७७ ॥ मग तैसेच चिंतातुर मनीं । प्रवेशले राजयाचे भुवनीं । तंव तेथहि आनंदध्वनी । एकही कानीं पडेना ॥ ७८ ॥ तेथ एकली एके आसनीं । कैकेयी बैसली अवलोकुनी । पुत्रभावास अनुसरोनी । शीर्षें वंदिली तयांहीं ॥ ७९ ॥ तयीं तें भरताचें आगमन । पाहतां कैकेयी संतोषून । हृदयीं देऊनि आलिंगन । मांडिये घेई तयातें ॥ ८० ॥ मग मातृगृहींचें कुशल । तयास पुसूं लागली सकळ । म्हणे असे ना ! क्षेम बाळ । माझिया मातापित्यांचें ॥ ८१ ॥ तुवांहि सुखरूपपणें मज । येवोन भेट दिली आज । तेणें माझें चित्त सहज । थोर संतोष पावलें ॥ ८२ ॥ तंव भरत म्हणे माते । हें कुशलवृत्त असो परतें । नृपनाथ आजि या स्थळातें । कां न दिसती सांगिजे ॥ ८३ ॥ प्रवेश करितां मंदिरांत । मज दृष्टी न आले तात । तेणें माझें चित्त बहुत । अवस्थ झालें

असे कीं ॥ ८४ ॥ तंव कैकेयी म्हणे तयासी । बाळा चिंता ही कासयासी । दिव्य धाम तुझिया पितयासी । प्राप्त झालें निश्चयें ॥ ८५ ॥ जेथ सकळ पवित्र जन । पावती पुण्यें आचरून । तेथचि तेणें केलें गमन । स्वर्गलोकास जाणिजे ॥ ८६ ॥ तें ऐकतांचि कुमार भरत । आंग टाकूनि देई त्वारित । मग म्हणे अहो जी माझे तात । कोठें गेलांत निघूनी ॥ ८७ ॥ राजा रघुनाथाच्या पदरीं । आम्हांस अर्पिलें नाहीं तोंवरी । कैसें प्रयाण केलेंत वरी । संकटीं ठेवूनि आमुतें ॥ ८८ ॥ ऐसा व्याकुल होवोनि बहुत । शोक करीत असतां सुत । तयास उठवोनि नेत्र पुसत । कैकेयी बोलूं लागली ॥ ८९ ॥ म्हणे बालका सारें- चि कांहीं । तुजसि जोडूनि ठेविलें पाहीं । धीर धरोनिया लवलाहीं । दुःखास दूर करावें ॥ ९० ॥ तैं मग 'अंतकाळीं तात । काय बोलले' म्हणूनि भरत । पुसतां कैकेयी त्यातें बोलत । भय सांडोनि निःशंक ॥ ९१ ॥ कीं, हा रामा ! लक्ष्मणा ! सीते । ऐसें वारंवार बोलोनि तातें । गमन केलें स्वर्लोकातें । दुःखामाजी बालका ॥ ९२ ॥ भरत पुसे अंत- काळीं । श्रीराम नसेचि काय जवळीं । लक्ष्मण-सीताहि तये वेळीं । कोठें होतीं राहिलीं ॥ ९३ ॥ तेधवां वृत्तांत सांगावया । कैकेयी सिद्ध जाहली तया । म्हणे रामास अभिषे- काया । राजयें होतें योजिलें ॥ ९४ ॥ तयीं राज्य यावें तुला । म्हणोनि म्यां एक उपाय केला । मजसि वर दोन भूमिपाला- । पासूनि होते लाभले ॥ ९५ ॥ त्यांत एकें राज्य- सिंहासन । घेतलें तुजसाठीं मागुन । आणीक एकें रामास वन । सेवावयासि धाडिलें ॥

९६ ॥ तैं पतिव्रताधर्म स्मरून । सीताहि सेवूं गेली वन । लक्ष्मणहि दोघांमागून । गेला सेवेकारणें ॥ ९७ ॥ ऐसे वनीं जातां सकाळिक । रायें उदंड केला शोक । अंतीं सोडिला हा इहलोक । 'रामा रामा' म्हणोनी ॥ ९८ ॥ ऐसे मातेचे ऐकतां बोल । भरत जाहला शोकाकुल । म्हणे आजि ही कैसी वेळ । प्राप्त झाली वोखटी ॥ ९९ ॥ तंव तयाचा शोकभर । पाहोन एरी बोलली, कुमार ! । राज्य मिळतांहि ऐसें सुंदर । शोक करिसी किमर्थ ॥ १०० ॥ तैं ते शब्द पडतां श्रवणीं । क्षुब्ध होऊनि अंतःकरणीं । रोषें पाहूनि तियेतें झणीं । कुमार बोलूं लागला ॥ १०१ ॥ दुष्टे तुजसवें संभाषण । हेंचि महापातक जाण । तुजऐसी घोर चांडाळीण । कोठून होय जगीं या ॥ १०२ ॥ प्राण जी घेई निजपतीचा । तियेसी काय बोलणें वाचा । अवो तुजसी कुंभिपाकाचा । वास होईल निश्चयें ॥ १०३ ॥ ऐसिया स्त्रियेच्या गर्भांतून । जो हा देह पावला जनन । तोहि पापेंचि दाटला भरून । त्यातेंहि अवश्य त्यजावें ॥ १०४ ॥ म्हणोनि आतां अग्निप्रवेश । अथवा सेवावें महाविष । किंवा खड्गेंचि करून नाश । पवित्र होतों अहो ! मी ॥ १०५ ॥ यापरी करूनि धिक्कारणी । भरत तेथून निघाला झणीं । मग जाऊन कौसल्याभुवनीं । पायीं मस्तक ठेविलें ॥ १०६ ॥ तंव पाहतां भरतालागुन । हृदया देऊनि आलिंगन । सती ती मुक्तकंठें करून । रोदन करूं लागली ॥ १०७ ॥ अत्यंत सुकूनि गेलें वदन । वरी अश्रूंहीं गळती नयन । मग तैसीच दुःखें करून । भरतालागीं बोलली ॥ १०८ ॥ बाळा तुवां केलिया

गमन । ऐसें वृत्त आलें घडून । तव मातेनें स्वकर्मकथन । तुजसि केलें असेल ॥ १०९ ॥
माझा राम माझी सीता । वनीं निघून गेले आतां । मजासि लावून घोर चिंता । लक्ष्मण-
हि गेला त्यांसवें ॥ ११० ॥ अंगीं नेसूनियां वल्कलें । जटामकट सिद्ध केले । आणि
मजासि लोटून दिलें । महाशोकाच्या सागरां ॥ ११ ॥ हा हा रामा गुणा [illegible] ाना । सां-
डूनि गेलास कैसा वना । तुजवांचूनि आम्हां ज[illegible] । त्रिभुवन शून्य जाहलें [illegible] । ११२ ॥
पाहतां तूंचि जगत्पती । खेळ करिसी मायेसंगतीं । परी हें जाणतां माझी [illegible] ो । दुःखा-
पासून सुटेना ॥ ११३ ॥ म्हणून वाटतें कीं, [illegible] गती । बलिष्ठ होय सर्वा [illegible] ती । ज्ञानी
अज्ञानी सर्वांप्रती । सुखदुःखांत गोंविते * ॥ १[illegible] ४ ॥ ऐसी अंतरीं कालवून [illegible] एरी शोक
करितां बघून । भरत बोलता झाला वचन । पा[illegible] लागून तियेच्या ॥ ११५ [illegible] म्हणे माते
माझें भाषण । एक तुवां करावें श्रवण । मी ति[illegible] ही नाहीं कारण । इया [illegible] ल्या प्रसंगा
॥ ११६ ॥ रामराजयाच्या अभिषेकांत । कैक[illegible] आहे विघ्न करीत । वि[illegible] हें नव्हतें
मज खचित । म्यां न प्रेरिलें तियेला ॥ ११७ । [illegible] जरी मी असेन मिथ्या [illegible] लत । तरि
मज ब्रह्महत्या शत । केलियाचें पाप निश्चित । [illegible], हीच प्रतिज्ञा ॥ ११८ ॥ अथवा
देवी अरुंधतीसहित । केलिया वसिष्ठांचा घात । खड्ग घालोनि मस्तकांत । तेंचि पाप
घडो कीं ॥ ११९ ॥ यापरी करून शपथवचन । पुनः आरंभिलें रुदन । मग कौसल्येनें
हृदयीं धरून । केलें सांत्वन तयाचें ॥ १२० ॥ इतुक्यांत वृत्त झालें श्रुत । कीं प्राप्त जाह-

लासे भरत । तंव श्रीवसिष्ठ मंत्रियांसमेत । तेथ येऊन पोंचले ॥ १२१ ॥ मग भरताचा पाहून खेद । वसिष्ठें केला विवेकबोध । महाजनांचा ऐसाच नाद । ज्ञान पाजावें जनांतें ॥ १२२ ॥ म्हणे हा वृद्ध राजा दशरथ । येणें धरिला परलोकपथ । तरी दुःखाचें मूळ येथ । कोठेंचि नाहीं पहा कीं ॥ १२३ ॥ इहलोकींचें विषयसुख । तेणें सकळ भोगिलें देख । आणखी पुण्यकर्मे अनेक । यज्ञादि केलीं तयानें ॥ १२४ ॥ शौर्य दावूनि केली कीर्ती । सत्त्वनिष्ठा राखिली वरती । त्यापरी उदंड जोडिली प्रीती । सकळ प्रजा जनांची ॥ १२५ ॥ अंतीं श्रीरामा ऐसा सुत । जयाचे पोटीं जन्मास येत । त्याचियाकारणें व्हावें दुःखित । कैसे परी कुमारा ॥ १२६ ॥ तयाचें उदंड पुण्यधन । म्हणोनि इंद्राचें अर्धासन । तेणें केलें संपादन । शोक कैंचा तदर्थ ॥ १२७ ॥ आणखी एक श्रवण करी । जीव हा सर्वदा निर्विकारी । तयास जन्मनाशादि परी । स्पर्शू न शकती कदाही ॥ १२८ ॥ शरीर तों जड निश्चित । अपवित्र आणि अशाश्वत । म्हणोनि विवेक पाहतां निमित्त । शोकास नाहीं सर्वथा ॥ १२९ ॥ परंतु पिता, माता कीं सुत । काळेंकरून होतां मृत । मूढ ते निजमस्तक ताडित । शोक करिती उदंड ॥ १३० ॥ सज्जनांचा होतां वियोग । मनीं उपजे संसारविराग । तेणें सहज शांतीचा योग । विवेकियांतें लाभतो ॥ १३१ ॥ हेंचि ऐसिया प्रसंगांत । साधून घ्यावें आत्महित । याविण निःसार या विश्वांत । काय जोडावें आणखी ? ॥ १३२ ॥ लोकीं जन्मास आला जो कां । तयास मृत्यु टेविला

निका । म्हणोनि जन्मल्या कोणीएका । मृत्यु टाळतां नये कीं * ॥ १३३ ॥ आणि जीवाचें जन्ममरण । त्याच्या कर्मानुसारेंचि जाण । ऐसी अंतरीं जाणतां खूण । दुःख कैसें वियोगीं ॥ १३४ ॥ अरे ब्रह्मांडें कित्येक कोटी । दडून गेलीं काळाचे पोटीं । हाऊन गेल्या कित्येक सृष्टी । नांवहि नुरलें जयांचें * ॥ १३५ ॥ सप्तही समुद्रांचें जळ । आटोनि, उघडे पडती तळ । तेथ कायसी कथा केवळ । क्षुद्र देहाची एकल्या * ॥ १३६ ॥ वृक्षाच्या चचल पर्णावर । जैसें पडलें असावें नीर । तैसेंच आयुष्य क्षणभंगुर । केव्हां गळेल कळेना ॥ १३७ ॥ ऐसें हें सारेंचि अशाश्वत । हातीं काय येणार यांत । कवणासाठीं व्हावें दुःखित । सांग मजला कुमारा * ॥ १३८ ॥ जीव हा येवोनि एका शरीरीं । कर्में करितो नाना परी । मागुती त्या त्या कर्मानुसारीं । देह आणीक जोडितो ॥ १३९ ॥ तेथ कर्में करोनि आणिक । पुनः संपादी देह एक । यापरी देहाची संगति देख । जीवात्मयातें सदांची ॥ १४० ॥ जैसें अंगींचें एक वसन । जीर्ण जाणोनि घ्यावें नूतन । अथवा मोडोनि जीर्ण सदन । नूतन सिद्ध करावें ॥ १४१ ॥ त्यापरी क्षीण झालिया शरीर । नूतन देहाचा अंगीकार । जीव हा करितो वारंवार । येथ शोक किमर्थ ॥ १४२ ॥ आणखी पहातां आत्मयालागीं । जन्मणें मरणें नाहीं जगीं । क्षयवृद्धि ही त्याचिया अंगीं । स्पर्शूं न शके कदाही ॥ १४३ ॥ आत्मा षडभावविरहित । वरी देशकालांसी अतीत । सत्तामात्रेंचि सकळिकांत । भरूनि आहे राहिला * ॥ १४४ ॥ तयाचें

केवल ज्ञान रूप । म्हणोनि कदाहि न घडे लोप । सकळ आनंदाचें माप । हाचि आत्मा निश्चयें ॥ १४५ ॥ देह मन बुद्धयादिकांचा । साक्षी होऊन राहे साचा । तयास कोठें तुझिया शोकाचा । लाग लागेल सांग बा ॥ १४६ ॥ तो तंव एकचि सकळिकांत । गूढ-पणें आहे संस्थित । त्याचिया समस्वरूपांत । अवकाश कैचा आणिकां ॥ १४७ ॥ ऐसें आपुलें स्वरूप विमल । जाणोनि चिन्मात्र आणि केवल । सांडूनि शोकादि अज्ञानमल । कर्मे कराया उठावें ॥ १४८ ॥ तैलद्रोणीपासून सत्वर । काढोनि पित्याचें मृत शरीर । अंत्य कार्य शास्त्रानुसार । चाल कराया एधवां ॥ १४९ ॥ यापरी **वसिष्ठबोधामृत** । श्रवणीं पडतां कैकेयि-सुत । उत्साह धरून ऊठला त्वरित । विहितकर्मे कराया ॥ १५० ॥ मग गुर्वाज्ञेस अनुसरून । शवाचें विधियुक्त केलें दहन । अकरावियास घातलें भोजन । आदरें सहस्र द्विजातें ॥ १५१ ॥ वेदाध्यायी आचारशील । ऐसे ब्राह्मण बोलवून सकल । तयांस पित्रोद्देशें विपुल । धनधान्यादि अर्पिलें ॥ १५२ ॥ कोणास दिव्य वस्त्रें दिलीं । कोणास रत्नें अर्पण केलीं । तैशींच गोदानें थोर भलीं । अर्पण केलीं कित्येकां ॥ १५३ ॥ ऐसे तोषवून याचकजन । मागुती कैकयीचा नंदन । श्रीरामचंद्रास आठवून । चिंता करीत राहिला ॥ १५४ ॥ श्रीराम सीता सुमित्रानंदन । तिघेहि वनास गेले निघून । आतां मजसि येथें राहून । सौख्य काय कशाचें ॥ १५५ ॥ माता कैकयी तों राक्षसी । परि-पूर्ण पातकाची राशी । दर्शनेंचि जाळिते अंतरासी । न लगे संगति तियेची ॥ १५६ ॥

जावेंचि आतां अरण्यांत । झालेंच माझें ऐसें निश्चित । गृह स्त्री आणि राज्य समस्त । सांडूनि जाणार वनीं मी ॥ १५७ ॥ जेथ नसे श्रीरघुनंदन । तेंचि जाणावें महा वन । तेथ नांदती ते ते जन । पशुच ऐसे गणावे ॥ १५८ ॥ श्रीराम नाहीं ऐसें स्थळ । तेंचि स्मशानभूमि केवळ । तेथ राहतां एक पळ । दाह होणार अवश्य * ॥ १५९ ॥ म्हणोनि जेथ श्रीरघुनाथ । निवास करितो सीतेसहित । तेंचि स्थान आनंदभरित । हाचि निश्चय जाणिजे ॥ १६० ॥ तेथ मी आतां जाइन देखा । पाहीन माझा श्रीरामसखा । त्याचि-या सेवेच्या महासुखा । पात्र होईन ये वेळीं * ॥ १६१ ॥ श्रीराम हाचि आनंदघन । राहतो तेंचि इंद्रभुवन । तयास स्वमुखें म्हणेल वन । ऐसें धैर्य कवणाचें * ॥ १६२ ॥ श्रीरामाच्या चरणापाशीं । राहती तेच पुण्यराशी । एर तीं संसाराचीं पिशीं । श्रीराम सांडोनि नांदती ॥ १६३ ॥ यापरी करीत असतां चिंतन । ध्यानीं रंगून गेलें मन । तेणें श्रीरामसुखेंकरून । दाटून गेला कुमार ॥ १६४ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ १६५ ॥ श्रीराम ॥

अध्याय १७ वा, भरतविलाप.

श्रीराम ॥ यावरी श्रीमान वसिष्ठ मुनी । एकदां पातले सभाभुवनीं । मग भरत-शत्रु-

ग्रांलागुनी । दूत धाडूनि आणवी ॥ १ ॥ मग दोघांतें देऊनि आसन । भरतासि ऐसें बोले वचन । बा रे तुझिया पित्याचें कथन । पूर्ण करणें आमुतें ॥ २ ॥ म्हणोनि राज्यीं अभिषेक तुला । आम्हीं सर्वांहीं आजि योजिला । कैकेयीनें वर हा भूपाला- । पासूनि मागून घेतला ॥ ३ ॥ तेणेंहि आपलें पूर्व वचन । जाणून दिधलें अनुमोदन । म्हणोनि तूंतें सकळ जन । आम्ही बैसवूं पदीं या ॥ ४ ॥ तंव तत्काळ बोलला भरत । अहो मी

॥ ५ ॥ हा मी श्रीरामाचा किंकर । मजसि कासया राज्याधिकार । मी तंव उदईकचि ांतार । जाणार सेवावयातें ॥ ६ ॥ श्रीरामास आणूं आतां । संगें येतील माझ्या माता तुम्हींहि संगें यावें ताता । एक कै यी न यो जी ॥ ७ ॥ ती एक राक्षसीच सर्वथा ॥ ८ । तियेतें माता म्हणणें वृथा । अहो तिनें परलोकपथा । अवश्य धाडावी वाटतें ॥ ८ ॥ घा। परी हें रामास होतां श्रुत । तयास अप्रिय होईल खचित । याच कारणें मी स्त्रियेचा घा । करूं न शकें एधवां ॥ ९० ॥ असो उदईक होतां प्रभात । वनीं जाणार मी निश्चित । शत्रुघ्न संगें आहे

नींचीं सेवूं कंद- मूळें । भूमिचि शयन हें आपुलें । करूनि राहूं व्रतस्थ ॥ ११ ॥ जेव्हां परतून येईल राम । तोंवरी हाच आमुचा क्रम । दोघेहि अखंड चालवूं नेम । देह पडतील तोंवरी ॥ १२ ॥ ऐसें भरताचें स्पष्ट वचन । ऐकतां सभेचे सकळ जन । तोषून ‘योग्य’ ‘योग्य’ म्हणून ।

प्रशंसा करिते जाहले ॥ १३ ॥ मग प्रभात होतां कुमार । सेवूं निघतां वनांतर । सुमंत्रें
सकळ सेनासंभार । सिद्ध केला निघाया ॥ १४ ॥ कौसल्यादि राजस्त्रिया । वसिष्ठ आले
संगें तयां । श्रीराम नयनीं पाहावया । पुरचि सर्व निघालें ॥ १५ ॥ मग जाऊन शृंग-
बेरीं । उतरले सकळ गंगातीरीं । तंव तें पाहूनि गुहाअंतरीं । विचार एक उदेला ॥ १६ ॥
म्हणे ऐसी घेऊनि सेना । भरत चालला जो कां वना । तेणें राघवाविषयीं मना । काय
आणिलें कळेना ॥ १७ ॥ प्रेमभाव ठेवोनि पोटीं । चालला असेल भेटीसाठीं । तरी गंगे-
च्या उत्तर तटीं । जाऊं द्यावें तयातें ॥ १८ ॥ नातरी अन्य हेतु दिसतां । एथेंच रोधून
ठेवूं आतां । वेढा देऊन तयाभोंवता । सकळ लोक मिळूनी ॥ १९ ॥ मग हें सांगून
आपुल्या जनां । स्वयें निघाला भरत-दर्शना । भेटीकारणें घेऊनि नाना । सुंदर मधुर
फळेंही ॥ २० ॥ तंव अंगीं लेइलीं वल्कलें । जटे ऐसे केस वळिले । ऐसे सन्मुख अव-
लोकिले । भरत-शत्रुघ्न गुहानें ॥ २१ ॥ दुःखें दाटले अंतःकरणीं । मुखीं चालली राम-
वाणी । ऐसा भरत देखतां क्षणीं । प्रणाम केला गुहानें ॥ २२ ॥ तंव तयास तत्काळ
उठवून । भरतें दिधलें आलिंगन । मग कुशल वृत्त पुसून । ऐसें बोलला तयातें ॥ २३ ॥
सखया येथ येऊन तुला । श्रीरघुवीरें सहवास दिला । वरि धरून तुज हृदयाला । नयनीं
आसवें गाळिलीं * ॥ २४ ॥ एसिया तुझें हें भाग्य किती । धन्यता केवढी म्हणावी
अती । अहो जयासी सीतापती । गोष्टी करीत राहिला * ॥ २५ ॥ बा रे श्रीराम रघु-

नंदन । कोठें भेटला तुजलागुन । तयानें कोठें केलें शयन । सीतादेवीसमेत ॥ २६ ॥
रामें पावन केलीं स्थळें । तीं तीं मजसि इये वेळे । दावून मित्रा, माझे डोळे । निववी
बापा सत्वरीं ॥ २७ ॥ रामाचें प्रेम तुझियावरती । तुझीहि रामीं बहुत प्रीती । तुझिया
ऐश [illegible] ॥ २८ ॥ ऐसी रामप्रेमाची माधुरी । सेवन
कारि नाना परी । भरत सद्गद होऊन अंत । नयनीं प्रेमाश्रु पातले ॥ २९ ॥ मग
रामें यन केल्या ठिकाणीं । गुहें तयास नेलें णीं । तंव तें रचियलें वृक्षपर्णीं । तैसेंचि
झाले हते ॥ ३० ॥ तेथ सीतेच्या अंगीं सुवर्ण । धसवटून चिन्हित झालें तृण ।
पाहत भरताचें अंतःकरण । परम व्याकुळ हलें ॥ ३१ ॥ मग कळवळून म्हणे
तत्का । कैसा हा जन्मलों मी चांडाळ । स ना देवीस ऐसी वेळ । माझ्याच निमित्तें
पावल ॥ ३२ ॥ अहो ही सुकुमार राजबाळा । कैसी पहुडली तृणशेंजेला । जीयची
शय्या परम मृदुला । रत्नपर्यंकीं असावी ॥ ३३ ॥ अहो ही सीता आणि राम । तृण-
शय्ये घेती विश्राम । अरेरे तयांस व्हाया श्र । मीचि निमित्त जाहलों ॥ ३४ ॥ कैकेयी
जी प [illegible] कार असे ऐसियासी । खळ जो शिणवी
राघवा ॥ ३५ ॥ अहो धन्य हा सुमित्रासुत । तेणें सार्थकीं लाविलें जीवित । आनंदानें
गेला वनांत । श्रीरामाचे संगतीं ॥ ३६ ॥ तयांची किंकर-किंकरता । मजला भाग्यें प्राप्त
होतां । तयीं मी आपुली सार्थकता । निःशंक झाली म्हणेन ॥ ३७ ॥ मित्रा श्रीराम कवणे

ठाया । राहतो आजि, तें सांग सया । तयास परतून आणावया । आतांच जाईन त्वरें मी ॥ ३८ ॥ यापरी ऐकतां भरतवचन । गुहाचा संशय गेला विरून । म्हणे हो याचें निष्पाप मन । लेश नाहीं मलाचा ॥ ३९ ॥ मग अंतरीं दाटून स्नेह । तयासी बोलता झाला गुह । म्हणे या विश्वांत निःसंदेह । तूंचि धन्य कुमारा ॥ ४० ॥ श्रीराम सीता लक्ष्मण । अखंड देऊन राहिले ठाण । ऐसें तुझें अंतःकरण । प्रेमभक्तीनें दाटलें ॥ ४१ ॥ असो; श्रीरामदर्शनाकारण । सारेंचि जाऊं चला आपण । तयाचा निवास आहे जाण । चित्रकूटाच्या प्रदेशीं ॥ ४२ ॥ श्रीराम सीतालक्ष्मणांनिशीं । मंदाकिनीच्या तीरापाशीं । राहिला होऊन आश्रमवासी । सौख्य सेवीत वनींचें ॥ ४३ ॥ मग जावयालागीं गंगापार । पांचशें नौका आणिल्या सत्वर । त्यांत एक राजनौका सुंदर । स्वयेंचि तेणें आणिली ॥ ४४ ॥ मग भरत-शत्रुघ्न दोघे सुत । सकळ मातांशीं समवेत । आणि वसिष्ठहि नौके आंत । आरूढ झाले सर्वेचि ॥ ४५ ॥ मग गंगेस ओलांडूनी । गेले कांहीं मार्ग क्रमूनी । तंव भरद्वाज-आश्रमस्थानीं । सकळ जाऊन पोंचले ॥ ४६ ॥ तेथ आपुली सेना विस्तृत । बाह्य प्रदेशीं करूनि स्थित । प्रविष्ट जाहले आश्रमांत । दोघे कुमार मुनींच्या ॥ ४७ ॥ तेथ तपस्तेजाचा दिनकर । ऐसा सन्मुख पाहोनि मुनिवर । आदरें साष्टांग नमस्कार । पायीं घातला तयांहीं ॥ ४८ ॥ तयीं हे जाणून दशरथसुत । मुनि संतुष्ट झाला बहुत । मग तयांचें आतिथ्य करीत । परम प्रेमें करोनी ॥ ४९ ॥ तयीं तो मस्तकीं

जटाभार । आणि वल्कलें अंगावर । पाहोनी पुसता झाला सत्वर । मुनि तो राज कुमारा
॥ ५० ॥ बा रे तूं तों अयोध्यापती । राज्यकर्ता व्हावास संप्रती । तया तुज ही व कल-
प्रीती । कोठून उदेली एधवां ॥ ५१ ॥ आणि ऐसें हें घोर वन । संन्यासी मुनीं ं नि-
वासस्थान । तेथ तुझें हें आगमन । आजि कोठून जाहलें ॥ ५२ ॥ ऐसें वचन कारितां
श्रवण । तत्काळ भरताचें अंतःकरण । कळवळून, नेत्रहि अश्रुपूर्ण । होऊन वाहूं लागले
॥ ५३ ॥ मग म्हणे, देव सर्वांतरांत- । राहती जाणती सकळ मात । वरी म लागीं
पुसून घेत । कृपाचि हे मी मानितों ॥ ५४ ॥ अहो हा कैकेयीचा बेत । मज ळींच
नव्हता विदित । विघ्न आणून अभिषेकांत । वनीं धाडावें राघवा ॥ ५५ ॥ देवा हेचि
आपुले चरण । माझिया शब्दालागीं प्रमाण । ऐसें बोलतां तेच क्षण । पाय स्पर्शिले तयानें
॥ ५६ ॥ तेधवां तयाचें हृदयस्थान । आलें अत्यंत कळवळून । मग तैसाचि दुःखें भरून
शब्द बोलला मुनीतें ॥ ५७ ॥ देवेंचि माझें अंतःकरण । शोधून पाहावें परिपूर्ण । शुद्ध-
अशुद्धपणाची खूण । देवांस ठावी सर्वथा ॥ ५८ ॥ सांडूनि श्रीराम आनंदघन । अ म्हांस
कासया राज्यादि धन । हेंचि आमुचें शाश्वत धन । श्रीरामसेवा करावी* ॥ ५९ ॥ म्ह णोनि
मुने मी जाऊन सत्वर । घालून रामास नमस्कार । अर्पण करितों राज्याधिकार । नर्वहि
पायीं तयाच्या ॥ ६० ॥ मग अयोध्येस नेऊनि तया । आसनीं बैसवीन रायाचि या ।
आणि सेवीत राहीन पायां । किंकर होऊन सदैव ॥ ६१ ॥ यापरी ऐकोनि भरतव वन ।

मुनींचें संतुष्ट झालें मन । मग प्रीतीनें हृदयीं धरून । आलिंगन दे तयातें ॥ ६२ ॥ मागुती तयास गौरवून । मुनीनें ऐसें केलें वचन । वत्सा, हेंच येणार घडून । पूर्वींच आम्हां ठाउकें ॥ ६३ ॥ असो, तूं आतां सांडी शोक । तुझीच भक्ति जाण अधिक । हृदयीं राहिला रघुनायक । लक्ष्मणापरीस तुझ्या कीं ॥ ६४ ॥ आतां तुम्ही सकळ जन । माझिया आश्रमीं ध्यावें भोजन । मग उदयीक रघुनंदन- । दर्शनालागीं निघावें ॥ ६५ ॥ मग 'जें आपुलें मनोगत । तैसेंच वर्तणें आम्हां उचित'। ऐसें भरतें बोलोनि त्वरित । मान्यता दिधली मुनीतें ॥ ६६ ॥ मग मुनीनें केलें मार्जन । सर्वांचे स्वीकारिलें मौन । मग होमगृहीं प्रवेशून । कामधेनूतें दोहिलें ॥ ६७ ॥ जें जें ज्याच्या अंतःकरणीं । तें तें तयास पुरवी झणीं । तिये कामधेनूस दोहितांक्षणीं । सर्व वांछित पावलें ॥ ६८ ॥ तयीं ते सकळ सैनिक जन । इच्छेनुसार पावले भोजन । वांछा धरील जी जी मन । ती ती संपूर्ण होतसे ॥ ६९ ॥ वसिष्ठाचा केला आदर । भरताचें तोषविलें अंतर । ऐसा उदंड केला सत्कार । मुनीनें धेनु-प्रसादें ॥ ७० ॥ मग आश्रमीं रात्र क्रमून । प्रभातीं झालिया सावधान । भरत-शत्रुघ्नांहीं जाऊन । वंदन केलें मुनीतें ॥ ७१ ॥ मग निरोप घेऊनि स-त्वर । मार्गीं लागले दोघे कुमर । संगें सकळ सेनासंभार । तोही चालला पुढारा ॥ ७२ ॥ मग पावतां चित्रकूट-प्रदेशीं । तेथेंच ठेवूनि सकळिकांशीं । शोधावयास रामाश्रमासी । भरत शत्रुघ्न निघाले ॥ ७३ ॥ गुहास आणिक सुमंत्राप्रती । संगें घेऊन शोध करिती

सकळ वनांत शोधूनी पाहती । परी श्रीराम नाकळे ॥ ७४ ॥ मग उदंड झालिया शिण । मुनींस कारितात विचारण । श्रीराम सीता लक्षुमण । कोठें असती मुनी हो ॥ ७५ ॥ तई मुनींहीं केलें उत्तर । अहो जी येथेंच श्रीरघुवीर । राहतो तुमच्याचि नयनांसमोर । तुम्हांस कैंचा कळेना ॥ ७६ ॥ तयाची नाहीं ठाउकी खूण । म्हणोनि पावतसां जी शीण । तरी हें आम्ही कारितों भाषण । ध्यानीं ध्यावें नेमक ॥ ७७ ॥ चित्रकूटाच्या पुढील देशीं । मंदाकिनीचे तीरापाशीं । श्रीराम सीतालक्ष्मणांनिशीं । एके आश्रमीं राहतो ॥ ७८ ॥ भोंवतीं दाटले आंबे फणस । ज्यांवरी उदंड फळांचे घोंस । आणखी चंपक केळी बहुवस । अत्यंत सुंदर शोभती ॥ ७९ ॥ यापरी सुरम्य दाटलें वन । तेथ राहे रघुनंदन । ऐसिया खुणेनें कारितां गमन । आश्रमीं पावाल तयाच्या ॥ ८० ॥ अहो हा अहंकार चित्रकूट । हाचि रामाची रोधी वाट । तयास पायीं घालोनि नीट । मंदाकिनीतें वळावें* ॥ ८१ ॥ शुद्ध बुद्धि ही मंदाकिनी । सर्व निर्मलतेची जननी । तियेचेपाशीं एकांतस्थानीं । आत्माराम पाविजे* ॥ ८२ ॥ भोंवतीं दाटलें जें कां वन । तेंचि संकल्पयुक्त मन । त्यातें वर्जून श्रीरघुनंदन । अंतर्यामांत पाहावा * ॥ ८३ ॥ श्रीरामाचें आश्रमस्थान । लोभवी सकळिकांचें मन । म्हणोन तेथ बहुत मुनिजन । जाऊन विश्राम पावती ॥ ८४ ॥ मग ती मुनींची घेऊनि खुण । भरतें केलें मार्गक्रमण । आणि पाहूनि सीतारमण । परमानंदा पावला ॥ ८५ ॥ ऐशी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवण-

पथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ८६ ॥ श्रीराम ॥ १७ ॥

अध्याय १८ वा, भरतभेट.

श्रीराम ॥ श्रीरामाचें आश्रमस्थळ । परम पवित्र आणि मंगळ । तयाच्या प्राप्त होतां जवळ । हर्ष वाटला कुमारां ॥ १ ॥ तेथ श्रीरघुवीराचीं पदें । ठायींठायीं उमटलीं विशदें । अवलोकितांच परमानंदें । भरत अंतरीं दाटला ॥ २ ॥ वज्र अंकुश आणि कमळ । ध्वजादिकांचीं चिन्हें सकळ । भूमीवरी उमटलीं मंगळ । पदमुद्रेंत प्रभूच्या ॥ ३ ॥ त्यांहीं शोभवूनि भूमितळ । केलें परम पवित्र मंगळ । ऐशी रघुवीरपादधूळ । पाहतां शिरसा वंदिली ॥ ४ ॥ मग तत्काळ टाकूनि शरीर । लोळूं लागला धरणीवर । रघुनाथभक्तीचा येऊन पूर । शंका लज्जा पळाली ॥ ५ ॥ परमपावन श्रीरामचरण । त्यांहीं स्पर्शिले धूलिकण । तेहि अत्यंत पवित्र जाण । थोर भाग्य तयांचें ॥ ६ ॥ तयांहीं स्पर्शितां आपुली काया । दोष राहील कोणे ठाया । म्हणोनि श्रीरामें वरावया । पात्र होईल अवश्य ॥ ७ ॥ म्हणोनि श्रीपादरज:कण । भरतें सर्वांगीं केलें धारण । म्हणे ही परमसुखाची खाण । आजि मजला लाधली ॥ ८ ॥ अहो मी धन्य त्रैलोक्यांत । माझें भाग्य थोर खचित । माझिया अंगास स्पर्श होत । रामपायींच्या रजांचा ॥ ९ ॥ जयाचें सौख्य देवादिकांही ।

उदंड शोधितां लाधलें नाहीं । रितेच परतूनि आले पाहीं । वेद चारीहि वृथैव ॥ १० ॥ यापरी श्रीरामभक्तीचा रस । दाटला भरताचे हृदयास । मग पावूनि अश्रुरूपास । बाहेर वाहूं लागला ॥ ११ ॥ सारखे पाझरती लोचन । ओघ चालला वदनावरून । तेणें सकळहि हृदयस्थान । स्नान केलेंसें जाहलें ॥ १२ ॥ तैसाचि प्रेममदें डोलत । संथपणें मार्ग क्रमीत । पावला श्रीराम-आश्रमा-आंत । भक्तराजा श्रीभरत ॥ १३ ॥ तेथ श्रीराम राजीवनयन । श्यामल सुकुमार मनमोहन । सुहास्य आणि प्रसन्नवदन । सन्मुख होता बैसला ॥ १४ ॥ वल्कलें लेयिला अंगावर । मस्तकीं शोभे जटाभार । संगें सीता लक्ष्मण वीर । सेवेकारणें तिष्ठती ॥ १५ ॥ ऐसा श्रीराम सीतारमण । दृष्टीस पडतां, न लगतां क्षण । धांवून भरतें तयाचे चरण । परम प्रेमें वंदिले ॥ १६ ॥ तंव रामें तयातें ऊठवून । प्रीतीनें दिधलें आलिंगन । प्रेमाश्रूंहीं नयनें भरून । अभिषेक केला तयातें ॥ १७ ॥ तंव तयांच्या माता तत्काळ । तेथ येत्या झाल्या सकळ । जैशी धांवे प्यावया जळ । गाय तान्हेली उन्हाची ॥ १८ ॥ मग राघवें तत्काळ उठून । कौसल्येतें केलें वंदन । मग तैशाच क्रमेंकरून । सकळ माताहि वंदिल्या ॥ १९ ॥ रामें वंदन करितां क्षणीं । कौसल्येचे अंतःकरणीं । दुःखावेगें केली दाटणी । दाबूं न शके बळानें ॥ २० ॥ इतुक्यामाजी वसिष्ठमुनी । प्राप्त जाहले तये स्थानीं । तयीं श्रीरामें पुढता होउनी । साष्टांग वंदिलें तयातें ॥ २१ ॥ मग आपणासी धन्य म्हणून । सर्वांस आसनीं बैसवून । रामें वसिष्ठांस केला

प्रश्न । पितयासंबंधीं आपुल्या ॥ २२ ॥ म्हणे जी ताताचें वृद्धपण । तयांत एतुलें दुःख कठिण । म्हणोनि तयांचें सुखरूपपण । मंजसि सत्वर ऐकवा ॥ २३ ॥ निघते वेळीं आम्हांकारणें । काय सांगीतलें जी तेणें । यापरी पुसतां वसिष्ठ म्हणे । वत्सा ऐक कथा ती ॥ २४ ॥ तुझिया वियोगाचा घाय । अत्यंत असह्य होऊन राय । राम-रामेति हाय हाय । करितां स्वर्गास पावला ॥ २५ ॥ तेधवां कर्णीं खोंचला शूल । ऐसे मुनींचे ऐकोनि बोल । श्रीराम अत्यंत दुःखाकुल । होऊन रडूं लागला ॥ २६ ॥ सवेंचि सीता आणि लक्ष्मण । रडूं लागले दोघेजण । वज्रपातचि झाला दारुण । ऐसें सर्वांतें जाहलें ॥ २७ ॥ हा हा आमुतें सोडून ताता । कोठें गेलां हो अवचितां । आम्हां बाळांस कोणीच्च आतां । त्राता नाहीं जगीं या ॥ २८ ॥ यापरी शोकें तिघेहि जण । व्यापिले पाहूनि परिपूर्ण । वसिष्ठें बोधाचें करून भाषण । सांत्वन केलें तयांचें ॥ २९ ॥ मग मंदाकिनीस जाउन । सकळिकांहीं सारिलें स्नान । मागुती रायास पिंडदान । दिधलें शास्त्रानुसारें ॥ ३० ॥ आपणास जें तेंचि पितराप्रती । ऐशी जाणूनि मनुस्मृती । इंगुदी-फळांचा गीरच अती- । आवडी त्यांहीं अर्पिला ॥ ३१ ॥ तेधवां नेत्रीं चाललें नीर । मग तैसेच उठोनि सत्वर । पुनरपि स्नानें करोनि वर । आश्रमीं येऊन ठाकले ॥ ३२ ॥ सकळिकांहीं याच परी । बहुत शोक केलियावरी । स्नानें करोनि दिवसभरी । उपवासी होऊन राहिले ॥ ३३ ॥ दुसरे दिवशीं प्रातःकाळीं । स्नानें करूनि आली मंडळी । मग जाऊन राघवाजवळी ।

भरत बोले तयातें ॥ ३४ ॥ म्हणे जी राघवा आनंदघना । कासया आतां जासी वना ।
आपुल्या पित्याच्या शोभवी स्थाना । अभिषेक करोनि आपणा ॥ ३५ ॥ ज्येष्ठ भ्राता
पितयासम । ऐसा सर्व शास्त्रांचा नेम । म्हणोनि पितयामागें राम । तुवांचि राज्य करावें
॥ ३६ ॥ आणि प्रजेचें कल्याण जगीं । हेंचि कर्त[illegible] निरालागीं । [illegible] श्रीहरि यज्ञ-
यागीं । पूजून संतुष्ट करावा ॥ ३७ ॥ मागुती संपा[illegible]न सुतां । त्यांवरी टाकून [illegible] राज्यसत्ता ।
मगाचि वनीं निघावें ताता । ऐसें महात्मे सांगती । [illegible] ३८ ॥ म्हणोनि माझी प्र[illegible]ना तुला ।
कीं परतून यावें पुराला । आतांचि वनीं राहावया[illegible] । उचित काळ नव्हे कीं [illegible] ॥ ३९ ॥
माझिया मातेची दुष्ट कृती । आतां न बोरे वागवीं[illegible] चित्तीं । प्रसन्न होऊन मा[illegible]यावरती ।
ऐसी क्षमा करावी ॥ ४० ॥ ऐसें तेणें करोनि भा[illegible]ण । सवेंचि घातलें लोटांगण । आणि
धरून श्रीरामचरण । आदरें मस्तकीं वंदिले ॥ ४१ ॥ मग रामें तयातें उठवोनि । बैसविलें
निज निकटस्थानीं । मग अश्रूंहीं नेत्र भरूनी । बोलूं लागला तयासी ॥ ४२ ॥ म्हणे त्वां
जें म्हणितलें । तेंचि शास्त्रीं आहे बोलिलें । परी जें तातें आज्ञापिलें । तें न येई त्यजाया
॥ ४३ ॥ तेणें मजसि आहे कथित । कीं राज्य भरतास केलें अर्पित । तुवां चतुर्दश
वर्षेंपर्यंत । वनीं जावोनि राहावें ॥ ४४ ॥ म्हणोनि राज्याचा तूंचि धनी । आणि म्यांचि
जाणें योग्य वनीं । पित्याचा शब्द यत्नेंकरोनी । पाळणें कर्तव्य आपुलें ॥ ४५ ॥ सांडू-
निया पित्याचें वचन । मूढ जो स्वैर करी वर्तन । त्यातें नरकचि निश्चयेंकरून । मृतचि

जाणावें तयातें * ॥ ४६ ॥ मग यावरी बोलला भरत । एथ हें बोलणें नाहीं उचित । तात नव्हतेचि सावध-चित्त । आज्ञा देते प्रसंगीं ॥ ४७ ॥ व्यापिले होते कामें करून । म्हणोनि स्त्रियेनें घेतले गोवुन । ऐशा तयांचें आज्ञावचन । प्रमाण कैसें म्हणावें ॥ ४८ ॥ यावरी रामें करोनि स्मित । ऐसें भाषण केलें परत । बा रे तुझे हे शब्द खचित । अयोग्य होती पाहतां ॥ ४९ ॥ तात नव्हते बापा स्त्रीजित । कामेंहि नव्हते केले भ्रांत । एकाचि भाव त्यांचिया मनांत । असत्य अंगीं न लागो ॥ ५० ॥ सज्जनांलागीं नरकवास । तोहि एकदा दुःसह खास । परी असत्य शिवतां अगासें । त्यांसि असह्य होतसे * ॥ ५१ ॥ म्हणोनि नृपें बोलिलें वचन । तें मी सिद्धीस पाववीन । रघूच्या कुळीं पावूनि जनन । असत्य कैसें करावें ॥ ५२ ॥ ऐसें ऐकोन श्रीरामवचन । भरत म्हणे मग मीच जाउन । चतुर्दश वर्षें सेवितों वन । तुवां राज्य करावें ॥ ५३ ॥ यावरी बोलला श्रीरघुनाथ । आज्ञा तैशीच पाळणें उचित । ऐसा पालट करितांहि त्यांत । असत्य कांहीं टळेना ॥ ५४ ॥ तेधवां आपुलें हें वांछित । नाहीं प्रभूचे मनास येत । ऐसें पाहोनि तो थोर भक्त । अंतीं बोलला तयातें ॥ ५५ ॥ तरी मी येतों तुझियासवें । लक्ष्मणा ऐसा राहीन सेवे । नातरी वाचून काय जीवें । अग्निच आतां सेवितों ॥ ५६ ॥ मग तैशाचि निश्चयें जाण । रचिलें दर्भाचें आस्तरण । त्यावरी घालून आपुलें ठाण । पूर्वाभिमुख तो बैसला ॥ ५७ ॥ तंव ती सिद्धता पाहतां नयनीं । श्रीराम बहुत विस्मय पावुनी । त्यातें उमज द्यावया

मनीं । खूण देई गुरूतें ॥ ५८ ॥ तेधवां एकांत साधूनि मुनी । तयास सांगे, बाळ! वनीं- । यावयाचा आग्रह धरूनी । तुवां न विघ्न करावें ॥ ५९ ॥ श्रीराम प्रत्यक्ष नारायण । भूलोकीं जाहलासे अवतीर्ण । सीताचि योगमाया जाण । शेष लक्ष्मण जाहला ॥ ६० ॥ रावणाचिया वधास्तव । प्रार्थिता झाला ब्रह्मदेव । म्हणोनि घेऊनि देहभाव । वधार्थ आहे चालला ॥ ६१ ॥ कैकेयीनें मागोनि वर । कर्म केलें जें ऐसें कठोर । तयास स्वयेंचि श्रीरघुवीर । निमित्त आहे प्रभु हा ॥ ६२ । अंतर्यामीच रघुनंदन । प्रेरी सकळिकांचें मन । तेणेंविण एकहि जन । वर्तू न शके स्वबुद्ध्या * ॥ ६३ ॥ म्हणोनि रामें परतून याया । बाळ, आग्रह न धरीं वायां । सकळ सेनेस घेऊन, सया ! । जाईं परतून पुरीतें ॥ ६४ ॥ ऐसें ऐकतां वसिष्ठवचन । विस्मित जाहला कैकेयीनंदन । सर्वांचि प्रफुल्ल होऊन नयन । राघवासंनिध पातला ॥ ६५ ॥ मग घेऊनि पादुका हातीं । ठेवी श्रीरामचरणांपुढती । म्हणे जी देवा पूजनाप्रती । पादुका देईं मला या ॥ ६६ ॥ यांतें राज्यीं संस्थापून । सर्व वृत्तांत निवेदीन । आणि येशील तूं परतून । तंव सेवीन सुखानें ॥ ६७ ॥ मग त्यांसि रामें स्पर्शितां । पादुका जाहला स्वीकारित । मागुती पायीं ठेवोनि माथा । अत्यंत सद्गद जाहला ॥ ६८ ॥ त्यावरी बोले रघुपतीसी । चतुर्दश वर्षांतीं प्रथम दिशीं । सांडीन मी या शरीरासी । तूं न भेटीस पावतां ॥ ६९ ॥ यापरी भरतें बोलतां मात । राघवें मान्य केलें त्वरित । मग सकळहि सेनेसमेत । भरत अयोध्ये निघाला ॥ ७० ॥

शत्रुघ्न आणि वसिष्ठ मुनी । सुमंत्र आणि सकळ जननी । रघुवीराचा निरोप घेउनी । अयोध्येलागीं निघाले ॥ ७१ ॥ तेधवां कैकेयीचे नयन । आसवांहीं आले भरून । पश्चात्तापें दाटूनि मन । प्रार्थिती झाली राघवा ॥ ७२ ॥ म्हणे मी देवा, अत्यंत दुष्ट । मोहेंचि होऊनि बुद्धि भ्रष्ट । तुजसि ऐसे द्यावया कष्ट । कारण जाहलें नेणतां ॥ ७३ ॥ अपराध माझा परम घोर । परी तूं करुणेचा सागर । पोटीं घेऊनि देईं धीर । हेंचि तूंतें मागतें ॥ ७४ ॥ जो श्रीपरमात्मा सनातन । अव्यक्त राहे सर्वांसि व्यापून । तोचि तूं विष्णु श्रीभगवान । मायाधीश ईश्वर ॥ ७५ ॥ तुवां मायेनें धरिली काया । संकल्प हेचि जाणिजे माया । म्हणोनि संकल्परूपा तुझिया- । देहीं सत्यता न ये कीं ॥ ७६ ॥ परी ह्या ज्ञात्यांचा अंतर्भाव । मूढांस न कळे तुझी माव । तेणें तुझा हा देहादि भाव । सत्याचि सर्वां भासतो ॥ ७७ ॥ देवा तूंचि सर्वांचा चालक । तुवांचि प्रेरिजती सारे लोक । इष्ट-अनिष्ट कर्में अनेक । तुझ्याच योगें चालती * ॥ ७८ ॥ हें सर्व विश्व तुझिया करीं । परतंत्र होऊनि राहिलें हरी । म्हणोनि आपुल्याच इच्छेपरी । वर्तूं न शके सर्वथा ॥ ७९ ॥ सूत्रधाराच्या इच्छेपरी । बाहुली जैसी नाच करी । तैशीच माया हीं तुझिया करीं । तुझिया सत्तेनें चालते ॥ ८० ॥ तुंवाचि देवकार्य जाणूनि मनीं । प्रसंगीं प्रेरिली ही मी जननी । तेणेंचि ऐसें मजकडोनी । कर्म घडलें अघोर ॥ ८१ ॥ देवादिकांहि ज्याचे चरण । दृष्टीस पडणें परम कठीण । तो हा साक्षात लक्ष्मीरमण ।

मजला प्रत्यक्ष जाहला ॥ ८२ ॥ म्हणोनि देवा श्रीरघुवीरा । जगज्जनका विश्वेश्वरा । सकळ भवभयसंहारकरा । नमन तूंतें असो हें ॥ ८३ ॥ पुत्र, प्रासाद आणि धन । यांवरी चित्त गेलें जडून । म्हणोन तुझें स्वरूपज्ञान । करून देईं दयाळा ॥ ८४ ॥ ज्ञानखड्गींच आहे बळ । बंधनें छेदावया सकळ । म्हणोनि ज्ञानाचि वांछूनि विमळ । शरण आलें पदीं या * ॥ ८५ ॥ यापरी कैकेयीचें वचन । श्रवण होतां रघुनंदन । किंचित स्मितवदनें करून । उत्तर करीत तियेतें ॥ ८६ ॥ माते, तुवां जें बोलिलें वच । तें तें तैसेंच आहे साच । तुजसि बोलविलें मींच । अभिषेकाचे प्रसंगीं ॥ ८७ ॥ देवकार्य व्हावयास्तव । मींच वाणीस प्रेरिलें तव । म्हणोनि तुझिये अंगीं लव । दोष नाहीं तयाचा ॥ ८८ ॥ आतां परतोन जाईं क्षेम । अंतरीं ठेवीं माझें प्रेम । येणें निरसून अज्ञानभ्रम । बंध सर्व सुटेल ॥ ८९ ॥ मी तों सर्वत्र समदृष्टीचा । मजसि प्रिय कीं अप्रिय कैंचा । भाव जैसा ज्या अंतरींचा । तैसाचि मीहि तयातें * ॥ ९० ॥ मूढांस वाटे ऐसें मनीं । श्रीराम राज्यास अंतरोनी । कष्टत फिरत राहे वनीं । परी तें अज्ञान तयांचें ॥ ९१ ॥ पाहतां माझा स्वरूपखूण । मिथ्याच माझें देह-धारण । तत्त्व हें अंतरीं जाणतां पूर्ण । भयचि नाहीं तयातें ॥ ९२ ॥ म्हणोनि ऐशी ज्ञानकला । जी कां लाभली आजि तुला । हाचि भाग्यसूर्य उदेला । ऐसेंचि माते जाणिजे ॥ ९३ ॥ हेचि स्मृति ठेवूनि अंतरीं । सुखें तूं अंबे राहीं घरीं । स्मरूनि वर्ततां या संसारीं । लेप लागू शकेना ॥ ९४ ॥ या-

परी रामाचें बोधवचन । ऐकूनि बहुत तोषलें मन । आणि सर्वांचि सर्व अज्ञान । निरस्त झालें तियेचें ॥ ९५ ॥ मग राघवातें आदरें नमुनी । आनंदें पूर्ण दाटूनी मनीं । एरी पातली आपुले सदनीं । सर्व मंडळीसमेत ॥ ९६ ॥ मग सकळ लोक आणि सेना । पाववून आपापुल्या सदना । आपण नंदीग्रामस्थाना । भरत जाऊनि राहिला ॥ ९७ ॥ तेथ श्रीरामपादुका दोनी । स्थापन करूनि सिंहासनीं । नित्य नेमें त्यांचिया पूजनीं । चित्त गोविलें तयानें ॥ ९८ ॥ गंध पुष्पें अक्षतादिक । राजोपचार अर्पोनि अनेक । प्रेमें पूजी, रघुनायक-। ऐसाचि भाव धरूनी ॥ ९९ ॥ अंगीं ल्यावया वल्कलें । भोजनासाठीं कंदमूळें । शय्येलागीं भूमितळें । मस्तकीं जूट जटेचा ॥ १०० ॥ ऐसें इंद्रियांचें दमन । आणि चित्ताचें संयमन । वरीं अखंड रघुनाथध्यान । धरून चित्तीं राहिला * ॥ १०१ ॥ ऐशीच शत्रुघ्नाची परी । दोघेहि राहिले एक सरी । श्रीरामाच्या वाटेवरी । नेत्र लावूनि सारिखे ॥ १०२ ॥ इकडे चित्रकूट-प्रदेशीं । श्रीराम आपुल्या आश्रमासी । राहतां नाना नगरवासी । दर्शना येऊं लागले ॥ १०३ ॥ ऐसें चालतां फार दिवस । विघडला पाहून एकान्तवास । रामें आणिलें ऐसें मनास । अन्यत्र जाऊन रहावें ॥ १०४ ॥ मग तो अत्रीच्या आश्रमासी । पावला सीता-लक्ष्मणांनिशीं । जेथ संबंध नाहीं जनांसी । आणि आनंद राहतां ॥ १०५ ॥ मग तये आश्रमीं प्रवेशून । मुनीस करून साष्टांग नमन । सांगूनि आपुलें नामाभिधान । श्रीराम त्यांतें बोलिला ॥ १०६ ॥ म्हणे मी पित्याचिया

वचनें । वनवासार्थ आलों मुने । तेथ आपण दिधलिया दर्शनें । धन्याचि केलें एधवां ॥ १०७ ॥ तयीं तें वचन करितां श्रवण । मुनीनें तत्काळ जाणिली खूण । कीं हाचि परमात्मा नारायण । भूवरी अवतीर्ण जाहला ॥ १०८ ॥ मग परम प्रेमें करून । आसनीं सर्वांस बैसवून । वनांचीं फळें सुरम्य रसघन । आणूनि दिधलीं तयानें ॥ १०९ ॥ मग तीं फळें सकळिकांहीं । सेवन केलिया लवलाहीं । मुनि संतुष्ट होऊन पाहीं । रामास ऐसें बोलला ॥ ११० ॥ बा रे आश्रमीं माझी जाया । बैसली आहे **अनसूया** । तियेस एकदां भेटून याया । सीतेस अंतरीं पाठवीं ॥ १११ ॥ तेधवां बोलला सीताकांत । प्रिये वंदूनि येई त्वरित । तई ती सीता जाऊन आंत । साष्टांग वंद पतीतें ॥ ११२ ॥ तयीं सीतेतें अवलोकून । तियेचें संतुष्ट जाहलें मन । मग ती सतिर हृदयीं धरून । मुख कुरवाळी आवडी ॥ ११३ ॥ मग विश्वकर्म्यानें निर्मिलीं । ऐशीं दोन कुंडलें भलीं । तैसींच दोन दुकूलें अर्पिलीं । सीतेस प्रेमें सतीनें ॥ ११४ ॥ मग एक दिव्य ऐशी उटी । तियेचे अंगीं लावून, शेवटीं । म्हणे जी कन्ये, येणें तुटी । तुझिया सौंदर्या नये कीं ॥ ११५ ॥ बाळे, निर्भय जाईं वनीं । राहीं पतीस अनुसरोनी । मागुती सुखरूपपणें सदनीं । दोघेहि पावा आपुल्या ॥ ११६ ॥ मग यावरी सकळिकांतें । भोजन वाढूनि आपुल्या हातें । परम भक्तीनें श्रीराघवातें । ऐसें बोलती जाहली ॥ ११७ ॥ बा रे श्रीराम जगत्पते । तूंचि निर्मिसी नाना जगतें । मागुती तयांतें रक्षावयातें । अवतार घेवोनि धांवसी ॥ ११८ ॥

देव मनुष्य आणि तिर्यक । ऐसे अवतार घेसी अनेक । वरी स्वरूपदृष्टच्या नावेक । लिप्त न होसी श्रीरामा ॥ ११९ ॥ तुझी ही माया सर्वांप्रती । गोंवूनि स्वरूपीं पाडिते विस्मृती । परी ती यावया तुझियापुढती । तिळहि धीर धरीना ॥ १२० ॥ म्हणोनि मायेचे तीन गुण । ते तुज स्पर्शूं न शकती जाण । तयांहीं देहाचि आपुलें ठाण । केलें राहावयातें ॥ १२१ ॥ तूं तंव देहापासून दूर । परमात्मरूप श्रीरघुवीर । म्हणोनि निर्मल निर्विकार । अखंड असंग राहसी ॥ १२२ ॥ यापरी तत्त्वार्थाचें भाषण । करितां दाटून अंतःकरण । देहाचें पडून विस्मरण । अनसूया समाधि पावली ॥ १२३ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ १२४ ॥ श्रीराम ॥ १८ ॥ २ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ अयोध्याकांड समाप्त ॥

अरण्यकांड

अध्याय १९ वा, विराधवध

श्रीराम ॥ अत्रि ऋषींच्या आश्रमास । ऐसा क्रमूनि एक दिवस । प्रभात होतांचि प्रयाणास । सिद्ध झाले तिघेही ॥ १ ॥ मग सर्वांहीं आपुलें स्नान । सारून मुनींस केलें वंदन । मग म्हणती जी तपोधन । अनुज्ञा द्यावी आमुतें ॥ २ ॥ दंडक वनामाजी वास । करणें आणिलें आहे मनास । तरी ते मार्गी लावावयास । शिष्यास कोणा देइजे ॥ ३ ॥ तंव मुनीनें केलें स्मित । म्हणे बा रे श्रीरघुनाथ। तूंचि सकळ-त्रैलोक्यतात । मार्ग दाविसी सर्वांतें ॥ ४ ॥ ऐसा जो तूं विश्वेश्वर । त्या तुज लावील मार्गावर । ऐसा शिष्य कोण चतुर । कोठूनि आणूं सांग बा ॥ ५ ॥ तथापि तुजासि लोकानुसारें । मार्ग दावितील शिष्य बा रे । ऐसें बोलोनि शिष्यांस त्वरें । आज्ञा केली तयानें ॥ ६ ॥ मग स्वयेंहि कांहीं पाउलें । मुनि ते त्यासवें चालत गेले । मग बळेंचि त्यांतें परतविलें । रामें प्रेमें आश्रमा ॥ ७ ॥ मग ते तिघेहि मार्ग क्रमीत । चालले मुनींच्या शिष्यांसमेत । तंव एक क्रोश अंतरांत । पात्र लागलें नदीचें ॥ ८ ॥ मग जावया पैलपार । उपाय पुसतां श्रीरघुवीर । शिष्य बोलते झाले सत्वर । नौका सज्ज असे कीं ॥ ९ ॥ मग त्या तिघांस नौकेवरी ।

बैसवूनि शिष्यांहीं सत्वरीं । तत्काळ नदीच्या पैलतीरीं । नौका नेऊनि लाविली ॥ १
तैं तें शिष्यांचें चपळपण । आणि विमल अंतःकरण । पाहोनि रामें तोषोनि पूर्ण । कौ
केलें तयांचें ॥ ११ ॥ मग निरोप घेऊनि त्वरित । त्यांहीं धरितां आश्रमपथ ।
सीता-लक्ष्मणांसमेत । मार्ग धरिला वनाचा ॥ १२ ॥ तंव तें अरण्य अत्यंत घोर ।
दाटून राहिले अपार । नानापरींचे विचित्र स्वर । कानीं येती खगांचे ॥ १३ ॥ न
परींचे पश्वादिक । सिंह व्याघ्र ऐसे घातक । गर्जना करूनि भयानक । व्याकुळ क
जनांतें ॥ १४ ॥ तैसेच राक्षस नानापरी । सदैव फिरती ज्या अंतरीं । ऐशा परम
कांतारीं । प्रविष्ट झाले तिघेही ॥ १५ ॥ तेधवां श्रीरामें म्हणितलें । लक्ष्मणा, अरण्य
संचलें । एथ आपणांस पाहिजे जपलें । गमन करितां वनीं या ॥ १६ ॥ म्हणोनि घ
सिद्ध करीं । शरहि काढोन घेईं करीं । मी हा चालतों येथें पुढारीं । तुवां मागुती रा
॥ १७ ॥ मग ती जैशी जीवशिवांत । माया वर्तते सुरक्षित । तैसीच सीता येवो चाल
आपणां दोघांमधूनि ॥ १८ ॥ म्हणती दंडकारण्यापोटीं । राक्षसांची भीति मोठी ।
गोनि आतां आपुली दृष्टी । तीक्ष्ण केली पाहिजे ॥ १९ ॥ यापरी बोलतां लक्ष्मणा
चालून गेले दोन कोस । तंव ते एके पुष्करिणीस । प्राप्त झाले तिघेही ॥ २० ॥
जल-प्रदेशावरी । कमलें विकसलीं नाना परी । शीतल सुरम्य ऐसें वारी । चित्र ओ
तसे ॥ २१ ॥ मग तयाचें मधुर जल । प्राशन करिते झाले सकल । आणि क्षणैक

चित्रशाळा प्रेस, पुणे.

डले शीतल । वृक्षच्छायेस तीरींच्या ॥ २२ ॥ तोंचि अत्यंत भयानक । तेथ राक्षस पातला एक । पसरूनि आपुलें महामुख । दाढा विक्राळ दावित ॥ २३ ॥ शूळ टाकिला स्कंधावर । तयास बांधिले कित्येक नर । वरी गर्जना भयंकर । करीत चाले वनांत ॥ २४ ॥ सिंह व्याघ्र ऐसे अनेक । वनीं राहती पश्वादिक । भेटतांच घास करून एक । गिळून टाकी तयांतें ॥ २५ ॥ तंव तयातें पाहतां क्षणीं । धनुष्य सज्ज करोनि झणीं । श्रीराम लक्ष्मणास बोले वाणी । वत्सा ऊठ त्वरेनें ॥ २६ ॥ समोर राक्षस पातला पाहीं । धनुष्य सिद्ध करोनि राही । सीते, भीति न धरींच कांहीं । हा मी आहें पुढारां ॥ २७ ॥ ऐसें बोलती इतुकियांत । राक्षस येऊन ठाकला तेथ । विकट हास्य करोनि त्वरित । बोलूं लागला तयांतें ॥ २८ ॥ बा रे तुम्ही आहांत कोण । जटा वल्कलें करितां धारण । कासया धरिलें धनुष्य बाण । स्त्रीहि किमर्थ संगतीं ॥ २९ ॥ वाटतें, करावें दोन घास । ऐसें तुमचें रूप सुरस । ऐशिया परम घोर वनास । कासया आलांत रहाया? ॥ ३० ॥ तेधवां रामें केलें भाषण । श्रीराम माझें नांव जाण । माझा बंधू हा लक्ष्मण । माझी स्त्री ही जानकी ॥ ३१ ॥ पितृवाक्यास अनुसरून । मी हें सेवीत आहें वन । करावें तुजऐशास शासन । याच उद्देशें एकल्या ॥ ३२ ॥ तंव तेणें पसरिलें मुख । विकट हास्य करून एक । मग स्कंधींचा शूल देख । दोहीं हातीं घेतला ॥ ३३ ॥ मग म्हणे रे तूं नेणसी पोर । मी विराध राक्षस घोर । माझिया भयें मुनिहि थोर । आश्रम सोडून पळाले ॥ ३४ ॥ म्हणोनि

पोरा वांचवी प्राण । ठेवी स्त्री आणि धनुष्यबाण । नातरी आतांचि करीन भक्षण । सर्वां-
तेंहि पहा रे ॥ ३५ ॥ ऐसें बोलोनि तो तत्काळ । सीतेवरती धावला खळ । तंव रामेंहि
न लगतां वेळ । करचि छेदिले शरानें ॥ ३६ ॥ तंव तेणें संतप्त होऊन । पसरिलें आपुलें
विक्राळ वदन । आणि धांवला वेगेंकरून । रामालागींच गिळाया ॥ ३७ ॥ तंव तत्काळ
तयाचे पाद । लक्षून रामें केला वेध । तेणें पाय ... कून विराध । क्षणैक भूमीस ... डयेला
॥ ३८ ॥ मागुती उठून सर्पापरी । खावया चाल ... तयाचिवरी । तंव श्रीरामें कं ... वरी ।
बाण लक्षूनि सोडिला ॥ ३९ ॥ तंव तत्काळ त ... चें शिर । गळून पडलें भूमीवर ... गापरी
अद्भुत होवोन समर । रुधिर वाहूं लागलें ॥ ४० ... । तंव तें पाहून घोर समर । ... गीतेस
नवल वाटलें थोर । मग ती आलिंगन दे सत्वर ... प्रेमें दाटूनि राघवा ॥ ४१ ॥ ... धवां
स्वर्गींच्या देवगणांहीं । दुंदुभि वाजविल्या पाहीं ... अप्सरा आणि गंधर्व हेही । ना ... गाऊं
लागले ॥ ४२ ॥ इकडे पडतां विराध-शरीर । ... टला एक दिव्य नर । तेजस्वी ... आणि
अति सुंदर । वस्त्रालंकारमंडित ॥ ४३ ॥ मग जे ... दीनांचे संरक्षणीं । धावे हाक ... वतां
श्रवणीं । आणि संसारभय-वारणीं । शीघ्र प्रताप ... याचा * ॥ ४४ ॥ ऐसा श्रीराम ... सर्वा-
र्तिहर । त्याचिया चरणीं वारंवार । तेणें करूनि नमस्कार । भाषण केलें यापरी ॥ ४५ ॥
म्हणे मी पूर्वीं विद्याधर । शापें पावलों राक्षसशरीर । परी तूं भेटोनि करुणाकर । पूर्वा-
वस्थेस पावलों ॥ ४६ ॥ जो कोपमूर्ति दुर्वास मुनी । पावे अन्यायावांचुनी जनीं । तुवां

तयाच्या शापांतूनी । मुक्त केलें दयाळा ॥ ४७ ॥ आतां यावरी ज्यांचिया बळें । संसार-भयाचें होय काळें । ऐशीं तुझीं चरणकमळें । चित्तीं राहोत माझिया ॥ ४८ ॥ तैशीच देवा माझी वाणी । सदैव राहो नामोच्चारणीं । आणि कथामृताचे श्रवणीं । कर्ण जडूनी असोत ॥ ४९ ॥ तुझिया पूजनीं निरंतर । गुंतून जावोत माझे कर । तैसें विलीन होवो शिर । तुझ्याच पायीं प्रभो हें ॥ ५० ॥ देवा श्रीरामा आत्मारामा । सर्व-संसार-आपद्-विरामा । निखिल-विश्व-आनंदधामा । घेईं माझा प्रणाम * ॥ ५१ ॥ या आपुल्या शरणागता । सोडवी मायेपासूनि आतां । आणि स्वस्थानीं जावयाकारितां । अनुज्ञा देईं प्रभोजी ॥ ५२ ॥ यापरी तयाचें विज्ञापन । ऐकून तोषला रघुनंदन । मग तयातें ऐसें वरदान । प्रेमें देता जाहला ॥ ५३ ॥ अगा, हे मायेचे सत्त्वादि गुण । तुजसि स्पर्शूं न शकती जाण । आतांचि माझिया दर्शनाकारण । मुक्तचि होसी निश्चयें ॥ ५४ ॥ माझिया ठायीं परिपूर्ण भक्ती । तीच जोडूनि देते मुक्ती । म्हणोनि तुजसि आहेच शक्ती । मोक्षस्था नातें वराया ॥ ५५ ॥ यापरी रघुवीराचा वर । संपादूनि तो विद्याधर । मागुती करूनि नमस्कार । देवलोकातें पावला ॥ ५६ ॥ अहो ही श्रीरामाची कृपा । वारिते सकळ संसार-तापा । म्हणोनि त्याचेंचि प्रेम बापा । जोडूनि ठेवावें अंतरीं ॥ ५७ ॥ श्रीराम जयराम ऐसें गातां । सर्व वांछितें येती हातां । ऐसा अनुभव येथेंचि आतां । विद्याधरें या जोडिला ॥ ५८ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहि-

लीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ५९ ॥ श्रीराम ॥ १९ ॥ ॥ ६ ॥

अध्याय २० वा, सुतीक्ष्णभेट

श्रीराम ॥ यावरी तेथून तिघे जण । निघूनि करिती मार्गक्रमण । तंव ते प्राप्त जाहले जाण । शरभंगाचे वनासी ॥ १ ॥ तेधवां येतसे सीतारमण । संगें घेऊन सीता-लक्ष्मण । ऐसें दुरून करितां प्रेक्षण । शरभंग झाला पुढारा ॥ २ ॥ मग परम आदरें करुनी । आसन बैसावयास देउनी । कंद मूळें फळें आणुनी । अर्पिता झाला तयांतें ॥ ३ ॥ मग प्रेमें बोलला वचन । रामा तुझें घडावया दर्शन । येथ बहुत काळापासून । तप हें करीत असें मी ॥ ४ ॥ आतां ती ही पुण्यसंपदा । अर्पण करून तुझिया पदा । मोक्षस्थानास परमानंदा । जातों पावावयातें ॥ ५ ॥ ऐसें बोलोन तेणें तत्काळ । सांडूनि पुण्याचा लोभ सकळ । आपुल्या तपश्चर्येचें फळ । अर्पण केलें श्रीरामीं ॥ ६ ॥ मागुती घालूनि नमस्कार । चिता रचिता झाला सत्वर । आणि आरूढ होऊन तीवर । ध्यान करीत राहिला ॥ ७ ॥ सकळ जनांच्या अंतरांत । निवास करी जो श्रीरघुनाथ । जयाची सीता-लक्ष्मणा-आंत । सांवळी मूर्ति शोभते ॥ ८ ॥ मुखचंद्र शोभे बहु सुंदर । नेत्रींचें तेज सुमनोहर अंगीं वल्कलें, मस्तकावर । जटाभार साजिरा ॥ ९ ॥ अहो या राघवाविण आन ।

कोण या लोकीं दयाघन । जो कां स्मरणमात्रें करून । आर्त सारी पुरवितो ॥ १० ॥ पहा मी आपुलें अंतःकरण । एकाग्र ठेवोनि, तयाचें स्मरण । करितांचि धावला सीता-रमण । दर्शनाकारणें अहाहा ॥ ११ ॥ आतां मी सांडूनि देहभार । ब्रह्मलोकास जातों सत्वर । तरी हा माझा श्रीरघुवीर । लोचनीं पाहो आपुल्या ॥ १२ ॥ जयाचिया अंकीं सीता सती । ऐसा श्रीराम अयोध्या-पती । माझिया अंतरीं सदैव वसती । करूनि राहो अखंड ॥ १३ ॥ ऐसें अंतरीं ध्यान केलें । वरी साक्षात अवलोकिलें । मग अग्नींत दग्ध केलें । शरीर आपुलें शरभंगें ॥ १४ ॥ मग तो आपुल्या पुण्यावर । पावला एक दिव्य शरीर । आणि जाता झाला सत्वर । ब्रह्मलोकास तेधवां ॥ १५ ॥ मग तें शरभंगाचें वृत्त । कळतां सर्व दंडकवनांत । श्रीराम-दर्शनाकारणें त्वरित । मुनि सारेचि पातले ॥ १६ ॥ तंव ते संनिध येतां मुनिवर । तयांस घालूनि नमस्कार । तिघांहीं केला बहु आदर । मनुष्य-भावानुसारें ॥ १७ ॥ तेधवां नाना आशीर्वचनीं । रामास गौरविती ते मुनी । मग अत्यंत आदरें करूनी । भाषण करिती तयातें ॥ १८ ॥ देवा, तूंचि विष्णु सर्वेश्वर । घेऊनि आलासी अवतार । निवटून सर्व रजनीचर । भूभार दूर कराया ॥ १९ ॥ म्हणोनि बा श्रीरघुनंदना । आमुचीं संकटें आणी मना । प्रथम आम्हां तपस्विजनां । दुःखापासून सोडवीं ॥ २० ॥ यालागीं आमुचीं आश्रमस्थानें । पाहोनि घेईं एकदां नयनें । ऐशिया तुझ्या आगमनें । थोर उपकार आमुतें ॥ २१ ॥ ऐसी मुनींची विज्ञापना । रामें तत्काळ

आणूनि मना । तिथेही नि गाले त्या मुनिजनां- । संगें आश्रम पहाया ॥ २२ ॥ तंव तेथ
शिरें आणि हाडें । पडलीं गहोनि चोहोंकडे । ऐसें हें काय येथें पडे । म्हणोनि पुसे श्री-
राम ॥ २३ ॥ तेधवां मुनि ते बोलती वच । हा ऋषींच्या शिरांचा खच । समाधीमाजी
राक्षस नीच । मस्तकें तोडि ती मुनींचीं ॥ २४ ॥ नर-मासांवरी तयांचें मन । म्हणोनि
फिरती रात्रंदिन । नव नव प्रसंग संपादून । घात कारिती असा हे ॥ २५ ॥ ऐसें मुनींचें
ऐकतां वचन । आणि पाहे न भयभीत वदन । प्रतिज्ञा करीत रघुनंदन । तत्काळ राक्षस-
वधाची ॥ २६ ॥ मग त्या मुनिजनांसमेत । क्रमानें नाना आश्रम पाहत । श्रीराम मुनींचे
सत्कार घेत । बहुत काळ राहिला ॥ २७ ॥ तयांत एकदां फिरतां वन । पातलें एक
आश्रमस्थान । जेथ सुतीक्ष्ण नामें करून । निवास होता मुनीचा ॥ २८ ॥ तेथ सदैव
असतीं विपुलें । सर्वचि ऋतूचीं पुष्पफलें । तेणेंकरून कवणेहि काळें । संतोष वाटे राहतां
॥ २९ ॥ ऐसिया आश्रमीं निरंतर । अगस्त्य मुनीचा शिष्यप्रवर । सुतीक्ष्ण रामोपासन-
तत्पर । होऊन नेमें राहत । ३० ॥ तेणें सर्वेचि ऐकिलें वृत्त । आश्रमीं येतसे श्रीरघुनाथ ।
मग तत्काळ जाय धावत । भीतरीं आणावयातें ॥ ३१ ॥ मग परम प्रेमेंकरून । करीत रघु-
वीराचें पूजन । तयीं भक्तीच्या आवेशेंकरून । नेत्र प्रफुल्ल जाहले ॥ ३२ ॥ कंठ जाहला
सद्गदित । अंतरीं प्रेमानंदें दाटत । मग तैसाच स्तवन करीत । रघुवीराचें तेधवां ॥ ३३ ॥
: देवा, तुझिया अंगींचे गुण । वर्णूं शकेल ऐसा कोण । प्रभो, तुझें स्वरूप जाण । प्रमाणां-

लागीं नाकळे ॥ ३४ ॥ तुझिया पायीं ठेवोनि भाव । वर्तती विरिंचि आणि शिव । हेचि संसारसागरीं नाव । सर्वांस आहे तराया ॥ ३५ ॥ म्हणोनि तुझिया पदकमलांचा । हा मी सेवक आहें साचा । सदैव तुझिया नाममंत्राचा । जपचि करीत असें मी ॥ ३६ ॥ गृह सुत दारा द्रव्यादि, हीच-। अंधकाराची मोठी खाच । तींतून तुवांच मजासि साच । काढिलें ओढून दयेनें ॥ ३७ ॥ तैसेंच नाना मलांचें गृह । ऐशा तनूचा धरून मोह । गुंतल्या मजसि निःसंदेह । तुवांचि सोडविलें कीं ॥ ३८ ॥ तुझें हें ऐसें प्रत्यक्ष दर्शन । जीवांस कैचें यावें घडून । परी तूं दीनांचा दयाघन । म्हणोनि भेटीस धांवसी ॥ ३९ ॥ सकाळिकांचा अंतर्वासी । पाहतां देवा, तूंच होसी । परी न येचि कित्येकांसी । तुझिया मंत्राची आवडी ॥ ४० ॥ मग तुझी माया ऐशियांतें । मोहींच अधिक गुंतविते । परी ती मंत्राच्या एकनिष्ठातें । भिऊन राहे राघवा ॥ ४१ ॥ म्हणोनि जो जी सेवा करी । तयास तैसाचि पावे हरी । जैसा भूपाळ सेवकावरी । सेवा पाहून तोषतो * ॥ ४२ ॥ देवा, तूंचि विश्वाची उत्पत्ति । स्थिति-विलय करिसी मागुती । मायेच्या सत्वादि गुणां-प्रती । आश्रय होऊनि एकला ॥ ४३ ॥ परी जे मायेनें मोहिले जन । तयांस तीनहि गुणें करून । विधि विष्णु आणि शिव होऊन । भाससी तूंचि श्रीरामा ॥ ४४ ॥ ज्या-परी नाना जल-पात्रांत । सूर्य होतां प्रतिबिंबित । एकाचि नाना होऊनि भासत । तैसेंच त्रैविध्य तुझें हें * ॥ ४५ ॥ अहाहा! माझें भाग्य थोर । म्हणोनि देवा, तूं परात्पर ।

साक्षात आजि नयनांसमोर । उभा ठेलासि माझिया ॥ ४६ ॥ किंवा त्वन्मंत्रजपेंकरून । ज्यांहीं हृदय केलें पावन । तयांस तुझें प्रसाद-दान । ऐसेंच थोर राघवा ॥ ४७ ॥ नातरी सांडूनि शुद्धाचार । जे कां वर्तती चित्तानुसार । तयांस तुझें रूप गोचर । होऊं न शके सर्वथा * ॥ ४८ ॥ अहो जो अरूप ऐसा पुरुष । तेणें घेऊनि मायामिष । स्वीकारिला जो मनुष्य वेष । प्रत्यक्ष तो मी पाहतों ॥ ४९ ॥ मदनापासून शतसुंदर । मुखींचें हास्य सुमनोहर । हातीं विराजती चापशर । हृदयीं पूर दयेचा ॥ ५० ॥ अंगीं वल्कलें जटाभार । संगें सीता देवी सुंदर । तैसाचि उभा लक्ष्मण वीर । पादपद्मांच्या सेवेसी ॥ ५१ ॥ नील कमलाऐसी कांती । वरी शोभवी दिव्य शांती । अंगींच्या गुणांस नाहीं गणती । ऐसें मांगल्य प्रभूचें ॥ ५२ ॥ ऐसा परमात्मा सीता-रमण । माझिया परम भाग्याची खाण । म्हणून अखंड वंदीन चरण । मस्तकीं धरून तयाचे * ॥ ५३ ॥ देवा तुझिया स्वरूपीं कांहीं । देशकालांचें बंधन नाहीं । सर्वत्र भरून राहिलें पाहीं । एकेंचि ज्ञानप्रकाशें ॥ ५४ ॥ परी या तुझिया निर्गुणरूपा । ज्ञानीच एक जाणोत बापा । आम्हांसि हाचि मार्ग सोपा । सगुण भक्तीचा निर्भय ॥ ५५ ॥ म्हणोनि मजसी जें साक्षात । स्वरूप तुझें दृष्टीस येत । तेंचि ठसून राहो मनांत । आस नाहींच आणिकां ॥ ५६ ॥ यापरी स्तवन केलिया श्रुत । श्रीराम म्हणती करोनि स्मित । मुने हें तुझें हृदय खचित । परम शुद्धीस पावलें ॥ ५७ ॥ म्हणोनि तुज द्यावया दर्शन । स्वयें म्यां केलें

आगमन । वा रे भक्तीवांचून आन । साधन नाहीं मजलागीं ॥ ५७ ॥ मझिया मंत्राचे उपासक । जे कां मजसीच शरण एक । तयांस माझें स्वरूप देख। सदैव आहे गोचर ॥ ५८ ॥ सांडूनि सकाळिकांची आस । माझेचि एकनिष्ठ झाले दास । तयांस हा मी रात्रंदिवस । प्रत्यक्ष भेटे जाणिजे * ॥ ५९ ॥ आतां तुवां हें केलें स्तवन । तयाचें करिती श्रवण-मनन । तयांस माझें प्रेम जडून । ज्ञान होईल निश्चयें ॥ ६० ॥ माझिया उपासनेनें तुज । जीवन्मुक्तिच लाभली आज । आतां देहांतीं येशील सहज । मझिया स्वरूपीं मिळाया ॥ ६१ ॥ आतां अगस्तीचें दर्शन । घ्यावें वाटतें मजलागून । कहीं काळ तेथ जाऊन । राहावें ऐसें मानसीं ॥ ६२ ॥ तंव तें श्रीरामाचें भाषण । सुतक्षणास मानलें पूर्ण । म्हणे जी मीहि येईन जाण । दर्शनालागीं मुनींच्या ॥ ६३ ॥ ग तें तत्काळ निश्चित होतां । निघाले श्रीराम लक्ष्मण सीता । सुतीक्ष्णही आश्रमपथा । ठावीत चालला संगतीं ॥ ६४ ॥ मग ते मार्गक्रमण करितां । जेथ अगस्तीचा भ्राता । ागीं स्वाश्रमीं राहिला होता । तेथ जाऊन पोंचले ॥ ६५ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । ाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ६६ ॥ श्री म ॥ २० ॥

अध्याय २१ वा, अगस्ति-भेट.

श्रीराम ॥ यावरी श्रीराम सीता लक्ष्मण । संगें जयांच्या मुनि सुतीक्ष्ण । मध्यान्ह-काळीं पोंचले जाण । अगस्त्यानुजाचे आश्रमीं ॥ १ ॥ तेथ तयानें सत्कारकरून । सकळिकांचें केलें पूजन । आणि सुंदर फळें आणून । अर्पिलीं सेवन कराया ॥ २ ॥ मग सर्वांहीं भोजन केलें । आणि एक रात्र तेथें राहिले । मग प्रभात होतांच निघाले । अगस्ति-आश्रमीं जावया ॥ ३ ॥ तंव त्या सुरम्य आश्रमस्थळीं । विविध तरु आणखी वेली। तयांस पुष्पें फळें लगटलीं । सर्वच ऋतूंचीं सदैव ॥ ४ ॥ नानापरींचे पश्वादिक । तैसेच पक्षी कूजती अनेक । तेणें नंदन-वनाचि एक । ऐसें वाटे ऐकतां ॥ ५ ॥ अंतरीं मुनि निवास करिती । देवर्षि ब्रह्मर्षि ऐसे किती । शोभा आणिली आश्रमाप्रती । ब्रह्मलोकाची तयांहीं ॥ ६ ॥ ऐसिया आश्रमाचे द्वारीं । रामें जाऊन पोंचल्यावरी । सांगूनि धाडिलें सुतीक्ष्णा करीं । श्रीराम आला म्हणोनि ॥ ७ ॥ मग सुतीक्ष्णें आनंदें करून । आश्रमामाजी केलें गमन । तंव तेथ अगस्तींचें स्थान । मध्यभागींच देखिलें ॥ ८ ॥ भोंवतीं बैसले सारे मुनी । सर्वांस प्रेम श्रीराम-भजनीं । आणि तयांस प्रेमेंकरोनी । मंत्रांर्थ सांगत अगस्ति ॥ ९ ॥ यापरी पाहतां दिव्य मुनिवर । सुतीक्ष्णास आनंद झाला थोर । मग पुढें होवोनं पायांवर । मस्तक ठेवी मुनींच्या ॥ १० ॥ मग बोलिला जोडोनि हात । प्रभो

जी पातले श्रीरघुनाथ । द्वारीं सीता-लक्ष्मणांसमेत । दर्शनासाठीं तिष्ठती ॥ ११ ॥ तंव
मुनि म्हणे, बा रे त्वरित । तयांस घेवोन येईं आंत । त्यातेंचि मी नित्य आहें ध्यात ।
आस भेटीची धरूनी ॥ १२ ॥ ऐसें बोलूनि मुनिसमेत । स्वयेंचि उठोनि आला तेथ ।
मग परम प्रेमपूरित । होऊन बोले श्रीरामा ॥ १३ ॥ अहा जी परम आनंदधाम । ऐसा-
चि तूं बा सीताराम । तुवां येवोनि माझा आश्रम । पावन केला ये वेळीं ॥ १४ ॥ माझा
अत्यंत प्रिय अतिथी । भेटला श्रीराम सीतापती । बा तूं फार शिणलास पथीं । आतां
येईं भीतरीं ॥ १५ ॥ तयीं त्या मुनीतें अवलोकून । रामेंहि अत्यंत आदरें करून । पायीं
साष्टांग केलें वंदन । सीतालक्ष्मणांसहित ॥ १६ ॥ मग त्या मुनिरायें सत्वरीं । रामास
उचलोनि आपल्या करीं । आलिंगन धरिलें अंतरीं । भक्तिप्रेमांहीं दाटला ॥ १७ ॥ वरी
त्या गात्रस्पर्शेंकरून । आनंदें अत्यंत आला भरून । सर्वांचि अश्रूंहीं दोन्ही नयन । भरून
चमकूं लागले ॥ १८ ॥ मग तैसेंचि आनंदभरें । रामास धरून एकें करें । सीतालक्ष्मणां-
सवें मुनिवरें । आश्रमीं नेलें तेधवां ॥ १९ ॥ मग तेथ देवोनि शुभासन । शुद्धांतःकरणें
केलें पूजन । आणि वनींचीं फळें अर्पून । संतुष्ट केलें तयांतें ॥ २० ॥ मागुती क्षणैक
विश्राम घेत । बैसला असतां श्रीरघुनाथ । पुढती होऊनि जोडूनि हात । अगास्ति बोलूं
लागला ॥ २१ ॥ देवा तुझें हें आगमन । होईल ऐसें मनीं धरून । मार्गींच लावून रा-
हिलें मन । आजपर्यंत वनीं मी ॥ २२ ॥ जेधवां क्षीरसागर-तीरीं । तुजसि प्रार्थना केली

सुरीं । कीं, हा भूभार देवा हरी । निवटूनि रावणादिकांतें ॥ २३ ॥ तेव्हांपासून तुझिया दर्शनीं । आस लागून राहिली मनीं । म्हणोनि तप आचरीत वनीं । मुनिसमवेत राहिलों ॥ २४ ॥ देवा, सृष्टीच्या पूर्वीं एक । तूंचि होतासि निरुपाधिक । तेव्हां तुजवीण कांहीं आणिक । विकल्प तेथ असेना ॥ २५ ॥ तेथ तुझ्याच आश्रयावरी । तुझ्याचि रूपीं जियेस उरी । ऐसी तुझी जी शक्ति श्रीहरी । **माया** नांव तियेचें ॥ २६ ॥ तीच माया तुझियावरती । आवरण घालून तुज लोपविती । तेधवां तियेस नाम देती । अव्याकृत म्हणोनी ॥ २७ ॥ तीच जाणिजे मूळ प्रकृती । माया ऐसेंहि तीतेंच म्हणती। कोणी अविद्या नामें गणिती । कोणी संसार, बंध कीं ॥ २८ ॥ तुझ्याच संगें तिजपासून । **महत्तत्त्वास** होतें जनन । बुद्धितत्त्व तें हेंचि म्हणून । सांख्यशास्त्रांत बोलती ॥ २९ ॥ तींतून तुझ्याच बळेंकरून । **अहंकार** हा पावतो जनन । मग तोचि बुद्धिसंगेंकरून । तीन रूपांहीं भासतो ॥ ३० ॥ तामस, राजस ऐसे दोन । तिसरा सात्त्विक नामेंकरून । ऐसे अहंकार-तत्त्वाचे तीन । प्रकार शास्त्रांत बोलिले ॥ ३१ ॥ मग तामसाहंकारांतून । **तन्मात्रांचें** होतें जनन । तन्मात्रारूप सूक्ष्मांतून । **स्थूल** भूतें जन्मती ॥ ३२ ॥ मग अहंकार जो राजस । तेथून जन्म ये इंद्रियांस । आणि आकार पावतें मानस । सात्त्विक अंशेंकरूनी ॥ ३३ ॥ मग या सर्वांलागीं मिळून । **लिंग** ऐसें नामाभिधान । हेंच सर्वत्र राहे व्यापून । सूक्ष्मत्वानें सदैव ॥ ३४ ॥ त्यांतून आकारा ये विराट ।

तेथून स्थूलभूतें होतीं प्रकट । त्याजपासून उमटे नीट । जगदाकार चराचर ॥ ३५ ॥ देवादि योनि, मनुष्य-योनी । पश्वादिकांच्या तिर्यक् योनी । ऐसें सर्वांचि प्रगटे तेथुनी । काळें कर्मानुसार ॥ ३६ ॥ देवा, तूंचि होसी **ब्रह्मदेव** । धरूनि रजोगुणाचा भाव । निर्माण करिसी सकळ विश्व । स्थावरजंगम स्वयेंचि ॥ ३७ ॥ मागुती सत्त्वांशें करून । तूंचि त्याचें करिसी पालन । तेधवां तूंचि **विष्णु** होऊन । सर्वांलागीं भाससी ॥ ३८ ॥ प्रलयकाळ आलिया मग । तूंचि विलीन करिसी जग । हाचि तमोगुणाचा संग । तुजासि **रुद्रत्व** देतसे ॥ ३९ ॥ हेचि सत्त्वादि तीन गुण । बुद्धीशीं संयुक्त होतां जाण । तीन अवस्था करिती निर्माण । जागृति स्वप्न सुषुप्ति ॥ ४० ॥ परी तूं देवा, तयांसी दूर । केवळ चिन्मात्र श्रीरघुवीर । साक्षीरूपास तुज विकार । स्पर्शूंच न शके एकहि ॥ ४१ ॥ जेधवां प्रभोजी वाटे तुजला । कीं ही करावी सृष्टिलीला । तयीं तूं घेऊन गुणमायेला । सगुण झालासें भासतें ॥ ४२ ॥ रामा, तुझी ही माया दोन- । प्रकारें होतें भासमान । एक **विद्या** म्हणजे ज्ञान । दुजें अज्ञान, **अविद्या** ॥ ४३ ॥ जे कां जाहले अविद्याधीन । तयांचें **प्रवृत्ति**पथीं मन । परी जे होत विद्यावान । त्यांस माने **निवृत्ति** * ॥ ४४ ॥ त्यांचें वेदान्तावरी मन । तत्त्वार्थाचें करिती शोधन । आणि अंतरीं राहिले भरून । तुझिया प्रेमें श्रीरामा ॥ ४५ ॥ ऐसे विद्येच्या अभ्यासांत । जे कां सदैव होती रत । तेचि सर्व बंधनातीत । होऊन मोक्षातें पावती ॥ ४६ ॥ परी जे अविद्याधीन सर्वथा । होवोन धरिती

प्रवृत्तिपथा । तयांस वाहणोंचि लागे माथां । संसार-ओझें सदैव ॥ ४७ ॥ तुझिया भक्तीची फार प्रीति । वरी जे मंत्रातें उपासिती । तेचि इया विद्येतें पावती । आणिकां लाभ घडेना ॥ ४८ ॥ म्हणोनि ज्यांहीं जोडिली भक्ती । त्यांतेंचि लाभे भवबंधमुक्ती । जे या प्रेमामृतास मुकती । त्यांत बंधन निश्चयें * ॥ ४९ ॥ राघवा, काय बोलोन बहुत । एकचि जाणिजे सारभूत । सत्संगचि म्हणावा निश्चित । मोक्षप्राप्तीस कारण * ॥ ५० ॥ ज्यांचिया चित्तीं साम्य भाव । पदार्थीं तिळहि नाहीं हाव । आणि ईषणात्रयाचें नांव । तेंहि नाहीं जयांसी * ॥ ५१ ॥ इंद्रियांचें जाहलें दमन । चित्ताचें पूर्ण संयमन । आणि भक्तींत रंगलें मन । आस्था नाहीं आणिकीं * ॥ ५२ ॥ प्रसंगीं पावतीं इष्टानिष्टें । परी चित्तस्थिति न पालटे । ऐसा सर्वचि संग तुटे । अंतरापासूनि जयांचा * ॥ ५३ ॥ सकळ कर्मातें झिडकारून । एके ब्रह्मींच गोविलें मन । आणि प्रसंगीं पावतां उत्थान । यमादिकांची सिद्धता ॥ ५४ ॥ जें जें पावे त्याचा संतोष । कोठेंचि कांहीं न गमे दोष । यापरी जयांचा अंतर्वेष । त्यांतेंचि संत बोलिजे ॥ ५५ ॥ मग तयांची होतां संगती । ईश्वर-कथाचि श्रवणीं येती । तेणें सर्वेचि जडते प्रीति । श्रीरामरूपीं जनांची ॥ ५६ ॥ पुढें प्रीतीच्या परिपाकांत । श्रीराम-स्वरूपज्ञान होत । ऐसाचि सर्वांहीं केला निश्चित । मार्ग मुक्तीचा अनुभवें ॥ ५७ ॥ म्हणोनि मजला रघुनंदना । प्रेमाचि उदंड देईं मना । आणि तैसीच प्रेमी जनां । संगति देईं विशेषें ॥ ५८ ॥ देवा आजि हें माझें जीवित । तुझिया

दर्शनें जाहलें फलित । माझे सारेचि यज्ञ खचित ।
एकाग्र करून अंतःकरण । म्यां जें केलें तपश्चरण ।
प्रत्यक्ष तूतें पूजिलें ॥ ६० ॥ आतां तुजसि हेचि विन
कोणेहि स्थितींत तुझी स्मृति । सांडून मातें न जावो
मग एक चाप आणविलें । जें कां पूर्वींच होतें ठेविलें ।
भाता आणीक बाण । खड्गहि मुनीनें केलें अर्पण । म
वारावयाची ॥ ६३ ॥ मग म्हणे, येथून कोस चार ।
गौतमीच्या तीरावर । स्थान आहे सुरम्य ॥ ६४ ॥ नां
त्वां जगजेठी । सुखें काळ क्रमूनि शेवटीं । अवतार क
अगस्तिवचन । संतुष्ट जाहला रघुनंदन । मग निघाला
पथानें ॥ ६६ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्य
लीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ६७ ॥ श्रीराम ॥

फळास पावले ये वेळीं ॥ ५९ ॥
याचेंचि फळ हें पावलों जाण ।
ती । माझ्या हृदयीं करीं वसती ।
॥ ६१ ॥ ऐसें सुंदर स्तवन केलें ।
रामासाठीं महेंद्रें ॥ ६२ ॥ तैसेच
गुती केली ती आठवण । भूभार
गेलिया लागेल वन सुंदर । तेथ
र तयाचें पंचवटी । तेथ राहावें
र्य करावें ॥ ६५ ॥ मग तें ऐकोन
करीत गमन । मुनीनें दाविल्या
वी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहि-
२१ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय २२ वा, लक्ष्मणोपदेश.

श्रीराम ॥ यापरी अगस्तीचें स्थान । सांडूनि करूं लागतां गमन । कांहीं एक मार्ग

क्रमून । गेले श्रीराम जेथवां ॥ १ ॥ तईं जैसें गिरीचें शिखर । तैसें प्रचंड ज्य शरीर।
ऐसा जटायू पक्षिवर । मार्गीं तेणें पाहिला ॥ २ ॥ तयीं तो वाहूनि चमत्कार लक्ष्म-
णास बोले श्रीरघुवीर । धनुष्यबाण आणी सत्वर । राक्षस आहे पुढारां ॥ ३ नाना
मुनींच्या पवित्र देहां । येणें करून टाकिलें स्वाहा । आणि पसरला आहे पहा नेर्भय-
पणानें ये स्थळीं ॥ ४ ॥ तयास उडावितों एके बाणीं । ऐसें वचन ऐकतां क्षण भय-
भीत होवोनि अंतःकरणीं । जटायू बोले राघवा ॥ ५ ॥ दशरथ-तनया श्रीरघुवी । मज-
वरी न सोडी बापा शर । मी त्वत्पित्याचा मित्र थोर । वृद्ध गृध्र जटायू ॥ ६ तेचि
मैत्री स्मरून आतां । तुझ्याहि साधीन कांहीं हिता । तुम्ही तिघेही राहूं जाता पंच-
वटीतें ये वेळीं ॥ ७ ॥ तेथ प्रसंगीं दोघेजण । वनास जातां मृगयेकारण । मी सीतेचें
संरक्षण । आश्रमीं करीन प्रयत्नें ॥ ८ ॥ तंव ते गृध्राचे बोल ऐकून । राघवें णितलें
स्नेहें करून । बारे उचित तुझें वचन । अवश्य ऐसेंच करीं तूं ॥ ९ ॥ मग व ं मार्ग
क्रमून । सीता लक्ष्मण रघुनंदन । गौतमीतीरास पोंचले जाऊन । पंचवटीचे ठकाणीं
॥ १० ॥ तंव सर्वांही दर्शन होतां । प्रेमें वंदिली गौतमी सरिता । मग आपुल्या वासा-
करितां । स्थान एकांतीं पाहिलें ॥ ११ ॥ जेथील शोभा अवलोकितां । अतं संतोष
व्हावा चित्ता । आणि जे स्थळीं निवास करितां । बळेंचि आरोग्य शरीरा ॥ १ ॥ जेथ
कदंबादि वृक्ष भोंवतीं । आम्र फणसहि दाटूनि असती । आणि अन्य जनांची गती ।

जेथ सहसा घडेना ॥ १३ ॥ ऐसें एक सुरम्य स्थान । उत्तर-तीरास संपादून । तेथ निर्माण केलें सदन । बंधुद्वयें स्वयेंचि ॥ १४ ॥ मग तेथ राहती सकळ । सुखाचि कारिती सर्वकाळ । एकेंचि चित्तें राहतां केवळ । स्वर्गचि होय मही ही * ॥ १५ ॥ गौतमीच्या पात्रीं जाऊन । नित्य तिघांहीं करावें स्नान । सीतेनें आपुलें गमनागमन । मधून दोघांच्या करावें ॥ १६ ॥ त्यावरी लक्ष्मणें जावें वनीं । यावें कंदमूळें घेउनी । मग तीं रामसीतेस अर्पूनी । जळचि सेवावें आपणें ॥ १७ ॥ रात्रौ घेऊनि धनुष्यबाण । रक्षणीं धरावें सावधपण । यापरी श्रीरामसेवे कारण । तनुमनेसीं झिजावें ॥ १८ ॥ तंव एकदां श्रीरघुनाथ । एकांतीं बैसला असतां तेथ । लक्ष्मणें ऐसें परम विनीत । होऊन पुसिलें तयातें ॥ १९ ॥ म्हणे जी देवा सीतारमण । मजसि एवढें करवीं श्रवण । मोक्ष व्हावया मुख्य कारण । कोणतें इया जीवातें ॥ २० ॥ अनुभव कैचा, ज्ञान कैचें । भक्ति कैची, वैराग्य कैचें । एतुलें मजसि आपुल्या वाचे । सांगून देईं दयाळा ॥ २१ ॥ तंव तयास बोले रघुवीर । हे तंव अत्यंत गूढ विचार । परी यांचिया योगें सत्वर । निरास होतो श्रमाचा ॥ २२ ॥ म्हणोनि मी तुझ्या प्रश्नानुसारें । तुजसि सकळ सांगतों बा रे । श्रवण कारितां परम आदरें । चित्त देवोनि रहावें ॥ २३ ॥ विसरोनी आपुली स्वरूपस्थिती । मी तों देहचि मानणें चित्तीं । हेचि माया जाणिजे निश्चितीं । हेचि संसारीं गोविते ॥ २४ ॥ विक्षेप आणखी आवरण । ऐसीं मायेचीं रूपें जाण । त्यांत विक्षेप आहे कारण । जग निर्माण कराया ॥ २५ ॥

दुज्या आवरणागें करून । विलीन होतें स्वरूपज्ञान । ऐसी राहिली आहे भरून । माया शक्तिच सर्वत्र ॥ २७ ॥ ज्यापरी पाहूं लागतां दोर । भ्रमें भासतो सर्पाकार । तैसाचि हा सर्व जगदाकार । भ्रमेंचि भासे स्वरूपीं * ॥ १८ ॥ म्हणोनि शुद्ध स्वरूपविचार । जो कां अंतरीं पाहील नर । तयास कांहींच नाहीं भार । मिथ्यारूपें जगाच्या ॥ २९ ॥ जें जें दिसतें, होतें श्रुत । तें तें मिथ्याच आहे निश्चित । जैसें स्वप्न होतें प्रतीत । अथवा राज्य मनींचें ॥ ३० ॥ इया संसार वृक्षाचें मूळ । देहसंबंध एकाचि केवळ । देहेंचि एकें जोडती सकळ । वंधनें दारासुतांचीं ॥ ३१ ॥ सांडितां देहादिकांचा मळ । आत्मा सदैव राहे निर्मळ । म्हणोनि देहेंचि आलें बळ । संसारवृक्षीं जाणिजे * ॥ ३२ ॥ स्थूल भूतांपासोनि देह । आकार पावे निःसंदेह । हेंचि अहंकाराचें गृह । यांतेंचि क्षेत्र बोलती ॥ ३३ ॥ बुद्धि इंद्रियें आणि मन । यांत चैतन्य प्रतिबिंबून । स्थूल सूक्ष्म भूतें धरून । देहा क्षेत्र म्हणावें ॥ ३४ ॥ इया सर्वांपासून जीव । भिन्नचि आहे जाण सदैव । इया ज्ञानालागीं उपाय । एक एक सांगतां ॥ ३५ ॥ लोकीं आपुला व्हावा मान । ऐसी वांछा दूर करून । आपुलें जें जें सद्वर्तन । तें तें झांकून असावें ॥ ३६ ॥ तैसीच आपुली कांहीं करणी । लागेल कोणाचे अंतःकरणीं । म्हणोनि आपुली देह-वाणी । सांभाळावी सदैव ॥ ३७ ॥ कोणी कांहीं बोललें उणें । तरी तें साहावें शांतपणें । आणि सर्वत्र सम वर्तणें । अंतःकरणापासुनी ॥ ३८ ॥ शरीर वाणी आणि मन । याहीं परम आदरेंकरून ।

श्रीसद्गुरूंचें चरणसेवन । करीत राहावें सदैव ॥ ३९ ॥ तैसेंच इंद्रियांसहित मन । नित्य ठेविजे निज-आधीन । आणि निवटावी चित्तांतून । विषयसुखाची वासना ॥ ४० ॥ सांडून अहंकाराची वाट । विचार हाचि पहावा नीट । कीं हें दुःख कैसें दाट । भरून राहिलें जगीं या ॥ ४१ ॥ जन्मकाळींचे केउते शिण । कैसें दुःखद बाळपण । आणि पुढेंहि आहे दारुण । बार्धक्य कैसें अघोर ॥ ४२ ॥ म्हणोनि स्त्रीसुत आणि धन । यांतून पूर्ण काढावें मन । आणि इष्टानिष्टागमन । समाचि मानीत रहावें * ॥ ४३ ॥ सर्वांतर्यामीं आत्माराम । तोचि आपुला सुखविश्राम । ऐशाचि निश्चयें त्याचें प्रेम । उदंड जोडून ठेवावें * ॥ ४४ ॥ पवित्र रम्य आणि निर्जनें । ऐसीं सेवावीं तीर्थस्थानें । आणि संसारीं रंगले मनें । संबंध सोडावा तयांचा ॥ ४५ ॥ व्हावया आत्मस्वरूपज्ञान । नानापरीचे यत्न करून । वेदान्ततत्त्वाचें श्रवण मनन । एकाग्रचित्तें करावें * ॥ ४६ ॥ ऐशा साधनांमाजी मन । गढून राहतां रात्रंदिन । तरी मग स्वरूपाचें ज्ञान । तेणेंचि जोडेल अवश्य ॥ ४७ ॥ देह इंद्रियें प्राण मन । बुद्धि अहंकार यांच्याहून । आत्मस्वरूप चैतन्यघन । वेगळें आहे सर्वथा ॥ ४८ ॥ आत्मा सर्व मलांहीं रहित । ज्ञानरूपेंचि आहे स्थित । हेंचि चित्तीं होतां निश्चित । **ज्ञान** त्यातें बोलिजे ॥ ४९ ॥ मग तेंचि कोणीएक काळें । अंतरीं प्रत्यक्ष प्रतीत झालें । तेधवां तेंचि आहे बोलिलें । **विज्ञान** शब्दें जनांत ॥ ५० ॥ आत्मा व्यापून राहे सकळ । चैतन्य-आनंद-रूप केवळ । त्यातें स्पर्शाया नाहीं बळ ।

कोणेकाहि विकारा ॥ ५१ ॥ त्याचिया अंगीं बुद्ध्यादिक । उपाधि स्पर्शू न शके एक । क्षयवृद्ध्यादि भाव अनेक । तेहि त्यातें नातळती ॥ ५२ ॥ तोचि आपुले प्रकाशावरी । देहादींतें प्रकाशित करी । आणि स्वयें अंतराअंतरीं । गूढ रूपानें राहतो ॥ ५३ ॥ तोचि वर्तलो एकीएक । तेथ लेशेंहि न ये आणिक । सद्रूप आणि चिद्रूप देख । हेंचि लक्षण तयाचें ॥ ५४ ॥ सकळ संबंधांहीं वर्जित । स्वप्रकाश आणि साक्षीभूत । ऐसिया तयाची प्राप्ति होत । विज्ञानयोगें एकल्या ॥ ५५ ॥ म्हणोनि सद्‌गुरूची खूण । आणि शास्त्राचें निरूपण । यांहीं जीवाचें शिवपण । शोधून घ्यावें अवश्य * ॥ ५६ ॥ मग ती जीवाची परमात्मता । विवेकें पूर्ण प्रतीत होतां। अविद्या कार्यकारणसहिता। तत्काळ पावे लयाला ॥ ५७ ॥ याचि अवस्थेतें जनीं। बोलती मोक्ष नामेंकरूनी । तो हा मोक्ष आत्मस्थानीं । नामेंचि सत्ता पावतो ॥ ५८ ॥ लक्ष्मणा, ऐसें मोक्षलक्षण । वैराग्य-ज्ञानविज्ञान-पूर्ण । तुज सांगून दिधलें जाण । तुझिया वांछेनुसारें ॥ ५९ ॥ परी जे माझिया ठायीं भक्ती । सांडोनि अन्य साधनें करिती । तयांस ह्या पदाची प्राप्ती । दुर्लभ ऐसें जाणिजे ॥ ६० ॥ जैसें रात्रीस घेऊन दीपा । पदार्थ शोधून घेणें बापा । तैसेंच जनांहीं स्वात्मरूपा । पाविजे भक्तिपथानें ॥ ६१ ॥ म्हणोनि मद्भक्तीचें कारण । सांगतों, तेंचि करी श्रवण । मद्भक्तांचीच संगति जाण । मद्भक्तीतें जन्मवी ॥ ६२ ॥ आणि माझिया सेवेकारितां । करावें एकादश्यादि व्रता । अन्य कोणीहि पर्व येतां । ऐसेंचि नियत राहावें ॥ ६३ ॥ माझिया

कथेचें होतां श्रवण । किंवा पट
धरावें ॥ ६४ ॥ सांडूनि नाना
श्रीराम नाम । प्रेमें गात राहावें
प्रेम । मग तें जडलिया प्रेम नि
रूपाचें ज्ञान । मग साक्षात ध्य
पावणें ॥ ६७ ॥ लक्ष्मणा, तुझि
लावितां बा रे । मोक्ष संनिध त
शिवतलें नाहीं जाण । तयास
आणि जयाचें अंतःकरण । मा
तत्वार्थ माझा एतुला * ॥ ७०
त्याचें सर्व अज्ञानबंधन । तुटून
प्रयत्नें संपादिती । त्यांचिया मो
कां योगी आणि विमल । अंतरीं
गेले माझिया ॥ ७३ ॥ तैसेंच उ
जनांचें सेवन । अवश्य जीवें कर
गाचें सेवन । तयास माझें स्वरू

कीं निरूपण । तेथ अत्यंत प्रेम-पूर्ण । होवोनि चित्त
चे काम । माझिया पूजनीं धरावा नेम । वरी माझेंच
६५ ॥ यापरी ठेवितां नित्यक्रम । अंतरीं भरेल माझें
म । शीघ्राचि वैराग्य जोडतें ॥ ६६ ॥ मागुती स्व-
दर्शन । यापरी विज्ञान संपादून । अवश्य मोक्षास
प्रश्नानुसारें । ऐसें निरूपण केलें सारें । एथ चित्त
या ॥ ६८ ॥ परी बा, जयाचें अंतःकरण । भक्तीस
ा तत्त्वार्थ श्रवण । होऊंच नेदी प्रयत्नें ॥ ६९ ॥
प्रेमें दाटलें पूर्ण । तयास अगत्यें करवीं श्रवण ।
या तत्त्वार्थाचें मनन । जो कां श्रद्धेनें करील जन ।
त्वरेनें ॥ ७१ ॥ आणि मद्भक्तांची संगती । जे कां
तसे हातीं । म्हणोनि सत्संग करावा * ॥ ७२ ॥ जे
ले सुशीतल । आणि भक्तीमाजी सर्व काळ । रंगून
स्वरूपज्ञान । तेंहि जेथें विराजमान । ऐसिया पुण्य-
* ॥ ७४ ॥ अंतरीं एकनिष्ठा धरून । कारितां सत्सं-
न । प्राप्त होईल निश्चयें ॥ ७५ ॥ ऐसें सर्वार्थ-पूर्ण

वचन । रामें बोलिलें लक्ष्मणालागुन । तयाचा ॥ ७६ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ७७ ॥

साधकें नाना प्रयत्नें करून । अनुभव घ्यावा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे श्रीराम ॥ २२ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय २३ वा, खरदूषण-वध

श्रीराम ॥ यापरी श्रीराम-सुमित्रासुत । ज्ञानवार्तांच्या आनंदांत । काळ क्रमिती सीतेसहित । पंचवटीचे संनिधीं ॥ १ ॥ तंव तया महा वनांतरीं । स्वेच्छया नाना रूपें धरी । बलिष्ठ एक दीर्घ-शरीरी । राक्षसी होती राहत ॥ २ ॥ तियेनें एकदां श्रीराम-पद । मार्गीं देखिलें सकल-सुखद । जयांत चिन्हें शोभती विशद । पद्म-वज्रांकुशादिकें ॥ ३ ॥ मग तयाच्या सौंदर्येंकरून । कामार्त जाहलें तियेचें मन । तंव ती तैशीच आश्रमस्थान । शोधीत आली पहाया ॥ ४ ॥ तेथ मदनाऐसा सुंदर । साक्षात देखिला श्रीरघुवीर । मग ती आणिक होऊनि आतुर । बोलूं लागली राघवा ॥ ५ ॥ अगा तूं कोण आणि कासया । निवास करिसी वनीं इया । जटा वल्कलें अंगीं ल्याया । कां रे आणिलें मनीं त्वां ॥ ६ ॥ मी ही रावणाची भगिनी । **शूर्पणखा** नामें करूनी । इच्छेनुसार रूपें धरोनी । संचारितसें वनीं या ॥ ७ ॥ मद्बंधु एक माझिया सवें । येथ राहतो **खर** या नांवें । मुनि-जनांतें

भक्षूनि राहावें। ऐसीच दीक्षा आमुची ॥ ८ ॥ रावणें आम्हांसि दिधलें वन । तेथ तूं आलासि गा कोठुन। यापरी ऐकोनि तियेचें वचन। श्रीराम बोले तियेला ॥ ९ ॥ म्हणे मी दशरथाचा सुत। राम नामें आहे विश्रुत। माझा हा बंधु सुमित्रासुत। भार्या सीता असे ही ॥ १० ॥ परी वो पुसाया माझें नाम। तुज आम्हांशीं काय काम। ऐसें तियेस पुसतां श्रीराम। राक्षसी बोले मागुती ॥ ११ ॥ अगा तूं होसी परमसुंदर। मजसि करितोसि कामातुर। म्हणोनि चाल येईं सत्वर। वनांत जाऊं क्रीडाया ॥ १२ ॥ तुझी ही कांति कैसी सतेज। मी तों सोडूंच न शकें तुज। म्हणोनि माझिया संगें आज। येईं आनंदें रमाया ॥ १३ ॥ तेधवां हांसोन श्रीरघुवीर। तियेस करिता झाला उत्तर। म्यां ही भार्या एकवार। पूर्वींच आहे पर्णिली ॥ १४ ॥ म्हणोनि सपत्नीचें दुःख। तुजसि भोगणें लागेल देख। मग कैचें वाटेल सुख। रमतां माझिया संगतीं ॥ १५ ॥ म्हणोनि मद्बंधु सुमित्रासुत। आश्रमीं बाहेर आहे स्थित। त्यासि घेवोनि जाईं वनांत। क्रीडेलागीं सुंदरी ॥ १६ ॥ तोचि तुझा होवोनि वर। शोभवील तुझें रूप सुंदर। म्हणोनि आतांचि जाऊनि सत्वर। त्याचि सुंदरा वरावें ॥ १७ ॥ तंव ती तैशीच लक्ष्मणाप्रती। जाऊनि म्हणे तूं होईं पती। भ्रात्राज्ञेनें माझिया संगतीं। चाल क्रीडाया एधवां ॥ १८ ॥ तंव तें तियेचें ऐकतां वचन। लक्ष्मण बोले तिजलागुन। सुंदरी, मी तों सेवा करून। राहतों तया प्रभूची ॥ १९ ॥ म्हणूनि मजसी करितां पती। दासीच होसी तूं संप्रती।

मग दास्य : तां अंगाप्रती । दुःख आ ोक केउतें ॥ २० ॥ म्हणून राजा राघवाप्रती ।
अवो तूं कर नि घेई पती । त्याचिया ंगें रमतां प्रीतीं । पूर्ण संतोष पावसी ॥ २१ ॥
तंव तें वच होतां श्रुत । राक्षसी क्रो ावली बहुत । मग तत्काळ आश्रमा-आंत । जाऊ-
नि बोले रा वा ॥ २२ ॥ अरे तूं कि र्थ ऐशा रीती । चाळवितोसि मजप्रती । आतां
तुझीच तुझि गिळोनी ॥ २३ ॥ ऐसें बोलोन विक्राळपणीं ।
धावली सीतेवरी तत्क्षणीं । तंव लक्ष्मणें नासिकीं कर्णीं । खड्गें तत्काळ छेदिली ॥ २४ ॥
तयीं मग फोडोनि हाक ोर । धावली जेथ होतां ख । मग ओरडूं लागली अनिवार ।
सर्वांग रक्तें नाहलें ॥ २ ॥ तंव तो पाहतां चमत्का । क्रोधें संतप्त झाला खर । म्हणे
गे कोणें मरणद्वार । स्वये चि उघडून घेतलें ॥ २६ ॥ कवणें विरूप केलें तुज । आतांचि
सांगोनि देईं मज । क्षण न लागतां तयास आज । व न धाडीन यमपुरीं ॥ २७ ॥ ते-
धवां राक्षसी बोले त्यासी । अरे या गौतमी-तीरापाशीं । श्रीराम सीतालक्ष्मणांनिशीं । ये-
ऊन आहे राहिला ॥ २८ ॥ तेणें सकळ दंडक वन । मुनींस ठेविलें निर्भय करून । तेणें-
चि माझे नाककान । लक्ष्मणाकरवीं छेदिले ॥ २९ ॥ म्हणोनि जरी म्हणविसी वीर ।
आणि बंधु अससी साचार । तरी तूं उभयांसी करीं ठार । श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ ३० ॥
तयांचें सेवीन एक रुधिर । नातरी सांडीन येथें शरीर । यापरी ऐकतां तियेचें उत्तर ।
खर अत्यंत क्षोभला ॥ ३१ ॥ मग तयानें अत्यंत घोर । चौदा सहस्र राक्षस वीर । धा-

डिले तत्काळ राघवावर । निःपात कराया कारणें ॥ ३२ ॥ तैसाचि चालला खर आपण ।
संगें त्रिशिरा आणि दूषण । नाना शस्त्रास्त्रीं निपुण । युद्धार्थ वेगें चालले ॥ ३३ ॥ तयां-
चा कल्लोळ श्रवणीं येतां । श्रीराम म्हणे सुमित्रासुता । राक्षस येती वाटतें आतां । मज-
सी युद्ध कराया ॥ ३४ ॥ तरी तूं सीतेस घेऊन त्वरें । गुहेंत जाऊन राहणें बरें । मी
हे राक्षस आपुल्या शरें । ठार करितों रणीं या ॥ ३५ ॥ आणीक कांहीं नव योजना ।
तुवां न आणावी आपुले मना । सत्वर येथून करीं गमना । आण माझी तुजला ॥ ३६ ॥
तईं तें मानून श्रीरामवचन । सीतेस घेऊन वेगें करून । लक्ष्मणें एक गुहेचें स्थान ।
अवलंबियेलें तेधवां ॥ ३७ ॥ मग कटी कसूनि रघुनाथें । स्कंधीं लाविले दोन भाते ।
मग जोडोनि धनुष्यातें । सिद्ध होऊनि राहिला ॥ ३८ ॥ तोंचि शस्त्रास्त्रें घेऊनि घोर ।
राक्षस पातले चौदा हजार । फेकूं लागले राघवावर । वृक्ष पाषाण उदंड ॥ ३९ ॥ तेधवां
रामें सोडोनि शर । तत्काळ पाषाण केले चूर । मग त्या सर्वांस केलें ठार । सहस्र एक
शरांहीं ॥ ४० ॥ मागुती सोडोनि तीव्र बाण । त्रिशिरा, खर आणि दूषण । भूमीस पाडून
न लगतां क्षण । स्वस्थ झाला श्रीराम ॥ ४१ ॥ ऐसा लोटतां अर्ध प्रहर । झाला सर्वांचा
संहार । मग लक्ष्मणें सीतेस सत्वर । राघवापाशीं आणिली ॥ ४२ ॥ तयीं ते पाहून
राक्षस मृत । लक्ष्मण जाहला सुविस्मित । सीताहि अंतरीं दाटूनि बहुत । प्रेमें आलिंगी
राघवा ॥ ४३ ॥ मग लागून शस्त्रप्रहार । व्रण जे जाहले अंगावर । त्यांतें पुसोनि सीतेनें

सत्वर । कष्ट हरिले प्रभूचे ॥ ४४ ॥ इकडे आपुल्य बंधूसहित । सकळ राक्षस जाहले मृत । पाहूनि राक्षसी चालली त्वरित । लंकापुरीस ते वेळां ॥ ४५ ॥ मग ती रावणाचिया सभेंत । पनिष जाहली आकंदत । आणि तत्काळ अंग टाकित । राक्षसेंद्राच्या पुढारां ॥ ४६ ॥ तयीं तें पाहतां दशानन । सो‍नि उठला सिंहासन । मग 'वत्से, ऊठ' म्हणोन । सां‍न करी तियेचें ॥ ४७ ॥ म्हणे सुंदरी तुजसि कोणीं । विरूप केलें सांगे झणीं । त्यास आतांचि येच क्षणीं । ठार करितों निर्धारें ॥ ४८ ॥ सांग, छळिलें कां सुरवरें । अथवा यमें वरुणें खरें । किंवा सांग दुष्टें कुबेरें । शीघ्रचि वधीन तयातें ॥ ४९ ॥ तेधवां राक्षसी म्हणे त्यातें । अहा रे षंढा मूढम‍ं । तूं तों कैसा आपणातें । राजा म्हणविसी कळेना ॥ ५० ॥ राज्यीं घडेल जी जी म‍त । ती ती तुज कळाया त्वरित । नाहीं ठेविले तुवां दूत । राज्य कारसी किमथ ॥ ५१ ॥ स्त्रियांचें करितां आराधन । गमाविसी मूढा सारा दिन । आणि करोनियां मद्यपान । धुंद राहशी सदैव ॥ ५२ ॥ खर, दूषण आणि त्रिशिरा । सकळिकांचा जाहला चुरा । चौदा सहस्र राक्षस वीरां । भूमीस पाडिलें राघवें ॥ ५३ ॥ आणि एवढा करूनि प्रळय । वनीं राहे तैसाच निर्भय । श्रीराम, दशरथाचा तनय । जनस्थानाचे प्रदेशीं ॥ ५४ ॥ तेणें सारेंचि माझें वन मुनींस निर्भय ठेविलें करून । परी हें कांहींच वर्तमान । तुजसि ठावें नसे कीं ॥ ५५ ॥ ऐसे तियेचे शब्द श्रवण । करितां विस्मय पावोनि रावण । म्हणे हा श्रीराम कैंचा कोण । सांग मजला

विस्तारें ॥ ५६ ॥ तेणें इतुकियांचा घात । कराया काय कारण होत । सांग, आतांचि जाऊन त्वरित । निःपात करितों तयाचा ॥ ५७ ॥ यापरी पुसतां दशानन । राक्षसी सांगे वर्तमान । अगा मी गौतमीतीरावरून । चाललें होतें एकदां ॥ ५८ ॥ तयीं जें पंचवटीचें स्थान । पूर्वींचें मुनिनिवास-सदन । तेथ राहिला आश्रम करून । श्रीराम तो म्यां पाहिला ॥ ५९ ॥ धनुष्य बाण घेवोनि करीं । उभा राहिला आश्रमद्वारीं । जटा वल्कलेंहि अंगावरी । शोभा देती सुरम्य ॥ ६० ॥ कनिष्ठ बंधु सुमित्रासुत । तोहि तैसाच संगतीं स्थित । वामांगीं परम शोभा देत । सुंदर भार्या त्याच ॥ ६१ ॥ ती तंव अत्यंत रूपवती । लक्ष्मीच ऐसी विलसे सती । पाहतां तियेच्या तुलनेप्रती । स्वर्गीं अप्सरा असेना ॥ ६२ ॥ अथवा गंधर्वांच्या नारी । तियेची पावूं न शकती सरी । जैशी नभींची चंद्रिका दुसरी । वनप्रदेशीं उदेली ॥ ६३ ॥ यापरी सौंद र्य अवलोकितां । तत्काळ माझिया आलें चित्ता । ऐसी त्रैलोक्यसुंदरी कांता । व्हावी आ ‍ुल्या रावणा ॥ ६४ ॥ म्हणोनि आणावयास तीतें । योजून जैं मी पुढें होतें । तेधवां रामेंचि छादिलें मातें । लक्ष्मणाकरवीं यापरी ॥ ६५ ॥ तयीं मी दुःखें आक्रंदत । र रापाशीं जावोनि त्वरित । सांगतां घडली सकळ मात । तोहि तत्काळ क्षोभला ॥ ६६ । मग तो घेऊन सारेचि असुर । धावोनि गेला राघवावर । परी त्या सर्वांस केलें ठार तत्काळ रामें पहा कीं ॥ ६७ ॥ अगा हा श्रीराम आणी मनांत । तरी हें जाळील सा चि जगत । ऐसेंचि मजासि संदेह

रहित । प्रतीत झालें ते वेळीं ॥ ६८ ॥ परी ती तयाची सुंदर जाया । तुजसी प्राप्त होईल सया । तरीच सार्थक जाणिजे इया । असुरकुळींच्या जन्माचें ॥ ६९ ॥ म्हणोनि कांहीं यत्न करून । तियेस तुवां यावें घेऊन । परी तूं बापा एक वचन । अंतरीं ठेवी अवश्य ॥ ७० ॥ साक्षात राघवाचें तेज । असह्याचि आहे जाण तुज । म्हणोनि रामास वंचोनि, काज । साधून घ्यावें आपुलें ॥ ७१ ॥ यापरी राक्षसीचें वचन । रावणें ऐकिलें देवोनि मन । मग बहुतां परी करून । गौरव केला श्वसेचा ॥ ७२ ॥ मग सांडूनि सभास्थान । गृहीं करिता झाला गमन । परी तेथही तयाचें मन । चिंता-व्याकुळ जाहलें ॥ ७३ ॥ खरादि माझे राक्षस घोर । कैसे राघवें केले चूर । पाहतां मनुष्य हा पामर । आणि जो एकाकी वनस्थ ॥ ७४ ॥ अहो हा माझा बंधु खर । केवढा बळी आणखी शूर । परी त्यातें-हि केलें ठार । कैसें येणें मानवें ॥ ७५ ॥ अथवा नोहेचि हा मानव । श्रीराम जाणिजे देवाधिदेव । पातला माझिया नाशास्तव । मनुष्यरूपानें भूवरी ॥ ७६ ॥ सुरांहीं साधून माझें वैर । प्रार्थिला हा श्रीलक्ष्मीवर । म्हणोनि अवतरलासे भूवर । रघूच्या कुळांत ये वेळीं ॥ ७७ ॥ म्हणोनि याचिया हस्तें मज । जरी मरण पातलें आज । तरी मी होणार महाराज । वैकुंठ-पुरीचा निश्चयें ॥ ७८ ॥ नातरी राक्षस-सिंहासन । मजसि आहेचि चिरं-तन । म्हणोनि आतांचि करूं गमन । युद्धाकारण राघवीं ॥ ७९ ॥ व्हावया रघुवीराची कृपा । भक्तीचा मार्ग नोहेचि सोपा । विरोधपथेंचि तत्काळ बापा । पावूं श्रीरामपदासी

॥ ८० ॥ ऐसेंच आपुल्या अंतःकरणी । तयानें निश्चित केलें झणीं । अहो हीं सकळ
सुखाची खाणी । नाना मार्गांहीं पावि ॥ ८१॥ पहा कीं रामचि परमेश्वर । ऐसें जाणू-
निही तो असुर । शोधूनि काढिता झ ला सार । युद्ध हेंचि तयासी ॥ ८२ ॥ जैसी श्रद्धा
आणि भाव । तैसा तैसा तयास उपाव । म्हणोनि युद्धचि राक्षसराव । योजिता झाला
स्वबुद्धया ॥ ८३ ॥ ऐसी अध्यात्मरामक था । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहि-
लीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ८ ४ ॥ श्रीराम ॥ २३ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय २४ वा, सुवर्णमृगहनन.

श्रीराम ॥ विरोधमार्गींच जाणें उचित । ऐसें अंतरीं होतां निश्चित । रावण विचारी
निज मनांत । कीं हें साधेल केउतें ॥ १ ॥ मग योजूनि कांहीं मनीं । उठ ा प्रभात
झाली पाहुनी । आणि तैसाच वेगेंकरूनी । रथ सिद्ध करीतसे ॥ २ ॥ मागुती आरूढ
होऊनि वरी । मार्गीं रथ चालवी सत्वरीं । तयीं तो मारीचाचे घरीं । जाऊन पोंचला
क्षणार्धें ॥ ३ ॥ तंव तो मारीच मुनींच्या परी । वल्कलें लेवूनि अंगावरी । जटा हे धारण
करी शिरीं । आणि ध्यात हरीतें ॥ ४ ॥ परमात्मा जो लक्ष्मीकांत । गुण आव र यांहीं
राहित । कीं जो स्वयें स्वस्वरूपांत । नाना आकार भासवी ॥ ५ ॥ ऐशिया पर ात्म्याचें

ध्यान । करितां मारीचाचें मन । सांडून सकळ संकल्पवन । एकाग्र होऊनि राहलें ॥ ६ ॥ मागुती होतां सावधान । तेणें केलें अवलोकन । तंव तो देखिला दशानन । गृहास आला आपुले ॥ ७ ॥ मग परम आदरें करून । तयास स्वासनीं बैसवून । पुसून कुशल वर्तमान । मारीच म्हणे तयातें ॥ ८ ॥ अहो जी एकाकी रथांतून । किमर्थ केलें आगमन । किमर्थ आजि आपुलें वदन । चिंतामग्न जाहलें ॥ ९ ॥ सांगे आपुलें इष्ट काज । मी तें साधून देईन सहज । परी तें केव्हांहि महाराज । नीतीस सांडून नसावें ॥ १० ॥ सेवूनि अन्यायाचा पथ । पाप सांठवावें बहुत । हें तों सर्वथा नोहे उचित । विचारवंतां आपणां * ॥ ११ ॥ यापरी मारीचाचें वचन । श्रवण करितां दशानन । म्हणे म्यां केलें आगमन । किमर्थ तें हें सांगतों ॥ १२ ॥ अयोध्यादेशीं श्रीदशरथ । नामें नृप एक राज्य करित । तयाचा श्रीराम नामें सुत । शौर्यें विख्यात भूवरी ॥ १३ ॥ तयास तयाच्या वृद्ध तातें । धाडिलें वनीं राहावयातें । म्हणोनि तो आज पंचवटीतें । येऊन आहे राहिला ॥ १४ ॥ संगें लक्ष्मण तयाचा भ्राता । तैसीच तयाची भार्या सीता । जियेचें सौंदर्य अवलोकितां । रतीस लज्जा येतसे ॥ १५ ॥ तयानें माझे राक्षस-वीर । निमित्तावांचूनि केले ठार । आणि प्रत्यक्ष माझा खर । भ्राताहि तेणें मारिला ॥ १६ ॥ माझी शूर्पणखा भगिनी । नाकीं कानीं शस्त्रें छेदुनी । अरे हा दुष्ट निर्धास्त वनीं । नांदत आहे पहा कीं ॥ १७ ॥ म्हणोनि तयाची भार्या सीता । आश्रमामाजी एकली असतां । हरून आ-

णें आहे आतां । तुझिया साह्यें करोनी ॥ १८ ॥ तुवां होवोनि मृग सुंदर । आश्रमापासून श्रीरघुवीर । लक्ष्मणासहित न्यावा दूर । मग म्यां सीतेस हरावें ॥ १९ ॥ यापरी माझें मनोगत । सिद्धीस पाववून मग त्वरित । बा, तूं येऊन राही निवांत । इये आपुले आश्रमीं ॥ २० ॥ ऐसें बोलतां लंकानाथ । मारीचें जेधवां केलें श्रुत । तयीं तो अंतरीं आश्चर्यचकित । होवोनि बोले तयातें ॥ २१ ॥ गा हा सर्वनाशाचा पथ । तुजसि कवणें केला सूचित । तुझा तो वैरीच जाण खचित । तुझिया नाशातें इच्छितो ॥ २२ ॥ अरे या रघुनाथाचें तेज । पूर्वींच प्रत्यया आलें मज । तयाची स्मृति होतांहि आज । चित्त भयभीत होतसे ॥ २३ ॥ कौशिक-यज्ञाचें संरक्षण । कराया हाचि सीतारमण । येऊन आम्हांसवें दारुण । युद्ध करिता जाहला ॥ २४ ॥ तेधवां बालचि असून तेणें । मजसि फेकूनि एकेंचि बाणें । सागरीं नेवोनि टाकिलें क्षणें । शतयोजन-प्रदेशीं ॥ २५ ॥ तैंहून माझें अंतःकरण । भयेंचि व्यापिलें आहे पूर्ण । घडीघडी होवोनि रामस्मरण । तोचि सर्वत्र भासतो ॥ २६ ॥ एकदां याचि वैरा स्मरुनी । पुनः मी गेलों दंडक-वनीं । मृगाचें सुरम्य रूप धरोनी । कित्येक असुरांसमेत ॥ २७ ॥ परी तत्काळ सोडूनि शर । तेणें विंधिलें माझें अंतर । आणि समुद्रामाजी सत्वर । फेकूनि दिधलें पुनश्च ॥ २८ ॥ तेव्हांपासून घेऊनि धाक । येथ येवोनि राहिलों देख । अंतरीं सदैव रघुनायक । दाटोनि बैसला, ढळेना ॥ २९ ॥ म्हणोनि ऐसा माझिया पाठीं । लागला आहे हा जगजेठी ।

तेणें आणीक संसारगोष्टी । कांहींच एक सुचेना ॥ ३० ॥ राजा, रान, राणी, रात । यापरी कांहींहि होतां श्रुत । तत्काळ चित्त होतें शंकित । राम आला म्हणोन ॥ ३१ ॥ ऐसा लागून राम-ध्यास । सर्व कार्यांचा झाला नाश । निद्राकाळींहि माझे मनास । राम हा सोडूं शकेना ॥ ३२ ॥ तुज काय सांगावें बहुत । स्वप्नामाजीहि दृष्टीस येत । मग दचकून व्हावें जागृत । ऐसें चाललें प्रत्यहीं ॥ ३३ ॥ म्हणोनि रे तुवां लंकानाथें । न जावें ऐशा अनिष्ट पथें । गृहास परतावें, हेंच येथें । तुझिये हिताचें जाणिजे ॥ ३४ ॥ अगा हें राक्षसांचें कुल । चालत आलें जें दीर्घकाळ । तयाच्या विनाशाची वेळ । आणूं नये तुवां ही ॥ ३५ ॥ व्हावया तुझें परम हित । मी ही सांगत आहें मात । म्हणोनि सांडूनि शंका किंत । चित्तांत घेईं विवेकें ॥ ३६ ॥ सोडूनि विरोधाची मती । प्रेमेंचि सेवी सीतापती । इया करुणेच्या मेघाप्रती । भक्तिच एक जिंकिते * ॥ ३७ ॥ इया प्रसंगाची मात । मजासि पूर्वींच आहे श्रुत । कीं, श्रीहरीतें आदियुगांत । प्रार्थना केली विधीनें ॥ ३८ ॥ कीं जी देवा भूलोकावरी । अवतीर्ण होईं नर-शरीरीं । आणि भूभार दूर करीं । दशाननातें वधूनी ॥ ३९ ॥ म्हणोनि विधीची ही प्रार्थना । देवाधिदेवें आणूनि मना । तुजसि पाववावया निधना । अवतार घेतला असे हा ॥ ४० ॥ अरे हा श्रीराम नोहे नर । प्रत्यक्ष जाणिजे लक्ष्मीवर । भूभार सर्व कराया दूर । वनीं येऊन राहिला ॥ ४१ ॥ म्हणून बा रे लंकानाथा । आतां न लागे आणिक पथा । सुखेंचि आपुले गृहीं सर्वथा । जाऊन

राही ये वेळीं ॥ ४२ ॥ तेधवां बोलला राक्षसवर । अरे हा परमात्मा श्रीरघुवीर । माझिया वधार्थ भूमीवर । अवतीर्ण झाला असेना ! ॥ ४३ ॥ तरी तो आपुलें मनोगत । सिद्धीस नेईल हें निश्चित । म्हणून हेंचि आतां उचित । भार्या त्याची हरावी ॥ ४४ ॥ येथ जाईल माझा प्राण । तरी मी पावेन पद निर्वाण । नातरी श्रीराम पावतां मरण । सेवीन सीता सुखानें ॥ ४५ ॥ म्हणोनि मारीचा तुझें मत । वायांचि, ऐसें जाण येथ । आतां उठोनि बा रे त्वरित । लागे कार्यास माझिया ॥ ४६ ॥ घेऊनि मृगाचें रूप रुचिर । आश्रमापासून श्रीरघूवीर । बंधूसमवेत नेईं दूर । नलगे वृथा कथा ही ॥ ४७ ॥ आतां आणिक कांहीं मात । सांगून आड येशील येथ । तरी हें खड्गचि मस्तकांत । घालीन तुझ्या निश्चयें ॥ ४८ ॥ तयीं तें वचन होतां श्रुत । मारीच पाहे अंतरांत । कीं मज वधील सीताकांत । तरी संसारीं नये मी ॥ ४९ ॥ परी या दुष्टाचिया हातीं । जरी पावेन मरणगती । तरी मज नरकाचीच प्राप्ती । होणार हें तों निश्चयें ॥ ५० ॥ म्हणोनि श्रीरामकरीं निधन । तेणें आपणा स्वीकारून । रावणाचें तें आज्ञावचन । अंगीकारिलें ते वेळीं ॥ ५१ ॥ मग ते दोघेहि रथीं बसून । पावले रामाचें आश्रमस्थान । मग मारीच मृग बनून । वनीं संचारूं लागला ॥ ५२ ॥ अंगीं सुरम्य सुवर्णकांती । वरी रौप्यबिंदु शोभती । तैशींच शृंगेंही चमकतीं । रत्नाऐशीं सतेज ॥ ५३ ॥ मणि जडिले ऐसे खुर । नयन नीलाऐसे रुचिर । आणि सर्वही शरीरावर । विद्युत्प्रभा साजिरी ॥ ५४ ॥ ऐसा सकळहि अंगें करून । मृग तो अत्यंत शोभाय-

मान । सीतेचें आकर्षावया मन । धांवे आश्रमाभोंवतीं ॥ ५५ ॥ धांवतां मध्येंच व्हावें स्थिर । क्षणैक यावें सीतेसमोर । पुनश्च भय पावोनि दूर । धांवूनि जावें त्वरेनें ॥ ५६ ॥ यापरी सीतेचें अंतःकरण । मोहून घ्यावयालागीं पूर्ण । खळ तो होवोनि मायाहरिण । वनीं संचारूं लागला ॥ ५७ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ५८ ॥ श्रीराम ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय २५ वा, सीताहरण.

श्रीराम ॥ इकडे दशाननाची मती । ध्यानीं आणून सीतापती । बोलतां झाल सीतेप्रती । प्रिये हें ऐक रहस्य ॥ १ ॥ कीं हा भिक्षूचें रूप धरून । आश्रमीं येईल दशानन । तरी तूं पावोनि अंतर्धान । अग्नींत अदृश्य राहावें ॥ २ ॥ आश्रमीं ठेवूनि आपुले छाये । एक वर्ष क्रमावें प्रिये । मागुती प्रकट होइजे स्वयें । रावणवध झालिया ॥ ३ ॥ मग तें वचन होतां श्रुत । सीताहि तैसेंच आचरत । आश्रमीं छायाच करूनि स्थित । अदृश्य होवोनि राहिली ॥ ४ ॥ मग ती छायारूपाची सीता । मृगास पाहूनि संचारतां । प्रेमें विनयें होवोनि युता । बोले आपुल्या प्रियातें ॥ ५ ॥ म्हणे जी पहा हो मृग सुंदर । निर्भय करीत वनसंचार । अंगींचा सुवर्णवर्ण रुचिर । नेत्र ओढून घेतसे ॥ ६ ॥ म्हणून

मान । सीतेचें आकर्षावया मन । धांवे आश्रमाभोंवतीं ॥ ५५ ॥ धांवतां मध्येंच व्हावें स्थिर । क्षणैक यावें सीतेसमोर । पुनश्च भय पावोनि दूर । धांवूनि जावें त्वरेनें ॥ ५६ ॥ यापरी सीतेचें अंतःकरण । मोहून घ्यावयालागीं पूर्ण । खळ तो होवोनि मायाहरिण । वनीं संचारूं लागला ॥ ५७ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ५८ ॥ श्रीराम ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय २५ वा, सीताहरण.

श्रीराम ॥ इकडे दशाननाची मती । ध्यानीं आणून सीतापती । बोलतां झाला सीतेप्रती । प्रिये हें ऐक रहस्य ॥ १ ॥ कीं हा भिक्षूचें रूप धरून । आश्रमीं येईल दशानन । तरी तूं पावोनि अंतर्धान । अग्नींत अदृश्य राहावें ॥ २ ॥ आश्रमीं ठेवूनि आपुले छाये । एक वर्ष क्रमावें प्रिये । मागुती प्रकट होइजे स्वयें । रावणवध झालिया ॥ ३ ॥ मग तें वचन होतां श्रुत । सीताहि तैसेंच आचरत । आश्रमीं छायाच करूनि स्थित । अदृश्य होवोनि राहिली ॥ ४ ॥ मग ती छायारूपाची सीता । मृगास पाहूनि संचारतां । प्रेमें विनयें होवोनि युता । बोले आपुल्या प्रियातें ॥ ५ ॥ म्हणे जी पहा हो मृग सुंदर । निर्भय करीत वनसंचार । अंगींचा सुवर्णवर्ण रुचिर । नेत्र ओढून घेतसे ॥ ६ ॥ म्हणून

धरून आणून तया । मजसी द्या जी क्रीडावया । यापरी बोलतां श्रीरघुराया । मानलें
वचन तियेचें ॥ ७ ॥ मग तो घेऊनि धनुष्यबाण । बंधूस बोलला, गा लक्ष्मण । मी हा
धराया हेमहरिण । वनांत आहें चाललों ॥ ८ ॥ येथ एकली आहे सीता । माझी प्राण-
प्रिया वनिता । म्हणून तियेच्या रक्षणाकरितां । तुवां सावध असावें ॥ ९ ॥ इया अर-
ण्यामाजी घोर । राक्षस फिरती वारंवार । म्हणोनि येथ क्षणहि भर । दुर्लक्ष होऊं न द्यावें
॥ १० ॥ तेधवां लक्ष्मणें बोलिलें वच । अहो हा नोहेचि हरिण साच । मृगाच्या रूपें
दुष्ट मारीच । वनीं फिरत असे हा ॥ ११ ॥ तैं राम म्हणे असेल असुर । तरी जाऊनि
करितों ठार । नातरी क्रीडेलागीं सुंदर । मृग होईल प्रियेतें ॥ १२ ॥ म्हणोनि जातोंचि
आतां वनीं । मृगास येथ आणितों धरुनी । तुवां नाना प्रकारें करोनी । सीतेचें रक्षण
करावें ॥ १३ ॥ ऐसें सांगून सीतारमण । वेगेंचि गेला धराया हरिण । जो कां सकळ-
कामपूर्ण । मायातीत ईश्वर ॥ १४ ॥ अहो हें कैसें भाग्य थोर । भक्तानुकंपी परमेश्वर ।
चालला मृगामागें सत्वर । भक्तकाजाचे कारणें ॥ १५ ॥ जो कां विमल, विकाररहित ।
चिद्रूप परमात्मा निश्चित । तो हा कांतारीं धांव घेत । मृग आणूनि द्यावया ॥ १६ ॥
नातरी इया परमात्मयातें । सकळ काम-परिपूरितातें । आणीक कोणतें कार्य होतें ।
सीतेशीं अथवा मृगाशीं ॥ १७ ॥ असो, तो मायामृग सुंदर । धावे संनिध आणखी दूर ।
क्षणैक येवोनि दृष्टीसमोर । सवेंचि अदृश्य होतसे ॥ १८ ॥ यापरी दावोनि माया-

लीला । नेतां रामास दूरांतराला । चित्तीं जाणोनि कपटकला । राघवें बाणें विंधिलें ॥ १९ ॥ तंव हा लक्ष्मणा धांवें झणीं । मी येणें पाडिलों धरणीं । यापरी बोलोनि रामवाणी । अंग टाकिलें तयानें ॥ २० ॥ तयीं मृगाचा मिथ्याकार । सांडूनि प्रगटिलें रक्षःशरीर । आणि पसरला भूमीवर । रुधिर वदनीं चाललें ॥ २१ ॥ तेधवां तयाचे देहांतून । तेज एक तें वेगें निघून पाहत असतांचि सारे जन । राघवा-अंगीं मिळालें ॥ २२ ॥ अहो जयाचें नामस्मरण भावें कीजेल पावतां मरण । तरी तो स्वरूपीं पाविजे जाण । अज्ञ जीवहि असोनि ॥ २३ ॥ मग तयाची प्रत्यक्ष मूर्ती । ठेवूनी आपुल्या नयनांपुढती । मरण पावलिया सुराप्रती । गति कायसी वदावी ॥ २४ ॥ परी तें करितां अवलोकन । विस्मित जाह देव-जन । म्हणती अहो हा पापी दुर्जन । मुनिहिंसक राक्षस ॥ २५ ॥ तयानें श्रीर [illegible]-स्वरूपांत । पावावें हें नवल बहुत । अथवा महिमा हा अद्भुत । रघुराया-च्या कृपेच ॥ २६ ॥ पूर्वीं जेधवां श्रीरामबाण । लागून विंधिलें अंतःकरण । तैंहूनि श्रीराघवाचें स्मरण । अखंड जडलें तयातें ॥ २७ ॥ याचि भयें स्त्री-पुत्रादिक । उपाधि सांडोनियां [illegible]कलिक । अंतरीं हा एक रघुनायक । ध्यात राहिला सदैव ॥ २८ ॥ तेणें आधींच प[illegible] पूत । वरी अंतींहि श्रीरघुनाथ । सुरम्य मूर्तीस अवलोकित । प्राण सोडिता जाहला ॥ [२]९ ॥ मग राघवीं मिळावया । आणिक काय व्हावें तया । म्हणोनि अखंड स्मरणेंचि [illegible] । सकळ मंगळ वरावें ॥ ३० ॥ द्विज असो कीं राक्षस दुष्ट । पातकी

: आणिक धर्मभ्रष्ट । अंतीं रामास पावेल स्पष्ट । स्मरणमात्रेंचि तयाच्या* ॥ ३१ ॥ यापरी बोलून परस्पर । स्वर्गास गमन करिती सुर । मागुती विचारी श्रीरघुवीर । कीं हें कैसें वर्तलें ॥ ३२ ॥ खळें या माझ्याचऐशी वाणी । बोलून दिधली हांक झणीं । परी ती पावतां प्रियेच्या श्रवणीं । कैसें होईल कळेना ॥ ३३ ॥ ऐसा होवोनि चिंतातुर । तेथून परतला श्रीरघुवीर । इकडे आश्रमामाजी तोंवर । वृत्त ऐसें वर्तलें ॥ ३४ ॥ वनींची हाक होतांचि श्रुत । सीता दचकली अकस्मात । मग लक्ष्मणालागीं बोलत । ऐसें जाऊन तेधवां ॥ ३५ ॥ अहो जी धावा धावा त्वरित । नाथांस खळें या पीडिलें खचित । वनींची हाक आतांचि श्रुत । होत आहे पहा ही ॥ ३६ ॥ तंव तो बोलला सुमित्रासुत । हें रामवाक्य नोहे खचित । मारीच राक्षस होतां मृत । गर्जिन्नला असे हा ॥ ३७ ॥ देवाधिदेव रघुनंदन । कोपतां त्रिलोकी करील दहन । देवी, तो हें दीनवचन । बोलेल कोण्या निमित्तें ॥ ३८ ॥ तेधवां क्रोधें सुमित्रासुता । पाहोन बोलूं लागली सीता । तत्काळ तियेच्या नेत्रप्रांता । आसवें येऊन ठाकलीं ॥ ३० ॥ म्हणे तूं होसी परम कपटी । तुझिया हेंचि आहे पोटीं । कीं या रघुनाथाला संकटीं । ऐसेंच गोंवावें एकदां ॥ ४० ॥ रघुनाथाचा कराया घात । भरतें तुज धाडिलें खचित । स्वयें तूं इच्छिसी अंतरांत । हरून न्याया मजलागीं ॥ ४१ ॥ परी तूं अंतरीं ठेवी खूण । कीं मी सांडीन आपुला प्राण । परी तुझिये हातास जाण । न ये कल्पांतीं निश्चयें ॥ ४२ ॥ अगाई ऐसें कौटिल्य थोर । जाणूं न शकला श्रीरघुवीर । कीं

हा संगतीं पातला चोर । भार्या चोरून न्यावया ॥ ४३ ॥ परी ही राघवाची प्रिया । आणिकां स्पर्शेल हें तों वायां । राघवावांचून देहा इया । कोण स्पर्शू शकेल! ॥ ४४ ॥ ऐसें बोलोनिया ती त्वरें । मस्तक पिटूं लागली करें । आणि तैशीच मुक्त स्वरें । रोदन करूं लागली ॥ ४५ ॥ तंव ते तियेचे शब्द दुर्धर । ऐकतां उद्विग्न होऊनि थोर । लक्ष्मणें आपुलें कर्णद्वार । झांकून घेतलें करांहीं ॥ ४६ ॥ अत्यंत करपला अंतःकरणीं । मग तो सीतेस बोले झणीं । गांजिसी व्यर्थ वो चांडाळणी । ऐशिया वचनीं मला तूं ॥ ४७ ॥ धिक् धिक् ऐशा तुजकारणें । जी तूं बोलसी अनार्यपणें । नाशास पावसी ऐशा गुणें । हेंचि भाकित ययाचें ॥ ४८ ॥ ऐसें बोलोन, वनदेवींतें । सांगून तियेस संभाळण्यातें । परम दुःखें सुमित्रासुतें । गमन केलें वनासी ॥ ४९ ॥ मग तो समय पाहून उचित । रावण तेथ पातला त्वरित । संन्याशाच्या वेषें, करांत । घेऊन दंडकमंडलू ॥ ५० ॥ मग तयास अवलोकितां । आदरें नमस्कारी सीता । आणि आणून देई स्वतां । कंदमूलादि तयातें ॥ ५१ ॥ मग म्हणे जी मुनि-प्रवरा । सेवूनि इया वन्याहारा । येथ सुखें विश्राम करा । सांडूनि चिंता मनींची ॥ ५२ ॥ आतांचि येतील माझे नाथ । आणि आपुला यथातथ । पूर्ण करूनि मनोरथ । संतोष करितील आपुला ॥ ५३ ॥ ऐसें ऐकोन सतीचें वचन । तिजसि बोले दशानन । सुंदरी तूंतें अवलोकून । संतुष्ट झालों असें मी ॥ ५४ ॥ आतां तुझें नामाभिधान । ऐकवी एकदां मजलागून । तुझिया पतित्वाचा मान । तोहि

कोणा तें सांगिजे ॥ ५५ ॥ आणि ऐसिये वनां रीं । राहसी किमर्थ तूं सुंदरी । नाना
भयांचिया आगरीं । तेंहि सांगे मला वो ॥ ५६ ॥ तेधवां सकळ वर्तमान । सी नें तयास
निवेदून । अंतीं तयाचें नामाभिधान । पुसिलें ज णावयातें ॥ ५७ ॥ तयीं तो दुष्ट म्हणे
प्रिये । हा मी राक्षसराजा स्वयें । सारें त्रैलोक्य याचिया भयें । कंप पावूं ला तें ॥ ५८
॥ नामें रावण मी विख्यात । पौलस्त्य मुनींद्राच सुत । कामें होवोनि परिपीडि त । न्या-
वथा तूंतें पातलों ॥ ५९ ॥ मुनिवृत्तीचा हा रघु ज । तुझें कवण साधील काज । म्हणो-
नि सुंदरी मातेंचि आज । तुवां आवडी वरावें ६० ॥ वनींचें दुःख हें अ शयित ।
सांडूनि सखये आतां त्वरित । माझिया संगें हो नि रत । सेवीं नाना सुखांतें । ६१ ॥
तंव तें वचन ऐकतां क्षणीं । सीता दचकली अंतःकरणीं । मग कांहींशी धीरपणीं । पर-
तून बोले तयातें ॥ ६२ ॥ कीं तूं कोण रे ऐसा नीच । जसि बोलसी दुष्ट वच ।
तयीं तूं राघवहस्तें सच्च । नष्ट होशील ये वेळे ॥ ६३ ॥ आतांचि माझे प्राणनाथ ।
येतील सुमित्रासुतासहित । मग तूं दुष्टा एके क्षणांत । मरशी शरें तयांच्या ॥ ६४ ॥
अरे या सतीस लावी हात । ऐसा कोण ये त्रैलोक्यांत । सा माजला जरीहि बहुत ।
सिंहीस स्पर्शूं शकेना ॥ ६५ ॥ ऐसें सीतेचें ऐकतां वच । क्रोधावला तो परम नीच । मग
आपुलें स्वरूप साच । दाविता झाला तियेतें ॥ ६६ ॥ पर्वत ऐसा देह थोर । दहा मुखें
आणि वीस कर । कांति घनदाट अंगावर । कृष्णमेघासारिखी ॥ ६७ ॥ ऐसिया तयातें

अवलोकितां । दचकल्या वेगें वनदेवता । आणिकांतेंहि पडली चिंता । प्राण-रक्षणाकारणें ॥ ६८ ॥ मग रावणें फोडोनि धरणी । भूभागचि उपटिला झणीं । आणि रथीं घालेनि सीता राणी । चालला आकाशपथानें ॥ ६९ ॥ तयीं अहो जी नाथा त्वरित । धावा धावा हो सुमित्रासुत । यापरी सती ती परमभीत । मार्गीं आक्रंदूं लागली ॥ ७० ॥ तंव तो आक्रोश करितां श्रुत । जटायू वृक्षाग्रीं होता स्थित । तेणें पुढती होवोनि त्वरित । हाक दिधली तयासी ॥ ७१ ॥ अरे तूं करोनि मोठी त्वरा । कोठें चालला असशी खरा । रथीं रघुवीराची दारा । घेऊन निर्लज्जपणानें ॥ ७२ ॥ पुरोडाश जैसा पावन । श्वानें नेइजे यज्ञांतून । तैसा सीतेस तूं दुर्जन । नेऊं म्हणसी काय रे ॥ ७३ ॥ ऐसें बोलोन तो द्विज-वर । रथाचा करिता झाला चूर । मग तुरगहि करोनि ठार । चाप भंगी तयाचें ॥ ७४ ॥ तेथवां क्षोभून राक्षसवीर । सीतेस सवेंचि ठेवूनि दूर । खड्गें करोनि तीव्र प्रहार । पक्ष छेदी तयाचे ॥ ७५ ॥ तयीं आसन्न-मरणस्थिती । पावून जटायू पडिला क्षिती । मग तो सवेंचि लंकापती । रथ जोडीत आणखी ॥ ७६ ॥ मग त्यावरी घालोनी सती । चालला मार्गीं शीघ्रगती । तयीं थोर उद्वेग चित्तीं । दाटूनि आला सतीच्या ॥ ७७ ॥ येथ या दुष्टाचे हस्तांतून । कोण सोडवीं मजलागून । म्हणोन परम भय पावून । फार आक्रंदूं लागली ॥ ७८ ॥ अहा जी नाथा प्राणप्रिया । धांव बा धाव आतां सदया । मजसि चांडाळान इया । कैसें गोविलें पहा कीं ॥ ७९ ॥ जिवलगा अहो श्रीरघुवीरा । खळ हा हरितो

आपुली दारा । या जी, या जी, करोनि त्वरा । दासीस मुक्त कराया ॥ ८० ॥ अहा जी लक्ष्मणा शुद्धांतरा । या जी! आतां रक्षण करा । नेणोनि केलिया वाक्प्रहारा । दयाळा क्षमा करा हो ॥ ८१ ॥ ऐसें चालतां आक्रंदन । येईल नेणों रघुनंदन । म्हणोनि परम-वेगें करून । खळ तो हाकी रथातें ॥ ८२ ॥ यापरी रथ चालतां गगनीं । भूमीस एके पर्वतस्थानीं । पांच वानर बैसले मिळोनी । ऐसें सीतेनें पाहिलें ॥ ८३ ॥ मग रामास व्हाया विदित । काढूनि अलंकार त्वरित । बांधूनि उत्तर-वस्त्रार्धांत । फेकिले तेथ तियेनें ॥ ८४ ॥ इतुकियामाजी सागरतीर । ओलांडूनि तो दुष्टप्रवर । सीतेसहित जाऊन सत्वर । पातला लंकापुरीतें ॥ ८५ ॥ मग आपुल्या अंतःपुरीं । सुंदर अशोक-वनांतरीं । राक्षसींच्या रक्षणामाझारी । ठेविता झाला सतीतें ॥ ८६ ॥ तेथ हा नाथा हा श्रीरामा । हा हा माझिया सुखविश्रामा । कैं तूं येऊन आपुल्या धामा । भार्येस नेशील तुझ्या या ॥ ८७ ॥ हा जी प्रियकर श्रीरघुराज । तुजसि मुकलें कीं मी आज । येथून न्यावयालागीं मज । येशील काय सख्या तूं ॥ ८८ ॥ ऐसें आठवूनि नाना रीती । दुःखें व्याकूळ होवोनि अती । काल कंठीत राहे सती । अश्रुपूरित लोचनीं ॥ ८९ ॥ नाहीं वेणी नाहीं फणी । नाहीं अंग कीं वस्त्र-धुणी । अखंड एक घेतली स्मरणी । हा राम हा श्रीनाथजी * ॥ ९० ॥ ऐसा ध्यास घेतला थोर । तेणें शुष्क झालें शरीर । मुख जें परम मनोहर । तेंहि गेलें सुकोनी ॥ ९१ ॥ अहो हा वियोग श्रीरामाचा । अग्निच एक आहे साचा । हाचि

दाह करी जगाचा । दुःखज्वालांहीं सदैव ॥ ९२ ॥ नाहीं रघुनाथाचा योग । तयास सुखाचा कैंचा योग । तेणें दुःखाचाचि लाग । जोडूनि ठेविला म्हणावा * ॥ ९३ ॥ म्हणोनि सीता देवीची स्थिती । साधकें साधून आपणाप्रती । एकदां राजा श्रीरघुपती । भेटीस आणावा आपुले ॥ ९४ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ९५ ॥ श्रीराम ॥ २५ ॥ छ ॥

अध्याय २६ वा, जटायूद्धार.

श्रीराम ॥ इकडे मृगाचें करून हनन । जेधवां परतला रघुनंदन । तईंच पुढती दीनवदन । लक्ष्मण येतां देखिला ॥ १ ॥ मग श्रीराम अतरीं पाहत । कीं ही यातें न ठावी मात । सीता पावक-स्वरूपा-आंत । अदृश्य होऊन राहिली ॥ २ ॥ आश्रमामाजी छायासीता । जी कां ठेविली आहे आतां । तीच इया सुमित्रासुता । साचीऐसी वाटते ॥ ३ ॥ तरी हें तयाचें अंतःकरण । चाळूंच नये जी आपण । म्हणोनि आतां सीतेकारण । दुःख झालेंसें दाखवूं ॥ ४ ॥ नातरी वैराग्य स्वीकारून । जरी मी राहीन उदासीन । तरी या राक्षसांचें हनन । कोण आणीक करील ॥ ५ ॥ परी मी कामुकाऐसा एथ । जरी शोकाचा धरीन पथ । तरि मग सीतेचा शोध करीत । पावेन लंकेस सर्वेंचि ॥ ६ ॥ मग जे राव-

णादिक असुर । तयांस समरीं करोन ठार । सीतेसहित येऊन सत्वर । पावेन अयोध्या-
पुरीतें ॥ ७ ॥ म्यां हा धरिला मनुष्यभाव । ब्रह्मदेवाच्या प्रार्थनेस्तव । म्हणोन तैसेंच
मायालाघव । करून दावूं जगातें ॥ ८ ॥ मग ती माझी अवतारकृती । जे कां प्रेमें ऐकती
गाती । तयांस सर्वेचि मोक्षप्राप्ती । भक्तिमार्गानें चालतां * ॥ ९ ॥ ऐसें योजूनियां मनीं ।
पुसता झाला भ्रातयालागुनी । रे तूं आलासि कैसा वनीं । सांडूनि माझ्या प्रियेला ॥ १० ॥
उटजीं पाहोनि ती एकली । बहुधा राक्षसीं असेल नेली । किंवा फाडून भक्षण केली ।
असेल आतां प्रिया ती ॥ ११ ॥ तेधवां जोडोनि दोन्ही हात । आसवें दाटून लोचनांत ।
लक्ष्मणें केलें निवेदित । जैसें घडलें आश्रमीं ॥ १२ ॥ देवा आपुल्याऐसी वाणी । वनीं-
हूनि पावतां श्रवणीं । भय पावोनि सीताराणी । दुःखें व्याकुळ जाहली ॥ १३ ॥ आणि
'वेगेंच जाईं वनीं' । ऐसें बोलली मजलागुनी । तैं म्यां बोलिलें देवी मनीं । नलगे शंका
धराया ॥ १४ ॥ शब्द हे नोहेत रघुनाथाचे । हें तों राक्षसकौटिल्य साचें । ऐसें सांगतां
मजसि वाचे । जे कां देवी बोलली ॥ १५ ॥ प्रभो तें देवीचें दुर्वचन । काय सांगावें तुजलागुन ।
मीं तें श्रवणीं येतांच कान । वेगें झांकून घेतले ॥ १६ ॥ मग तुजसि शोधाया त्वरित । म्यां
वनींचा धरिला पथ । ऐसें लक्ष्मणें सांगतां वृत्त । रामें बोलिलें तयासी ॥ १७ ॥ कीं, बा तुझें
हें आचरण । येथ अनुचित घडलें जाण । साच मानूनि स्त्रीभाषण । टाकूनि आलासि केउता
॥ १८ ॥ आतां आश्रमामाजी प्रिया । कोठून दृष्टीस येईल सया । तिजला नेऊन भक्षावया ।

खळ नसतील चुकले ॥ १९ ॥ ऐसा होवोन चिंतातुर । आश्रमीं पातला श्रीरघुवीर । तैं ती न देखतांच सत्वर । परम व्याकुळ जाहला ॥ २० ॥ म्हणे हा सुंदरी प्राणप्रिये । येधवां कोठें गेलीस सये । नित्याऐसी आश्रमीं इये । कां न दृष्टीतें पावसी ॥ २१ ॥ अथवा सखये, विनोदासाठीं । लपून अससी काय वो पाठीं । तरी तें सांडूनि आतांचि भेटी । द्यावया येईं त्वरेनें ॥ २२ ॥ मग तें सारेंचि वनस्थान । शोधून पाहे श्रीरघुनंदन । परी ती कोठेंचि नये दिसून । जगन्माया तयातें ॥ २३ ॥ संगें पाहत सुमित्रासुत । परि तो रिताच आला परत । अहो हें कायसें नवल येथ । माया गवसेना विवेका ॥ २४ ॥ हस्तीं घेऊनि शुद्धदीप । अंधार शोधूं जातां बाप । गवसेल अंधाराचें रूप । ऐसें कैसें घडावें * ॥ २५ ॥ असो; मग दृष्टी न येतां सती । बहुत शिणला श्रीरघुपती । मग विचारी वृतदेवोंप्रती । सीता कोठें म्हणोनी ॥ २६ ॥ मार्गीं श्वापदें दृष्टीस येतां । त्यांसि म्हणे वो कोठें सीता । पक्षियांसही अवलोकितां । तैसेंच पुसे तयांतें ॥ २७ ॥ वृक्षांलागीं पुसे सीता । पाषाणांसी पुसे सीता । सकाळिकांसी माझी सीता । म्हणे कोठें ती दाखवा ॥ २८ ॥ परी तयातें कवणेहि परी । भेटली नाहीं निज सुंदरी । मग तो थोर विलाप करी । स्मरूनि रूपागुणांतें ॥ २९ ॥ सर्वसाक्षी श्रीभगवान । त्यातें सीता न येई दिसून । आणि जो परमानंदघन । तोचि शोकें व्यापिला ॥ ३० ॥ सकाळिकांसी व्यापून असे । म्हणून गमनागमन नसे । तोचि वनांत धांवत असे । सीताशोधानिमित्तें ॥ ३१ ॥ निर्मम

आणीक निरहंकार । परमात्मा जो श्रीरघुवीर । तोचि शोक करीत थोर । माझी जाया म्हणोनि ॥ ३२ ॥ अखंड आनंदरूप राम । सकाळिकांचा सुखविश्राम । तोचि पावत आहे श्रम । नानापरी फिरूनी ॥ ३३ ॥ ऐसा परिपूर्ण रघुनंदन । वर्तती मायेस अनुसरून । परी तयातें प्राकृत जन । कामी म्हणती स्त्रियेचा * ॥ ३४ ॥ असो ऐसा श्रीरघुनंदन । शोधीत असतां सारें वन । जेथ जटायू पावला पतन । तेथ येऊन पोंचला ॥ ३५ ॥ तों तेथ मोडून पडिला रथ । देखोन बोलला सीतानाथ । लक्ष्मणा येणेंचि पथें खचित । सीतेस नेली खळांहीं ॥ ३६ ॥ येथ जिंकून एकाप्रती । अन्यें हरण केली सती । ऐसें बोलती तोंचि पुढती । दृष्टीस आला जटायू ॥ ३७ ॥ तंव तयाचें प्रचंड शरीर । वरी माखून गेलें रुधिर । ऐसें पाहून श्रीरघुवीर । म्हणे हा कोण असे रे ॥ ३८ ॥ लक्ष्मणा, येणेंचि माझी सखी । फाडूनि घातली जाण मुखीं । आणि तृप्तीस पावूनि शेखीं । खळ हा येथें लोळतो ॥ ३९ ॥ आतांचि हरितों याचे प्राण । आण रे माझें धनुष्य बाण । तंव तें श्रीरामाचें भाषण । श्रवणीं आलें खगाच्या ॥ ४० ॥ मग तो बोलला रघुनंदना । बा तूं न करीं माझिया हनना । मी हा स्वयेंचि मृत्यु-सदना । आतांचि आहें चाललों ॥ ४१ ॥ भार्या तुझी हरण करून । येथून जातां दशवदन । हा मी जटायू वेगेंकरून चालून गेलों त्यावरी । ४२ ॥ मग चंचूच्या बळेंकरून । म्यां थोर केलें रणकंदन । परी अंतीं तो दशानन । पक्ष छेदी त्वरेनें ॥ ४३ ॥ तईं तो घाय लागून थोर । मी हा पड-

लों धरणीवर । आतां देखोन तुजसमोर । सोडितों प्राण सुखानें ॥ ४४ ॥ तंव तें ऐकतां रघुनंदन । दुःखें होऊन सजल-नयन । प्रेमें तयाचे अंगावरून । हात फिरवोनी बोलला ॥ ४५ ॥ अगा तूं मदर्थ त्यजिसी प्राण । तो तूं सखाचि माझा जाण । मिता माझिया प्रियेचें हरण । कोणें केलें सांग बा ॥ ४६ ॥ तंव जटायू म्हणे, सती । रावणें नेली जी रघुपती । खळ तो येथून दक्षिणेप्रती । जाता झाला त्वरेनें ॥ ४७ ॥ यावरी मजसि सीतारमण । बोलतां अत्यंत होतसे शिण । आतां सांडूनिया मी प्राण । जातों वेगें स्वधामा ॥ ४८ ॥ अहा जी माझें भाग्य थोर । म्हणोनि आजि तूं श्रीरघुवीर । ठाकला अससी येऊन समोर । अंतकाळींच्या क्षणाला * ॥ ४९ ॥ तूंचि परमात्मा श्रीभगवान । भक्तप्रेमास वश होऊन । वर्तसी मायेस अनुसरून । मानवरूपें महीतें ॥ ५० ॥ अंतसमयीं पाहोन तुज । हा मी मुक्ताचि झालों आज । आतां हस्तें स्पर्शूनि मज । अनुज्ञा देई जावया ॥ ५१ ॥ यापरी बोलोन पक्षिप्रवर । अंगीं लागतां श्रीरामकर । प्राण सोडोनि भूमीवर । निश्चेष्ट होवोनि पडियेला ॥ ५२ ॥ राघवें बांधवाऐसा शोक । करूनि अश्रु गाळिले अनेक । मग तयास दिधला पावक । काष्टें घेऊनि वनींचीं ॥ ५३ ॥ त्यावरी स्नान करूनि मग । तयांहीं मारिला एक मृग । आणि तयाचे मांस-भाग । काढोनि सर्वत्र, फेकिले ॥ ५४ ॥ मग 'हें सेवीत सारे द्विज । जटायू संतृप्त होवो आज'। ऐसें बोलोन श्रीरघुराज । वरदान देई तयातें ॥ ५५ ॥ जटायो, तुवां येथून आतां । मजशीं पावावी

सरूपता । मग ऐसें श्रीरामें बोलतां । विमान आलें सवेंचि ॥ ५६ ॥ मग धरूनि दिव्य शरीर । वरी तो आरूढला द्विजवर । आणि श्रीविष्णू-ऐसाच थोर । तेजें शोभूं लागला ॥ ५७ ॥ अगीं सुवर्ण अलंकार । कांसे सुरम्य पीतांबर । शंख चक्र गदादि चार । आयुधें हस्तीं शोभती ॥ ५८ ॥ विष्णूचि ऐसे पार्षद चार । संनिध उभे असती सादर । आणि कित्येक योगिवर । स्तवन करीत राहिले ॥ ५९ ॥ ऐसें विष्णूचें ऐश्वर्य सारें । अंगीं पावूनि पक्षि-प्रवरें । हात जोडोनि परम आदरें । स्तवन केलें प्रभूचें ॥ ६० ॥ कीं प्रभो, हे अगणित गुण । तुझे वर्णूं शकेल कोण । जो तूं सर्वांचें आदिकारण । अतीत सर्वां प्रमेयां ॥ ६१ ॥ इया जगाच्या स्थितिलयांतें । तूंचि कीं कारिसी सीतापते । आणि पाहतां त्वद्रूप तें । असंग ऐसें सर्वथा ॥ ६२ ॥ ऐसा तूं निर्लेप निराकार । सर्वांतर्यामीं परमेश्वर । त्वत्पदीं हा मी निरंतर । लीन राहें दयाळा ॥ ६३ ॥ प्रभो जें तुझिया ठायीं सुख । तयास सीमाच कैंची देख । म्हणोनि पहाया तुझें मुख । देवी इंदिरा लोभली * ॥ ६४ ॥ देवादिकांस पावतां शीण । तूंचि कीं कारिसी निवारण । म्हणोनि देवा तुझेचि चरण । आम्ही सेवूं सदैव ॥ ६५ ॥ धनुष्य भाता आणि बाण । जेणें स्वकरीं केले धारण । तोचि श्रीराम सीतारमण । आम्ही सेवूं सदैव ॥ ६६ ॥ त्रिलोक-सुंदर हा श्रीराम । भास्करासरिसा तेजोधाम । स्तवन करितां सारे काम । पूर्ण करितो मनींचे * ॥ ६७ ॥ अहो जयाच्या अंतरीं प्रेम । तेथेंचि रामें केलें धाम । ऐसा हा आमुचा सीताराम । आम्ही सेवूं

सदैव ॥ ६८ ॥ श्रीराम हचि दयाघन । आमुचें विश्रांतीचें स्थान । हाचि दावाग्नि, संसार-वन । जाळून टाकी क्षणार्धें ॥ ६९ ॥ जयातें शिवादि देव थोर । आराधितात निरंतर । जेणें हजारों राक्षसवीर । ठार केले रणांत ॥ ७० ॥ तोचि हा माझा श्रीरघुवीर । शोभतो श्यामवर्णे रुचिर । जैसें य मुनेचें विशुद्ध नीर । वंदन माझें तयातें ॥ ७१ ॥ अहो, हा ऐसा श्रीजगजेठी । तया या कैसा येईल भेटी । अखंड जयाच्या संसार-गोष्टी । अंतरीं दाटून राहिल्या * ॥ ७२ । परी जे शिवादि योगीश्वर । यातेंचि ध्यातात निरंतर । तयांसी राजा हा रघुवीर । तुटी पडूं न देई ॥ ७३ ॥ म्हणोनि यातेंचि सदोदित । हा मी राहें शरणागत । याचेचि पाय तारूनि नेत । भवाब्धिमाजी जनांतें ॥ ७४ ॥ भवानी आणि भवानी-पती । यां या अंतरीं ज्याची वसती । आणि सारेचि ज्यातें भजती । देव दानव मानव ॥ ७५ ॥ सा सर्वांचे मनोरथ । पुरविणार हा सीतानाथ । तयातें आजी हा मी येथ । प्रेमें पायीं दितों * ॥ ७६ ॥ अहो या रघुवीराचे दास । अखंड जपती परहितास । कोणेकाचे गु वैभवास । ऐकून आनंद पावती * ॥ ७७ ॥ आणि जयांच्या विमलांतरीं । लेशहि मळा र नाहीं उरी । पराचें द्रव्य आणीक नारी । स्वप्नींहि ये ना तयांच्या * ॥ ७८ ॥ ऐ ी कीर्ति नांदते थोर । जयाच्या दासांची भूमीवर । तयासि-माझे अनेकवार । असोत पायीं प्रणाम ॥ ७९ ॥ जयाच्या मुखींचें रम्य स्मित । सर्वांचे नेत्र ओढून घेत । आणि ज्याचिया अंगीं शोभत । सांवळा वर्ण सुनीळ ॥ ८० ॥ नयन-

कमळांची आरक्तता । लोभाचि उपजवीत चित्ता । तयास अंतरामाजी ध्यातां । महा
आनंद आमुतें * ॥ ८१ ॥ अहाहा! देवा कमलावरा! । सर्व-आनंद-सुखसागरा । कवण
भाग्यें तूं हा सोयरा । झालासि आम्हां कळेना * ॥ ८२ ॥ देवा, तूंचि एक सीतापती ।
नटसी इया नाना आकृती । जसीं नाना बिंबें भासती । एकेंचि सूर्ये जलांत ॥ ८३ ॥
ब्रह्मदेव, वि [illegible] व । अंगीं धारण करोनि भाव ।
सत्त्वरजस्तम चे ॥ ८४ ॥ ऐसा त्रिलोक-सुंदर राम । शत मदनांचें सौंदर्यधाम । तोचि
आर्तांचा नि विश्राम । आम्ही सेवूं सदैव * ॥ ८५ ॥ शतपथ नामें जें ब्राह्मण । तयानें
हीच दाविलं खूण । कीं हा अत्यंत सुलभ जाण । श्रीराम प्रेमें एकल्या * ॥ ८६ ॥
यापरी ऐकून म्य स्तवन । चित्तीं तोषला रघुनंदन । मग म्हणे बा तूं करिसी गमन ।
सुखेंचि माझ्य पदाला ॥ ८७ ॥ आणि तुवां जें केलें स्तवन । तेंहि जो पठेल नेमें
करून । तोहि देहांतीं माझेंच स्थान । पावेल माझ्या स तीनें ॥ ८८ ॥ मग हा रघुना-
थाचा वर । ऐ न तोषला पक्षिप्रवर । आणि जाऊन पों ला सत्वर । सरूपतेला हरीच्या
॥ ८९ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविक ध्यावी श्रवण था । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा ।
रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ९० ॥ श्रीराम ॥ २६ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय २७ वा, कबंधोद्धार

श्रीराम ॥ यावरी श्रीराम सीताकांत । पत्तरपि होऊन शोकाक्रांत । चालला सीताशोध करीत । पुढती आत्यासंगतं ॥ १ ॥ तंव तेथ एक आश्चर्यकर । राक्षस दृष्टीस आला घोर । जयाला मुख मात्र वक्षावर । आन कांहींच असेना ॥ २ ॥ बाहू योजनपर्यंत दूर । पसरून ठेविले भूमीवर । आणखी करीत स्वाहाकार । हस्तीं गवसे तयाचा ॥ ३ ॥ तयाच्या हस्तप्रदेशा आंत । गुंतले श्रीराम-सुमित्रासुत मग तें ध्यानीं येतांचि त्वरित । श्रीराम म्हणे पहा कीं ॥ ४ ॥ लक्ष्मणा, जयास नाहीं शिर । मुख मात्र आहे वक्षावर । ऐसा हा एक विचित्र असुर । पसरला आहे महीत ॥ ५ ॥ जें जें हातास येईल कांहीं । तें तें गट्ट करून राही । तयाच्या हस्तांतरींच पाहीं । आपण येऊनि गुंतलों ॥ ६ ॥ आतां परतून जावया येथ । आणिक कांहींच नाहीं पथ । आणि हा आतांच निजमुखांत । घालील पाहीं आपणां ॥ ७ ॥ तंव तो बोलला लक्ष्मण वीर । प्रभो जी येथ कैंचा विचार । दोघेहि तयाचे दोन्ही कर । छेदूनि काढूं शरानें ॥ ८ ॥ मग दोघांहीं सोडोन शर । छेदितां तयाचे दोन्ही कर । खळ तो नवल पावूनि थोर । ऐसें बोले तयांतें ॥ ९ ॥ अरे हे माझे छेदील कर । ऐसा कोणीच नसतां वीर । तुम्ही कोण हो दोघे कुमर । ऐसे वीर बलाढ्य ॥ १० ॥ तयीं श्रीराघवें आपुली कथा । बालून

त्याचिया कर्णपथा । पुसिलें बा रे तुवांहि आतां । वृत्त सांगावें आपुलें ॥ ११ ॥ तंव तो कबंध नामें असुर । त्यासि म्हणे कीं, जी रघुवीर । कृतार्थ केलें कीं साचार । येथ येऊन दयाळा ॥ १२ ॥ प्रभो मी पूर्वीं गंधर्ववर । रूपें होतों परम सुंदर । मजासि देखोन नारी थोर । मोहीत होत तत्क्षणीं ॥ १३ ॥ तईं म्यां करून तपाचरण । साधिलें आपणा अवध्यपण । वरप्रदान घेऊन पूर्ण । ब्रह्मदेवाच्या कृपेनें ॥ १४ ॥ पुढें एकदां अष्टावक्र-मुंनी । अष्टधा वक्र अंगें देखुनी । हास्य केलें जी अवगणुनी । निजरूपाच्या मदानें ॥ १५ ॥ तईं तो संतप्त होवोन थोर । मजसि शापिता झाला सत्वर । अगा तूं योनि पावोनि आसुर । अरण्यामाजी राहसी ॥ १६ ॥ तयीं मी लागतां त्याचे पायां । पुनरपि येऊन माझी दया । मुनि तो मजलागीं रघुराया । उःशाप ऐसा बोलला ॥ १७ ॥ त्रेता-युगांत रमावर । श्रीरामरूपें येईल भूवर । तेणें त्वद्बाहू छेदिल्यावर । शापनिर्मुक्त जाण तूं ॥ १८ ॥ ऐसें मुनींचें होतां उत्तर । तत्काळ पावलों रक्षःशरीर । आणि सेवीतसें कांतार । तैंहून जाण राघवा ॥ १९ ॥ पुढें मी एकदां सुरेंद्रावरती । चालून गेलों श्री-रघुपती । तेधवां तयानें मस्तकावरती । तीक्ष्ण व्रजानें ताडिलें ॥ २० ॥ तेधवां तो थोर वज्राघात । साहून लाभलें मज जीवित । तयास हेंचि एकलें निमित्त । वरप्रभाव विधीचा ॥ २१ ॥ परी या शीर्षहीनाचा प्राण । वांचणें होय परम कठिण । म्हणोन जनांचें अंतः-करण । थोर कष्टी जाहलें ॥ २२ ॥ मग ते त्या देवराजाप्रती । जेधवा करूं गेले विनती ।

तैं मुख होईल वक्षावरती । ऐसें देवेश बोलला ॥ २३ ॥ तैंहून याच ठायावरी । राहतसें मी रावणारी । जें कां पसरल्या इया करीं । गवसेल तें तें सेवुनी ॥ २४ ॥ आतां गर्तेत घालून मज । इंधनें टाकून श्रीरघुराज । स्वहस्तें अग्नि देऊनि आज । देहापासूनि सोडवी ॥ २५ ॥ मग मी आपुली पूर्वस्थिति । सवेंचि पावेन हे श्रीपती । मागुती दावीन मार्गाप्रती । भार्या शोधावयाच्या ॥ २६ ॥ यापरी कबंधाचें वचन । ऐकतां तैशाच क्रमेंकरून । तयातें दोघे करिती दहन । श्रीराम आणि लक्ष्मण ॥ २७ ॥ तेधवां मदना ऐसा संदर । तेथून प्रगटला एक नर । शोभती ज्याचिया अंगावर । स्वर्णालंकार उदंड ॥ २८ ॥ तेणें प्रदक्षिणा घालूनि झणीं । नमन केलें श्रीरामचरणीं । आणि सद्गद अंतःकरणीं । स्तवन केलें यापरी ॥ २९ ॥ प्रभो तूं वाणीस अगोचर । आणि मनासही होसी दूर । ऐसिया तुझा अंत पार । न कळे ब्रह्मादिकांतें ॥ ३० ॥ देवा, तुझिया स्वरूपापाशीं । प्रवेश नाहीं देहद्वयाशीं । आश्रय होऊनहि व्यक्ताशीं । स्वयें अव्यक्त प्रभो तूं ॥ ३१ ॥ आणि या केवल रूपाहून । जें जें कांहीं वर्ततें आन । तें तें सारेंचि जड म्हणून । अनात्मरूप जाणिजे ॥ ३२ ॥ म्हणोनि जेथ पावेना मन । ऐसा प्रभो तूं परम गहन । ऐशिया तुझें स्वरूपज्ञान । कोणास कैसें घडावें ॥ ३३ ॥ म्हणून तुझें कराया स्तवन । धैर्य जें करितें माझें मन । तें या प्रीतीचें मोहन । आन काय म्हणावें * ॥ ३४ ॥ पूर्ण चिदात्मयाचा आभास । पावोनि बुद्धीच्या संयोगास । स्वरूपीं संकोच घेतां तयास ।

जीव नामानें बोलती ॥ ३५ ॥ आणि या बुद्धयादि पदार्थांतें । साक्षी होऊनि जें जाणतें । तयातें सकल शास्त्रमतें । **ब्रह्म** कैवल्य बोलती ॥ ३६ ॥ तें जें रूप संकल्परहित । सकळिकांचें आश्रयभूत । त्यावरीच हें सर्व पदार्थ-जात । अज्ञानयोगें भासतें ॥ ३७ ॥ देवा, तुझें जें सूक्ष्म शरीर । तेंचि **हिरण्यगर्भ** सार । आणि जें दुसरें स्थूल शरीर । **विराट** त्यातें बोलती ॥ ३८ ॥ सूक्ष्म जो हिरण्यगर्भ, तयाचें । स्वरूप संकल्पमात्रचि साचें । ध्यातां सकळहि मंगळाचें । पद पावावें साधकें ॥ ३९ ॥ त्याच हिरण्यगर्भावरती । भासताहे ही सकळ जगती । भूत भविष्य याहि स्थिती । तेणेंचि येती प्रतीती ॥ ४० ॥ आणि तुझें जें स्थूल शरीर । तेंचि ब्रह्मांड हें साचार । हाचि जाहलासे आधार । विराट नांव द्यावया ॥ ४१ ॥ म्हणोनि तूंचि या विश्वाकारें । नटला आहेसि साचोकारें । आणि तुझे हे अवयव सारे । लोक भूर्भुवःस्वरादि ॥ ४२ ॥ **पा**ताळ तुझें पादतळ । ऊर्ध्वभाग तो **महा**तळ । आणि **रसा**तळ **तला**तळ । गुल्फ तुझे प्रभो हे ॥ ४३ ॥ दोन्ही जानु तेचि **सु**तळ । मांड्या जाणिजे प्रभो **वि**तळ । **अ**तळ आणीक **मही**तळ । जघन तुझे हे राघवा ॥ ४४ ॥ **नभो**देश हें नाभिस्थान । **ज्यो**तिर्गण तें उरःस्थान । आणि **मह**र्लोक तेंचि मान । ऐसें देवा जाणिजे ॥ ४५ ॥ **जन**लोक तें तुझें वदन । **तपो**लोक तें भालस्थान । **सत्य**लोक नामें करून । शीर्ष तुझें शोभतें ॥ ४६ ॥ **इंद्रा**दिक जे लोकाधार । तेचि तुझे जाणिजे कर । आणि **दिशा** हे साचार । कर्ण तुझे

प्रभो जी ॥ ४७ ॥ **अश्विनीकुमार** दोघेजण । तीं तुझीं नासापुटेंच जाण । आणि **अग्नि**
जो तोचि व ण । वदन तुझें श्रीरामा ॥ ४८ ॥ **सूर्य** तोचि तुझा नयन । आणि **चंद्रमा**
जाणिजे मन । तुझिया भुवईचें वक्रीभवन । तोचि **काळ** समर्थ ॥ ४९ ॥ **वाचस्पति** ही
तुझी बुद्धि रुद्राचि अहंकार त्रिशुद्धि । **वेद** जे सकळ ज्ञाननिधि । तीच वाणी तुझी ही
॥ ५० ॥ तुझिया दाढा तोचि **यम** । **नक्षत्रें** दंतपंक्ति उत्तम । आणि **माया** हें मनो-
रम । हास्य तुझ्या मुखींचें ॥ ५१ ॥ देवा, तुझें जें अंग मोडणें । तेंचि कीं **सृष्टि** उत्पन्न
करणें । आणि **धर्माधर्म** दोन्ही ठाणें । पोट-पाठ क्रमानें ॥ ५२ ॥ तुझे देवा, निमिषो-
न्मेष । हेचि **रात्र** आणि **दिवस** । तैशाच कुक्षी त्या राघवेश । **सप्त सागर** जाणिजे
॥ ५३ ॥ वृक्ष तेचि अंगींचे रोम । **रेत** तोचि पर्जन्यक्रम । आणि **ज्ञान** हाचि उत्तम ।
महिमा तुझा राघवा ॥ ५४ ॥ ऐसें हें तुझें श्रीरघुवीर । विश्वचि होय स्थूल शरीर ।
याचिया ध्यानयोगेंचि सत्वर । मोक्ष लाभे नरातें ॥ ५५ ॥ मीहि त्याचि स्वरूपावर ।
भावना करीत राहें स्थिर । ज्यातें ध्यातांचि सर्व शरीर । रोमांचांहीं दाटतें ॥ ५६ ॥
तेथ जोडोनि ठेवितां मन । सहजचि पावावें मोक्षस्थान । तरीहि रामा हें मूर्तिध्यान ।
तेंहि चिंतीत असें मी ॥ ५७ ॥ धनुष्य बाण घेवोनि करी । चालला जो कां वनांतरीं ।
लक्ष्मणासमेत, निजसुंदरी । शोधून काढावयातें ॥ ५८ ॥ अंगीं सावळा वर्ण रुचिर ।
जटा वल्कलें शोभती वर । आणि अंगींचें जें कौमार । तेंहि आनंद देतसे ॥ ५९ ॥

राघवा, हेंचि तुझें ध्यान । माझिया चित्तीं राहो जडून । हेंचि कीं चिंतितो रात्रंदिन । उमेसमवेत महेश ॥ ६० ॥ आणि काशीस देवोन ठाण । सर्वांस हेचि सांगे खूण । कीं हें श्रीराम-नामस्मरण । अखंड सेवा हो अंतरीं * ॥ ६१ ॥ हेंचि ब्रह्माचें वाचक नाम । निरसी सकळ संसारश्रम । म्हणोनि ध्यावें धरूनि नेम । अंतीं यावया मुखातें * ॥ ६२ ॥ म्हणोनि तूंचि श्रीरघुवीर । परमात्मा श्रीपरमेश्वर । परी हा तत्वार्थ गूढ थोर । मायामूढांस कळेना ॥ ६३ ॥ असो, हे श्रीराम सीताप्रिया । अयोध्याधीशा श्रीरघुराया । विश्वेश्वरा, तुझिया पायां । वंदन माझें असो हें ॥ ६४ ॥ आतां अंतींची विनवणी । हेचि एक तुझिया चरणीं । या मायामोहापासूनि झणीं । मातें सोडवी दयाळा ॥ ६५ ॥ ऐसी प्रार्थना करितां श्रवण । संतुष्ट होवोनि सीतारमण । म्हणे तूं सुखेंचि निर्वाण ठाण । जावोनि सेवीं निश्चयें ॥ ६६ ॥ आणि तुवां जें केलें स्तवन । तेंहि पठतील जे कां जन । तेहि जोडून माझें ज्ञान । पावती माझ्या पदातें ॥ ६७ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ६८ ॥ श्रीराम ॥ २७ ॥

अध्याय २८ वा, शबरी-भेट

श्रीराम ॥ यापरी रघुनाथाचा वर । प्राप्त होतांचि तो गंधर्ववर । रामासि म्हणे त्वां

आतां सत्वर । शबर्याश्र ास जाइजे ।। १ ।। तुझिया पादारविंदावरती । देवा, तियेची केवढी प्रीती । तेथेंचि तु ञया प्रियेची गती । कळून येईल सर्वेही ।। २ ।। ऐसें बोलोन तेच क्षणीं । विमानी आ ढ झाला झ णीं । आणि वैकुंठाचे ठिकाणीं । पावला श्रीराम-कृपेनें ।। ३ ।। म्हणोनि ुनाथाचें ना । स्मरणें हेंचि उत्तमोत्तम । येणेंचि विष्णूचें परम धाम । जीव पावेव निश्चयें * ।। ४ ।। असो, यावरी श्रीरघुनाथ । क्रम नि कांहीं आरण्य पथ । गेलिया अल्पाचि काळा आंत । पावला शबरीनिवासा ।। ५ ।। तंव तो देखोन श्रीरघुवीर । **शबरी** हर्ष पावोनि थोर । उठोनि साष्टांग नमस्कार । पायीं घाली प्रभूच्या ।। ६ ।। मग परम आदरें करून । लक्ष्मणासहित रघुनंदन । बैसवी देऊन सुखासन । तंव अश्रूंहीं दाटली ।। ७ ।। मग ती पादप्रक्षालन । करून, सर्वांगीं अभिषेकून । सर्वेचि अर्घ्यादिकें करून । प्रेमें पूजी तयातें ।। ८ ।। नानापरीचीं सुमनोहर । पुष्पें वाहून चरणांवर । सुरम्य पक्व फळें मधुर । आवडी अर्पी प्रभूतें ।। ९ ।। ऐसें आपुल्या भावानुसार । पूजून संतुष्ट जाहली फार । मग जोडोनि दोन्ही कर । बोलूं लागली तयासी ।। १० ।। राघवा, माझे गुरु या स्थळीं । निवसत होते पूर्व काळीं । तयीं मीं तयांची पादधूळी । येथेंचि राहून सेविली ।। ११ ।। पुढें हें सोडून स्थूल शरीर । त्यांहीं जोडिलें वैकुंठपुर । तयास काळ लोटला थोर । आजपर्यंत राघवा ।। १२ ।। परी तयांहीं गमन करितां । मजसि सांगितलें स्वतां । कीं तूं येथेंच राहून आतां । ध्यावें परमात्मपदातें ।। १३ ।।

परमात्मा श्रीलक्ष्मीनाथ । अवतीर्ण झाला आहे येथ । राक्षसांचा करूनि घात । धर्मरक्ष-
णाकारणें ॥ १४ ॥ मानवरूपें रघुकुळांत । प्रकट होऊनि तो श्रीकांत । आजि येऊनि
आहे राहत । चित्रकूटाचे प्रदेशीं ॥ १५ ॥ तो ये आश्रमीं येऊनि तुज । दर्शन देईल
श्रीरघुराज । म्हणोनि तोंवरी वत्से, निज-। देह रक्षण करावा ॥ १६ ॥ मागुती श्रीराम
भेटल्यावर । अग्नींत टाकोनि हें शरीर । रामस्वरूपामाजीं सत्वर । तुवां पावावें सुखानें
॥ १७ ॥ म्हणोनि गुरूपदेशानुसार । येथ मी राहिलें आजवर । कीं तूं येऊन श्रीरघु-
वीर । भेट देशील एकदां ॥ १८ ॥ आजि तें गुरूक्त देवा, तुवां । फलास आणिलें
कीं राघवां । कृपा ही केउती रमाधवा । दासीवरती तुझी वो ॥ १९ ॥ अहो, ज्या
निजरूपाचें दर्शन । गुरुदेवांतें न आलें घडून । तेंचि मी मतिहीन जातिहीन । ऐशी
स्त्रीहि लाभल्यें ॥ २० ॥ राघवा, तुझे जे दासजन । त्यांच्या दासांचें दासस्थान । तेंहि
वराया मजलागून । योग्यता नाहीं तिळाची ॥ २१ ॥ मग साक्षात तव दासीची । यो-
ग्यता मज येईल कैंची । म्हणोनि तुझ्या या भेटीची । थोर नवलाई निश्चयें ॥ २२ ॥ स्व-
रूप तुझें रघुनंदना । न कळे वाणीस किंवा मना । तेथ मी मूढ तव स्तवना । करीन कैंची
कळेना ॥ २३ ॥ म्हणून पायींच वंदन एक । करीतसें मी रघुनायक । नकळेचि कांहीं मज
आणीक । येणेंचि तोषावें दयाळा ॥ २४ ॥ ऐसें ऐकून तियेचें वचन । आणि पाहून विमल
मन । संतोष पावून रघुनंदन । ऐसें बोलता जाहला ॥ २५ ॥ वत्से माझिया दर्शनासाठीं ।

भावचि एक पाहिजे पोटीं । त्यावीण वायांचि सा[illegible] गोष्टी । वर्ण किंवा आश्रम ॥ २६ ॥
सद्गद होवोनि अंतःकरणीं । रंगतां माझिया नाम[illegible]रणीं । उपाय आणिक ये ठिकाणीं ।
वायांचि ऐसें जाणिजे * ॥ २७ ॥ सांडूनि प्रेमभ[illegible]चा पथ । यज्ञदानादि केलीं बहुत ।
तरी तें वायांचि सर्व होत । दर्शनाकारणें माझि[illegible] * ॥ २८ ॥ म्हणोनि जोडाया माझें
प्रेम । तुज सांगतों **साधनक्रम** । येथ हेंचि करा[illegible] **प्रथम** । सज्जनसंग सुखाचा ॥ २९ ॥
माझ्याचि कथा कराव्या श्रवण । तें हें **द्वितीय** साधन जाण । आणि माझेचि गावे
गुण । तें हें **तृतीय** जाणिजे ॥ ३० ॥ ज्यां जें[illegible]ंगून ठेविलें ज्ञान । तें सांगूनि समजा-
वून । संतोषवावे सकळ जन । तें हें **चतुर्थ** जा[illegible]जे ॥ ३१ ॥ यावरी माझ्याच ऐसा
भाव । ठेवून पूजावा श्रीगुरुदेव । आणि अभ्यासे[illegible]दैवी स्वभाव । अंगीं दृढचि करावा
॥ ३२ ॥ साधून यमादि नियमादिक । वृत्ति जो[illegible]वी जी सात्त्विक । तें हें **पंचम** साधन
एक । माझिया प्राप्तीकारणें ॥ ३३ ॥ माझिय[illegible] पूजनीं एकनिष्ठ । राहणें हेंचि साधन
षष्ठ । आणि माझा जो मंत्र श्रेष्ठ । सेवन त्या[illegible] **सप्तम** ॥ ३४ ॥ माझिया भक्तांच्या
पूजनीं । थोर आनंद करणें मनीं । आणि भूतम[illegible]ावलोकनीं । ईश्वरभाव ठेवणें ॥ ३५ ॥
तैसाच विषयांमाजी वीट । आणि शमादिकांत [illegible]ट । ऐसी अवस्था पावणें नीट । तें
हें साधन **अष्टम** ॥ ३६ ॥ आणि स्वरूप-तत्त्व[illegible]चार । करिजे वेदवाक्यानुसार । तेंचि
सर्व-साधन-शिखर । **नवम** साधन जाणिजे * ॥ ३७ ॥ माझिया ठायीं जडाया भाव ।

ऐसीं हीं साधनें होता नव । यांहींच अंतीं माझा ठाव । प्राप्त कीजेल जनांहीं ॥ ३८ ॥ ऐसीं साधनें करितां सारीं । हो कां पुरुष अथवा नारी । निश्चयें तयाचें माझियावरी चित्त रंगेल अखंड * ॥ ३९ ॥ ऐसी मद्भक्ति पावतां जनन । स्वरूप माझें अनुभवून साधक पावेल मोक्षस्थान । याचि जन्मीं, शरीरीं ॥ ४० ॥ म्हणोनि मोक्ष व्हावयास्तव मद्भक्ति हाचि मात्र उपाव । आणि भक्तीचा व्हाया उद्भव । नव साधनें समर्थ ॥ ४१ ॥ येथ प्रथम साधन करितां । क्रमेंचि आणिक यावें हातां । यापरी भक्तीस प्राप्त होतां । अंतीं मोक्षातें पाविजे * ॥ ४२ ॥ वत्से तुझेंहि अंतःकरण । माझ्या भक्तींत रंगलें पूर्ण । म्हणोनि स्वयेंचि आलों तूर्ण । दर्शन तूतें द्यावया ॥ ४३ ॥ आतां दर्शनेंचि इया तुज । मोक्षचि झाला ऐसें समज । आतां यावरी सांगें मज । मार्ग माझ्या प्रियेचा ॥ ४४ ॥ तेधवां शबरी बोले वचन । प्रभो तूं सकल-ज्ञानघन । त्या तुज एतुलें वर्तमान । विदित काय नसे जी ॥ ४५ ॥ परंतु लोकानुसारें मज । प्रश्न करिसी श्रीरघुराज । म्हणोनि मीहि सांगतें आज । सीता कोठें असे तें ॥ ४६ ॥ रावणें सीता हरण केली । आणि लंकेंत आहे ठेविली । येथ तुवां योजना केली । ऐसी पाहिजे राघवा ॥ ४७ ॥ येथून क्रमितां अल्पांतर । लागेल पंपा सरोवर । त्यापुढें पर्वत आहे थोर । ऋष्यमूक म्हणोनी ॥ ४८ ॥ तेथ सुग्रीव वानरराव । राहतो वालीचे भयास्तव । त्याचिया संगें तुजसि ठाव । लागेल तुझिया प्रियेच्या ॥ ४९ ॥ आतां हें जाळून निजशरीर । विष्णुपदीं मीं जातें सत्वर ।

तोंवरी येथ श्रीरघुवीर । थांबून राहे क्षणैक ॥ ५० ॥ ऐसें बोलून तात्काळ तिनें । वनींचीं
आणूनियां इंधनें । चेतवून पूर्ण नि य मनें । प्रवेश केला भीतरीं ॥ ५१ ॥ यापरी झाडून
सारे मळ । आणि तोडून अविद्य जाल । शबरी प्राप्त झाली तत्काळ । श्रीविष्णूच्या
पदातें ॥ ५२ ॥ अहो हा दयाळू भगवान । जोडतां काय नये घडून । शबरी जी कां
जातिहीन । तीहि मोक्षातें पावली ॥ ५३ ॥ मग जे ब्राह्मण वर्णाधिकारी । पुण्यशील
कीं परोपकारी । तेहि जेधवां श्रीर घुवीरीं । चित्त देवोनि राहती ॥ ५४ ॥ तयीं ते पावती
मोक्षसुख । हें काय बोलावें आणि क । तयांच्या भाग्यासि कोणी एक । सरीच पावूं
शकेना ॥ ५५ ॥ म्हणोनि धरूनि मोठा छंद । भजावा एक श्रीरामचंद्र । आणि अखंड
परमानंद । जोडून घ्यावा जनांहीं ॥ ५६ ॥ नाना विचार नाना क्रम । नाना मंत्रादि-
कांचे श्रम । सांडूनि सारेंचि हा श्रीराम । अखंड चित्तीं भजावा ॥ ५७ ॥ ऐसी अध्यात्म-
रामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणप थ । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥
५८ ॥ श्रीराम ॥ २८ ॥ ३ ॥

॥ अरण्यकांड समाप्त ॥

किष्किंधाकांड

अध्याय २९ वा, सुग्रीवसख्य

श्रीराम ॥ सांडून शबरी-आश्रमस्थान । लक्ष्मणासहित रघुनंदन । पुढती कांहीं मार्ग क्रमून । पंपा सरातें पावला ॥ १ ॥ तंव तें पंपा सरोवर । परम रमणीय आणि रुचिर । वेधी सकळिकांचें अंतर । दृष्टीस येतां तत्क्षणीं ॥ २ ॥ तयाचा विस्तार एक कोस । आणि जलशोभा बहुवस । तैसेंच सखोल, आणि जयास- । संबंध नाहीं मलाचा ॥ ३ ॥ नाना परींचीं सुरम्य कमलें । अंबुज कल्हार कुमुदोत्पलें । यांहीं सर्वांगीं शोभविलें । प्रफुल्ल होवोनी जयातें ॥ ४ ॥ हंस कारंडव कित्येक । फिरती सुंदर चक्रवाक । तैसेच कुक्कुट क्रौंचादिक । नाना नादें कूजती ॥ ५ ॥ नाना वेली आणि तरुवर । उदंड दाटले तीरावर । बहुत पुष्पांचाहि भार । लगटून गेला जयांतें ॥ ६ ॥ जैसें साधूंचें अंतःकरण । तैसें जलाचें निर्मलपण । वरी पुष्पसुगंधाचें मिश्रण । नेत्रघ्राणांतें वेधिती ॥ ७ ॥ येणेंपरी तें रम्यस्थान । दृष्टीस येतांचि रघुनंदन । तोषला परमाल्हादें करून । भ्राता तैसाचि लक्ष्मण ॥ ८ ॥ मग तें तयाचें सुंदर नीर । प्राशन करूनि श्रीरघुवीर । लक्ष्मणासहित नीरावर । विश्राम घेई क्षणैक ॥ ९ ॥ मग तो शीतल सुंदर देश । पहावयाची धरूनि

आस । उठोनि दोघेहि श्रीराघवेश । तीरीं चालूं लागले ॥ १० ॥ अगाध पसरूनि गेलें नीर । वृक्षहि दाटोनि गेले थोर । आणि पुढेंचि भव्य रुचिर । ऋष्यमूकाद्रि शोभतसे ॥ ११ ॥ ऐशा शोभेचें अवलोकन । करितां निमग्न झालें मन । तेणें सहजचि दोघे नंदन । मंद वेगानें चालती ॥ १२ ॥ तयीं त्या पर्वत-अग्रावर । वसे जो सुग्रीव वानरवर । तयें ते दोघे वीरकुमार । सहजीं नयनीं देखिले ॥ १३ ॥ तंव तो भयभीत होवोनि थोर । हनुमंतासी बोले सत्वर । मित्रा, कोण हे दोघे वीर । किमर्थ आलेत ये स्थळीं ॥ १४ ॥ मा[illegible]ा नाश साधावयास । वालीनें धाडिलें का रे यांस । न कळेचि कांहीं मन्मनास । भर[illegible]चि वाटे तयांचें ॥ [illegible]५ ॥ म्हणोनि द्विजपुत्राच्या रूपा । धरून तेथ जाऊन बापा । म[illegible] वरी एवढी करी कृप[illegible] । शोध घेई तयांचा ॥ १६ ॥ तंव तें मानून मित्रवचन । वेषें हो[illegible]न द्विजनंदन । तत्[illegible]ाळ पावला तो हनुमान । रामलक्ष्मणांसंनिधीं ॥ १७ ॥ आणि दा[illegible]न प्रेमादर । साष्टां[illegible] घालोनि नमस्कार । तयांस म्हणे हो पुरुषवर । कोण कोटील [illegible]ापण ॥ १८ ॥ पाह[illegible]तां तारुण्य अंगीं दिसे । वरी क्षत्रियतेज विलसे । आणखी सूर्य-चंद्रासारिसे । कांति दावीत असां कीं ॥ १९ ॥ स्वामीच तुम्ही त्रैलोक्याचे । ऐसेंच मजसि वाटे साचें । पातलां आहांत या जगताचे । उद्धारार्थ काय कीं ॥ २० ॥ मायेनें घेऊनि मनुष्यवेष । तुम्ही दोघे प्रधान पुरुष । भूमिभाराच्या निवारणास । अवतरलांत जगीं का ॥ २१ ॥ किंवा नर आणि नारायण । तेचि हे तुम्ही दोघेजण । लीलया करीत

असाल भ्रमण । ऐसेंहि प्रतीत होतसे ॥ २२ ॥ सकळ जनांचिया हृदयमंदिरीं । जो कां निवास करितो हरी । तोचि या मूर्तिद्वयामाझारी । प्रगट झालासे भूवरी ॥ २३ ॥ यापरी हनुमंताचें वचन । ऐकतां तोषोन रघुनंदन । म्हणे जी लक्ष्मणा, याचें ज्ञान । कैसें आहे पहा वो ॥ २४ ॥ येणें बोलिलें जें जें कांहीं । तयांत दोष लेशही नाहीं । बटु हा निपुणचि आहे पाहीं । शब्दशास्त्रांत सर्वथा ॥ २५ ॥ मग हनुमंतासी श्रीराम । सांगे आपुलें नाम धाम । घ्यावया वनवासाचे श्रम । तेंहि कारण बोलला ॥ २६ ॥ मागुती सांगून सीताहरण । म्हणे मी तियेच्या शोधाकारण । काननीं करितसें भ्रमण । संगें घेऊन लक्ष्मणा ॥ २७ ॥ यावरी तूं कोण सांगे मज । ऐसें बोलतां श्रीरघुराज । बटु तो म्हणे मी समीरात्मज । अंजनीसुत मारुती ॥ २८ ॥ इया ऋष्यमूक अद्रीवरती । राहतो **सुग्रीव** वानरपती । तयाचा सचीव मी संप्रती । आणीक होत तिघेही ॥ २९ ॥ तयाचा भ्राता एक ज्येष्ठ । **वाली** म्हणून वर्ततो दुष्ट । तेणें सुग्रीव राज्यभ्रष्ट । करून बाहेर काढिला ॥ ३० ॥ आणि सुग्रीवपत्नी रुमा । तेणें ठेविली आपुले धामा । त्याच्याचि भयें या वानरोत्तमा । येथ राहणें लागतें ॥ ३१ ॥ म्हणून राघवा वाटे मज । तुवां साधाया आपुलें काज । आजि हा सुग्रीव वानरराज । मित्र जोडोनि ठेविजे ॥ ३२ ॥ तुझा जो भार्याहारक चोर । त्यास शोधून कराया ठार । हा तुज सहाय करील वीर । ऐसें निश्चयें जाणिजे ॥ ३३ ॥ तंव श्रीराम त्यातें बोलत । हेंचि बा माझेंहि मनोगत ।

तयासी सख्यचि कराया निमित्त । येथ आलों असें मी ॥ ३४ ॥ तंव तो हनुमान वीर-
वर । प्रकटवूनि निज दीर्घ शरीर । म्हणे वो माझिया स्कंधावर । शीघ्र आरूढ होइजे
॥ ३५ ॥ मग ते श्रीराम लक्ष्मण । स्कंधीं करितांचि आरोहण । तयानें तत्काळ
गांठिलें ठाण । उड्डाण करूनि गिरीचें ॥ ३६ ॥ मग एक पाहोनि वृक्ष थोर ।
छायेस ठेवोनि दोघे कुमर । हनुमान सुग्रीवाचिया समोर । जावोनि वंदी तयातें ॥
३७ ॥ आणि म्हणे, जी नाहीं भय । जाणिजे भाग्याचाच उदय । आलेत दोघे दश-
रथ-तनय । तुझिया मैत्री कारणें ॥ ३८ ॥ श्रीराम आणि सुमित्रासुत । तयांसी सख्य
जोडी त्वरित । येणेंच तव वा मनोगत । सिद्धी पावेल वाटतें ॥ ३९ ॥ ऐसें बोलतां
हनुमान वीर । सुग्रीव हर्ष पावला थोर । मग तैसाच उठोनि सत्वर । राघवांपाशीं पात-
ला ॥ ४० ॥ मग डाहळ्या तोडून दोन । दोघांस देऊन वन्यासन । स्वयेंहि पुढती बैसे
येऊन । चित्त आनंदें दाटलें ॥ ४१ ॥ तेधवां रघुवीराची कथा । लक्ष्मणें त्यातें विदित
करितां । सुग्रीव म्हणे जी श्रीरघुनाथा । चिंता सारी त्यजावी ॥ ४२ ॥ मींच सीतेचा
लावुनी शोध । करितों तव शत्रूचा वध । आतां तुवां ये विषयीं निर्वेध । ऐसें होऊन
राहणें ॥ ४३ ॥ मग जीं सीतेचीं आभरणें । गुहेंत ठेविलीं होतीं तेणें । तीं रघुनाथें
पहायाकारणें । तेथ आणोनि दाविलीं ॥ ४४ ॥ तईं तें सोडून उत्तरीय । पाहतां जाणून

देऊनि धीर । बोलला भ्राता लक्ष्मण वीर । प्रभो, हा किमर्थ करणें घोर । सुग्रीवराय भेटतां ॥ ४६ ॥ मग सुग्रीवहि बोले झणीं । हीच ाझी प्रतिज्ञा-वाणी । भेटवीन रघुरायाची राणी । रणीं मारूनि रावणा ॥ ४७ ॥ इतुक्यामाजी अंजनीसुत । अग्नीस करीत प्रज्वालित । मग ते संनिध येती त्वरित । सखे सुग्रीव-राघव ॥ ४८ ॥ मग अग्निनारायणापुढती । दोघेहि परस्परांप्रती । बहुत प्रेमें आलिंगिती । सख्य केलें म्हणाया ॥ ४९ ॥ यावरी बैसले भूमीवरती । मग सुग्रीव म्हणे, जी रघुपती । ऐक माझिया बंधूची कृती । वाली हें नाम जयाचें ॥ ५० ॥ एकदां गर्व होवोनि बहुत । मयाचा **मायावी** नामें सुत । चालून आला किष्किंधेंत । द्वंद्व युद्धाच्या निमित्तें । ॥ ५१ ॥ तंव तयाचा शब्द घोर । ऐकोनि क्रोध पावूनि थोर । धावोनि वाली मुष्टिप्रहार । करिता झाला तयासी ॥ ५२ ॥ तयीं तो मायावी व्याकुळ । होवोनि काढिता झाला पळ । आणि प्रवेश करी तत्काळ । गुहाप्रदेशीं आपुल्या ॥ ५३ ॥ मग तयाच्या मागें धावत । वालीहि प्रविष्ट झाला आंत । मजसि सांगूनि 'तूं द्वारांत । बैस येथें' म्हणोनि ॥ ५४ ॥ मग एक मास झाल्यावर । गुहाद्वारासि येतां रुधिर । देखोनि वाटलें केलें ठार । वालीस दुष्टें राक्षसें ॥ ५५ ॥ मग मी गुहेच्या द्वारापुढती । ठेवून शिला एक पुरती । पातलों तैसाच नगराप्रती । अत्यंत दुःखित होउनी ॥ ५६ ॥ तेधवां सारेचि नगर-जन । इच्छा नसतांहि मजलागुन । अर्पिती राज्यसिंहासन । वाली नाहीं म्हणोनी ॥ ५७ ॥ तयीं तें जाणूनि जनांचें मत ।

मीं राज्य घेतलें निजकरांत । तंव तो वाली इतुकियांत । नेणों कैचा पातला ॥ ५८ ॥ आणि दूषणें देऊन बहुत । मजसि मुष्टीचे घाय करीत । तयीं मी भयभीत होवोनि त्वरित । नगराबाहेर पळालों ॥ ५९ ॥ मग क्रमिलिया कांहीं पथ । येथ मी पातलों श्रीरघुनाथ । कीं तो येऊंच न शके येथ । मुनि-मातंग-भयानें ॥ ६० ॥ परी तो तयींहून माझी दारा । पातकी भोगितो कीं रघुवीरा । आणि मी सेवीत दुःखभारा । दीन हा येथें राहतों ॥ ६१ ॥ ऐसिया संसार-आर्तास मज । त्वां भेट देऊनि श्रीरघुराज । सकळ संतोषाचीच आज । खाण जोडून दिधली * ॥ ६२ ॥ येणेंपरी हें सुग्रीव-उक्त । राघवें सकळ कारितां श्रुत । मित्रदुःखानें तोहि त्वरित । थोर संताप पावला ॥ ६३ ॥ मग म्हणे मित्रा ऐक वचन । मी या वालीचा नाश करून । निश्चयें तुजलागीं भेटवीन । तव पत्नीस जाणिजे ॥ ६४ ॥ तंव सुग्रीव म्हणे हा वाळी । सर्व बळियांमाजी बळी । कीं जो देवादिकांहि मुळीं । साध्य होऊं शकेना ॥ ६५ ॥ तयास मारायाचें काज । मित्रा, कैचें साधेल तुज । ऐक तयाचें एक सहज । वृत्त शौर्याचें सांगतों ॥ ६६ ॥ एकदां **दुंदुभि** नामें असुर । धरून महिषाचें रूप थोर । वालीशीं कराया द्वंद्व घोर । रात्र-प्रसंगीं पातला ॥ ६७ ॥ तेधवां संतप्त होवोनि थोर । त्यावरी धांवला हा वीरवर । आणि शिंगें धरूनि सत्वर । पालथा घाली तयातें ॥ ६८ ॥ मग पाय उदरावरती । ठेवूनि, मस्तक पिळोनि हातीं । छेदून तोलून ऊर्ध्वप्रांतीं । फेंकूनि देई करानें ॥ ६९ ॥ राघवा, मग तें

तयाचें शिर । जावोनि एक योजन दूर । तेणें मातंग-आश्रमावर । सिंचन केलें रुधिराचें ॥ ७० ॥ तैं तो मातंग-मुनिप्रवर । तत्काळ पावूनि क्रोधभर । वालीस म्हणे तूं होशील ठार । यावरी येतां स्थळीं या ॥ ७१ ॥ तैंहून वालीनें हा पर्वत । वर्ज्यचि केला आहे सतत । मींहि मग ती जाणोनि मात । आसरा केला गिरीचा ॥ ७२ ॥ मग तो सुग्रीव कपिनायक । रामास नेऊन तें मस्तक । दाखवी, जैसें शिखरचि एक । पर्वतावरती उदेलें ॥ ७३ ॥ आणि म्हणे जी सीतापते । शिर हें उचलोनि फेंकी हातें । तरि मग वालीस मारावयातें । सामर्थ्य तुझें म्हणें मी ॥ ७४ ॥ तेधवां हांसोनि रघुनायकें । शिर तें पादांगुष्ठेंचि एकें । स्पर्शून सर्वेंचि लोटिलें निकें । शतयोजन प्रदेशीं ॥ ७५ ॥ तंव तें अद्भुत देखोन तेज । संतोष पावूनि वानरराज । आणिक एक सांगे काज । धनुःकौशल्य पहाया ॥ ७६ ॥ म्हणे हे ताडाचे वृक्ष सात । खळ तो धरूनि निजकरांत । गदगद हालवोनि त्वरित । अ-पर्ण करितो निश्चयें ॥ ७७ ॥ तरी तूं आपल्या एकें बाणें । आतांचि सर्वांस छिद्र करणें । तरि मग मीं तुज खास म्हणे । समर्थ वाली वधाया ॥ ७८ ॥ तंव त्यासीहि श्रीरघुवीरें । आपुली संमति देऊन त्वरें । तयांचें छेदन केलें शरें । धनुष्य जोडोनि तत्क्षणीं ॥ ७९ ॥ आणि परतूनि तूणीरांत । शर तो प्रविष्ट झाला त्वरित । तयीं तो सुग्रीव अतिशयित । आश्चर्य आनंद पावला ॥ ८० ॥ मग म्हणे देव श्रीरघुवीर । तूंचि कीं होसी परमेश्वर । त्रैलोक्य तुझियाचि आश्रयावर । नांदत आहे सर्व हें ॥ ८१ ॥

अहा जी माझें सुकृत थोर । म्हणोनि साक्षात क्ष्मीवर । चालून आला माझें घर । सख्य मज शीं कराया ॥ ८२ ॥ देवा, पावूनि ुमचा संग । जन हे भवाचा करिती भंग । म मीं विनवावें कैसें सांग । तुज दारेच्य कारणें * ॥ ८३ ॥ स्त्री-सुत आणीक द्रव्यादिक । मायाच ही होय रघुनायक । म्हण नि प्रेमाचि तुमचें एक । तेंचि आम्हां अवश्य ॥ ८४ ॥ मूर्ति ही अहाहा! आनंदाची । जसि आजि लाभली कैंची । ऐसिया माझ्या भ योदयाची । सरी कोणातें केउती ॥ ८ ॥ मृत्तिकेसाठीं उखणूं जातां । अवचित रत्न वे यावें हातां । तैसाचि हा मी पावलों आतां । आनंदरूपा श्रीरामा ॥ ८६ ॥ आजि हा भेटून रघुनंदन । सारेंचि माझें भवबंधन । तुटलें क्षणमात्रेंचि करून । अनादि मायानिर्मि ॥ ८७ ॥ यज्ञ केले नि दानें केलीं । ों तपःकर्मेंहि आचरिलीं । अथवा पूर्तें कीं इष्टें लीं । तींहि केलीं उदंड ॥ ८८ ॥ तरी । संसाराचें बळ । ओहटेनाचि जें एक तिळ । उ धेकचि वाढे प्रत्येक वेळ । पापपुण्याच्य प्रवाहें ॥ ८९ ॥ परी क्षणैक या सीताकांता । चित्तीं निश्चल होऊन ध्यातां । समूळ संसार विनाशाकरितां । अवकाश नाहीं क्षणाचा ॥ ९० ॥ म्हणोनि राझवा माझें मन । तुझिया पायींच राहो जडून । आणिक वदनांत रात्रंदिन । नाम तुझें असावें ॥ ९१ ॥ अहो या नामाचें चिंतन । आदरें करितां लावून मन । जन तो घोरांहि पातकांतून । मुक्त होय क्षणमात्रें ॥ ९२ ॥ म्हणोनि युद्धीं पावावा जय । आणि जोडावे दारा-तनय । हें मज कांहींच नलगे सोय । भक्तिच एक

असो ही ॥ ९३ ॥ राघवा मी एक तुझाचि अंश । वरी सेवितों तव चरणांस । म्हणोनि
मायामोह-विनाश । तुवांचि माझा क ावा ॥ ९४ ॥ 'हा मित्र, आणि हा माझा वैरी' ।
ऐसे भेद हे नानापरी । राहिले होते माझ्या अंतरीं । पूर्वीं मायाभ्रमानें ॥ ९५ ॥ परी हें
दर्शन होतांच तव । सर्वत्र समचि ासे भाव । शत्रु-मित्रांहीं कोणता ठाव । गांठिला
आतां कळेना ॥ ९६ ॥ जोंवरी मायेचें आवरण । तोंचि 'हा दोष आणि हा गुण' । तोंचि
हें विश्वींचें नानापण । प्रतीत होते नातें * ॥ ९७ ॥ परी जें भासतें नानापण । तेंचि
सकल भयाचें कारण । आणि अंधत ीं जी बुडव ण । तीहि येणेंचि एकल्या * ॥ ९८ ॥
आणि या दारादि बंधांप्रती । हेचि विद्या कारण होती । ती तंव रामा तुझिया हातीं ।
दासी होवोनि राहते ॥ ९९ ॥ म्हणो े मन हें सदोदित । तुझ्याच पायीं राहो निश्चित ।
आणि सदैव मद्वदनांत । नाम तुझें सो कीं ॥ १०० ॥ तव भक्तांचें करितां काज ।
कर हे गुंतोत श्रीरघुराज । आणि हें मदंग देवा तुज । भेटोन लागो सार्थकीं ॥ १०१ ॥
तुझ्याचि रूपीं रघुनंदन । जडून राहे हे लोचन । आणि त्वद्भक्तांचें दर्शन । तेंचि एक
करोत ॥ १०२ ॥ तुझिया अवतारांच कथा । नित्य येवोत श्रवणपथा । आणि पाउलेंहि
सर्वथा । चालोत तव मंदिरातें ॥ १०३ ॥ तुझिया पादधूलीचे कण । जयांत पावलेत
संमिश्रण । ऐसिया तीर्थांचें धारण । ाझिया अंगीं करावें ॥ १०४ ॥ आणि भवानी
श्रीशंकर । ज्यांतें चिंतिती निरंतर । या तव पायींच माझें शिर । नम्र राहो अखंड ॥

१०५ ॥ यापरी सुग्रीवकृत स्तुती । ऐकतां तोषला सीतापती । म्हणे हो तिळहि याचे
चित्तीं । मालिन्य नाहीं राहिलें ॥ १०६ ॥ ऐसी अध्यात्म-रामकथा । भाविकें याची
श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ १०७ ॥ श्रीराम ॥ २९ ॥

अध्याय ३० वा, वालिहनन

श्रीराम ॥ चित्ताचे त्रिगुणादि मायामळ । जरी क्षयास पावती सकळ । तरी हा चा-
लूंच न शके तिळ । लोकव्यवहार जगाचा ॥ १ ॥ म्हणोनि मायेची व्हावी वाढ । ऐसें
आंतून योजून गूढ । श्रीराम सुग्रीवालागीं उघड । ऐसें वचन बोलला ॥ २ ॥ मित्रा,
सारेंचि एकलें सम । ब्रह्मचि तुजासि भासे रम । तरी त्वां न पावावा विराम । संग्राम
वालीशीं कराया ॥ ३ ॥ नातरी म्हणतील लोक मज । येणें कांहीं न साधिलें काज ।
मग हें अग्निसमक्ष आज । सख्य केलें कि[व्य]र्थ ॥ ४ ॥ म्हणोनि युद्धालागीं रणीं । वालीस
पाचारी आतां झणीं । मग मी तयास एकेंचे क्षणीं । भूमीस पाडीन निश्चयें ॥ ५ ॥ तंव
तें राघवाचें मत । सुग्रीवासही झालें संमत । मग तो पुरास जावोनि त्वरित । हाक देई
तयातें ॥ ६ ॥ तंव तो शब्द येतां श्रवणीं । धांवला वाली समरांगणीं । मग तो येतांचि
वक्षीं हाणीं । सुग्रीव वेगें तयातें ॥ ७ ॥ म[ग] तेणेंहि चवताळून । सुग्रीवातें केलें ताडन ।

मग ते दोघेहि अंगें मिळोन । वेगें ताडूं लागले ॥ ८ ॥ तयीं त्या मेळणीमाजी बाण- ।
सोडितां, सुग्रीव निश्चित कोण । ं शा संशयें सीतारमण । उगाच राहे क्षणैक ॥ ९ ॥
तयीं ते वालीचे घाय दुर्धर । साह च न शके सुग्रीव वीर । तेणें ओकूं लागला रुधिर ।
मग काढी पळातें ॥ १० ॥ मग ं ाली जाय किष्किंधेसी । सुग्रीव पातला रामापाशीं ।
मग म्हणे बा तूं मारावयासी । चि त्तीं योजिलें काय जी ॥ ११ ॥ हेंचि जरी तव मनो-
गत । तरी तूंचि करीं गा माझा घ त । तयास ऐसें युद्ध निमित्त । किमर्थ व्हावें दयाळा
॥ १२ ॥ प्रत्यय दावून निजबला ा । काय जी मिथ्या करिसी वाचा । आपुल्या इया
शरणागताचा । त्याग कैंचा करावा * ॥ १३ ॥ तंव तें वचन होतां श्रुत । श्रीराम जा-
हला अश्रुभरित । मग 'बा, न भी म्हणोन त्वारत । आलिंगन देई तयात ॥ १४ ॥
मिता, तुमचीं स्वरूपें सम । पाहतां करितात नयनभ्रम । मग म्यां कैंचा धरून नेम ।
बाण सोडावा सांग बा ॥ १५ ॥ परी तुज आतां कांहीं खूण । करितों ओळखायाकारण ।
पुष्पमाला ही कंठीं धारण । करूनि जाईं रणीं तूं ॥ १६ ॥ मग वालीचे हराया प्राण ।
तिळहि विलंब न करीं जाण । शपथ वक हें मद्भाषण । वधीन वालीस राघवा ॥ १७ ॥
मग लक्ष्मणाचिया हातीं । माळा घा लून स्कंधावरती । तयास पुनश्च सीतापती । युद्धा-
लागीं पाठवी ॥ १८ ॥ मग पुनरपि हराया रण । बंधूची हाक कानीं श्रवण । आणिक
क्षोभ पावूनि द्विगुण । वाली युद्धार्थ निघाला ॥ १९ ॥ तयीं तें पुनश्च जाणें रणीं ।

पाहून दचकली ता
म्हणे जो आतांचि
बलाढ्य कोणी असे
ठार । करून परतू
कोण । कैचें शंकेचें
युद्धार्थ निरोप आं
सोडून देईं एधवां
ऐकोनि एवढें वृत्त
ऐकिलें कानीं । कं
लक्ष्मण, भार्या सीत
तयाची ॥ २७ ॥
तेथ सुग्रीवासमवेत
वालीस मारून नेमें
याचि वार्तेनुसार ।
श्चित जाणिजे ॥ ३
नाथ या गृहवैरास

राणी । मग पतीस बोलली वाणी । रणीं न जायाकारणें ॥ २०
राजित । केलिया परतून आहे येत । तरी तयाच्या संगें खचित
॥ २१ ॥ तंव तो बोलला वीरवर । प्रिये मी आतांचि तया
येतों सत्वर । शंका कैची तुझी ही ॥ २२ ॥ तयास सहाय होण
कारण । अथवा त्याचेहि प्राण हरण । करून येतों पहा वो ॥ २३
यावर । गृहींच कैंचा राहील शूर । म्हणोनि लाडके, माझा कर
२४ ॥ यापरी पतीचें वचन श्रुत । होतांहि तारा बोले परत । ना
रुचेल तैसेंच वर्तणें ॥ २५ ॥ मृगयेसाठीं गेलिया वनीं । अंगदें वृ
एक श्रीराम नामें करोनी । पुत्र अयोध्यापतीचा ॥ २६ ॥ भ्रा
। ऐसे वनांत राहत असतां । रावणें संधी पाहोनि स्वतां । भार्या ने
ग तो भार्येचा शोध करीत । पातला ऋष्यमूकाचा पर्वत । आ
। सख्य केलें तयानें ॥ २८ ॥ वरी प्रतिज्ञाहि केली रामें । कीं
। मित्र सुग्रीव त्यातें प्रेमें । राज्य देईन तयाचें ॥ २९ ॥ म्हणो
आजि हे पातले दोघे वीर । एकत्र होऊनि कराया समर । हेंचि
॥ नातरी पराभूत झालियास । पुनश्च धैर्य कैचें रणास । म्हणू
सोडून द्या जी एधवां ॥ ३१ ॥ राज्य हें अर्पून सुग्रीवातें । आप

सेवूं रघुवीरातें । जो कां संकटीं सकळिकांतें । तारूनि नेतो दयाळू * ॥ ३२ ॥ ऐसें बोलत असतां सती । परम भय पावून चित्तीं । पतीच्या पूज्य चरणांप्रती । वंदन घाली साष्टांगें ॥ ३३ ॥ आणि धरूनि दोन्ही चरण । नयनीं होवोनि अश्रुपूर्ण । म्हणे जी नाथ हें भाषण । वायां करूं नये कीं ॥ ३४ ॥ तयीं प्रियेस उठवोनि हातें । प्रेमें धरुनियां स्वहृदयातें । वाली म्हणे वो सुंदरी येथें । भय कांहींच नसे कीं ॥ ३५ ॥ स्त्रीस्वभावेंचि भय हें तुज । वाटतें, परी तें व्यर्थचि समज । मजहि ठावें कीं श्रीरघुराज । अवतरलासे या लोकीं ॥ ३६ ॥ परी तो साक्षात नारायण । तयास सखा कीं वैरी कोण ‘ । करावा भूभार निवारण । हाचि उद्देश तयाचा ॥ ३७ ॥ म्हणोनि हा श्रीलक्ष्मीपती । जरी असेल त्याचे संगतीं । तरी मी आपुल्या गृहाप्रती । आवडी आणीन तयातें ॥ ३८ ॥ मस्तक ठेवून पायांवर । संतुष्ट करीन तो श्रीवर । जो कां जैसा भजेल नर । त्यातें तैसाचि राम हा ॥ ३९ ॥ आणि राघवावांचून स्वयें । सुग्रीवाचि एक असेल प्रिये । तरि मग समरीं मी निश्चयें । वधून येईन तयातें ॥ ४० ॥ तयासी कराया राज्यदान । चिंता कांहींच नव्हती आन । परी हे सुंदरी तेणेंकरून । लांछन आहे शूरातें ॥ ४१ ॥ कां कीं माझिया ऐशा शूरें । युद्धार्थ जाणें सांडूनि त्वरें । शत्रूस विनवावें आदरें । हें तों कैचें घडावें ॥ ४२ ॥ म्हणून सांडूनि सारें भय । करावा चित्ताचा निश्चय । ऐसें बोलून तो वीरराय । वेगें युद्धार्थ चालला ॥ ४३ ॥ तंव तो येतांचि देखूनि त्वरें । उडी घेऊनि सुग्रीववीरें ।

तयास निजमुष्टिप्रहारें । ताडन केलें जेधवां ॥ ४४ ॥ तेधवां तोहि वाली वीर । तैसाचि हाणी मुष्टिप्रहार । यापरी मग ते परस्पर । घायें ताडूं लागले ॥ ४५ ॥ मग सुग्रीवें भय पावून । पाहिलें रामचंद्राचें वदन । तयीं कृपाळू श्रीभगवान । गुण जोडी धनुष्या ॥ ४६ ॥ मग वृक्षाच्या आड राहून । वालीचें लक्षून वक्षःस्थान । शर तो विद्युत्पातासमान । वीर तो सोडिता जाहला ॥ ४७ ॥ तंव शब्द एक झाला घोर । आणि बाणें तो भेदोनि वीर । आपटितांचि भूमीवर । भूमि कंपित जाहली ॥ ४८ ॥ मग घडी एक लोटल्यावर । नेत्र उघडोनि वाली वीर । अवलोकन करितां, सीतावर । दृष्टीस आला तयाच्या ॥ ४९ ॥ धनुष्यबाण जयाच्या करीं । आणि जटेचा मुकुट शिरीं । तैशीच वनमाळा साजिरी । विशाल वक्षःस्थळींची ॥ ५० ॥ दंड भव्य तैसे सुंदर । अंगकांति श्यामल रुचिर । संगें सुग्रीव लक्ष्मण वीर । तिष्ठती सेवेकारणें ॥ ५१ ॥ यापरी करितां अवलोकन । वीर तो होवोनि सावधान । बोलला राघवा, येणेंकरून । साधिलें काय तुवां बा ॥ ५२ ॥ कवण देखोन तूं अपराध । आजि हा माझा केलासि वध ? । त्वां राजधर्मास आणिला बाध । ऐशा गर्ह्य कृतीनें ॥ ५३ ॥ वृक्षाच्या आड राहोनि, शर । सोडून ज्या तूं केलें समर । तो तूं कैचा न होशी चोर । यश जोडिशी केउतें ॥ ५४ ॥ जरी तूं होतासि क्षत्रियबीर । आणि मनुवंशज साचार । तरी तूं कां न बा केलें समर । येऊन माझ्या पुढारां ॥ ५५ ॥ रावणें सीतेस केलें हरण । म्हणून साह्य घ्याया कारण । तूं या

सुग्रीवमित्रास शरण । आलासि ऐसें ऐकतों ॥ ५६ ॥ परी हें केउतें सुग्रीवबळ । मी तों आतांचि न लगतां वेळ । लंकाचि येथें आणितो सकळ । सीतारावणांसमेत ॥ ५७ ॥ त्या मज धरून व्याधरीती । पावविसी तूं निधनाप्रती । आणि म्हणविसी 'धर्ममूर्ति । राजा राम महात्मा' ॥ ५८ ॥ सुग्रीवें काय केलें हित । आणि म्यां कोण केला घात । रामा, कोण रे साधली मात । सांग येणें वधें त्वां ॥ ५९ ॥ लाभला कोण येणें धर्म । हें तूंतेंचि ठावें मर्म । गा या मांसाचें भक्षणकर्म । तेंहि तूतें अशास्त्र ॥ ६० ॥ यापरी दूषणें देवोनि बहुत । निंदितां, बोलला सीताकांत । अरे मी धर्म रक्षायानिमित्त । फिरत आहे भूवरी ॥ ६१ ॥ धर्मास सांडोनि वर्ते स्वैर । त्यातें निवटून करावें ठार । याचलागीं हे चापशर । करीं मीं धरिले वानरा ॥ ६२ ॥ कन्या, भगिनी, तैसीच सून । भ्रातृजाया ह्या सर्व समान । त्यांशीं जो बलात्कारें करून । रममाण होतो पातकी ॥ ६३ ॥ अगा तो वध्यचि आम्हां नृपा । किमर्थ वल्गना करिसी बापा । सुग्रीवजायेसी रमतां पापा । कां न धर्मार्थ पाहिला ॥ ६४ ॥ म्हणोनि धर्मनष्टास तुज । धर्मरक्षक मी रघुराज । दंडावयास आलों आज । प्रश्नचि कैचा ये विषयीं ॥ ६५ ॥ महात्मे फिरतात भूमीवर । आणि करितात लोकोद्धार । परी तूं काय वनींचा वानर । नेणसी स्वरूप तयांचें ॥ ६६ ॥ यापरी बोलतां श्रीरघुवीर । वीर तो यवोनि भानावर । जाणूनि प्रत्यक्ष लक्ष्मीवर । प्रेमें वंदी तयातें ॥ ६७ ॥ मग म्हणे जी राम सीतावर । मी मूढ अज्ञानी पामर । नेणोनि

वदलों जें उत्तर । क्षमा करीं गा तयाची ॥ ६८ ॥ राघवा, तुझी ही मूर्ति रुचिर । योग्यांसही जी दुर्लभ फार । ती मज प्रत्यक्ष नेत्रांसमोर । अंतकाळींच लाभली ॥ ६९ ॥ आणि तुझाचि साक्षात बाण । लागून सोडितसें मी प्राण । तरी हें एतुलें पुण्यमरण माझिया सुकृतें लाभलें ॥ ७० ॥ अहो जयाचें घेऊनि नाम । अंतीं पाविजे परमधाम तो हा प्रत्यक्ष सीताराम । माझिया पुढती ठाकला * ॥ ७१ ॥ राघवा तूंचि लक्ष्मीधव जानकी हेचि लक्ष्मी तव । रावणादिकांच्या नाशास्तव । अवतीर्ण झालासि निश्चयें ॥ ७२ ॥ आतां माझिया बाळा अंगदा । दृष्टि कृपेची ठेवीं सदा । आणि जावया परम पदा अनुज्ञा देईं मला वो ॥ ७३ ॥ मग अंगींचा काढी शर । म्हणोनि सांगतां वाली वीर रामें तत्काळ लावोनि कर । विशल्य केलें तयातें ॥ ७४ ॥ तयीं तो रामचंद्राचा कर सकळ सुखशांतीचें घर । स्पर्शतांचि मग सांडूनि शरीर । वाली स्वलोकीं पावला ॥ ७५ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ७६ ॥ श्रीराम ३० ॥ ॥ ॐ ॥ ॥ ॐ ॥

अध्याय ३१ वा, तारातत्त्वबोध

श्रीराम ॥ वाली रणांत पावतां पतन । कपि ते करिती पलायन । आणि तारेस नि-

वेदन । करिती वृत्त रणींचें ॥ १ ॥ आतां नाना प्रयासें करून । करणें अंगद-परिपालन । सकळ मंत्र्यांतें बोलावून । हेंचि सांगावें तयांतें ॥ २ ॥ द्वारें बंद करून चारी । आम्ही-सांभाळितों ही पुरी । तांतडी करूनि राज्यावरी । बैसवी बाई कुमारा ॥ ३ ॥ तंव तें वृत्त होतांच श्रुत । तत्काळ तारा होय मूर्छित । मागुती होवोनि सावध-चित्त । कपाळ पिटी करांहीं ॥ ४ ॥ म्हणे हें राज्य आणीक धन । कशास आतां मजलागून । अहो ! मी करून सहगमन । पतीस भेटाया चाललें ॥ ५ ॥ मग ती तत्काळ आपुली वेणी । सोडून उठली तेच क्षणीं । आणि त्या रणभूमीचे ठिकाणीं । प्राप्त झाली सर्वोचि ॥ ६ ॥ तेथ तें आपुलें पतिशरीर । पडलें पाहोनि धरणीवर । सती ती आक्रंदूं लागली थोर । अंग टाकोनि भूवरी ॥ ७ ॥ हे नाथ, हे देव, वीरमणी । कां वो पडिलांत ऐसे रणीं । ऐसी चालतां ती शोकवाणी । दृष्टीस आला श्रीराम ॥ ८ ॥ मग ती त्यासि बोलली सती । अगा तूं वधून मज संप्रती । पाठवीं बापा स्वर्गावरती । पतिसंगतीला जावया ॥ ९ ॥ माझिया भेटीस माझे पती । उत्कंठित झाले असतील अती । मजवीण त्यांतें स्वर्गावरती । सौख्य कांहीं न वाटे ॥ १० ॥ पत्नीवियोग झालियावर । केउते असतात कष्ट थोर । ते तुजलागीं श्रीरघुवीर । अनुभूत आहेत सर्वथा ॥ ११ ॥ म्हणून वधून बापा मज । एतुलें साधूनि देईं काज । येणें तुजासि जोडेल सहज । पत्नीदानाचें सुपुण्य ॥ १२ ॥ मग सुग्रीवासि म्हणे सती । त्वा, तुवां निवटून माझा पती । जोडून घेतलें

आपणाप्रती । राज्य निर्वेध पुरीचें ॥ १३ ॥ आतां तू आणि तुझी दारा । सुखेंचि नांदूनि संसार करा । आजि तूं निर्वैर झालासि पुरा । वधून माझ्या प्रियातें ॥ १४ ॥ यापरी शोक करितां सती । पुढती होवोनि श्रीरघुपती । तत्त्वज्ञानोपदेशाचे रीती । शोक निवारी तियेचा ॥ १५ ॥ म्हणे तूं किमर्थ करिशी शीण । नसतांचि शोकाचें कारण । अवो, तूं मानिशी सांग कवण । माझा प्राणेश म्हणूनि ॥ १६ ॥ देहचि धरिसी पतीचा भाव । किंवा पति तो म्हणसी जीव? । पाहतां दोहींहि अंगीं वाव । शोकास कांहीं दिसेना ॥ १७ ॥ देहचि म्हणशील माझा पती । तरी तो पडिलाचि आहे पुढती । जड जो भूम्यादि पंचभूतीं । निर्माण झाला स्वभावें ॥ १८ ॥ नातरी पाहतां जीवाप्रती । तयास ना जन्म नाहीं मृती । येणें जाणें इत्यादि विकृती । त्यातें पावूं शकेना ॥ १९ ॥ तो नव्हे नारी किंवा नर । व्यापून राहिला सर्वभर । आणि हा निःसंग निरंतर । आकाशाऐसा सर्वथा ॥ २० ॥ तो तरी अखंड जैसा तैसा । ज्ञानस्वरूप शुद्ध अपैसा । मग हा शोक करायासरिसा । अवसर कैंचा ये विषयीं ॥ २१ ॥ म्हणून दोहोंहि अंगीं शोक । कराया निमित्त कांहीं एक । नाहींच; ऐसें रघुनायक । जेधवां दावी विवेकें ॥ २२ ॥ तयीं ती शंकित होवोनि सती । म्हणे जी यापरी असतां स्थिती । सुखदुःखें हीं कोणाप्रती । होतात सांगे राघवा ॥ २३ ॥ देह तों काष्ठाचि ऐसा जड । आत्मा नित्य निःसंग उघड । मग या सुखदुःखांचें झाड । कोणावरती तगावें? ॥ २४ ॥ तंव

राम म्हणे, जो अहंकार । अज्ञानें नांदतां देहावर । तोचि आपुले मस्तकीं भार । घेऊनि कुंथे ययांचा * ॥ २५ ॥ अविचार हेंचि यांचें मूळ । येणेंचि संसारा आणिलें बळ । पाहतां जीवात्मा तो केवळ । सर्व संबंधां वेगळा ॥ २६ ॥ जीवाच्या शुद्ध स्वरूपावर । जो हा भासता संसार थार । तयासि अविवेकाविण आधार । कांहींच नाहीं कामिनी * ॥ २७ ॥ विषयभोगींच निरंतर । चित्त देऊनि राहे नर । तयाचा मिथ्याहि हा संसार । नाश पावूं शकेना ॥ २८ ॥ पहा कीं स्वप्नींचें मिथ्या भय । न कारितां जागृतीचा उपाय । स्वप्नींच पावूं न शके लय । तैसीच परी ययाची ॥ २९ ॥ अनादि अविद्यायोगें करून । अहंकाराचें मातलें रान । तेणेंचि भव हा साच होऊन । रागद्वेषांहीं दाटला ॥ ३० ॥ बाई, मनाचि हें एक जाण । संसार बंधाचें कारण । जीव हा व्यर्थचि पावे शीण । मन मी ऐशा भ्रमानें * ॥ ३१ ॥ जैसा स्फटिकमणी विमल । स्वयें निर्वर्ण असतां केवळ । ठेवावा जया जया जवळ । त्या त्या वर्णें भासतो ॥ ३२ ॥ त्यापरी इंद्रियें बुद्धि मन । यांचिया संबंधमात्रें करून । बळेंचि संसाराचें बंधन । आत्मया अंगीं जाणिजे ॥ ३३ ॥ मीचि मन हा भाव धरून । कराया कामभोगाचें सेवन । तेणेंचि सत्त्वादि गुणबंधन । अंगीं लादून घेतलें ॥ ३४ ॥ मग सत्त्वरजतमांवरी । कर्में आचरून नानापरी । देहहि निर्मिले तदनुसारीं । इष्ट-अनिष्ट-मिश्रित ॥ ३५ ॥ यापरी कर्मबंधानुसारें । जीव हा भ्रमण करोनि तारे । प्रलयीं तैशाच निज संस्कारें । वासना जोडूनि ठेवितो ॥ ३६ ॥

मग त्या वासनाभिमानावरी । अविद्ये-अंतरीं निवास करी । मग सृष्टिकाल आल्यावरी । तैशीच योनि पावतो ॥ ३७ ॥ ऐसें भ्रमण केलिया बहुत । सुकृत जेधवां होय उदित । तईं मद्भक्तांची संगत । कोणेक वेळीं लाभते ॥ ३८ ॥ मग त्या सत्संगयोगें तया । माझें प्रेम येऊनि उदया । मत्कथा श्रवण करावया । आवडी वाढूं लागते ॥ ३९ ॥ तेथ आयासावांचून पुढें । स्वरूपज्ञान श्रवणीं पडे । मग वाक्यार्थ-पेटी उघडे । सद्गुरुकृपा-बळानें ॥ ४० ॥ मग प्रत्यया येई झणीं । कीं मी देहादि नोहे कोणी । मन-बुद्धीचा माझिया ठिकाणीं । संबंध नाहीं तिळाचा ॥ ४१ ॥ मी हा सर्व-विशेष-रहित । चिद्रूप आत्मा कीं शाश्वत । सर्व बंधनांहीं अतीत । परमानंदस्वरूप * ॥ ४२ ॥ यापरी प्रत्यक्ष प्रतीत होतां । आणि संशय विलया जातां । तत्क्षणीं मोक्ष आला हातां । ऐसें निश्चयें जाणिजे ॥ ४३ ॥ तारे, हें म्यां बोलिलें वच । तें जो अंतरीं शोधील साच । तो या भवबंधाचा काच । पावूं न शके सर्वथा ॥ ४४ ॥ म्हणोनि बाई, हे ज्ञानविचार । तुवां विवरावे वारंवार । आणि हा निवटूनि दुःखपूर । मोक्षस्थानास वरावें ॥ ४५ ॥ पूर्व-जन्मीं तूं माझें प्रेम । जोडिलें होतें अत्युत्तम । म्हणून दर्शन द्यावया श्रीराम- । रूपें तुजला पावलों ॥ ४६ ॥ आतां तूं अंतरीं माझें ध्यान । ठेवूनि स्वरूपीं लावी मन । मग तूं प्राप्त तीं कर्में करून । नित्य निर्लेप राहसी ॥ ४७ ॥ यापरी सांगतां श्रीरघुवीर । तारा संतोष पावोनि थोर । सकळ शोक करूनि दूर । वंदी साष्टांग राघवा ॥ ४८ ॥

मग ती विवेकयोगें सती । पावून स्वरूपानंदाप्रती । परिपूर्ण जीवन्मुक्त-स्थिती । सेवीत
राहिली सुखानें ॥ ४९ ॥ श्रीरघुवीराची संगती । क्षणैक पावून कीं हो सती । तोडून
अज्ञानबंधाप्रती । मोक्षस्थानातें पावली * ॥ ५० ॥ सुग्रीवेंहि हें राम-भाषण । चित्त
देवोनि केलें श्रवण । आणि अज्ञान सांडूनि पूर्ण । स्वास्थ्य चित्ताचें जोडिलें ॥ ५१ ॥
यावरी वालीचें अंत्यविधान । कराया सांगतां रघुनंदन । सुग्रीवेंहि प्रेमें करून । सिद्धता
केली तयाची ॥ ५२ ॥ सर्वांहीं मिळून रा... । मालक नगारा अंगातरा । मोठाचि
दावूनि प्रेमादर । पुष्पक विमानीं ठेविलें ॥ ५३ ॥ मग ते सर्वहि वानर वीर । चालले
तयाचे सभोंवार । तारा आणि अंगद कु... र । हेहि संगें चालले ॥ ५४ ॥ ब्राह्म... गमंडळी
आणि प्रधान । हेहि चालले भोंवतालून । दुंदुभि भेरी आदिकरून । वाद्यें गर्जत ... पुढारां
॥ ५५ ॥ यापरी थोर सत्कारयुत । तया... अंत्य जें कार्य विहित । तें सर्व सारु... न आले
...ग । नाले करून मर्त्यादि ॥ ५६ ॥ म... श्रीरामपायीं नमून । सुग्रीव अंतरीं ... तोषून ।
म्हणे, जी देवें हें सिंहासन । स्वयेंचि ...तां वरावें ॥ ५७ ॥ आणि प्रभो, मी ... तुझिया
पदा । सेवीन लक्ष्मणा ऐसें सदा । मग ... स्मित होऊन तदा । रामें केलें उत्तर । ... ५८ ॥
म्हणे, तूं तोचि मी निर्धारें । कासया अन्य विचार वा रे । म्हणोनि नगरास जाऊन
त्वरें । अभिषेक करीं आप... ॥ ५९ ॥ चतुर्दश वर्षें होती तोंवरी । मी न ग्रामीं प्रवेश
करीं । लक्ष्मण येऊनि बरो... री । मत्कार्य साधील सर्वथा ॥ ६० ॥ प्रेमें युवराजपदावर ।

बैसवीं बापा अंगद वीर । मग सर्व हें झालियावर । शोध घे माझ्या प्रियेचा ॥ ६१ ॥ तोंवरी मी आणि लक्षुमण । इया पर्वतीं देऊन ठाण । पर्जन्यकाळपर्यंत जाण । निवास कारितों दोघेहि ॥ ६२ ॥ ऐसें श्रीरामें बोलिल्यावरी । तयाची आज्ञा वंदूनि शिरीं । सुग्रीव पावला किष्किंधापुरीं । सुमित्रासुतासमेत ॥ ६३ ॥ मग आपणास अभिषेकून । मागुती नानोपचारें करून । श्रीमान सौमित्राचेंहि मन । संतुष्ट केलें तयानें ॥ ६४ ॥ मग परतूनि सुमित्रासुत । राघवापाशीं येतां त्वरित । दोघेहि प्रवर्षणपर्वत- । शिखरीं जाऊं निघाले ॥ ६५ ॥ मग तेथ एक सुमनोहर । स्फटिकनिर्मित गिरि-गव्हर । देखोन दोघे-हि वीरवर । चित्तीं संतोष पावले ॥ ६६ ॥ संनिध खळखळ वाहे नीर । मौक्तिका-ऐसें बहु सुंदर । आणि पुष्पें फळें मधुर । तींहि दाटलीं भोंवतीं ॥ ६७ ॥ नाना परींचे पक्षि-प्रवर । विहार कारिती वृक्षांवर । तैसेच नाना मृग सुंदर । क्रीडा कारिती स्वच्छंदें ॥ ६८ ॥ यापरी देखोन रम्य स्थान । सौमित्रासहित रघुनंदन । तेंचि आपुलें निवास-भुवन । करूनि राहिले सुखानें ॥ ६९ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवण-पथा । म्हणून लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ७० ॥ श्रीराम ॥ ३१ ॥

अध्याय ३२ वा, कर्मोपासना.

श्रीराम ॥ राहत असतां गिरिगव्हरांत । श्रीराम आणि सुमित्रासुत । पर्जन्यकाळ लोटला त्वरित । लीलया, ध्यानीं न येतां ॥ १ ॥ क्षुधा लागतां कंदमूळें । आणि सुरम्य मधुर फळें । आणून दोघांहीं एके मेळें । प्रेमें भक्षण करावीं ॥ २ ॥ आकाशीं वर्षाकालानुसार । वारे उसळोनि येती थोर । आणि मेघांहि अपारावर । वर्षाव करिती जलाचा ॥ ३ ॥ सुवर्णझूल घालोनि वर । जैसे सजवावे गजवर । त्यापरी मेघ ते थोर थोर । शोभा देती नभातें ॥ ४ ॥ विजेचेही कडकडाट । होऊन बसविती कर्णपुट । वाटे, सर्वांगीं घ्यावया भेट । पर्जन्यदेवी उदेली ॥ ५ ॥ ऐसी निसर्गशोभा रुचिर । नित्य नूतन संतोषकर । पाहतां नेणती दोघेही वीर । काळ गेला केउता ॥ ६ ॥ लाहून नूतन तृणांकुर । पश्वादिकांच्या आंगावर । पुष्टता, आणि चर्येत थोर । आनंद शोभूं लागला ॥ ७ ॥ धावतां पर्वतीं स्वेच्छेनुसार । मध्येंच मृग ते होती स्थिर । एकाग्र नेत्रें श्रीरघुवीर- । मूर्तीस पाहूं लागती ॥ ८ ॥ ते हे पश्वादि द्विजादिक । नेणों पूर्वींचे सिद्ध लोक । श्रीरामभेटीस अत्युत्सुक । होऊन येथें पातले ॥ ९ ॥ कीं हा भगवान रमावर । घेऊनि श्रीरामरूप रुचिर । काननीं आणीक पर्वतांवर । विहरेल कार्यप्रसंगीं ॥ १० ॥ मग ती नारायणाची मूर्ती । पाहून करून लोचनपूर्ती । सर्वेचि निरसूं संसार-आर्ती । ऐसाचि भाव तयांचा ॥ ११ ॥

असो, या अंतरी एके वेळीं। लक्ष्मणें जाऊन रामाजवळी। प्रेमें तयाच्य चरणकमळीं।
वंदन केलें आदरें ॥ १२ ॥ आणि म्हणे जी श्रीरघुराज। पूर्वींच एकदां बोधून मज।
माझें समस्त अज्ञान-बीज। देवेंचि आहे नाशिलें ॥ १३ ॥ यावरी एक ाझिया मना।
आस उपजली रघुनंदना। कीं कर्ममार्गेंही आराधना। कोणी करिती प्र च्ची ॥ १४ ॥
हो कां ब्राह्मण, क्षत्रिय वीर। किंवा हो शूद्र, कीं पामर। भावें पूज ने श्रीरघुवीर।
मोक्षस्थानातें पावती * ॥ १५ ॥ इया हरीच्या उपासनेंत। नलगे आश्र आणि जात।
सकाळिकांतेंचि सुगम होत। हेंचि साधन एकलें * ॥ १६ ॥ हेंचि मोक्ष ें साधन। म्ह-
णोनि सांगती सारे जन। नारद व्यास कमलासन। ऐसेंचि मत तयांचें ॥ १७ ॥ म्ह-
[illegible] सुत। श्रीराम
सांगूं लागले ॥ १८ ॥ अगा या उपासनेच्या रीती। उदंड; तयांतें नाहीं मिती। परी
त्या आंतून मी संप्रती। तुजला संक्षेपें सांगतों ॥ १९ ॥ आपुल्या गृह्यसूत्रानुसार।
द्विजत्व प्राप्त झालियावर। सद्गुरूपासूनिया सत्वर। मंत्र जोडावा आवडी ॥ २० ॥ मग
तयाच्या शब्दानुसारें। मजसी पूजावें अत्यादरें। लक्ष्मणा, अंतरामाजीच बा रे। पूजन
माझें करावें ॥ २१ ॥ नातरी सूर्यनारायणीं। अथवा अग्नीच्याहि ठिकाणीं। किंवा मूर्ति
पाहोन कोणी। पूजीत जावें मला वो ॥ २२ ॥ अथवा शालिग्राम शिला। तीहि घेऊन
आराधनेला। साधकें माझिया पूजाक्रमाला। आरंभ वेगें करावा ॥ २३ ॥ प्रथमतः

शरीरशुद्धीसाठीं । पाहिजे प्र तःस्नान परिपाठीं । मग संध्यादि विहित गोष्टी । त्याहि
साराव्या सशास्त्र ॥ २४ ॥ मग कर्म सिद्धीस पावावया । चित्तीं संकल्प करून सया ।
मद्बुद्धीनें । श्रीगुरुराया- । ल गीं पूजावें अंतरीं ॥ २५ ॥ आराधनेला योजिली शिला ।
तरी स्ना । घालणें तिला । आणि मार्जन प्रकार भला । प्रतिमेचिया ठिकाणीं ॥ २६ ॥
मग गंध ष्प इत्यादिकांहीं । माझें पूजन करितां पाही । सफळ होइजे लवलाही । भावैक-
मात्रबळ ॥ २७ ॥ पूजना वा नित्य-नेम । साधून, वर्जावे सर्व काम । आणि चित्ताचें
सर्व प्रेम । मातेंचि एक वहा * ॥ २८ ॥ प्रतिमेवरती अलंकार । घालितां संतुष्ट मदं-
तर । प या सर्वांत बापा र । भाव निर्मल एकला ॥ २९ ॥ लक्ष्मणा, भावें एकलें
नीर । म ासि अर्पण करील र । तरी गा तेणेंचि माझा थोर । संतोष होतो जाणिजे *
॥ ३० ॥ मग गंध कीं पुष्पाक्ष ता । किंवा नाना खाद्यें अर्पितां । वश होईन मी तत्वतां ।
काय आ िक वदावें ॥ ३१ ॥ लक्ष्मणा अग्निस्वरूपीं मातें । पूजितां आहुती देणें हातें ।
आणि ि करीं स्थंडिलातें । ाढून पूजा करावी ॥ ३२ ॥ ऐशीं जोडून हीं साधनें । बै-
सणें म ्िया आराधने । तेथ आरंभीं साधकजनें । आसन सिद्ध करावें ॥ ३३ ॥ दर्भा-
सनावरी रिणाजिन । त्यावरी निर्मळ घालून वसन । साधकें सन्मुख होऊन, मन । आधीं
निर्मल करावें ॥ ३४ ॥ मग केशवादि नामानुसार । करावे सर्व न्यासप्रकार । तत्वन्यास-
ि जे सार । तेहि शास्त्राज्ञे करावे ॥ ३५ ॥ मग मंत्रादि पंजरन्यास । तेहि करावे मन्मू-

तांसि । मग शुद्ध एकाग्र मानस । करोनि पूजा करावी ॥ ३६ ॥ कलश डावे अंगीं पुढती । आणि पुष्पादि उजवे हातीं । ठेवून त्यांताचि परमप्रीति । पात्रें चार करावीं ॥ ३७ ॥ देइजे एकें अर्घ्यदान । द्वितीयें कीजे पाद्यदान । आणि मधुपर्क आचमन । यांतें दोन्ही शेष जीं ॥ ३८ ॥ मग जी लक्ष्मणा सर्वांतरीं । चित्कला एक निवास करी । आणि जी अ पुले सर्व शरीरीं । पूर्ण व्यापून राहतें ॥ ३९ ॥ तियेचें हृदयकमलाआंत । करावें ध्यान स वचित । तेथ सूर्यप्रकाश बहुत । शोभतो ऐसें भावुनी ॥ ४० ॥ अथवा पूजितां मत्प्रतिमेला । हाच भाव पाहिजे धारिला । कीं, या अंतरीं एक चित्कला । व्यापून आहे राहिली । ४१ ॥ मग पाद्य-अर्घ्यादि दान । मज करावें प्रेमेंकरून । मागुती घालून शुद्ध स्नान । नाना वस्त्रें वोपिजे ॥ ४२ ॥ नानापरींचे अलंकार । लेववावेत अंगावर । आणिक सर्वा हे राजोपचार । शक्तीनुसार करावे ॥ ४३ ॥ कर्पूर कुंकुम कीं अगर । आणि चंदन सुमनोहर । तैसींच कुसुमेंही सुंदर । आणि वासाचीं वहावीं ॥ ४४ ॥ धूप, दीप कीं नीरांजन । आणि नैवेद्य समर्पून । लक्ष्मणा एकेंचि भावेंकरून । संतुष्ट मातें करावें ॥ ४५ ॥ भावभोक्ताचि मी ईश्वर । हेंचि या सकाळिकांचें सार । म्हणोनि भावचि एक थोर । पूजनीं माझ्या अवश्य * ॥ ४६ ॥ जेथ हा भाव तेथेंचि देव । भावेंवीण साधन वाया । जरी मी पाहिजे देवाधिदेव । तरी हा भाव धरावा * ॥ ४७ ॥ अथवा जाणून शास्त्राज्ञेला । समंत्र होम करावा भला । मुनि अगस्ति जैसें बोलला । तैशा रीतीनें प्रयत्नें । ४८ ॥

मग म्हणून **पुरुषसूक्त** । अथवा मूलमंत्र उचित । तदनुसारें शास्त्रविहित । कुंडांत होम करावा ॥ ४९ ॥ अथवा पूजून अग्निप्रती । देइजे तयातें मंत्राहुती । आणि कल्पून दिव्य मूर्ती । अंतरीं ध्यावें तयातें ॥ ५० ॥ मग तीं पार्षदगणांप्रती । बलिदानें देऊनि मागुती । होमकार्याची ऐसिया रीती । परिपूर्णता करावी ॥ ५१ ॥ मग अंतरीं माझें रूप । ठेवून बा रे करावा जप । जपतां वैखरीचा लोप । अवश्य केला पाहिजे ॥ ५२ ॥ यावरी मुखवासासाठीं । तांबूल समर्पून शेवटीं । परम प्रेम धरून पोटीं । स्तवन माझें करावें ॥ ५३ ॥ नर्तन-गायनादि प्रकार । तेहि करावे मजसमोर । आणि साष्टांग नमस्कार । मजसि भावें करावा ॥ ५४ ॥ मग पाउलें धरूनि हातीं । प्रसाद मागावा मजप्रती । आणि तो कल्पून बहुप्रीती । मस्तकीं धारण करावा ॥ ५५ ॥ मग हे दयाळू देवाधिदेवा । सोडवी मज या पासून भवा । तुजवीण शिण हा माझिया जीवा । तिळहि आतां न साहे * ॥ ५६ ॥ यापरी अत्यंत करुणस्वरें । मजसि विनवूनि साधकवरें । अंतीं रूप हें अत्यादरें । हृदयीं लीन करावें ॥ ५७ ॥ लक्ष्मणा, ऐशी ही उपासना- । रीती संपूर्ण आणूनि मना । नित्यनेमानें माझ्या भजना । प्रवृत्त होतां जनांहीं ॥ ५८ ॥ तयांतें माझिया कृपागुणें । जाणिजे कोठेंच न पडे उणें । इहपरलोकींच्याहि तेणें । सर्व सौख्यांतें पाविजे ॥ ५९ ॥ अंतरीं धरून माझें प्रेम । जरी हा सेविला पूजाक्रम । तरी तो देहांतीं माझेंच धाम । पावेल बा रे निश्चयें ॥ ६० ॥ आणीक एक गा माझा वर ।

कीं हा मद्बोध कल्याणकर । नर जो वाचील वारंवार । तोहि पावेल तयातें ॥ ६१ ॥ यापरी बंधूस समजावून । पुनश्च तो श्रीरघुनंदन । सीता-वियोग-दुःखें करून । शोकीं संमग्न जाहला ॥ ६२ ॥ सखये सुंदरी जानकी सीते । असशील आजि कोणे स्थळातें । प्रिये या मजसी भाग्यहीनातें । भेट देशील केधवां ॥ ६३ ॥ यापरी चिंता लागून थोर । दुःखें होवोनि गेला चूर । तेणें रात्रींत तिळहि भर । निद्रा न आली तयाला ॥ ६४ ॥ इकडे सुग्रीव वानरपती । विसरला पाहून रामाप्रती । एकांत पाहूनिया मारुती । भेटून त्यातें बोलत ॥ ६५ ॥ म्हणे जो राघवें तुझियावर । पूर्वीं उपकार केला थोर । तो तूं होवोनि कृतघ्न नर । चित्तीं नाहीं ठेविला ॥ ६६ ॥ तुजचिसाठीं जेणें रणीं । पाडिला वाली वीराग्रणी । आणि तयाची सुंदर राणी । तारा तूतें दीधली ॥ ६७ ॥ तैसेंच राज्य जोडिलें तुज । ऐसा जो कां श्रीरघुराज । तो तूं करिशील केव्हां काज । म्हणून वाट पाहतो ॥ ६८ ॥ परी तूं वानर मंदमती । स्त्रियांसी आसक्त होवोन अती । स्वमुखें केलिया प्रतिज्ञेप्रती । अंशेंहि आतां नेणसी ॥ ६९ ॥ सीतादेवीचा लावीन शोध । ऐसें बोलून तूं निर्वेध । राहसी, तो तूं पावसी वध । वालीऐसाचि निश्चयें ॥ ७० ॥ तयीं तो सुग्रीव वीराग्रणी । म्हणे ही साच गा तुझी वाणी । तरी तूं जावोनि आतां झणीं । कार्य एक करावें ॥ ७१ ॥ पसरूनि सप्त द्वीपावर । राहती आपुले वानरवीर । ते सर्व येथ आणी सत्वर । निरोप सांगूनि तयांतें ॥ ७२ ॥ दहा हजार वानरदूत । आतांचि पाठवी

बापा त्वरित । सकळिकांहीं पक्षपर्यंत । परतून आलें पाहिजे ॥ ७३ ॥ आज्ञा मोडील तयाचा प्राण । मीचि निश्चयें हरीन जाण । ऐसें सर्वांस सांगून पूर्ण । कार्य साधावें तुवां हें ॥ ७४ ॥ मग तो हनुमानहि त्वरित । दाही दिशास धाडी दूत । दान-मानादिकांहीं बहुत । संतोष करून तयांचा ॥ ७५ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवण-पथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ७६ ॥ श्रीराम ॥ ३२ ॥

अध्याय ३३ वा, सुग्रीवोत्तेजन.

श्रीराम ॥ इकडे पर्वत-शिखरावरी । बैसून श्रीराम शोक करी । म्हणे गा लक्ष्मणा, कोणे परी । सखी ती भेटेल सांग कीं ॥ १ ॥ राक्षसें धरून नेली सती । जिवंत किंवा पावली मृती । लक्ष्मणा, कांहींच न कळे गती । काय आतां करूं गा ॥ २ ॥ येऊन येथवां कोणी तरी । सांगेल काय बा, ती सुंदरी । प्राण माझिया भेटीवरी । ठेवून आहे म्हणोनी ॥ ३ ॥ वृत्त हें येतांच माझ्या श्रवणीं । तत्काळ घेऊन येईन क्षणीं । जेथ ती माझी असेल रमणी । तेथून स्वपराक्रमानें ॥ ४ ॥ ऐक गा माझें प्रतिज्ञा-वच । कीं जो एतुला परम नीच । तयातें दग्धचि करीन साच । पुत्रमित्रांसमेत ॥ ५ ॥ अरेरे ! माझी प्राणसखी ती । कैची गवसली नीचाप्रती । कोमळांगी ती कवणे रीती । कष्ट साहेल

कीं हा ग्रंथबोध कल्याणकर । नर जो वाचील वारंवार । तोहि पावेल तयातें ॥ ६१ ॥ यापरी ... धूस समजावून । पुनश्च तो श्रीरघुनंदन । सीता-वियोग-दुःखें करून । शोकीं संभ्रम ... पाहला ॥ ६२ ॥ सखये सुंदरी जानकी सीते । असशील आजि कोणे स्थळातें । प्रिये य... मजसी भाग्यहीनातें । भेट देशील केधवां ॥ ६३ ॥ यापरी चिंता लागून थोर । दुःखें ... होवोनि गेला चूर । तेणें गात्रींत तिळहि भर । निद्रा न आली तयाला ॥ ६४ ॥ इकडे सुग्रीव वानरपती । विसरला पाहून रामाप्रती । एकांत पाहूनिया मारुती । भेटून त्यातें ब...लत ॥ ६५ ॥ म्हणे जो राघवें तुझिया ...र । पूर्वी उपकार केला थोर । तो तूं होवोनि कृतघ्न नर । चित्तीं नाहीं ठेविला ॥ ६६ ॥ तुजचिसाठीं जेणें रणीं । पाडिला वाली वीराग्रणी । आणि तयाची सुंदर राणी । तारा तूतें दीधली ॥ ६७ ॥ तैसेंच राज्य जोडिलें तुज । ऐसा जो कां श्रीरघुराज । तो तूं कारशील केव्हां काज । म्हणून वाट पाहतो ॥ ६८ ॥ परी तूं वानर मंदमती । स्त्रियांसी आसक्त होवोन अती । स्वमुखें केलिया प्रतिज्ञेप्रती । अंशेंहि आतां नेणसी ॥ ६९ ॥ सीतादेवीचा लावीन शोध । ऐसें बोलून तूं निर्वेध । राहसी, तो तूं पावसी वध । वालीऐसाचि निश्चयें ॥ ७० ॥ तयीं तो सुग्रीव वीराग्रणी । म्हणे ही साच गा तुझी वाणी । तरी तूं जावोनि आतां झणीं । कार्य एक करावें ॥ ७१ ॥ पसरूनि सप्त द्वीपावर । राहती आपुले वानरवीर । ते सर्व येथ आणी सत्वर । निरोप सांगूनि तयांतें ॥ ७२ ॥ दहा हजार वानरदूत । आतांचि पाठवी

बापा त्वरित । सकळिकांहीं पक्षपर्यंत । परतून आलें पाहिसे ॥ ७३ ॥ आज्ञा मोडील तयाचा प्राण । मीचि निश्चयें हरीन जाण । ऐसें सर्वांस सांगून पूर्ण । कार्य साधावें तुवां हें ॥ ७४ ॥ मग तो हनुमानहि त्वरित । दाही दिशांस धाडी दूत । दान-मानादिकांहीं बहुत । संतोष करून तयांचा ॥ ७५ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवण-पथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ७६ ॥ श्रीराम ॥ ३२ ॥

अध्याय ३३ वा, सुग्रीवोत्तेजन.

श्रीराम ॥ इकडे पर्वत-शिखरावरी । बैसून श्रीराम शोक करी । म्हणे गा लक्ष्मणा, कोणे परी । सखी ती भेटेल सांग कीं ॥ १ ॥ राक्षसें धरून नेली सती । जिवंत किंवा पावली मृती । लक्ष्मणा, कांहींच न कळे गती । काय आतां करूं गा ॥ २ ॥ येऊन येथवां कोणी तरी । सांगेल काय बा, ती सुंदरी । प्राण माझिया भेटीवरी । ठेवून आहे म्हणोनी ॥ ३ ॥ वृत्त हें येतांच माझ्या श्रवणीं । तत्काळ घेऊन येईन क्षणीं । जेथ ती माझी असेल राणी । तेथून स्वपराक्रमानें ॥ ४ ॥ ऐक गा माझें प्रतिज्ञा-वच । कीं जो एतुला परम नीच । तयातें दग्धचि करीन साच । पुत्रमित्रांसमेस ॥ ५ ॥ अरेरे ! माझी प्राणसखी ती । कैची गवसली नीचाप्रती । कोमलांगी ती कवणे रीती । कष्ट साहेल

कळेना ॥ ६ ॥ प्रिये तूं माझिया भेटीविण । केउता पावत असशी शीण । अ[illegible]गि धरून राहसी प्राण । तोहि कैसा कळेना ॥ ७ ॥ चंद्रानना ही नसतां पाशीं । रवि[illegible] । पीडितो कीं हा शशी । अगा, तूं कां न शीतळ होशी । स्पर्शून माझ्या प्रियेला ॥ ८ ॥ आणि हा सुग्रीवही निष्ठुर । न पाहे कष्ट हे माझे घोर । जोडून राज्य बहु सुंदर । [illegible]ंगून गेला स्त्रियेशीं ॥ ९ ॥ शोधून माझी प्राणप्रिया । आणितां वेळ नाहीं तया । सर्व[illegible]ी पर्जन्य-काळ वायां । केला येणें कृतघ्नें ॥ १० ॥ तयातें उपकाराची स्मृती । तैसी ना[illegible]ींच मित्र-प्रीती । शत्रूच म्हणून तयाप्रती । कां न आतां म्हणावें ॥ ११ ॥ म्हणून [illegible]ालीऐसीच गती । उचित ऐसिया मूढाप्रती । यापरी बोलनि श्रीरघुपती । फार संतप्त जाह[illegible]ला ॥ १२ ॥ तई तें पाहून सुमित्रासुत । म्हणे, जी देव मीचि त्वरित । जाऊनि वधून [illegible]ातों येथ । आज्ञा एक असावी ॥ १३ ॥ मग तो घेऊन चाप-शर । पुढती उभा ठाकला [illegible]ीर । तयीं तें पाहून श्रीरघुवीर । परतून बोले तयातें ॥ १४ ॥ अगा हा सुग्रीव माझा [illegible]ार । सखा तूं न करीं बापा ठार । जावोनि धाक घालोनि फार । चित्त पाहावें तयाचें ॥ १५ ॥ मग जें तेथील यथातथ । वृत्त तें येऊन सांगे येथ । त्यावरी जो योग्य होय पथ । तो मी पाहीन स्वयेंचि ॥ १६ ॥ यापरी बोलतां सीतावर । आज्ञा वंदूनि तो सत्व[illegible]र । क्रोधें संताप दावूनि थोर । धावूनि गेला पुरीतें ॥ १७ ॥ इकडे श्रीराम रघुनंदन । सर्वेंचि सीतेस आठवून । क्षुद्र मूढ पुरुषासमान । दुःखें व्याकूळ जाहला ॥ १८ ॥ [illegible]कळ मंग-

ळाची खाण । आणि ज्ञानाची मूर्तिच जाण । तो हा श्रीराम सीतारमण । शोकावेगांहीं दाटला ॥ १९ ॥ बुद्ध्यादिकांचा साक्षी देव । मायेस जयाचा न लगे ठाव । तैसेच राग-लोभादि भाव । नातळतीच जयातें ॥ २० ॥ तो हा सकळ-आराम राम । कैचा पावेल शोकादि भ्रम । परी तो साधीत आहे काम । ब्रह्मेंद्रादि सुरांचें ॥ २१ ॥ दशरथाचिया तपास्तव । मानवरूपांत आला देव । कराया सुगम मोक्षोपाव । सर्व सामान्य जनांतें ॥ २२ ॥ मायया मोहून गेले जन । तयास व्हावया स्वरूपज्ञान । अवतारकथा ही विस्तारून । लोकीं ठेवीत असे हा ॥ २३ ॥ निर्गुण परमात्मस्वरूपावर । दृष्टि लावूं न शकती नर । तयांस ध्यान कराया रुचिर । मूर्तिच व्हावी हरीची * ॥ २४ ॥ मग ... [illegible] ... उपासनेच्या पथा । मग चित्ताचे मल सर्वथा । नष्ट होतील तयांचे ॥ २५ ॥ म्हणा... भक्तवत्सल देव । अंगें घेऊनि मनुष्यभाव । चारित्र- ...तें ॥ २६ ॥ मग त्या शरीरभावानुसार । दावूनि रूपें सुगमोपाव । करून ठेवी ज... आश्रयावर । ...तळीं तो हा क्रीडतो ॥ २७ ॥ म्हणून शोकादिकांचा भर । मायागुणांच्य... जैसें आकाश सकळिकांत । आणि वर्ततां त्रिगुणा आंत । तयाचें स्व...प त्रिगुणातीत ...चि एक जाणती साचें । मल निर्लेप सदैव ॥ २८ ॥ ऐसें स्वम... । रघुवीराचें । ...ते जमां-च्या अंतरंगींचें । समूळ गेले लय...श ॥ २९ ॥ ...निकादिक जे तत्त्वज्ञानी । ...चि मर्म हें जाणती मनीं । कीं हा भक्तांस अनुसरोनी । तैसा तैसा क्रीडतो ॥ ३० ॥ असो तो

श्रीमान लक्ष्मण वीर । पावला तत्काळ सुग्रीवपुर । आणि चापाचा टणत्कार । करून भिववी सर्वांतें ॥ ३१ ॥ तंव ते सामान्य जे वानर । स्वच्छंदें बैसले टेकावर । किलकिल करून थोर । पाषाण हातीं घेतले ॥ ३२ ॥ तईं तो सुमित्रेचाहि सुत । क्रोधें होऊनि संतापित । त्यांतें निमूल कराया त्वरित । शर जोडोनि धावला ॥ ३३ ॥ इतुकियामाजी अंगद वीर । सकळिकांतें सारून दूर । राघवानुजातें नमस्कार । येऊनि घाली त्वरेनें ॥ ३४ ॥ तेधवां तयातें लक्ष्मण वीरें । उठवोनि वेगें आपुल्या करें । हृदयीं धरून प्रेमभरें । भाषण केलें तयासी ॥ ३५ ॥ कीं सुग्रीवास जाऊन सया । वृत्त हें ऐसें सांगे तया । राघवें तुजवरी कोपूनियां । लक्ष्मणालागीं धाडिलें ॥ ३६ ॥ तयीं त्या अंगदें जावोनि झणीं । घातलें सुग्रीवाच्या श्रवणीं । तयीं त्या कपीच्या अंत:करणीं । थोर गजबज जाहली ॥ ३७ ॥ मग तो हनुमंतातें त्वरित । बोलावूनिया सांगे मात । बा, हा क्षोभला सुमित्रासुत । जाऊन वेगें शांतवी ॥ ३८ ॥ मग तो हनुमान गेलियावर । मागुती तारेस बोलला वीर । तुवांहि बोलोन मुदु सुंदर । क्रोध तयाचा हरावा ॥ ३९ ॥ आणि हें माझें अंत:पुर । तयातें दावोनि सुमनोहर । मग तो सुखित झालियावर । भेटीस आणवी माझिया ॥ ४० ॥ मग तें वचन होतांच श्रुत । तारा सिद्ध होवोनि त्वरित । राजवाड्याच्या मध्यचौकांत । येऊनि ठेली सर्वेचि ॥ ४१ ॥ पुढती जाय जो वायुसुत । तेणें वंदूनि भक्तियुत । मग सत्कार करूनि बहुत । ऐसें म्हणितलें तयातें ॥ ४२ ॥ कीं

हे देव! या जी येथ । गृह हें आपुलेंचि निश्चित । दृष्टिही फेकून अंतःपुरांत । सुग्रीव-भेटीस चलावें ॥ ४३ ॥ मागुती होईल आज्ञा जैशी । वर्तू तैसेच निश्चयेसीं । यापरी बोलोनि लक्ष्मणजीशीं । हातीं धरिलें तयानें ॥ ४४ ॥ मग ते भव्य प्रासादांतें । पाहत चालले राजपथें । आणि विशाल नृपमंदिरातें । सुग्रीवाच्या पावले ॥ ४५ ॥ तेथ ती सुग्रीवदारा तारा । चंद्राच ऐसी स्मितसुंदरा । लेवून सर्वाहि अलंकारा । स्थितचि होती पुढारां ॥ ४६ ॥ सती ती करोनि रम्य स्मित । बोलली लक्ष्मणातें त्वरित । कराया स्थान हें परमपूत । या जी देव कृपाळो! ॥ ४७ ॥ अहो जी आपुलें शुद्ध चित्त । भक्तप्रेमीच अतिशयित । मग हा कोप किंनिमित्त । सुग्रीवातें, आमुतें! ॥ ४८ ॥ देव! हा सुग्रीव कपीश्वर । कष्ट जे काढीत होता थोर । तयातें आतांचि करुणाकर । श्रीराघवेशें तारिलें ॥ ४९ ॥ उभयतांहीं करूनि दया । तयाचा दुःखौघ नेला लया । आणि या विस्तृत भाग्योदया । पात्र करून ठेविलें ॥ ५० ॥ तो हा सुग्रीव वानरपती । विसरला कृतोप-कारांप्रती । आणि रंगला स्त्रीसंगतीं । ऐसें वाटलें काय कीं! ॥ ५१ ॥ परी जे वानर नानादेशीं । राहती तयांतें आणावयासी । हजारों दूत ते दाहीं दिशीं । धाडिले आहेत तयानें ॥ ५२ ॥ प्रभो ते पर्वत-तुल्य-शरीर । आतांचि समग्र येतील वीर । मग हा तत्काळ कराया समर । निघेल सर्वांसमेत ॥ ५३ ॥ समरीं रावणाचा प्राण । हरील न लागतांचि क्षण । पहा जी आतांचि माझा रमण । संगें येईल आपुल्या ॥ ५४ ॥ अंतः-

पुरीं तो हि स्थित । तयातें देवें भेटूनि त्वरित । आणि करूनि भयवर्जि । संगें घेऊन
चलावें ॥ ५५ ॥ यापरी ऐकून तियेची वाणी । क्रोध क्षीण होऊनि झणीं लक्ष्मण अंतः-
पुराचे ठि र्णीं । प्रविष्ट झाला तयाच्या ॥ ५६ ॥ तयीं तो सुग्रीव रुमे हित । तेथ
पर्यंकीं हो । स्थित । तो त्यास देखोन अतिशयित । वेगें दचकून ऊठि ला ॥ ५७ ॥
तेधवां त चे धुंद नयन । पाहतां लक्ष्मणें क्रोधावून । म्हणितलें रे तूं प महीन । स्मरत
नससी श्र मा ॥ ५८ ॥ अरे जो रघुनाथाचा बाण । वालीचा घेता झा । प्राण । तो
तव मार्ग क्षा जाण । करीत आहे एधवां ॥ ५९ ॥ आतां माझिया कर ीं तुज । मरण
प्रास होवे । आज । स्वर्गलोकांत बंधुराज- । भेटीस जाणें पातलें ! ॥ ० ॥ तयीं ते
वाग्बाण त्तर । श्रवणीं येतांच वायुकुमर । स्वयेंचि पुढती होऊन उत्त । देता झाला
तयातें ॥ ६१ ॥ अगा हें बोलसी कैसें तरी । ययाची प्रीती श्रीरघुवी । तुजपेक्षांहि
बहुतां पर । अधिकचि आहे निश्चयें ॥ ६२ ॥ सदैव श्रीराघवाचें काज । चिंतीतसे हा
वानरराज । तयातें 'विस्मृति होय तुज' । ऐसें कैसें बोलिजे ॥ ६३ ॥ कोट्यावधी ही
वानरसेना । आतांचि पहा कीं येतांना । आतां सीतेचिया शोधना । वि च नाहीं क्षणा-
चा ॥ ६ ॥ म्हणून श्रीराम-मनोरथ । निश्चयें साधील वानरनाथ । शय ध्यावया-
लागीं ये । निमित्त कैचें कोणातें ॥ ६५ ॥ ऐसें ऐकतां प्रत्युत्तर । स्तब्ध होवोन लक्ष्मण
वीर । अ ला कृत्रिम क्रोधभर । निरस्त करिता जाहला ॥ ६६ ॥ तयीं तो सुग्रीव पर-

मादरें । तयातें आलिंगून त्वरें । म्हणे बा, आम्हांस साचोकारें । रामेंचि आहे रक्षिलें ॥ ६७ ॥ हा राम आपुल्या एकें बाणें । त्रैलोक्यही जिंकील क्षणें । तयातें आणिकीं साह्य करणें । हें तों व्यर्थ निश्चयें ॥ ६८ ॥ तयीं तो सुमित्रेचाहि सुत । म्हणे मित्रा हें मद्भाषित । तुवां न घेइजे अंतरांत । प्रेमेंचि केलें म्हणूनी ॥ ६९ ॥ असो; मी जातोंचि आतां त्वरित । काननीं एकला श्रीरघुनाथ । बैसोन असेल शोक करीत । विरहें सीता सतीच्या ॥ ७० ॥ ऐसें बोलतां सुमित्रासुत । सुग्रीवें तत्काळ आपुला रथ । सिद्ध करून आणून तेथ । दोघेहि संगें बैसले ॥ ७१ ॥ मग तो अंजनीचा सुत । नील अंगद आदि बहुत । श्रीराघवाच्या भेटीनिमित्त । सारेचि वेगें निघाले ॥ ७२ ॥ छत्रें चामरें बहु सुंदर । ढळती सुग्रीव-लक्ष्मणांवर । आणि पुढती गर्जती थोर । वाद्यें भेरी मृदंग ॥ ७३ ॥ ऐसें दर्शन रघुवीराचें । स्थळ जें सर्वहि आनंदाचें । तें मग कां न करी चित्ताचें । विंधन साऱ्या जगाच्या ॥ ७४ ॥ म्हणोनि किष्किंधेचे जन । थोर आनंदोत्सवेंकरून । निघाले शोधीत रघुनंदन । पुर सोडून गिरीला ॥ ७५ ॥ हेंचि अंतरीं ठेवून येथ । साधकें वरावा श्रीरघुनाथ । विविध जे माया-मनोरथ । दूर फेकोनी तयातें ॥ ७६ ॥ ऐसी अध्यात्म-रामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ७७ ॥ श्रीराम ॥ ३३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

अध्याय ३४ वा, स्वयंप्रभा-भेट

श्रीराम ॥ सुग्रीव आणिक सुमित्रासुत । मार्गीं वेगेंचि हाकित रथ । सत्वर येऊन पोंचले तेथ । श्रीरामाच्या निवासीं ॥ १ ॥ तेथ त्या गुहेच्या द्वारापुढती । एके शिळेच्या आसनावरती । श्रीराम, सीता सतीचा पती । निवांत होता बैसला ॥ २ ॥ मुखींचें तेज तें वेधी मन । आल्हादविती भव्य नयन । मस्तकीं जटा, वल्कल वसन । अंगीं शोभे जयाच्या ॥ ३ ॥ पशुपक्ष्यांचा वनविहार । पाहतां नयन जाहले स्थिर । अंतरीं लागून गेला घोर । सीता देवी निमित्तें ॥ ४ ॥ ऐसा श्रीराम निजसुंदर । दृष्टीस येतांचि दोघे वीर । उतरोनि साष्टांग नमस्कार । पायीं घालिती तयाच्या ॥ ५ ॥ तयीं त्या वानर-वीराप्रती । वेगें उठवोनि श्रीरघुपती । आलिंगून परम प्रीती । क्षेम विचारी तयाचें ॥ ६ ॥ तयीं तो तोषून अतिशयित । सुग्रीव भक्तिप्रेम-भरित- । होऊन ऐसी बोलला मात । क्षेम सांगूनि तयातें ॥ ७ ॥ देव ! हे पहा कीं वानरवीर । केउते पसरले भूमीवर । वेगें येतात श्रीरघुवीर । तुझिया दर्शना कारणें ॥ ८ ॥ पाहतां जयांचा देहकार । जैसा मंदार पर्वत थोर । कपि हे देवचि या भूवर । जन्म घेऊन पातले ॥ ९ ॥ नाना पर्वत-शिखरांवरी । तैसेंच नाना सरिता तीरीं । वीर हे अनेक द्वीपांतरीं । ठाण देऊनि राहती ॥ १० ॥ तयांची कारिजेल कैची मिती । सारेच जाणती समर-गती । आणि नाना रूपेंहि धरिती ।

तीं तीं इच्छेनुसारें ॥ ११ ॥ एकोचि गजाचें बळ कोणेका । त्याचे दशगुण तें आणिका । कोण तो स्वबळें येई तुका । सहस्रांच्याहि निश्चयें ॥ १२ ॥ आणीक बळ तें कोणेकाचें । सीमाच पावूं न शके साचें । काळहि पुढती येतां काचे । ऐसें शौर्य जयांचें ॥ १३ ॥ कवण ते अंगें हेमासमान । कज्जलासमहि कोणी आन । आणीक कित्येकांचें वदन । रक्त वर्णानें रंजित ॥ १४ ॥ कोणी स्फटिका ऐसे श्वेत । कोणेकांतें केसाचि बहुत । परी जे पावतां समरांगणांत । राक्षसां ऐसे अघोर ॥ १५ ॥ ऐसे वीर हे थोर थोर । गर्जना करितात वारंवार । आणि होऊनि युद्धातुर । धावती कैसे पहा कीं ॥ १६ ॥ सर्व हे करितात वन्याहार । आणखी हातांत घेऊन शिर-। वर्ततां प्रभूच्या अज्ञेनुसार । सिद्धचि असती सदैव ॥ १७ ॥ यांतील अस्वल-सेनेवरती । जांबवान नामें सेनापती । वीर तो कौशल्यें आपुले हातीं । संख्या कोटीची वागवी ॥ १८ ॥ तैसाच विख्यात हा मारुती । पराक्रमीं जो सर्वांपुढती । तेजस्वी आणिक कुशाग्र-मती । वात हा तात जयाचा ॥ १९ ॥ तैसेच गवय गवाक्ष नीळ । गंधमादन शरभ नळ । मैंदव गज आणीक प्रबळ । पनसें हाही जयांत ॥ २० ॥ वलिमुख दधिमुख दोघे जण । तैसाच तार आणि सुषेण । केसरी हाहि समरनिपुण । तात वातात्मजाचा ॥ २१ ॥ ऐसे प्रधान सेनापती । कथिले तुजला मीं संप्रतीं । तयांच्या शौर्यास कैची मिती । इंद्राच ऐसे बळी हे ॥ २२ ॥ इया प्रत्येकाचिया हातीं । वानर एकेक कोटी असती । आणि हे सर्वहि श्रीरघुपती । तुझिया

आज्ञेतें उत्सुक ॥ २३ ॥ पहा हा अंगद वालीसुत । पराक्रमीं जो सर्वश्रुत । तयातें कराया राक्षसघात । नलगे विलंब क्षणाचा ॥ २४ ॥ आणि प्रभो हे सारेच जण । युद्धार्थ सिद्धचि असती जाण । तुझ्याचसाठीं आपुले प्राण । अर्पायाच्या निश्चयें ॥ २५ ॥ घेऊन पर्वत थोरथोर । आतांचि घालतील शत्रूवर । आज्ञाचि एक श्रीरघुवीर । यांतें व्हावी कराया ॥ २६ ॥ यापरी बोलतां वानरनाथ । श्रीराम होवोनि संतोषित । तयातें आलिंगून त्वरित । अश्रुपूरित जाहला ॥ २७ ॥ मग म्हणे मित्रा ठावेंचि तूतें । कार्य हें कैंचें नि केउतें । म्हणोनि तुझ्याचि आतां मतें । शोध व्हाया प्रियेचा ॥ २८ ॥ ऐसें वच तें होतां श्रुत । सुग्रीवें आपुले वानरदूत । दशहि दिशांमाजी त्वरित । वेगें शोधार्थ धाडिले ॥ २९ ॥ मागुती दक्षिण दिशेच्या देशीं । पाठवी अंगद-हनुमंतांसी । नल नील जांबवंतांनिशीं । सूक्ष्म शोधाच्या कारणें ॥ ३० ॥ त्यांसवें नल सुषेण मैंद । देऊन शरभ आणि द्विविद । बोलला, निश्चित ऐसेंचि पद । शोधून काढा सतीचें ॥ ३१ ॥ कार्य करणें आहे त्वरित । म्हणोन मासेंचि येणें परत । नातरी करून घेणें अंत । माझ्याचि हस्तें निश्चयें ॥ ३२ ॥ ऐसें सांगून सकळिकांतें । निरोप देतां वानरनाथें । श्रीराम पाहून हनुमंतातें । वचन ऐसें बोलला ॥ ३३ ॥ मारुते, तूंचि या मत्कार्यांत । पावसी यशास हें निश्चित । बळ हें तुझें मी जाणत । अंगींचें नि मतीचें ॥ ३४ ॥ तरी ही मुद्रिका घेऊन सया । दाखवी भेटतां माझी प्रिया । तेणें प्रत्यया येईल तिचिया । कीं म्यांच तूतें धाडिलें ॥ ३५ ॥

माझिया नामाचीं अक्षरें । येथ कोरिलीं आहेत वा रे । तरी ही घेऊन आतां त्वरें । ज
बा शोधास सखीच्या ॥ ३६ ॥ मग ते सारेचि वानरवीर । पातले विंध्याचलाचे वर
आणि आयास करिती थोर । सीता दृष्टीस यावया ॥ ३७ ॥ तेधवां पर्वता ऐसा एक
राक्षस अत्यंत भयानक । गिळी जो गजादि मृग अनेक । दृष्टीस आला तयांच्या ॥ ३
॥ तैं हाचि रावण लंकेश्वर । ऐसें मानून वानरवीर । किलकिलाट करीत थोर । ता
लागले तयातें ॥ ३९ ॥ मागुती नोहे हा रावण । ऐशी ध्यानीं येतांचि खूण । सारे
खिन्न होवोनि जाण । पुढती शोधार्थ निघाले ॥ ४० ॥ तया अरण्यांत करितां भ्रमण
तृषार्त होऊन सारे जण । कासावीस करिती प्राण । पाणी कोठेंचि मिळेना ॥ ४१
इतुक्यामाजी ज्याचिया द्वारीं । तृणें लगटूनि गेलीं भारी । ऐशिया एका गिरि-गव्हरीं
दृष्टि गेली तयांची ॥ ४२ ॥ आणि हंसादि क्रौंचादिक । पक्षीहि तेथून कांहींएक
आर्द्र करून आपुले पंख । बाहेर येतां देखिले ॥ ४३ ॥ तैं मग येथ आहेचि पाणी
आम्हीं प्रवेश करितों झणीं । ऐसें बोलून तये ठिकाणीं । मारुती प्रविष्ट जाहला ॥ ४४
मागुती धरून त्याचा हात । सारेचि प्रविष्ट झाले आंत । आणि बहुत दूरपर्यंत । अंध
गंतूनि चालले ॥ ४५ ॥ तंव तेथ सुंदर जलाशय । जयांचें स्फटिकाऐसें तोय । देख
सर्वांलागीं विस्मय । उदंड चित्तीं वाटला ॥ ४६ ॥ वृक्षहि दाटून गेले थोर । जयांव
... भर । आणि द्रोणहि लाविले ज्यांबर । मधु संचित कराया ॥ ४७

तैसींच सकल-साधनयुत । गृहेंहि दृष्टीस आलीं तेथ । जयांत खाद्यपेयेंहि बहुत । सिद्धचि होतीं ठेविलीं ॥ ४८ ॥ रत्नें वसनेंहि कित्येक । परी आश्चर्य मात्र एक । कीं या इतुक्यांत मनुष्य एक । दृष्टीस येऊं शकेना ॥ ४९ ॥ तंव तेथ एके सुवर्णासनीं । बैसली कोणी स्त्री योगिनी । रंगली आपुले अंतर्ध्यानीं । तेज अद्भुत जियेचें ॥ ५० ॥ यापरी दृष्टीस येतांचि सती । भय, पूज्यता आणखी प्रीती । दाटून सकळिकांच्याहि चित्तीं । प्रणाम केला तयांहीं ॥ ५१ ॥ तंव तें पाहूनि ती योगिनी । बोलली त्या सर्वांलागुनी । रे कोण तुम्ही इये स्थानीं । कोठूनि किमर्थ पातलां ॥ ५२ ॥ तैं हनुमंतें तिजलागून । सर्वहि वृत्तांत निवेदून । म्हणितलें आम्ही सीताशोधन । करीत आलों वनीं या ॥ ५३ ॥ [illegible] हेचें द्वार । मग प्रवेश करितां सत्वर । पातलों येथें सर्वही ॥ ५४ ॥ देवि, तूंहि किम[illegible]र्थ एथ । राहसी ऐसिया एकान्तांत । नामाभिधान तेंहि त्वरित । आमुतें सांगिज[illegible]धवां ॥ ५५ ॥ तंव ती योगिनी अंतःकरणीं । तोषून बोलली बा रे झणीं । जाऊन ज[illegible]शयाचे ठिकाणीं । आहार तेथ करा जा ॥ ५६ ॥ तेथींचीं सेवून मधुर फळें । आणि [illegible]तळ होऊन जळें । परतून येथ आलिया वेळे । वृत्तांत सर्व कळेल ॥ ५७ ॥ तेधवां ति[illegible]च्या आज्ञेनुसार । जाऊन सर्वहि वानर-वीर । तेथ संतोष पावून थोर । परतन आले तियेशीं ॥ ५८ ॥ मग जोडोनि आपुले कर । पुढता बसता ते वानर । योगिनी आपुले वृत्तान्तसार । सांगूं लागली तयांतें ॥ ५९ ॥

विश्वकर्म्याची नंदिनी । होती हेमा नामें करोनी । विपुल सौंदर्याची खनी । नृत्यीं नैपुण्य जियेचें ॥ ६० ॥ एकदां तियेनें निज-नर्तन । दावून, महेश्वराचें मन । संतुष्ट करितां, तिजलागून । पुर हें तेणें अर्पिलें ॥ ६१ ॥ मग या स्थानीं ती सुंदरी । राहिली बहुत काळवरी । मागुती मजसि अर्पूनि पुरी । ब्रह्मलोकातें पावली ॥ ६२ ॥ माझा तियेशीं मित्र-पणा । स्वयंप्रभा मी नामें जाणा । हृदयीं चिंतीत वैकुंठराणा । येथ आनंदें राहतें ॥ ६३ ॥ तियेनें सांगितलेंसें मज । कीं तूं ऐसीच विष्णूस भज । येणें सर्वचि तुझें काज । पूर्ण सिद्धीतें पाविजे ॥ ६४ ॥ तो देव भूभारहरणासाठीं । जन्मला कौसल्येचे पोटीं । आणि फिरतसे भूमीपाठीं । भार्याशोधानिमित्तें ॥ ६५ ॥ मग तोचि धरून हेत । फिरतां वानर येतील येथ । मग तूं जावोनि बाई, त्वरित । दर्शन घेई हरीचें ॥ ६६ ॥ ऐसें सांगून ती निजधामा । पातली सखी जी माझी हेमा । ते शब्द आजि माझिया कामा । कैसे आले पहा हो ॥ ६७ ॥ आतां पहाया तो श्रीमान । अत्यंत उत्सुक माझें मन । म्हणोनि करा जी आतां गमन । आपुले कार्यानिमित्तें ॥ ६८ ॥ नेत्र मिटोनि घेतांक्षणीं । पावाल आपुले पूर्व स्थानीं । यापरी बोलून ती योगिनी । निवांत झाली क्षणैक ॥ ६९ ॥ तंव ते त्याचि रीती नयन । झाकून पावले पूर्व वन । योगिनी तैशीच वेगेंकरून । रामासंन्निध पातली ॥ ७० ॥ श्रीराम, संन्निध लक्ष्मणवीर । तैसाच सुग्रीव मित्रप्रवर । पाहून साष्टांग नम-स्कार । करिती झाली सती ती ॥ ७१ ॥ तेधवां शरीर रोमांचित । आणि कंठही सद्ग-

दित । होऊन तैसीच सीताकांत-। रतवनीं सिद्ध जाहली ॥ ७२ ॥ म्हणे मी त्वत्पादांची दासी । पावलें दर्शन घ्यावयासी । करितें साष्टांग वंदनासी । स्वीकारावें दयाळा ॥ ७३ ॥ म्यां गुहेंत राहून थोर । तप जें केलें आजवर । तें आजि सफळ खरोखर । दर्शनयोगें तुझ्या या ॥ ७४ ॥ प्रभो तूं मायेच्याहि पार । तेणें जाणूं न शकती नर । परी तूं व्यापून सर्वांतर । निकट असती तयांच्या ॥ ७५ ॥ योगमायेचें आवरण । घेऊन दाविसी मनुष्य-पण । म्हणून वास्तवस्वरूपखूण । अज्ञानियांतें कळेना ॥ ७६ ॥ जे कां महान भागवत । तयांच्या प्रेमास सवर्धित । कराया तूं या भूलोकांत । प्रगटलासी श्रीरामा ॥ ७७ ॥ ऐसिया तुझी ओळखण । असेल कोठून मजकारण । जरी हें जाणूं शकेल कोण । तरी तो जाणो सुखेंचि ॥ ७८ ॥ मजसि विमूढ-बुद्धीसाठीं । नलगती आणीक नाना गोष्टी । एक श्रीराम श्रीजगजेठी । माझ्या चित्तीं वसावा * । ७९ ॥ प्रभो तुझें हें चरणद्वय । सर्व सौख्याचें आलय । तें आजि मजला प्रत्यक्ष होय । केउतें भाग्य हें माझें ! ॥ ८० ॥ येणें संसारमार्ग लोपे । आणि सन्मार्गे साधन सोपें । जोडून श्रीराघवाच्या कृपे । सहजीं मोक्षास पाविजे * ॥ ८१ ॥ परी जो दारा, द्रव्य, कुमार । हेंचि वैभव मानूनि थोर । त्यांतचि रंगून गेला नर । तो न या लाभा पाविजे * ॥८२॥ ऐसिया आसक्तांहीं देवा । काय स्पर्शावें तुझिया नांवा । जो तूं आनंदाचा ठेवा । विरक्त संत जनांचा * ॥ ८३ ॥ ऐसिया स्वात्मविश्रामभूता । वंदन तुजला श्रीरघुनाथा । आदिमध्यान्त-विवर्जिता । सर्व-

व्यापी श्रीनाथा ॥ ८४ ॥ तूंचि राघवा, त्रिगुणातीत । होऊन गुणांसी आश्रयभूत । रुद्रादि रूपांहीं आविर्भूत । होसी नाना प्रसंगें ॥ ८५ ॥ तूंचि कीं होसी पुरुष परम । वर्तसी सर्वत्रांसी सम । तुझें हें अवताराचें वर्म । कोणकातें कळेना ॥ ८६ ॥ प्रिय कीं अप्रिय कांहीं एक । तुझिया ठायीं न रघुनायक । परी हे मायामोहित लोक । तैसें तैसें भाविती ॥ ८७ ॥ जो तूं अज आणि अकर्ता । तो तूं जन्मून कोणाकरितां । झालासि कांहीं आचरिता । ऐसें कैसें म्हणावें ? ॥ ८८ ॥ परी हे सांगती कोणी जन । परमात्मा हा पावला जनन । कौसल नृपतीचें वरदान । सिद्धीस न्यायाकारणें ॥ ८९ ॥ जनांच्या चरित्रगानासाठीं । अज ऐसाही श्रीजगजेठी । पातला कौसल्येचे पोटीं । ऐसें कोणी बोलती ॥ ९० ॥ कोण ते हराया भूमिभार । विधीनें प्रार्थना केलियावर । देव हा जाहला आहे नर । ऐसेंच नेमें मानिती ॥ ९१ ॥ मग धरून त्वद्भक्तिपथा । गाऊन नाचती तुझिया कथा । तेणें सर्वही संसारव्यथा । निरस्त करिती सर्वेचि ॥ ९२ ॥ प्रभो तूं मायागुणां-अतीत । मी तों वर्ततें त्यांच्या-आंत । मग या स्तवनादिकांची मात । केंची आतां ये स्थानीं ॥ ९३ ॥ म्हणोनि आतां श्रीरघुराज । असो हा प्रणाम माझा तुज । संगती जयाच्या सुमित्रात्मज । आणि सुग्रीव शोभती ॥ ९४ ॥ यापरी स्तवन करितां सती । प्रसन्न होऊन श्रीरघुपती । बोलले, जे काय वांछा चित्तीं । वर तो मागें ये वेळीं ॥ ९५ ॥ तेधवां बोलली ती भामिनी । भक्तिच पाहिजे मजलागुनी । तीच निश्चल

जोडिल्या मनीं । जन्म कैस ही असो कीं ॥ ९६ ॥ वसती देव तव भक्तांत । न लगे
आणिकीं ती संगत । आ णि त्वन्नाम सदोदित । आवड गावें मुखानें ॥ ९७ ॥
आणि सीतालक्ष्मणांसमेत । ही तुझी सुरम्य सांवळी मूर्त । स्तुली माझिया अंतरांत ।
ठसून राहो श्रीरामा * ॥ ९ ॥ हस्तीं धनुष्य आणि शर । कासेस कासिला पीतांबर ।
आणि मुकुटही मस्तकावर उज्वल तेजें झळाळे ॥ ९९ अंगातें त पों मुक्ताहार ।
शोभती ज्याच्या अंगावर । ... बेतात जयाला ॥ १०० ॥
हेचि मूर्ति तेजोभरित । अंतरीं माझिया होवे स्थित । आणीक कांहींहि वांछित । म तें
नाहीं वराया ॥ १०१ ॥ तेधवां दयाळें श्रीरघु वीरें । तियेस म्हणितलें, वत्से बरें । आ तें
जाऊन राही त्वरें । बदरीवनास सुखें तूं ॥ १०२ ॥ तेथ तूं चिंतीत असतां मज ।
या सरेल तनूचें काज । तयीं तूं माझेचि रूपीं सहज । प्रास होशील निश्चयें ॥ १०३ ॥
ऐसी ऐकून श्रीरामवाणी । स्वयंप्रभा ती जाऊ झणीं । श्रीरामातें अंत:करणीं । चिंत त
तेथें राहिली ॥ १०४ ॥ मग विशीर्ण झालिया शरीर । सांडून देहाद अहंकार । ज-
यासेंचि श्रीरघुवीर- । रूपीं जाऊन मिळाली ॥ १०५ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें
द्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ १०६ ॥ श्रीराम ॥

अध्याय ३५ वा, सीताशोध.

श्रीराम ॥ इकडे वानरवीर सकळ । शोधून थकले रानोमाळ । परी त्या सीता सतीचें स्थळ । कोणाहि नाहीं लाधलें ॥ १ ॥ म्हणोन चिंता लागून अती । सारेच जाहले मूढमती । कोणेकातेंहि येथ पुढती । उपाय कांहीं सुचेना ॥ २ ॥ तेधवां वीरें अंगदें पुढती । होऊन म्हणितलें सर्वांप्रती । अहो ही एक मासाची मिती । संपूर्ण झाली; नव्हे का ? ॥ ३ ॥ परी उदंडही शोध करितां । नाहीं गवसली देवी सीता । आज्ञा सुग्रीवाची आतां । जैशी तैशीच राहिली ॥ ४ ॥ आतां पावतां किष्किंधेस । नृप तो शिरचि घेईल खास । विशेषें मजला शत्रुसुतास । खळ तो सोडूं शकेना ॥ ५ ॥ तयासी केउतें माझें प्रेम । मजसि रक्षितसे श्रीराम । परंतु मज हें त्याचेंहि काम । साधिलें नाहीं ये वेळीं ॥ ६ ॥ म्हणोनि घ्यावया माझा प्राण । तयास निमित्त झालें जाण । अहो हा दुष्टबुद्धिच पूर्ण । भ्रातृभार्येसी भोगितो ॥ ७ ॥ म्हणोनि तयाच्या पुढती जातां । मजला उचित नाहींच आतां । मी तों येथेंच निज जीविता । अपाय कांहीं जोडितों ॥ ८ ॥ यापरी बोलतां अंगद वीर । आणि नयनीं देखून नीर । आणीकही ते सर्व वानर । दुःखी होऊनि बोलती ॥ ९ ॥ कीं बा किमर्थ करिसी शिण ? । तुझिया प्राणाचें संरक्षण । कराया आम्हीहि सारेच जण । येथेंचि पाहीं राहतों ॥ १० ॥ गुहेच्या अंतरीं करितां वास । भय तें

शिवूंच न शके खास । आणि स्वर्गाचि प्रत्येकास । होईल पाही गिरी हा ॥ ११ ॥ ऐसीं भाषणें परस्परांत । चालतां सर्वहि करोनि श्रुत । पुढती होवोनि समीरसुत । तयातें ऐसें बोलला ॥ १२ ॥ अंगदा, तुवां ही केउती मात । आणिली एधवां निज-चित्तांत । सुग्रीवासी प्रियचि बहुत । होसी तारासुता तूं ॥ १३ । आणि राघवाचेंहि प्रेम । तुजवरी असतां सर्वोत्तम । व्यर्थ कां बा पावसी श्रम । प्राणत्यागानिमित्तें ॥ १४ ॥ तैसेंच पाहतां गुहेचा वास । निर्भय कैंचा होणार यांस । अरे या श्रीरामाचिया शरास । अभेद्य काय त्रिलोकीं? ॥ १५ ॥ तुजसि द्यावयालागीं भर । सिद्ध जे झालेत हे वानर । तेहि सांडून दारा कुमार । कैचें राहती कळेना ॥ १६ ॥ म्हणोनि विचार जे हे तुझे । अविचारांच्याच ऐसे समजें । सांगतों तोहि श्रवण कीजे । गुह्य वृत्तांत आणखी ॥ १७ ॥ श्रीराम साक्षात नारायण । सीता भगवती माया जाण । जी या विश्वाचें कारण । मोहिले लोक जियेनें ॥ १८ ॥ आणि त्रिभुवनाधारभूत । शेष तोचि हा सुमित्रासुत । विधीनें राक्षस-वधानिमित्त । विनविलें जेव्हां तयांतें ॥ १९ ॥ तयी हे कराया लोकोद्धार । अवतीर्ण झालेत भूमीवर । आम्हीहि विष्णूचे अनुचर । वानररूपानें जन्मलों ॥ २० ॥ पूर्वी कष्ट जे साहून नाना । केली विष्णूची उपासना । तेणेंच तयाच्या पार्षदस्थाना । आजि हे आम्ही पावलों ॥ २१ ॥ आतां येथही तयाची सेवा । करून तोषवूं या माधवा । मग वैकुंठीं पावून, ठेवा । जोडून घेऊं सुखाचा * ॥ २२ ॥ यापरी देऊन आश्वासन । आणि

तोषवून त्याचें मन । सकळिकांतेंहि संगें घेऊन । वीर तो पुढती चालला ॥ २३ ॥ मग विंध्याद्रीचे वरती । जाऊन वीर ते शोध करिती । मग तेथेंहि न दिसतां सती । पुढती वेगें चालले ॥ २४ ॥ ऐसी शोधीत शोधीत वना । चालली असतां सारी सेना । दक्षिण-समुद्राचिया स्थाना । सर्वहि येऊन पोंचले ॥ २५ ॥ मग त्या समुद्र-तीरावरी । पाहोन महेंद्र नामें गिरी । सारेच तयाचे शिखरावरी । चढून पाहूं लागले ॥ २६ ॥ तंव तें दृष्टीस नलगे पार । ऐसें अगाध पसरलें नीर । देखोन सारेचि वानरवीर । चित्तीं स्तंभित जाहले ॥ २७ ॥ येथ काय करिजेल आतां । कैसी गवसेल देवी सीता । ऐशा विचारें भय आणि चिंता- । यांहीं व्यापून राहिले ॥ २८ ॥ मग जयांचें उद्विग्न मन । आणि जाहलें खिन्न वदन । कपि ते समुद्र-तीरावरून । सारेचि येऊन बैसले ॥ २९ ॥ मग अंगदादि सेनापती । म्हणती परस्परांप्रती । अहो, ही एक मास मिती । फिरतांचि पूर्ण जाहली ॥ ३० ॥ आम्हीं देखिली नाहीं सीता । रावण खळहि न आला हाता । अहो हा सुग्रीव निश्चयें आतां । प्राण घेणार आपुले ॥ ३१ ॥ म्हणून येथेंचि देऊन ठाण । त्यजावे स्वयेंचि आपुले प्राण । यापरी बोलोन सारेच जण । सिद्धता करिती तयाची ॥ ३२ ॥ बैसले आंथरूनि तृण । म्हणती ऐसेच सोडूं प्राण । शरीरें तीं तीं अन्नावीण । विलंब कैंचा पडाया ॥ ३३ ॥ ऐसी सिद्धता होतांचि तेथ । गृध्र एक पातला त्वरित । अंगें जैसा का पर्वत । गुहे आंतून गिरीच्या ॥ ३४ ॥ तेणें ते सर्व वानर-वीर । बैसले

देखोन तीरावर । चित्तीं संतुष्ट होवोन थोर । ऐसे उद्गार काढिले ॥ ३५ ॥ अहो हा कष्टल्यावांचून आज । उदंड आहार लाभला मज । यांतून एकेक घेतांहि काज । भागेल माझें निश्चयें ॥ ३६ ॥ तंव तें गृध्राचें भाषण । ऐकती जेधवां सारे जण । तधीं सर्वांचेंहि अंतःकरण । व्यापून गेलें भयानें ॥ ३७ ॥ म्हणती गृध्र हा सर्वत्रांसी । गट्टाचि करणार निश्चयेंसीं । अहो या जन्मून वानरवंशीं । वायांचि सारे चाललों ॥ ३८ ॥ सुग्रीवाचेंहि आज्ञापित । अथवा राघवाचाहि हेत । किंवा आम्हीं आपुलें हित । तेंहि नाहीं साधिलें ॥ ३९ ॥ अहो! तो जटायू भाग्यवंत । रामकार्यार्थ झाला मृत । तेणें साधिलें कीं हो खचित । श्रीराम-सायुज्य आपणा ॥ ४० ॥ यापरी खिन्न होवोन वीर । बोलत असतां परस्पर । जटायु ऐसा नामोच्चार । कानीं येतां तयाचे ॥ ४१ ॥ खग तो बोलला माझा भ्राता । जटायू नामें करून होता । तयाचें हें गोड नाम आतां । श्रुत केलेंत तुम्हीं जें ॥ ४२ ॥ तरी हे तुम्ही आहांत कोण । मजासि सारीच सांगा खूण । आतां माझियापासून जाण । पीडा होऊं शकेना ॥ ४३ ॥ तेधवां पुढती होऊन स्वतां । अंगदें सांगून सारी कथा । म्हणितलें बा ही देवी सीता । हरून नेली रावणें ॥ ४४ ॥ सतीचा ऐकून आक्रोश थोर । धावला जटायू पक्षिप्रवर । आणि युद्धप्रसंग घोर । करिता झाला तयासी ॥ ४५ ॥ तेधवां घाय लागोन थोर । सांडिलें तेणें निज शरीर । मागुती रामेंचि येऊन सत्वर । दग्ध केलें तयातें ॥ ४६ ॥ ऐसें श्रीराघवाचें काज । करितां प्राण मांडोनि द्विज ।

श्रीरामकृपेच्या योगें आज । मोक्षस्थानातें पावला ॥ ४७ ॥ मग आणीकहि वृत्तांत । सांगून म्हणे तो वालिसुत । सीतासतीच्या शोधानिमित्त । उदंड आम्ही कष्टलों ॥ ४८ ॥ परंतु लोटली पाहून मिती । ठाकलों ऐसिया मरणाप्रती । सती ती आतां कवणे रीती । गवसेल ऐसें दिसेना ॥ ४९ ॥ तूं हीं जाणत अससी मात । तरी ती आम्हांस करवी श्रुत । यापरी सारेंच निवेदित । अंगदें केलें जेधवां ॥ ५० ॥ तयीं तो संतुष्ट होऊनि चित्तीं । बोलता झाला सर्वांपती । अहो हा जटायू माझा अती । प्रियकर बंधू असे कीं ॥ ५१ ॥ तयाची वार्ता बहु वर्षांहीं । मजसि श्रवण केलीत या हीं । आतां मीहि तुम्हांस कांहीं । सहाय होतों पहा कीं ॥ ५२ ॥ परी या बंधूस द्याया जळ । मजसि नेइजे तीरा-जवळ । मागुती तुमचें कार्य सफळ । मार्ग सांगेन कराया ॥ ५३ ॥ तंव तें वचन होतां श्रुत । सारेचि होऊनि संतोषित । सुमुद्राचिया तीरीं त्वरित । नेते झाले तयातें ॥ ५४ ॥ मग स्नान करून जळीं । तेणें अर्पितां तीळांजुळी । सर्वही आपले पूर्व स्थळीं । सर्वेचि येऊन पातले ॥ ५५ ॥ तयीं तो संपाति जटायूभ्राता । सर्वांस सांगूं लागला स्वतां । कीं लक्ष देऊन आतां । वीर हो ऐका सांगतों ॥ ५६ ॥ लंका नामें जी एक पुरी । वर्तते त्रिकूट गिरीचे वरी । तेथ अशोक वनिके-अंतरीं । ठेविली आहे सतीला ॥ ५७ ॥ येथून शत योजनें दूर । सागरीं पहा तें लंकापुर । तेथ या सीतेच्या सभोंवार । राक्षसी आहेत ठेविल्या ॥ ५८ ॥ सती ती आहेच सुरक्षिता । हें मी प्रत्यक्ष पाहें आतां । गृध्रदृष्टीला

एशी दूरता । स्वभावें आहे लाभली ॥ ५९ ॥ शत योजनांचा हा सागर । लंघून जेणें जाइजे पार । तो या सीतेस भेटून वीर । परतून येईल निश्चयें * ॥ ६० ॥ मीहि या रावणाचा घात । कराया स्वभावें उत्कंठित । परंतु ऐसा पक्षरहित । तेणेंचि वाया जाहलों ॥ ६१ ॥ म्हणोनि यत्न करून थोर । आधीं उल्लंघा सागर । मग तो स्वयेंचि श्रीरघुवीर। प्राण घेईल खळाचा ॥ ६२ ॥ कोण या सिंधूस ओलांडून । करील लंकेमाजी गमन । कोण सीतेचें दर्शन । घेईल ऐसा बळाचा ? ॥ ६३ ॥ देवीशीं करून संभाषण । परतून गांठील आपुलें ठाण । ऐसा समर्थ आहे कोण । आपणांमाजी पहा हो ॥ ६४ ॥ संसाराचा सागर थोर । दाटून येतां आपणांवर । उड्डान घेऊन पैल पार । साधील कोण महात्मा ? ॥ ६५ ॥ विषयसुखाचें जें अपार । भोंवतीं पसरून गेलें नीर । तयास तत्काळ करोनि दूर । जाईल कोण पुढारां ॥ ६६ ॥ चित्तवृत्तीच्या लंकेमाजी । कोण प्रवेशकर्ता गाजी । पहा हो शोधून; तोचि काजीं । येईल ऐशा निश्चयें ॥ ६७ ॥ आत्मदेवता सीतासती । आणील आपुल्या दृष्टिपथीं । ऐसा समर्थ जो निश्चितीं । तोचि वीर म्हणावा ॥ ६८ ॥ भेटून मागुती पूर्व स्थळ । पावावयाचेंहि व्हावें बळ । तेणेंचि योगें तुमचें सफळ । कार्य होईल जाणिजे ॥ ६९ ॥ यापरी सीता सतीची खूण । त्याच्यापासून होतां श्रवण । वीर ते सारे विचारप्रवण । होऊन एकाग्र जाहले ॥ ७० ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ७१ ॥ श्रीराम ॥

अध्याय ३६ वा, संपातिकथा.

श्रीराम ॥ मग 'संपाते आपुलें वृत्त । आम्हांस करी गा आतां श्रुत'। ऐसें वानरीं करितां सूचित । खग तो बोलूं लागला ॥ १ ॥ मी आणि जटायू दोघेजण । पूर्वीं जेधवां होतों तरुण । तेधवां अंगींच्या बळें करून । दोघेहि गर्वें दाटलों ॥ २ ॥ मग कोणाचें सामर्थ्य किती । हें पाहाया आणून चित्तीं । दोघेहि सूर्यमंडळाप्रती । झेप घेवोनि उडालों ॥ ३ ॥ तेधवां कित्येक योजनें दूर । गेलिया रवीच्या प्रखरतर । किरणें जटायूचें शरीर । पोळून जाऊं लागलें ॥ ४ ॥ मग म्यां होवोनि स्नेहवश । पंखाखालीं घेतलें त्यास । परी त्यायोगें माझ्याहि नाश । जाहला पक्षद्वयाचा ॥ ५ ॥ तेधवां बळ तें होवोनि गलित । विंध्याद्रीचे ठायीं त्वरित । वेगेंचि जाहला माझा पात । आणि मी मूर्छित जाहलों ॥ ६ ॥ मग लोटतां दिवस तीन । मागुती होऊनि सावधान । पाहतों तंव हें कोण स्थान । कांहींच मातें कळेना ॥ ७ ॥ तैं मग एक आश्रमस्थान । दृष्टीस पडतां संतोषून । तैसा तैसाचि भूमीवरून । तेथें जाऊन पोंचलों ॥ ८ ॥ तेथ त्या आश्रमाचे स्थानीं । वसतसे चंद्रमा नामें मुनी । तेणें दशा ती अवलोकुनी । ऐसें मजला पूसिलें ॥ ९ ॥ बा रे तुज-लागीं ऐसी परी । लाभली कवणें योगें तरी । ज्या तूं पूर्वीं सर्वांहि वरी । पुष्टता होती जोडिली ॥ १० ॥ तयीं मीं आपुली सर्व कथा । तयाच्या घालून कर्णपथा । म्हणितलें

बा ही दाहव्यथा । असह्य आहे जाहली ॥ ११ ॥ आणि वाटतें पंखांविण । कैंचे आतां राहती प्राण । मुने या यातनांपासून जाण । उपाय कैंचा सुटाया ॥ १२ ॥ यापरी प्रश्न ऐकून तया । पोटीं उपजून माझी दया । मुनि तो बोलला पक्षिराया । ऐक बा जें मी सांगतों ॥ १३ ॥ या दुःखसर्वस्वाचें मूळ । देहाचि आहे हा केवळ । आणि त्या देहालागीं बळ । कर्मांपासून लाभलें * ॥ १४ ॥ आणि या कर्माचाहि भर । त्यावरीच जाणिजे निरंतर । जी या देहादिकांचे वर । अहंता आहे नराची * ॥ १५ ॥ अहंता जड, आदिरहित । अविद्येपासून जन्मा येत । आणि जें चैतन्य सर्वगत । त्याचिये छायेनें वर्तते ॥ १६ ॥ जैसा लोहाचा एक गोल । आंच देऊनि कीजे लाल । तैशीच चैतन्यसंगें केवळ । अहंता चेतन होतसे ॥ १७ ॥ तीच अहंता देहादींसवें । जेधवां आपुलें तादात्म्य पावे । तैं या जडातेंही स्वभावें । चैतन्य अंगीं येतसे ॥ १८ ॥ याचि अहंतेचेनि गुणें । 'मी देह' ऐसा भाव घेणें । आणि येणेंचि बापा भोगणें । सुखदुःखें भवींचीं * ॥ १९ ॥ आत्मा स्वभावेंचि संगातीत । परी हें मिथ्याचि तादात्म्य घेत । मग 'हा मी, हीं कर्में करीत । आहें' ऐसें भावितो * ॥ २० ॥ मग तो केलिया कर्मानुसार । पापपुण्याचा घेऊनि भार । नाना योनींत खालीं वर । भ्रमण करीत राहतो ॥ २१ ॥ यज्ञदानादिकांहीं बहुत । पुण्य ज्यां केलें हें संचित । तेणें स्वर्गास पावून खचित । सुख भोगीन उदंड ॥ २२ ॥ ऐसा अध्यास केलिया थोर । मरेंचि जाऊन स्वर्गावर । सेवि

तां उदंड सुखप्रकार । पुण्य तें पावे क्षयातें ॥ २३ ॥ मग इच्छा नसतांहि तया । परतून येणें लागे सया । मग तो तेथून चंद्राचिया । मंडळामाजी पावतो ॥ २४ ॥ मग दंवाच्या संगें पुढती । जीव तो येऊन या भूवरती । नाना धान्या अंतरीं वसती । करूनि अन्नत्व पावतों ॥ २५ ॥ मग तें अन्न पुरुषोदरीं । गेलिया रेत होवोनि वरी । स्त्रियेच्या गर्भाशया-भीतरीं । प्रविष्ट होवोनि राहतें ॥ २६ ॥ तेथ तयातें प्रथम दिनीं । योनिरक्ताच्या संगें करूनी । कर्दमाऐसें रूप येउनी । मग तें वाढीस लागतें ॥ २७ ॥ मग एक मास झालियावर । तयास मान खांदे शिर । पृष्ठभाग आणि उदर । पंच अंगें हीं पावती ॥ २८ ॥ द्वितीय मासाचे शेवटीं । हस्त, पाद आणि कटी । पावती तयास मातेपोटीं । गुडघे, दोन्ही बरगड्या ॥ २९ ॥ मग लोटतां मास तीन । सकळ सांधे संपादून । चतुर्थ मासांत क्रमें करून । बोटें येतात तयाला ॥ ३० ॥ मग पांचवे मासीं नयन । नासिका आणि दोन्ही कान । दंत, नखें नि गुह्यस्थान । प्राप्त होतात तयातें ॥ ३१ ॥ मग षण्मासांचे अन्तीं । कर्णाचीं रंध्रें उद्भवती । नाभि, शिश्न, अंडादि आकृती । आतांचि होती तयातें ॥ ३२ ॥ तैसेंच सातवे मासा-अंतीं । केश येतात मस्तकावरती । आणि अंगें तीं स्पष्ट रीती । वेगळीं होतीं अष्टमीं ॥ ३३ ॥ तयाच्या कृतकर्माचा धागा । गर्भींहि तयास पाळी अगा । मातृ-अन्नाच्या सारभागा । सेवुनी बा हा वाढतो ॥ ३४ ॥ पंचम मासींच बा संपाते । पिंडास चैतन्य प्राप्त होतें । मग सर्वेंचि

पावे स्मृतीतें । पूर्व जन्माच्या. कृतीच्या ॥ २५ ॥ मग जठरानळाचा ताप । लागतां पावून पश्चात्ताप । जीव हा गर्भींच ऐसा विलाप । करीत राहे तेधवां ॥ २६ ॥ अहो! म्यां भोगिल्या नाना योनी । पुत्र-दारादिक संपादुनी । परी या श्रीविष्णूच्या ध्यानीं । क्षणहि नाहीं वेचिला * ॥ २७ ॥ आप्त तों मजासि झाले किती । गृहादिकांचीहि नाहीं मिती । परी तें सारेंचि जाऊन अंतीं । प्रसंग ऐसा पातला * ॥ २८ ॥ न्याय अन्याय सांडून दूर । कुटुंबाचीच मीं केली भर । परी तो भक्तांचा करुणाकर । नाहीं पूजिला खळें म्यां ॥ २९ ॥ सांडूनि ऐसा सीताकांत । धरिली दारासुतांची प्रीत । कृतकर्मांचेंचि फळ निश्चित । मज हें आतां पातलें * ॥ ४० ॥ ऐसें दुःख हें परम घोर । निश्चयें पावेल तुझियावर । म्हणोनि सांगत असतांहि थोर । म्यां न चित्तांत आणिलें * ॥ ४१ ॥ आणि क्षणभंगुर जी काया । तीतेंचि शाश्वत मानुनियां । आशातृष्णाचि जोडूनि वाया । काळ म्यां मूढें सारिला * ॥ ४२ ॥ करोनि निषिद्धही आचरण । दुरविला म्यां श्रीसीतारमण । अहो! मीं चांडाळें एकहि क्षण । सार्थकीं नाहीं लाविला! * ॥ ४३ ॥ ऐसा व्याकूळ होवोनि अती । मागुती म्हणे, जी हे श्रीपती । दयाळा! मज या गर्भापत्ती- । पासून वेगें सोडवीं ॥ ४४ ॥ मग तुझ्याचि सेवे आंत । गढून राहीन सदोदित । बा हे मज न साहवत । कष्ट हे येथील अरेरे ॥ ४५ ॥ ऐसें चिंतीत असतां मनीं । भारें आणीक निर्बुजोनी । जीव तो योनिद्वारा-आंतुनी । इया भूलोकीं पावतो

॥ ४६ ॥ जैसा कीटक जखमेंतून । किंवा पातकी नरकांतून । तैसेंच बा हें तयाचें जनन । योनि-अंतून निश्चयें ॥ ४७ ॥ ऐसें अत्यंत ओंगळवाणें । जनीं या शरीर सपा- दणें । मागुती बाल्यादिकांचे गुणें । दुःख आहेचि लागलें ॥ ४८ ॥ तें तों सकळिकांसी विदित । तुझ्याहि आहेचि अनुभवांत । म्हणोनि आणीक सुविस्तृत । करणें नलगे एधवां ॥ ४९ ॥ म्हणोनि 'मी देह' ऐशी मती । हीच या सर्वांची जन्मदाती । गर्भवास कीं नरकादि गती । एणेंचि जीवा पावती ॥ ५० ॥ म्हणोनि स्थूल कीं सूक्ष्म देहा- । पासून वेगळा बापा रहा । आत्मा प्रकृतीच्याहि पहा । परताचि आहे सदैव ॥ ५१ ॥ 'हा मी' आणीक 'हें तें मम' । ऐसा सांडुनि सारा भ्रम । बा तूं आत्म- यामाजींच रम । खूण जाणून तयाची ॥ ५२ ॥ सुषुप्ति, स्वप्न कीं जागृती । जया- च्या अंगास नातळती । आणि जो सद्रूप ज्ञानमूर्ती । शांत निर्मल सदैव ॥ ५३ ॥ ऐसी या आत्मयाची खूण । अंतरामाजी येतांच जाण । मोह आणि मोहाचें कारण- । अज्ञान जातें लयाला ॥ ५४ ॥ मग हें जावो वा राहो शरीर । यथेच्छ प्रारब्ध कर्मा- नुसार । तयाचा सुखदुःखादि भार । ज्ञानिया अंगीं नातळे ॥ ५५ ॥ म्हणोनि प्रार- ब्धाची दोरी । जोंवरी देहसांभाळ करी । तोंवरी कांतेच्या सर्पानुसारीं । काळ तूं बापा क्रमावा ॥ ५६ ॥ आणीक सांगतों एक कथा । कीं या त्रेतायुगांत स्वतां । लक्ष्मीनाथचि येणार आतां । रामरूपें जगीं या ॥ ५७ ॥ मग तुजसी एके वेळ । भेटेल तयाचें वानर-

बळ । तयीं तूं सीतासतीचें स्थळ । त्यास संपूर्ण निवेदी ॥ ५८ ॥ तैं हे कष्ट संपून तव । पंखहि उत्पन्न होतील नव । मग हें नुरेचि कांहीं लव । दुःख संपाते तुझें हें ॥ ५९ ॥ ऐसें चंद्रमा नामें मुनी । बोधिता झाला मजलागुनी । आणि तें तैसेंच आलें घडूनी । हें तों प्रत्यक्ष पाहतां ॥ ६० ॥ नूतन पक्षहि आतांचि मज । पातले पहा हे कैसे सहज । वीर हो आतां आपुलें काज । जाऊन साधा त्वरेनें ॥ ६१ ॥ पसरला अपार जो हा अब्धी । त्यातेंचि उल्लंघावें आधीं । मग तीं व्हावया सर्व सिद्धी । विलंब नाहीं क्षणाचा ॥ ६२ ॥ आणि व्हावया समुद्रपार । समर्थचि आहांत तुम्ही वीर । अहो या लोकत्रयाच्या पार । श्रीरामभक्तें जाइजे*॥ ६३ ॥ पहा कीं ज्याच्या नामेंचि नर । घोर ऐसाही भवसागर । क्षणेंचि एकें लंघून पार । [illegible] ॥ ६४ ॥ तया श्रीरघुवीराच्या दासां । एतुला सागर [illegible] कायसा । तयांहीं एकेच उडीसरसा । पैल प्रदेश पाविजे * ॥ ६५ ॥ ऐसिया परी देऊनि धीर । मग तो संपाति गृध्रवर । आकाशमार्गेंचि कीं सत्वर । निघून गेला स्वधामा ॥ ६६ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें घ्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा । रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ६७ ॥ श्रीराम ॥ ३६ ॥ ॥ ७ ॥

अध्याय ३७ वा, हनुमदुड्डान.

श्रीराम ॥ संपाति निघून गेलियावर । कपि ते हर्ष पावून थोर । सीता भेटेल आतां सत्वर । म्हणूनि नाचूंचि लागले ॥ १ ॥ मग ते पाहती जंव सागर । तंव नलगेचि त्याचा पार । लाटा उसळूनि येती थोर । पर्वताऐशा प्रचंड ॥ २ ॥ तेणें भोंवरेहि नाना- [illegible] प्रचंड ऐशा सुसरी । ठायीं ठायीं दिसती ॥ ३ ॥ ऐसें अपार पाहोनि नीर । वीर ते बोल[illegible] परस्पर । कीं येथ गांठील पैल तीर । ऐसा कोण बळाचा ॥ ४ ॥ मग तो अंगद [illegible]रवर । बोलला होऊन सर्वांसमोर । वीर हो तुमचें सामर्थ्य थोर । हें मीं निश्चयें जाणतों । [illegible] ५ ॥ म्हणोनि आजि जो घेऊनि उडी । निधीची पावेल पैल थडी । तयानें प्राणाचीच जो[illegible] । आम्हांस केली जाणिजे ॥ ६ ॥ अथवा सुग्रीव-सीतारमणा । यांतेंहि तेणेंचि रक्षि[illegible] म्हणा । म्हणोनि ऐसा तो वीरराणा । आतां- चि येवो पुढारां ॥ ७ ॥ यापरी वचन [illegible]तां श्रुत । वीर ते कांहींच न बोलत । परस्प- रांचीं वदनें पाहत । जैसे तैसेच राहिले [illegible] ८ ॥ मग म्हणितलें वालितनयें । अहो प्रत्ये- केंचि आतां स्वयें । आपुलें बळ तें कैसें [illegible]काये । सांगून द्यावें त्वरेनें ॥ ९ ॥ मग हें कार्य साधील कोण । तयाची होईल ओळखण । तंव तें ऐकूनि सारेचि जण । स्वबळ सांगूं लागले ॥ १० ॥ तथवा एक तो दश योजन । एक तो बोले शत योजन । ऐसे सारेचि

निज-उड्डान । शताआंतचि सांगती ॥ ११ ॥ तंव म्हणितलें जांबवंतें । कीं, बळ उदंड पूर्वीं मातें । म्यां त्रिविक्रम-पादांबुजातें । प्रदक्षिणा होत्या घातल्या ॥ १२ ॥ परी मी आजि तेणें मानें । राहिलों नाहीं वार्धक्यानें । म्हणून समुद्र उलंघणें । शक्य कीं अशक्य कळेना ॥ १३ ॥ अंगदेंहि म्हणितलें मज । लंघवेल हा सागरराज । परंतु भरंवसा नाहीं आज । परतून येईन तयाचा ॥ १४ ॥ तईं जांबवान म्हणे, बा तें । अनुचित आम्हां सकाळिकांतें । सैनिकांहींच सेनापतीतें । काज सांगावें कायसें ॥ १५ ॥ मग म्हणे अंगद ऐसें जरी । तरि सर्वांहींच पूर्वीपरी । बैसणें अवश्य दर्भावरी । प्राणत्यागाकारणें ॥ १६ ॥ कार्य जैं घडेना कोणेकाही । तरि मग प्राण वांचणें नाहीं । येथ आणीक विचारणा ही । किमर्थ आतां करावी ॥ १७ ॥ तैं म्हणितलें जांबवंतें । थांब गा, वीर मी दावितों तूतें । जो कां आतांचि या कार्यातें । सिद्धि आणून दाखवी ॥ १८ ॥ मग पाहून हनुमंताकडे । जांबवान तो बोले पुढें । मारुते, बा तूं एकीकडे । राहसी कैसा एथवां ॥ १९ ॥ कार्य तों ऐसें पातलें थोर । आणि तूं मौनाचा अंगीकार । करोनि [illegible] अनुसार । उगाचि कैसा कळेना ॥ २० ॥ अगा जें तुझिया अंगीं बळ । हीच तें दर्शवाया [illegible]ही वेळ । तूं तो साक्षात वायूचा बाळ । वायूऐसाचि बळाचा ॥ [illegible]१ ॥ बा तूं आलास या[illegible] पोटीं । रघुनाथाच्याच कार्यासाठीं । म्हणोनि आतांचि बापा उठ[illegible] । कार्य साधाया त्वरेनें [illegible] २२ ॥ ज्या तूं जन्मासि येते वेळ । उड्डोनि गांठिलें रविमंडळ [illegible] खावया योग्य हें पक्क फळ । ऐशा बालविचारें

॥ २३ ॥ म्हणोनि ऊठ बा दावी बळा । श्रीरामकार्य हें आणी फळा । आणि आम्हांहि इया सकळां । बंधूंस रक्षीं आपुल्या ॥ २४ ॥ तंव तें वचन होतांचि श्रुत । वीर तो होवोनि आनंदित । उठला सिंहा ऐसा गर्जत । ब्रह्मांड जेणें दणाणे ॥ २५ ॥ मग वाढूनि पर्वतासम । जाहला दुजाचि त्रिविक्रम । मग म्हणे अहो मी पराक्रम । कोणता दावूं तुम्हांतें ॥ २६ ॥ जाऊन, समुद्र उल्लंघून । सांगा, करूं कां लंका दहन? । अथवा दशाननातें वधून । सीतेस आणूं काय हो! ॥ २७ ॥ अथवा दोरी बांधून गळां । सांगा एथ आणूं का खळा । किंवा लंकाचि आणूं समूळा । पिळून चक्क्या करानें ॥ २८ ॥ ऐसें हनुमंताचें वचन । ऐकून बोलला जांबवान । बा रे सतीस अवलोकून । वृत्तांत आधीं आणिजे ॥ २९ ॥ मागुती जाऊन श्रीरघुराजा- । संगतीं दाखवा आपुल्या तेजा । जा बा, आतां साधूनि काजा । परतून येई सुखानें ॥ ३० ॥ रघुनाथाच्या कार्यासाठीं । चालत असतां, तुझिया पाठीं । वायुहि येवोन देवो पुष्टी । कार्यसिद्धीच्या निमित्तें ॥ ३१ ॥ आशीर्वचनें ऐशिया रीती । वीर ते तयातें निरोप देती । निरोप घेतचि तो मारुती । प्रचंड धैर्यें दाटला ॥ ३२ ॥ पर्वत ऐसा देहाकार । महा भुजंगा ऐसे कर । यापरी प्रचंड तो वीर- वर । तेथून वेगें निघाला ॥ ३३ ॥ मग उड्डाण घ्यावयासाठीं । पावला महेंद्रशिखरा- पाठीं । संगें सकळिकांचीहि दृष्टी । ओढूनि नेली जयानें ॥ ३४ ॥ सुवर्णा ऐसा देदीप्य- मान । अंगें वीर तो श्री हनुमान । आणि अरुण वर्णासमान । शोभा ज्याच्या मुखींची

॥ ३५ ॥ ऐसा तो दिव्य श्रीरामदूत । श्रीरामाच्याच कार्यानिमित्त । समुद्रपार जावया
उद्यत । होवोनि ठेला पुढारां ॥ ३६ ॥ आणि गर्जोनि ऐसें म्हणे । कीं हा समुद्र उल्लं-
घणें । तरीच श्रीरामभक्त होणें । नातरी वायां वल्गना * ॥ ३७ ॥ ऐसा स्वभावें गर्जि-
नला । आणि कार्यार्थ सरसावला । वीर तो आदर्शरूप झाला । आम्हां भक्तांकारणें ॥
३८ ॥ ऐसी अध्यात्मरामकथा । भाविकें ध्यावी श्रवणपथा । म्हणोनि लिहिलीसे सर्वथा ।
रघुवीरदासें प्राकृतीं ॥ ३९ ॥ श्रीराम ॥ ३७ ॥ ४ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ ७ ॥

॥ किष्किंधाकांड समाप्त ॥

Printer—A. C. Bhat, yashavaut Press Poona City; Publisher—R. B. Godbole, 1483 Kasba peth, Pooua City.

ग्रंथ याप्रमाणें शुद्ध करून वाचावा

पृष्ठ	ओंवी	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ	ओंवी	अशुद्ध	शुद्ध
२४	१८	शक्रादि	चक्रादि	१९०	२	सुख	मुख
३४	१३	निश्चयें	निश्चयें	२००	५८	श्रवणपणा	श्रवणपथा
३९	२९	प्रेवश	प्रवेश	२०८	९०	चित्तीं	चित्तीं
४६	२४	जोडाया	जोडावा	२०८	९१	राझवा	राघवा
८३	३०	गणणोत	गणगोत	२३२	३३	निमूल	निर्मूल
१०६	१०१	वरकीका	वल्मीका	२३२	३९	मुदु	मृदु
११३	८४	अवस्थ	अस्वस्थ	२३६	९	देहकार	देहाकार
१६३	१८	भात्राशेनें	आत्राशेनें	२३७	१७	अशेनुसार	आशेनुसार
१६८	७२	श्वसेचा	स्वसेचा	२४२	७५	असती	असती
१८४	२६	वतदेवी॰	वनदेवी॰	२४३	८६	कोणकातें	कोणेकातें

रघुवीरदासविरचित

अध्यात्मरामकथा

भाग १ ला समाप्त

१८५२०.

रघुवीरदास यांचे दुसरे ग्रंथ

१. **श्रीदत्तभार्गवसंवादः**—हारितायन ऋषिप्रणीत 'त्रिपुरारहस्य-ज्ञानखंड' या संस्कृत ग्रंथावरून मराठींत आणलेला ग्रंथ. हा ग्रंथ पाहून **बाबा गर्दे** म्हणालेः—"अलीकडे वेदान्तावर जितके ग्रंथ झाले आहेत, त्या सर्वांत मला हा ग्रंथ उत्कृष्ट वाटतो." **धर्मजागृतिकार** म्हणतात—"बहुतेक सर्व वेदान्ततत्वें व वेदान्तावर येणारे अनेक आक्षेप यांत आले आहेत. भाषा सर्वत्र सुबोध व सुंदर असून वेदान्तप्रिय माणसाचें मन हरण करील अशी आहे. पुष्कळ प्रमेयें गोष्टीचे रूपानें सांगितल्यामुळें मनास वेधणारीं झालीं आहेत. **रामदास** आणि **रामदासी मासिककर्ते** म्हणतातः—"ग्रंथ खरोखर आनंददायक आहे. कर्म, उपासना, ज्ञान, मोक्षाचें आदि कारण, परमार्थाचीं साधनें, श्रद्धा, ईश्वरी कृपा, वैराग्य, अनुभव इ. अनेक महत्त्वाचे विषय सोप्या भाषेंत व सुलभ रीतीनें यांत समजावून सांगितले आहेत. एकंदरींत हा ग्रंथ, नाइलाजास्तव वर्ष सहा महिने आमचें मासिक बंद करून घेऊन वाचला तरी आम्हांस आनंद आहे!"

पृ. २४४; कागद ग्लेज; बांधणी कापडी; एक रंगीत चित्र; किं. १ रु.

२. **साकीबद्ध अमृतानुभवः**—ज्ञानेश्वरांच्या अमृतानुभवावर ही ओवीगणित साकी केली आहे. भाषा अत्यंत सुबोध. वाचून **बाबा गर्दे** म्हणाले—अमृतानुभवावर प्राकृत गद्य-पद्य टीका पुष्कळ झाल्या आहेत. त्या सर्वांत या साकीबद्ध टीकेचा नंबर पहिला लागेल! **हंसराजस्वामींच्या** ओवीबद्ध टीकेपेक्षांहि ही अधिक सरस आहे. तेव्हां प्रत्येक मुमुक्षूनें हा ग्रंथ खिशांत बाळगून याचा रसस्वाद घेत जावा अशी त्यांनीं शिफारस केली आहे!

स्वामी सच्चिदानंद (दामलेशास्त्री) म्हणतात कीं,—"ही टीका विलक्षण गोड आहे. वाचूं लागलें म्हणजे एक नवीन स्वतंत्रच तत्वग्रंथ वाचीत आहोंसें वाटतें!" **म. ह्. मोडक,** बी. ए. म्हणतात—"हें पद्य-

रूप फार इष्ट झालें असून साधेपणामुळें एका दृष्टीनें तें मूळापेक्षांहि हृदयाल्हादक झालें आहे!" पृ. ९६; किं. ४ आणे. पो. ख. निराळा.

३. नवपुष्पमाला :—यांत १० प्रकरणें आहेत. यासंबंधीं रामदासी मासिककार म्हणतात–यांतील भगवत्प्रेम पाहून फार आनंद झाला. श्रीरामचारित्ररहस्य हें ५२ श्लोकांचें प्रकरण फार मार्मिक आहे. विनवणीचे अभंग व इतर पदें सर्व प्रेमळ आहेत. आयुष्यांत अर्धा तास भगवत्प्रेमांत खर्च व्हावयाचा असेल, तर अवघे २ आणे खर्चण्यास कोण मागेंपुढें पाहील! म. ह. मोडक, म्हणतात–यांतील रामचरित्रांतील प्रत्येक कृति जीवांना उदाहरणीभूत करून दाखविण्याची कवीची चतुराई तारीफ करण्याजोगी आहे. मयूरपंतांनीं देखील हें काम इतकें केलें नाहीं. मुमुक्षुकार म्हणतात–यांची रचना नामी असून विचार तर फारच उदात्त आहेत....हे फार भाविक, चतुर व रसिक कवि दिसतात. पृ. ३४ किं. २ आणे.

४. अपरोक्षानुभूति :—आचार्यांच्या मूळ सं० ग्रंथावर साक्या. शिवाय एक सुंदर गोपीगीत. यावरही सुंदर अभिप्राय आहेत. पृ.२० किं. २ आणे.

५. मारुतीचा ओटा:—अथवा एका उपासकाचे स्वगत उद्गार–यांत रघुवीरदास यांचें आत्मानुभवकथन आहे. निष्काम उपासनेची तीव्रता कशी असते, व उपासनेनें ज्ञानभावना कशा जागृत होतात, हें यांत गोष्टीच्या रूपानें दाखविलें आहे. पृ. २४; किं. १॥ आणा.

६. संमोहनिरास:—देवानें हें जग उत्पन्न कां केलें? व त्यांत दुःख कां असावें? इ. संमोहांवर वेदान्तशास्त्राचें उत्तर यांत ४३ श्लोकांत दिलें आहे. किं. ०॥। आणा.

सर्व पुस्तकें एकदम घेणारास १॥ रु. पो. ख. वेगळा.

पत्ताः—यशवंत छापखाना, पुणें शहर.

मनाच्या तोडून ओढी, श्रवणीं बैसावें आवडी;
सावधपणें घडीनें घडी, काळ सार्थक करावा. १

अर्थ-प्रमेय ग्रंथांतरीं, शोधून घ्यावें अभ्यंतरीं;
दुश्चितपण आलें तरी, पुन्हा श्रवण करावें. २

सेविलेंचि सेवावें अन्न, घेतलेंचि घ्यावें जीवन;
तैसें श्रवण मनन, केलेंचि करावें. ३

REFBK-0019520